

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MUSTAFÂ el-BEKRÎ'NİN İBN MEŞÎŞ SALAVÂTI
ŞERHLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE TEZEL

İstanbul, 2024

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**MUSTAFÂ el-BEKRÎ'NİN İBN MEŞÎŞ SALAVÂTI
ŞERHLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

MERVE TEZEL

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Doç. Dr. M. Nedim Tan
2. Üye: Doç. Dr. Ercan Alkan
3. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Osman Sacid Arı

İstanbul, 2024

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Merve Tezel
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: Tasavvuf
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. M. Nedim Tan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Eylül 2024
Anahtar Kelimeler	: Abdüsselâm b. Meşîş, Mustafa b. Kemâleddîn el-Bekrî, Ali Vasfî, Tasavvuf Tarihi Literatürü

ÖZ

MUSTAFÂ el-BEKRÎ’NİN İBN MEŞÎŞ SALAVÂTI ŞERHLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî’nin (ö. 1162/1749) Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî’nin (ö. 625/1228) salavâtı üzerine yazdığı şerhleri, söz konusu şerhlerden *Kürûmu arîşî’t-tehânî fi’l-kelâm alâ salavâtî İbn Meşîşî’d-dânî* isimli eserin içeriğini ve Ali Vasfî b. Hüseyin en-Nakşibendî’nin (ö. 1314/1896) *Kürûmu arîşî’t-tehânî* tercümesini konu alan bu çalışma üç bölüm ve bir ekten oluşmaktadır. “Mustafâ b. Kemâleddin el-Bekrî ve İbn Meşîş Salavâtı Üzerine Yazdığı Şerhler” başlıklı birinci bölümde Bekrî’nin tasavvuf tarihindeki yeri ve vird metinlerine yönelik ilgisi ele alınmıştır. İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerhlerinin üslûp ve içerik özellikleri değerlendirilmiş olup şerhlerin nüshaları ve neşirleri hakkında literatür bilgisine yer verilmiştir. “*Kürûmu arîşî’t-tehânî*’nin Kaynakları ve İçeriği” başlıklı ikinci bölümde Bekrî’nin bu şerhi kaleme alırken kullandığı kaynaklar ve öne çıkardığı kavramsal vurgular incelenmiştir. “Ali Vasfî Bey ve *Kürûmu arîşî’t-tehânî* Tercümesi” başlıklı üçüncü bölümde ise Ali Vasfî Bey’in biyografisine ve eserlerine dair bilgiler aktarıldıktan sonra onun salavât şerhlerini bir araya getirdiği mecmuası tanıtılmış, İbn Meşîş salavâtına dönük ilgisi ve Bekrî’nin şerhini tercüme etme gerekçesi ele alınmış, yaptığı tercümede içeriğe yönelik katkıları, diğer şârihlere atıfları ve farklılaştığı noktalar tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu tercümenin çeviri yazısı sunulmuştur. “Ali Vasfî Bey’in İstinsahına Göre *Kürûmu arîşî’t-tehânî* Metni” başlıklı ekte ise Bekrî’nin eserinin mevcut neşir denemelerinde gözlemlenen aksaklıklar nedeniyle Ali Vasfî Bey’in nüshası esas alınarak hazırlanan metin sunulmuştur.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	: Merve Tezel
Department	: Basic Islamic Sciences
Programme	: Sufism
Supervisor	: Assoc. Prof. M. Nedim Tan
Type and Date of Thesis	: Master – September 2024
Keywords	: Prayer of Ibn Mashish, Mustafa ibn Kamal al-Din al-Bakri, Ali Vasfi, Sufi Literature

ABSTRACT

A Study on Mustafa al-Bakri and his Commentaries of the Salat al-Mashishiyya

This study consists of three chapters and an appendix, focusing on the commentaries written by Mustafa ibn Kamal al-Din al-Bakri (d. 1162 AH / 1749 CE) on the *Salawat* (invocations of blessings upon the Prophet) of Abd al-Salam ibn Mashish al-Hasani (d. 625 AH / 1228 CE). In particular, it examines the content of one of these commentaries –*Kurumu Arish al-Tahani fi al-Kalam ala Salawati Ibn Mashish al-Dani*– and its translation by Ali Vasfi ibn Husayn al-Naqshbandi (d. 1314 AH / 1896 CE). The first chapter, titled “Mustafa ibn Kamal al-Din al-Bakri and His Commentaries on Ibn Mashish’s Salawat”, examines al-Bakri’s role in the history of Sufism and his interest in *wird* (spiritual litanies) texts. It evaluates the stylistic and substantive features of his commentaries on Ibn Mashish’s Salawat and provides bibliographical information on the copies and editions of these commentaries. The second chapter, titled “Sources and Content of Kurumu Arish al-Tahani”, explores the sources al-Bakri used in compiling this commentary and the conceptual themes he emphasized. The third chapter, titled “Ali Vasfi Bey and the Translation of Kurumu Arish al-Tahani”, presents information on Ali Vasfi Bey’s biography and works, introduces his collection of commentaries on Salawat, discusses his interest in Ibn Mashish’s Salawat and his reasons for translating al-Bakri’s commentary, and identifies his contributions to the content, his references to other commentators, and points of divergence. The translation of the commentary is also included. The appendix, titled “Text of Kurumu Arish al-Tahani According to Ali Vasfi Bey’s Manuscript Copy”, presents the text prepared based on Ali Vasfi Bey’s manuscript copy, due to issues observed in existing attempts to publish al-Bakri’s work.

ÖNSÖZ

Bu çalışma Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî'nin (ö. 1162/1749) Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî (ö. 625/1228) tarafından tertip edilen ve tertip edildiğinden itibaren tarikat muhitlerinin dikkatini çeken ve üzerine şerhler kaleme alınarak geniş bir literatür oluşturan salavâtı üzerine yazdığı şerhleri, söz konusu şerhlerden *Kürûmu arîşî't-tehânî fi'l-keîâm alâ salavâtî İbn Meşîşî'd-dânî* isimli eserin içeriğini ve Ali Vasfî b. Hüseyin en-Nakşibendî'nin (ö. 1314/1896) *Kürûmu arîşî't-tehânî* tercümesini konu edinmektedir. Çalışmada ilk olarak Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerhlerinin üslûp ve içerik özellikleri ile neşirleri hakkında literatür bilgisine yer verilmiş, ayrıca yazdığı diğer İbn Meşîş salavâtı şerhlerine ilişkin ayrıntılar aktarılmıştır. Ardından *Kürûmu arîşî't-tehânî fi'l-keîâm alâ salavâtî İbn Meşîşî'd-dânî* isimli şerhinin kaynakları ve içeriği incelenmiştir. Ayrıca Ali Vasfî Bey'in biyografisi ve eserlerine ilişkin bilgiler aktarılmış, salavât şerhlerini derlediği mecmuası tanıtılmış, tercüme gerekçeleri ve tercümesinin nitelikleri ele alınmış, Bekrî'nin şerhine yaptığı katkılar değerlendirilmiş ve metnin çeviri yazısı hazırlanmıştır. Bu çalışmanın öncelikli amacı İbn Meşîş salavâtı etrafında şekillenen literatüre ilişkin birikime katkı sağlamak, Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerhleri *Kürûmu arîşî't-tehânî* bağlamında değerlendirerek Ali Vasfî'nin tercümesini ortaya koymaktır.

Çalışmanın tüm aşamalarında beni yönlendiren, emeğini esirgemeyen, süreci öğretici ve keyifli hale getiren değerli danışmanım Doç. M. Nedim Tan'a minnet ve şükranlarımı sunarken kıymetli yönlendirme ve katkılarından dolayı Doç. Ercan Alkan'a ve Dr. Öğr. Üyesi Osman Sacid Arı'ya teşekkürü borç bilirim. Hayatım boyunca her türlü destekleriyle yanımda olan sevgili aileme, dostlarım Elif Gücüm'e ve Nisanur Sema Ayhan'a, Vesile Gürleyen'e, Rûmeysa Özdaban'a, İrem Nebile Erkan'a ve Büşra Ceylan'a müteşekkirim. Ayrıca sağladıkları imkan ve katkılardan dolayı İSAM Kütüphanesi yetkililerine teşekkür ederim.

Merve TEZEL

Yakacık, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî ve İbn Meşîş Salavâtı Üzerine Yazdığı Şerhler

I. Bekrî'nin Tasavvuf Tarihindeki Yeri ve Viridlere İlgisi	4
II. Bekrî'nin İbn Meşîş Salavâtı Üzerine Yazdığı Şerhler: Literatür Bilgisi.....	8
1. er-Ravzâtü'l-arşıyye fi'l-keîâm ale's-Salâti'l-Meşîşıyye.....	8
2. Kürûmu arîşî't-tehânî fi'l-keîâm alâ salavâtı İbn Meşîşî'd-dânî.....	10
3. Feyzü'l-Kuddûsi's-Selâm alâ Salavati Seyyidî Abdüsselâm:	15
4. Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâtı İbn Meşîş	15

İKİNCİ BÖLÜM Kürûmu arîşî't-tehânî'nin Kaynakları ve İçeriği

I. Sözlükler ve İstilah Metinlerinin Kullanımı	17
II. Tefsir Kaynakları	19
III. Hakikat-i Muhammediyye Konusu ve İlgili Kavramların İşlenişi	21
IV. İbnü'l-Arabî Külliyyâtının Etkileri	31
V. Tasavvuf Literatürüne Atıflar	37
VI. Bekrî'nin Kendi Tecrübelerine Yer Vermesi.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Ali Vasfî Bey ve Kürûmu arîşî't-tehânî Tercümesi

I. Ali Vasfî Bey'in Hayatına İlişkin Kayıtlar	46
II. Ali Vasfî Bey'in Salavât Şerhlerine İlişkin Mecmuası.....	47
III. Ali Vasfî Bey'in İbn Meşîş Salavâtına İlgisi ve Bekrî'yi Tercüme Etme Gerekçesi	49
IV. Ali Vasfî Bey'in Kürûmu arîşî't-tehânî Metnine Katkıları ve Diğer Şârihlerle İlişkisi.....	50
1. Lâlezârî'ye Atfettiği Önem.....	51
2. Hasan İdvî'nin Yorumlarını Öne Çıkarması.....	53
3. Bursevî'nin Açıklamalarına İlişkin Değerlendirmeleri.....	54
4. Mürşidi Hacı Ahmed Yanyevî'den Aktardıkları	57
5. Metne Yaptığı Katkılar ve Farklılaştığı Noktalar	60
V. Tercümenin Metni.....	72
SONUÇ.....	193
KAYNAKÇA	195
EK: Ali Vasfî Bey'in İstinsahına Göre Kürûmu arîşî't-tehânî Metni	201

KISALTMALAR

b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphanesi
müst.	: Müstensih
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak

GİRİŞ

XIII. yüzyılda Kuzey Afrika’da yaşamış bir sûfî olan ve hayatı hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Abdüsselâm b. Meşîş el-Hasenî (ö. 625/1228) tasavvuf tarihinde Ebu’l-Hasan eş-Şâzelî’nin (ö. 656/1258) mürşidi olarak şöhret bulmuş ve daha çok tertip ettiği salavâtla tanınmıştır.¹ Söz konusu salavât içerik ve üslûp bakımından tarikat muhitlerinin dikkatini çekmiş, bu yüzden izleyen yüzyıllar içerisinde çok sayıda şerhe konu olmuş ve üzerine geniş bir literatür oluşmuştur.² İbn Meşîş’in salavâtı üzerine şerh yazan sûfî müelliflerden biri de Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî’dir (ö. 1162/1749). Abdülganî en-Nâblûsî’nin (ö. 1143/1731) halkasında yetişip daha sonra ona yakın isimlerle ilişkisini devam ettirmiş çok yönlü bir sûfî olan Bekrî, aynı zamanda Halvetiyye³ tarikatının Şâbâniyye kolunun Karabaşıyye şubesinden türeyen Bekriyye’nin kurucusudur. Kendisinden sonra bu koldan da Hıfniyye, Semmâniyye ve Kemâliyye olmak üzere üç kol ortaya çıkmış, bunlar da ilerleyen dönemlerde farklı kollara ayrılmıştır. Böylece Halvetiyye tarikatı Halep, Şam, Kudüs, Mısır, Yemen, Tunus, Fas ve Cezayir’e kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış ve bu bölgelerde etkili olmuştur.⁴ Ayrıca Bekrî, Osmanlı Devleti’nin dinî siyasetine de eserleriyle katkı sağlamış bir sûfidir.⁵

İbn Meşîş salavâtı, tarikat kültürü üzerinden tedavülüne bağlı olarak hem klasik dönemde hem de günümüzde şerhleri yazma mecmualarda derlenmiş ve bir araya getirildiği antolojiler hazırlanmıştır. Nitekim Ali Vassı Bey’in bu çalışmada ele alacağımız mecmuası klasik dönemden bu türlü derlemelerin bir örneğidir. Modern

¹ İbn Meşîş’in hayatı ve sözleri için bkz. Abdüssamed el-Aşşâb, *Mevlây Abdüsselâm b. Meşîş el-kutbü’r-rabbânî*, Vecde: Merkezü’l-İmâm el-Cüneyd, 2012, s. 13-26.

² Abdullah Muhammed el-Habeşî’nin (ö. 2008) hazırladığı *Câmiu’s-şürûh ve’l-havâşî* isimli derlemede ve M. Nedim Tan’ın İsmâil Hakkı Bursevî’nin (ö. 1137/1725) şerhi üzerine hazırladığı *Varlığın Dili - İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi-* isimli çalışmada salavât üzerine elliden fazla şerhin bulunduğu tespit edilmiştir. Bkz. Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmiu’s-şürûh ve’l-havâşî: mu’cemun şâmilün li-esmâi’l-kütübi’l-meşrûha fi’t-türâsi’l-İslâmî ve beyâni şürûhihâ*, Cidde: Dârü’l-Minhâc, 2017, III, s. 198-203; el-Aşşâb, *Mevlay Abdüsselâm b. Meşîş el-kutbü’r-Rabbânî*, s. 54-92; İsmâil Hakkı Bursevî, *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi-* (haz. M. Nedim Tan), İstanbul: İz Yayınları, 2014, s. 33-46.

³ Ömer el-Halvetî’ye (ö. 800/1397-1398) nisbet edilen Halvetiyye, *Vird-i Settâr*’ı tertip eden Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî (ö. 870/1466) ile tekamül sürecine girmiş ve onun halifeleri vasıtasıyla Balkanlar İstanbul, Anadolu, Mısır ve Mağrib bölgesinde yayılmıştır. Bkz. Semih Ceyhan, “Halvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar (Tarih ve Kültürü)*, İstanbul: İsam Yayınları, 2018, s. 695-699. Bekrî’nin yaşadığı dönemde de tarikatın faaliyetleri hızlanarak devam etmiş ve diğer tarikatlara göre daha çok kollara ve şubelere ayrılmıştır. Bkz. Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2021, s. 65-228.

⁴ Ramazan Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: Erkam Yay., 2005, s. 70-75.

⁵ Ali İhsan Yurd, “Kutbuddîn Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddıkî: Hayatı ve Eserleri” *H. Peygamber’in Dilinden Dört Halifesi ve Ashâbı*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1981, s. 17.

literatürde ise Muhammed Marûn'un (ö. 1417/1996) derlediği ve 2008 yılında Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî'nin yayımladığı *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*⁶ isimli antoloji çalışması dikkat çeker. Temsemânî, derlemenin girişinde şeyhi Muhammed Marûn'un biyografisini ve menkıbelerini aktardıktan sonra onun İbn Meşîş salavâtı şerhine yer vermiş, ardından İbn Meşîş salavâtı şârihlerinin listesini ve özet biyografilerini aktarmıştır. Ayrıca salavâtın okunmasına ve şerhine dair icazetlerden örnekler bulunan bu derleme çalışması beş mezc, bir tâlik ve on şerhten oluşmaktadır. Temsemânî ilerleyen dönemde *Riyâzu'r-rekâik alâ Salâti'l-kutbi'l-fâik Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş* isimli bir derleme çalışması daha yapmıştır. 2017 yılında yayımladığı bu derlemede İbn Meşîş salavâtı üzerine yazılmış ve *Şümûsü'l-envâr*'da yer almayan sekiz şerhi bir araya getirmiştir.⁷ Nitekim Bekrî'nin salavât üzerine yazdığı dört şerhten ikisi Temsemânî'nin derleme çalışmaları içerisinde yer almıştır.⁸

İbn Meşîş salavâtı üzerine yazılan şerhlerin klasik dönemde yapılmış tercümeleriyle de karşılaşılmakta olup Ali Vafî Bey'in Bekrî tarafından telif edilen *Kürûmu arîşi't-tehânî* adlı şerhi tercüme etmesi bunun örneklerinden biridir. Bu çalışmada Ali Vafî Bey tercümesinin çeviri yazısı hazırlanarak çalışmanın üçüncü bölümünde sunulmuş olup üslubunun yoğunluğundan ötürü metinde yer alan Arapça alıntılar Türkçe'ye çevrilmemiştir. Ayrıca bu çalışmada Bekrî'nin *Kürûmu arîşi't-tehânî* isimli şerhi mevcut neşir denemelerinde gözlemlenen aksaklıklar sebebiyle mütercim Ali Vafî Bey'in istinsahı esas alınarak hazırlanmış olup çalışmanın bir eki olarak sunulmuştur. Çalışma boyunca metin içi atıf takibini kolaylaştırma amacıyla hazırlanan *Kürûmu arîşi't-tehânî* metni tema bütünlüğü dikkate alınarak birimlere ayrılmış ve bu paragraf birimleri numaralandırılmıştır. Böylece *Kürûmu arîşi't-tehânî*'ye dönük atıfların tümü ilgili paragraf numaralarına yapılmış olup bu atıflar [§22] örneğinde olduğu gibi

⁶ *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş* (nşr. Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.

⁷ *Riyâzu'r-rekâik alâ Salâti'l-kutbi'l-fâik Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş* (nşr. Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2017.

⁸ Türkçe literatürde İbn Meşîş salavâtına ilişkin çalışmalar Bursevî tarafından yazılan şerhin sadeleşmeleriyle başlamıştır. Bu şerhin yayınlanma sürecine ilişkin bkz. M. Nedim Tan, "İsmâil Hakkı Bursevî Şerh-i Salâvât-ı Meşîşîyye, [İstanbul], Matbaa-i Seraskeriyye, 1256 (1840); Matbaa-i Ârif Efendi, 1256 (1840); [Kâhire], Matbaa-i Ahmed Rüşdî, 1279 (1862), 80, s. [Arap alfabesiyle Türkçe yayınlanan tasavvuf edebiyatı bibliyografyası]", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 26 (2010), s. 317; Bursevî, *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi-*, s. 53.

bölüm işareti olan “§” simgesiyle belirtilmiştir. Şahıs isimlerinin, kitap adlarının, vefat tarihlerinin tespitinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,⁹ kavramsal içeriğin yazımında ve neşrin günümüz alfabesine aktarımında bu kaynağa ek olarak *Kubbealtı Lugatı*’nın¹⁰ ilkeleri gözetilmiş olup âyet meallerinin aktarımında *Diyanet İşleri Başkanlığı* tarafından hazırlanan meal esas alınmıştır.¹¹ Çalışma boyunca genel olarak Türk Dil Kurumu’nun yazım kurallarına uyulmuştur.

⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr> Ansiklopedinin online versiyonu kullanılmış, atıflar matbu ciltler üzerinden karşılaştırılarak yapılmıştır.

¹⁰ <https://lugatim.com> Lugatin online versiyonu kullanılmıştır.

¹¹ *Kur’ân-ı Kerîm Meâlî* (haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı, 2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî ve İbn Meşîş Salavâtı Üzerine Yazdığı Şerhler

I. Bekrî'nin Tasavvuf Tarihindeki Yeri ve Virdlere İlgisi

Lakabı Kutbüddin, künyeleri Ebü'l-Mevâhib ve Ebü'l-Maârif olan Mustafâ b. Kemâleddin el-Bekrî, 1099/1687 yılında Şam'da dünyaya gelmiştir. Seyyid ve şeriflerden olan Bekrî, erken yaşlarında¹² babasını kaybeder. Annesiyle birlikte kaldığı Bîmâristân-ı Zengî yakınlarındaki evlerinde büyür. Bu süreçte Kâtib Mehmet Çelebi'den okuma-yazmayı ve Kur'an kıraatini öğrenir.¹³ 1111/1699-1700 yılında amcasının oğlu Şeyh Ahmed b. Kemâleddin b. Abdülkâdir es-Sıddîkî'nin himayesinde tahsiline başlayıp Abdülganî b. İsmâil en-Nâblûsî'nin (ö. 1143/1731) halkasında yetişir.

Kâdiriyye, Nakşibendiyye ve Halvetiyye tarikatlarına mensup olan Bekrî'nin Nakşibendiyye tarikatına girmesi Seyyid Murad Özbekî el-Buhârî (ö. 1132/1719) vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Kâdiriyye'ye intisabı Yasin Efendi vesilesiyle olup ayrıca ondan tarikat icazeti alır. Halvetiyye tarikatına girmesi ise Abdüllatîf b. Hüsâmeddin el-Halebî'ye (ö. 1121/1709-10) intisabıyla gerçekleşir. Mısır, Suriye, Hicaz, Kudüs, Irak, İstanbul¹⁴ ve Anadolu'ya seyahatleri olan Bekrî 1162/1749 yılında hac ibadeti dönüşü uğradığı Kahire'de vefat etmiş ve Karâfe Kabristanlığı'na defnedilmiştir.

Bekrî, XVIII. yüzyıl tasavvuf tarihinde Nâblûsî'nin halkasında yetişmesiyle öne çıkar. İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) karşı kitâbî ve ruhânî olarak bağlı olan¹⁵ Nâblûsî'den İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'ini, *Fütûhat-ı Mekkiyye*'sini, *Tedbîrâtü'l-İlâhiyye*'sini,¹⁶ *Ankâu Muğrib*'ini¹⁷ ve Şeyh Arslan ed-Dımaşkî'nin (ö. 550/1155 [?]) bazı

¹² Bekrî kaç yaşındayken babası ve annesinin vefat ettikleri hakkında farklı tespitler bulunmaktadır. Krş. Ali İhsan Yurd, "Kutbuddin Bekrî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, V, s. 369; Ali İhsan Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddîkî: Hayatı ve Eserleri", s. 9; Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 27.

¹³ Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddîkî: Hayatı ve Eserleri", s. 9.

¹⁴ Yurd, Bekrî'nin İstanbul'da itibar gördüğünü ve ona "siyâb-ı hamûl" yani kıymetli elbiseler giydirildiğini söyler. Bkz. Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddîkî: Hayatı ve Eserleri", s. 16.

¹⁵ Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdulganî Nablûsî* (çev. Veysel Uysal), İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 161-163.

¹⁶ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 28.

¹⁷ Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddîkî: Hayatı ve Eserleri", s. 13.

risalelerinin şerhlerini¹⁸ okur.¹⁹ Nitekim Nâblusî, Bekrî'ye kendisinin okuduğu ve telif ettiği eserlerle ilgili umumî icazet vermiştir.²⁰ Bunun yanı sıra Bekrî, Nâblusî'ye yakın olan isimlerle de irtibatlı olmuştur. Örneğin İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî'den (ö. 1162/1748) birtakım hadis metinlerini, Muhammed Dekdekçî'den (ö. 1131/1718-1719)²¹ Ebü'l-Kâsım el-Leysî'nin istiâre ile ilgili eserini ve İsâmüddin'in (ö. 944/1537-1538) şerhini, Molla İlyas el-Kürdî'den (ö. 1138/1725-1726) de Kâdî Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't-tenzîl* isimli tefsirinden Nahl sûresinin başına kadar okumuştur.²²

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının Karabaşıyye kolunun Bekriyye şubesinin kurucusu olan Bekrî, müridleri ve halifelerinin çokluğuyla da dikkat çeken bir sûfîdir. Nitekim dönem kaynaklarında Bekrî'nin müntesiplerinin yüz bini geçtiğini söylenir. Halifelerinin ise yirmi kadar olduğu ancak çoğunun Bekrî'den önce vefat ettikleri belirtilmekle birlikte bazı kaynaklarda sadece Muhammed b. Sâlîm el-Hıfî'nin (ö. 1181/1767) tam yetkili kılındığı ifade edilir. Muslu'nun tesbitine göre Bekrî'nin halifeleri Muhammed el-A'cebî b. Ahmed el-Halebî, Muhammed b. Abdülkerim es-Semmânî (ö. 1189/1776), Muhammed b. Sâlîm el-Hıfî ve Ebü'l-Fütûh Muhammed Kemâleddin el-Bekrî'dir (ö. 1199/1784). Bekriyye son üç isim üzerinden şubelere ayrılmıştır. Böylece Bekrî ve ona bağlı olan bu isimlerin faaliyetleri Halep, Şam, Kudüs, Mısır, Yemen, Tunus, Fas ve Cezayir'e kadar Halvetiyye'nin yayılmasında ve bu bölgelerde kalıcı olmasında etkili olmuşlardır.²³ Bu durum batılı araştırmacıların dikkatini çekerek

¹⁸ Frederick De Jong, "Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri" (çev. Ramazan Muslu), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 11/2005, s. 70.

¹⁹ Ayrıca Burhâneddin Mergînânî'nin (ö. 593/1197) *Hidâye'sini* ve Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) *Kenzü'd-dekâik*'ini okumuştur. Bkz. Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin el-Bekrî es-Sıddıkî: Hayatı ve Eserleri", s. 13.

²⁰ Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdülgani Nablusî*, s. 202.

²¹ Muhammed Dekdekçî, Nâblusî'nin talebesi olup eserlerinin birçoğunu istinsah etmiştir. Ayrıca bu ismin *Delâilü'l-hayrât* ve *Hizbü'l-bahr* üzerine şerhleri vardır. Müellifin hayatı ve diğer eserleri için bkz. Ebü'l-Fazl Muhammed Halîl Murâdî, *Silkü'd-dürer fi a'yâni'l-karni's-sânî 'aşer*, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988, IV, s. 25-28. Bekrî, Dekdekçî'nin vefat haberini aldıktan sonra onun için *Merhemü külli kalbin şecî fi tercümeti's-Şeyh ed-Dekdekçî* isimli vefeyât içerikli bir eser kaleme almıştır. Bkz. Bekrî, *Merhemü külli kalbin şecî fi tercümeti's-Şeyh ed-Dekdekçî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 43b-50b.

²² Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 27-28.

²³ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 62-70. Ayrıca Bekrî Osmanlı Devleti'nin dinî siyasetine de eserleriyle katkı sunmuş bir sûfîdir. Hattâ devlet erkanının irşad için çalıştıklarını, dolayısıyla onlara tabi olunması gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim *el-Farku'l-mü'zin bi't-tarab fi'l-fark beyne'l-Acem ve'l-Arab* isimli eserinin "Matlab fi zikri Âli Osman" bölümünde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve faaliyetlerine dair kendisine varid olan hadisleri ve bunlardan çıkardığı hükümleri anlatır. Bkz. Yurd, "Kutbuddin Bekrî", V, s. 369; Yurd, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâlüddin

Bekrî'nin Halvetiyye'ye yenilik getirip getirmediği tartışmalarını başlatmıştır. Nitekim Frederick De Jong başta Bekrî'nin tarikata yenilik getirdiğini düşünmesine karşılık daha sonra kaynaklarda müridlerin sayısı ve halifelerin kimler oluşuna dair bilgilerin birbirini destekleyici olmaması, Bekrî'nin çok seyahat etmiş olması dolayısıyla mürid ve halifeleriyle ilgilenme durumunun azalma ihtimali, Bekrî'nin ya da onunla bağlantılı olan isimlerin biyografilerinde kendi dönemleri açısından politik öneme sahip isimlerle irtibatlı olmayışları, Bekrî'nin yapmış olduğu değişikliklerin küçük ilaveler anlamına gelmesi vb. gerekçelerle Bekrî'nin tarikata bir yenilik getirmediğini savunmuştur.²⁴

Bekrî kendi döneminde eserleriyle²⁵ öne çıkmış bir müellif olup manzum ve mensur olarak birçok alanda eser yazmıştır. Hizbler, virdler ve salavatlarla ilgili eserler onun külliyatında önemli bir yer tutar. Kendi anlatımına göre zamanın kutbu, Bekrî'ye tertip edilmiş bütün virdler ve hizbler için icazet vermiştir.²⁶ Bu yüzden Bekrî, telif hayatı boyunca bu türlü metinlere özel bir ilgi göstermiş, kendisi de virdler ve salavat metinleri tertip etmiştir. Nitekim *Virdü's-seher* ismiyle de bilinen *el-Fethu'l-Kudsî* ve *'l-keşfü'l-ünsî* isimli vird bunun en bilinen örneklerindendir. Bekrî kendi tertip ettiği bu vird üzerine üç şerh kaleme almıştır.²⁷ Bu şerhler şunlardır: *ez-Zıyâü's-şemsî 'ale'l-Fethi'l-Kudsî*,²⁸ *el-Lemhu'n-nedsî 'ale'l-Fethi'l-Kudsî* ve *el-Bâ'isü'l-menhu'l-ünsî 'ale'l-Fethi'l-Kudsî* dir.²⁹ Ayrıca Bekrî tertip edilen virdlere de şerh yazmaya özen göstermiştir. Nevevî'nin (ö. 676/1277) hizbi üzerine yazdığı *el-Matlabu't-tâmmü's-sevî 'ala Hizbi'l-*

el-Bekrî es-Sıddıkî: Hayatı ve Eserleri", s. 17-20; Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 35. Krş. Bekrî, *Risâletü'l-Farkü'l-mü'zin bi't-tarab fi'l-fark beyne'l-Acem ve'l-Arab* (thk. M. A. Muhammed Esvîsî, M. Alî Süleymân Ebû Settâş), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2020.

²⁴ De Jong, "Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri", s. 69-83.

²⁵ Kaynaklarda eserlerinin sayısı konusunda fikir birliği bulunmamakla birlikte Yurd ve Muslu'nun tespitlerine göre yüz doksandan fazla eseri vardır. Bkz. Yurd, "Kutbuddin Bekrî", V, s. 369; Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 43.

²⁶ Mustafa el-Bekrî, *el-Matlabu't-tâmmü's-sevî 'alâ Hizbi'l-İmâm en-Nevevî*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Nassâr), Kahire: Dâretü'l-Kereze, 2008, s. 38.

²⁷ Bekrî'den sonra söz konusu vird üzerine yazılan diğer şerhler için bkz. el-Habeşî, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî*, IV, s. 863-864.

²⁸ Bekrî'nin söz konusu vird üzerine yazdığı ilk ve en geniş şerh olup iki cilt halinde yayınlanmıştır. Bkz. Bekrî, *ez-Zıyâü's-şemsî 'ale'l-Fethi'l-Kudsî şerhu Vird's-seher* (thk. Ahmed Ferîd Mezîdî), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.

²⁹ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 47. Habeşî *el-Lemhu'n-nedsî*'yi *el-Lumau's-sündüsî* adıyla kaydeder. Bkz. el-Habeşî, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî*, IV, s. 863.

*İmâm en-Nevevî*³⁰ isimli eseri bunlardan birisidir.³¹

Aynı şekilde *ed-Dürrü'l-fâik fi's-salâti 'alâ Hayri'l-halâik*,³² *es-Salavâtü'n-Nebeviyye eş-şâfi'a zâtü'n-nefehâti'l-İlâhiyye en-nâfi'a* ve *es-Silâtü'l-birriyye fi's-salât 'alâ Hayri'l-beriye*³³ isimli salavât metinleri Bekrî tarafından tertip edilmiştir. Bununla birlikte Bekrî kendisinden önce tertip edilmiş salavâtlar üzerine yazdığı şerhlerle de dikkat çeker. Nitekim onun İbnü'l-Arabî'nin,³⁴ Muhammed el-Bekrî'nin³⁵ (ö. 994/1586), Ahmed el-Bedevî'nin³⁶ (ö. 675/1276) ve Abdüsselâm b. Meşîş'in salavâtları üzerine şerhleri vardır. Hattâ İbn Meşîş salavâtı üzerine icazet verme ehliyetine de sahiptir. Nitekim Bekrî, Mirzârî'nin³⁷ öğrencisi olan Abdullah b. Ahmed eş-Şerâbî'ye (ö.

³⁰ Bekrî, *el-Matlabu't-tammü's-sevî 'ala Hizbi'l-İmâm en-Nevevî* (thk. Muhammed Abdülkâdir Nassâr), Kahire: Dâretü'l-Kerez, 2008.

³¹ Bekrî'nin şerh yazdığı diğer hizbler arasında Abdülvehhâb Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) ve Şeyh el-Assâl'in metinleri de vardır. Bkz. Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 58-59.

³² “ed-Dekâik ala'd-dürri'l-fâik fi's-salâti 'alâ Hayri'l-halâik”, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-keâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye* (neşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 101-206

³³ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 46-57.

³⁴ Habeşî, Bekrî'nin İbnü'l-Arabî'nin *Salât-ı Feyziyye*'si üzerine *el-Hibâtü'l-enveriyye ale's-salavâti'l-Ekberiyye* isimli bir şerh yazdığını aktarır. Ancak bu şerh *Salât-ı Feyziyye* üzerine değil, اللهم صلي وسلم ibareyle başlayan İbnü'l-Arabî'nin başka bir salavâtına aittir. Bkz. Habeşî, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî*, III, s. 191; Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 50.

³⁵ Yûsuf en-Nebhânî, *Efdalu's-salavât alâ seyyidi's-sâdât* Muhammed Bekrî'ye atfettiği salavâtlar vardır. Bunlardan biri اللهم صلي وسلم علي نورك الأسنى وسرك الأبهى ifadeleriyle başlayan salavâttır. Mustafâ el-Bekrî, söz konusu salavât üzerine *el-Mededü'l-bikrî alâ salavâti'l-Bekrî* isimli bir şerh yazmıştır. Bkz. “el-Mededü'l-bikrî alâ salavâti'l-Bekrî ve Şeyhü'l-islâm Mustafâ bin Kemâleddin el-Bekrî”, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-keâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye* (neşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 211-256. Nebhânî'nin atfettiği bir diğer salavât metni, اللهم إني أسألك بنور هدايتك الأعظم şeklinde başlayan *Salavâtü'l-Bekriyye*'dir. Mustafâ el-Bekrî, bu salavât üzerine *Nefehâtü'r-rabbiyye alâ salavâti'l-Bekriyye* isimli bir şerh kaleme almıştır. Bkz. Bekrî, *Nefehâtü'r-rabbiyye alâ salavâti'l-Bekriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 26a-34b; Bekrî, *Nefehâtü'r-rabbiyye alâ salavâti'l-Bekriyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 552, vr. 95a-99a. Nebhânî'nin atfettiği bir diğer salavât, *Salavâtü'z-zâhire alâ seyyidi ehli'd-dünyâ ve'l-âhire*'dir. Bu salavât, اللهم صل ifadeleriyle başlar. Nebhânî'nin atıfları için bkz. Yûsuf en-Nebhânî, *Efdalu's-salavât alâ seyyidi's-sâdât*, (thk. H. M. Yûsuf Sâlih), Dimaşk: Dârü't-Takvâ, 2022, s. 242-266.

³⁶ Söz konusu salavâtın Hasan Fehmî Efendi tarafından yapılmış tercümesi için bkz. M. Nedim Tan, “Mustafa el-Bekrî'ye Ait el-Feyzü'l-Ahmediyyü'r-revî Adlı Eserin Tercümesi: Tercüme-i Şerh-i Salât-ı Ahmed Bedevî”, *Tasavvuf*, 32/2013, s. 221-244. Bu metin Selami Şimşek tarafında da yayınlanmıştır. Bkz. Selami Şimşek, *Salât-ı Bedeviyye, Seyyid Ahmed Bedevî Hazretlerinin Evrâdı*, İstanbul: Buhara Yayınları, 2015.

³⁷ Miztârî olarak da kaydedilen Mirzârî, Şâzeliyye tarikatıyla irtibatlı bir isimdir. Bkz. Şemseddîn Ebü'l-Maâlî el-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm* (thk. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990, IV, s. 102. Bekrî'nin *Ravzât*'taki anlatımına göre aralarında irtibat bulunmaktadır. Bkz. “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 357-358. Mirzârî, Muhammed Dekdekçî'nin hocalarındandır. Mirzârî'nin öğrencileri Dekdekçî'den onun kasidelerini yazmasını istemiştir. Bunun üzerine Dekdekçî onlara Mirzârî'nin her bir beyti üzerine bir cilt şerh yazılabileceğini söylemiştir. Bkz. Bekrî, *Merhemü külli kalbin şecî fi tercümeti's-Şeyh ed-Dekdekçî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 45b-46a.

1147/1734-1735) söz konusu salavât için icazet vermiştir.³⁸

Bekrî, salavât ve virdlerle ilgilenip bunlara ilişkin metinler yazması bakımından Nâblusî'yi takip eder. Nitekim Nâblusî'nin de *Evrâdü's-şerîfeti'l-mecmu'a mine'l-Kitâb ve's-Sünne, Kevkebu'l-mebânî ve mevkibu'l-meânî Şerhu Salavâtî'sh-Şeyh Abdülkâdir el-Geylânî*,³⁹ *Virdü'l-vurûd ve feyzü'l-bahri'l-mevrûd*⁴⁰ gibi eserleri vardır. Bekrî, Nâblusî'ye göre bu türlü vird ve salavat metinleriyle daha fazla ilgilenmiş görülmektedir. Bununla birlikte Nâblusî'nin *Kevkebu'l-mebânî ve mevkibu'l-meânî* isimli eseriyle Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerhler arasında üslûp ve kaynak kullanımı açısından süreklilik vardır.

II. Bekrî'nin İbn Meşîş Salavâtı Üzerine Yazdığı Şerhler: Literatür Bilgisi

Hakikat-i Muhammediyye fikrine özel ilgi gösteren ve bu konuyu eserlerinde yoğun bir biçimde işleyen Bekrî, –tespit edilebildiği kadarıyla–⁴¹ İbn Meşîş salavâtı üzerine dört şerh kaleme almıştır. Bu şerhler kronolojik sırasıyla şöyledir:

1. er-Ravzâtü'l-arşîyye fî'l-keîâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye

A. Genel Bilgiler

1134/1721⁴² yılının Ramazan ayında tamamlandığı anlaşılan⁴³ eser, Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine yazmış olduğu ilk şerhidir. Burada Bekrî, Muhammed b. Alî el-Harrûbî et-Trablûsî'nin (ö. 963/1555)⁴⁴ şerhini merkeze alır ve Harrûbî'nin üslubunu

³⁸ Murâdî, *Silkü'd-dürer fî a'yânî'l-karnî's-sânî 'aşer*, III, s. 82-83.

³⁹ Nâblûsî, *Kevkebu'l-mebânî ve mevkibu'l-meânî Şerhu Salavâtî'sh-Şeyh Abdülkâdir el-Gîlânî* (thk. Hasan es-Seyyid el-Cezâîrî), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012. Tercümesi için bkz. Nâblusî, *Salavât-ı Geylânî Şerhi* (haz. Mustafa Utku), Bursa: Sır Yayıncılık, 2006.

⁴⁰ Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdülganî Nablûsî*, s. 216-239.

⁴¹ Bekrî *Lemehâtü'r-râfiât* isimli şerhin girişinde belirttiğine göre İbn Meşîş salavâtı üzerine dört şerh yazmıştır. Bekrî'nin bu açıklaması şerhin nüshalarında bulunmakla birlikte Mezîdî'nin hazırladığı neşirde yer almakta olup Temsemânî'nin derlemesinde ise doğrudan şerh kısmından başlanıldığı için geçmemektedir. Krş. Bekrî, “Lemehât”, (neşr. Temsemânî), s. 251; Bekrî, “Lemehât”, (neşr. Mezîdî), s. 139.

⁴² Kerem Emin, Bekrî'nin 1133 yılında *Şerhu salavâtî'l-Meşîşîyye* isimli bir bir şerh yazdığını belirtmektedir. Bkz. Kerem Emin, *eş-Şeyh Mustafâ el-Bekrî: felsefetühu's-sûfiyye ve resâiluhû*, Ebûzabî: el-Mecmau's-Sekâfî, 2002, s. 23

⁴³ Nüshalardaki ferağ kayıtlarında hareketle şerhin 1134/1721 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

⁴⁴ Ahmed ez-Zerrûk'un (ö. 899/1493-94) halifesi olan ve Kanûnî Sultan Süleyman'a elçilik yapan Harrûbî'nin, *Miftahü'l-makâm fî fehmi ma abbara anhu fî Tasliyetihî'sh-Şeyh Mevlânâ Abdüsselâm*'ı hem hakikat-i Muhammediyye ile ilgili konuları işlemesi ve salavâtın ibareleriyle İbn Meşîş'in manevî makamı arasında ilişki kurulması hem de İbn Meşîş salavâtı üzerine yazılmış ilk şerh olması ile dikkat

benimseyip anlatımlarını genişleterek salavâtı açıklar. Şerh sırasında Harrûbî'nin metnini genişletirken farklı kaynaklar kullanır ve yer yer kendi anlayışını ortaya koyar. Dolayısıyla bu iki şerh arasında tema ve içerik sürekliliği bulunmaktadır. Örneğin Bekrî, salavâtın “öyle ki bizden ne geçmiş ne de gelecek kimsenin idraki ona yetişememiştir [فَلَمْ يُدْرِكْهُ مِنَّا سَابِقٌ وَلَا لَاحِقٌ]” ibaresini açıklarken Harrûbî'nin şerhini aktarır Hz. Peygamber'in ilminin genişliğiyle yaratılmışların ilimlerinin genişliklerine dikkat çeker ve Hz. Peygamber'in karşısındakinin anlayacağı üslûpla konuştuğunu, şahit olabilecekleri kadarıyla onlara kendi güzelliğini gösterdiğini belirtir. Bekrî bu bağlamda Muhammed Mehdî el-Fâsî'nin (ö. 1052/1642) *Metâliu 'l-meserrât bi-cilâi Delâili 'l-hayrât*'ına ve Kâdî İyâz'ın (ö. 599/1149) *eş-Şifâ' bi-ta'rifî hukûki 'l-Mustafâ*'sına atıfla konuyu açar. Bu aktarımlara göre Hz. Peygamber karanlıkta olan evi aydınlatır ancak güzelliğinin tamamını göstermez. Çünkü yaratılmışların gözleri, akılları, kalpleri bunu görmeye güç yetiremez.⁴⁵ Nitekim Harrûbî şerhinde yaratılmışların onun hakikatini idraklerinin yettiği kadar anlayabileceklerini, açığa çıkanların onlar için bir nimet, gizlenenlerin ise rahmet olduğunu, eğer olduğu gibi açığa çıksaydı bunun yaratılmışlar fitne sebebi olacağını belirtir. İdraklerin onun makamına yakınlığı ölçüsünde değişeceğini ve artacağını, kişinin makamına göre keşfinin açılacağını ve keşif makamının en yücesinin Hz. Ebû Bekir'e ait olduğunu söyler.⁴⁶

Bekrî, Harrûbî'nin işlediği temaları *Ravzât*'ta farklı bağlamlarda da ele alır. Mesela yukarıda geçen hakikat-i Muhammediyye'nin nimet ve rahmet oluşu temasına salavâtta “Hakikatler ona yükselmiştir [وَفِيهِ ارْتَفَعَتِ الْحَقَائِقُ]” ifadesini açıklarken değinir ve burada konuya ilişkin Hz. Peygamber'in hayatından örnekler getirerek bağlamı genişletir.⁴⁷ *Ravzât*'ta Harrûbî'nin şerhinin belirleyici olması, muhtemelen kronolojik olarak bakıldığında İbn Meşîş salavâtı üzerine yazılan ilk şerh olması dolayısıyladır.⁴⁸

çekici bir metindir. Harrûbî, bu şerhte a'yân-ı sâbite, hakikat-i insâniyye, varlık mertebeleri, hakikat-i Muhammediyye'nin özel hususiyetleri, Hz. Peygamber'e ittibâ, fenâ ve bekâ konularına ilişkin anlatımlarda bulunur. Müellifin hayatı ve diğer eserleri için Bkz. Ethem Cebecioğlu, “Harrûbî”, *DİA*, XVI, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, s. 247-248.

⁴⁵ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 286.

⁴⁶ Harrûbî, “Şerhu's-Salâti'l-Meşîşîyye”, *Şerhu Usûli't-tarîkati's-Şâzelîyye* (thk. Muhammed Abdulkâdir Nassâr), Kahire: Dâretü'l-Kerez, 2008, s. 107.

⁴⁷ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 270.

⁴⁸ Harrûbî'den önce Ebu'l-Mevâhib eş-Şâzelî'nin (ö. 882/1477) İbn Meşîş salavâtı üzerine tertip ettiği mezci vardır. Mezcler şerhlerdeki gibi amaç, içerik, yöntem vb. unsurların olmamasından dolayı şerh olarak değerlendirilemezler. Bkz. Ebu'l-Mevâhib eş-Şâzelî, “Mezcü's-Salâti'l-Meşîşîyye”, *Şümûsü'l-envâr*, s. 503-509. Ayrıca İbn Zekrî el-Fâsî'nin (ö. 1144/1731) mezci ve şerhi vardır. Bkz. Muhammed

Nitekim Bekrî de şerh için yazdığı mukaddimede Harrûbî'nin şerh kapısını açtığını ve kendisinin onu takip ettiğini söyler.⁴⁹

B. Nüsha ve Neşir Bilgileri

Muslu, çalışmasında *Ravzât*'ın İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 51b-91b künyesiyle kayıtlı olan nüshasını tespit etmiştir.⁵⁰ Söz konusu nüshanın müstensihî çalışmamızda Bekrî'nin şerhleriyle irtibatını konu edineceğimiz Ali Vasfî Bey'dir. Türkiye kütüphanelerinde eserin başka nüshalarına da ulaşılmaktadır. Bunlardan biri Süleymânîye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 269, vr. 1b-75b künyesiyle kayıtlıdır. Diğer Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 1a-131a künyeli olup nüshanın müstensihî Muhammed b. Yûsuf'tur. Bunların dışında Habeşî'nin aktardığı Tunus'ta, Halep'te ve Kahire'de tespit edilen nüshalar bulunmaktadır.⁵¹ Brockelmann da Kahire ve Berlin'deki nüshalara atıf yapar.⁵² *Ravzât*, Temsemânî'nin *Şümûsü'l-envâr* isimli derlemesinde yer almakta olup Mezîdî tarafından da⁵³ neşredilmiştir.

2. Kürûmu arîşî't-tehânî fi'l-kelâm alâ salavâtî İbn Meşîşî'd-dânî

A. Genel Bilgiler

Ravzât'tan iki yıl sonra yazıldığı anlaşılan şerh,⁵⁴ secili üslubuyla öne çıkar. Bekrî, bu şerhte kendine özgü bir dil estetiğiyle ve söz sanatlarıyla metni zenginleştirerek salavâtî açıklamıştır. *Kürûm*, *Ravzât*'ın hacim bakımından uzun olması ve muhataplarının

b. Abdurrahman İbn Zekrî el-Fâsî, *el-İlmâm ve 'l-i'lâm bi-nefsetin min buhûri ilm mâ tezammenethu salâti 'l-kutb Mevlânâ Abdisselâm*, (thk. Hişâm b. Muhammed Haycar el-Hasenî), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010, s. 70-173. İbn Zekrî'nin ilgili metinleri ayrıca Temsemânî'nin derlemelerinde de yer almıştır.

⁴⁹ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 259-260.

⁵⁰ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 56.

⁵¹ el-Habeşî, *Câmiu 'ş-şürûh ve 'l-havâşî*, III, s. 200.

⁵² Carl Brockelmann, *History of the Arabic Written Tradition* (çev. Joep Laamer), Leiden: Brill, 2018, III, s. 478.

⁵³ *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi 'l-kelâm ale 's-Salâti 'l-Meşîşîyye* (neşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010. Bu yayın İbn Meşîş salavâtının şerhlerinin yanı sıra Bekrî'nin tertip ettiği salavâtlar ile dedesine ait salavât metnine yazdığı şerhi içermektedir. Bu şerhler sırasıyla *Ravzât*, *Lemhât*, *ed-Dekâik ale 'd-Dürri 'l-fâik fi 's-salavât alâ Eşrefi 'l-halâik*, Muhammed Bekrî'ye ait olan salavâtın şerhi *el-Mededü 'l-bikrî alâ salavâtî 'l-Bekrî*'dir. Mezîdî kullandığı nüshalara dair açıklama yapmamakla birlikte sadece *Ravzât*'ın ilk ve son sayfalarının resimlerini koymuştur. Dipnotlarda yer yer bazı kavramları açıklayarak *Kürûm*'dan alıntılar eklemiştir.

⁵⁴ Aşağıda değineceğimiz Akşehir nüshasındaki kayda göre 1136 yılı Ramazan ayı sonunda (Ocak 1725) istinsah edilmiştir.

bu şerhi okumada zorluk çekeceğini düşünmesi sebebiyle Bekrî tarafından hem *Ravzât*'ın özeti hem de müstakil bir şerh olması amacıyla kaleme alınmıştır [§2-3]. Bundan dolayı *Kürûm* ve *Ravzât* arasında kaynak ve içerik açısından ortaklık ve süreklilik bulunmakla birlikte bir farklılaşma da söz konusudur. Bu durum *Kürûm*'da ele alınan bağlamın *Ravzât*'ta geniş biçimde anlatılması, *Kürûm*'da şerh edilmeyen ibarelerin *Ravzât*'ta açıklanması ve iki şerh arasında kavrayış farklılaşması olarak ortaya çıkar. Örneğin Bekrî *Kürûm*'da salavâtta geçen “O, Sen’in tüm hakikatleri kendinde toplayan, Sana ulaştıran ve huzurunda daima var olan en büyük perdendir [وَجِبَابُكَ الْأَعْظَمُ الْقَائِمُ لَكَ بَيْنَ يَدَيْكَ]” ibaresinin [§38] “en büyük perde” kısmındaki muhtevayı perdenin ikili yönü üzerinden açıklar. *Ravzât*'ta ise perdenin sözlük ve ıstılah anlamlarının yanı sıra perdenin varlık amacı, niteliği vb. hususlarını ele alır.⁵⁵ Aynı zamanda Bekrî *Kürûm*'da bazı kelimeleri şerh etmezken *Ravzât*'ta bunları ayrıntılı olarak açıklar. Bekrî'nin salavâtın “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiştir [وَتَنْزَلَتْ غُلُومُ آدَمَ]” ibaresinde geçen “ilim” kelimesini *Kürûm*'da [§29] açıklamayıp *Ravzât*'ta ise ele alması buna örnektir.⁵⁶ Ayrıca Bekrî salavâtın “sırlar onun hakikatinden yayılmıştır [مِنْهُ انْشَقَّتِ الْأَسْرَارُ]” ibaresini açıklarken sırrın iki anlamını aktarmasında olduğu gibi iki şerh arasında içerik çeşitlenmesi söz konusudur.

Ravzât ve *Kürûm* arasında içerik ortaklaşmasının yanı sıra kaynak kullanımı açısından ortaklık vardır. Bekrî'nin iki şerhte de lugat bilgilerine yer verdiğinde benzer kaynaklara atıf yapması bu açıdan dikkat çeker. Bununla birlikte iki şerh arasında kaynak kullanımı açısından farklılıklar gözlenir. Nitekim Bekrî, salavâtta geçen “Bütün nurlar onun hakikatinden doğup aydınlanmıştır [وَانْفَلَقَتِ الْأَنْوَارُ]” ibaresini açıklarken ele aldığı Hz. Peygamber'in “Nûr” ismi konusunda *Kürûm*'da [§22] Kādî İyâz'ın *eş-Şifâ*'sına, *Ravzât*'ta ise Fâsî'nin *Metâliu 'l-meserrât bi-cilâi Delâili 'l-hayrât*'ına atıf yapar.⁵⁷

İki şerh arasında herhangi bir kaynağa atfı belirtme konusunda tavır farklılığı söz konusudur. Buna Bekrî'nin salavâtın “Kulun Zekeriyâ'nın duasını işitip kabul ettiğin gibi benim duamı da işit [إِسْمِعْ نِدَائِي بِمَا سَمِعْتَ بِهِ نِدَاءَ عَبْدِكَ زَكَرِيَّا]” ifadesinde geçen “Zekeriyâ”

⁵⁵ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 306-312. Ayrıca bu ibarenin şerhinde olduğu gibi *Ravzât-Kürûm* irtibatından dolayı *Kürûm* metninde de Harrûbî'nin şerhine ait temalar etkili olduğu görülmektedir.

⁵⁶ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 276.

⁵⁷ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 265. Bekrî söz konusu esere *Kürûm*'da atıf yapmayıp *Ravzât*'ta kaynak olarak kullanması *Ravzât* metni ile Harrûbî şerhi arasındaki irtibat dolayısıyla olduğu söylenebilir.

kelimesini açıklarken *Ravzât*'ta kaynağının ismini belirterek atıf yapması, *Kürûm*'da ise kaynak atfında bulunmaksızın ilgili bilgiyi *Ravzât*'tan dönüştürmesi bu türlü durumlara örnek verilebilir.⁵⁸

B. Eserin Adına İlişkin Açıklamalar

Bekrî, şerhlerine verdiği isimlerde kullandığı kelimelerle salavâta bakışını, salavât üzerinden aktarmak istediklerini ve bu doğrultuda yaptığı açıklamalarını yansıtan tercihlerde bulunmuştur. *Kürûmu arîşi't-tehânî* isminde⁵⁹ geçen kelimeler de bu tercihin bir göstergesidir. Nitekim bu kelimeler, hadislerde geçen muhtevalarına ve Bekrî'nin tasavvufî tavrına göre geniş çağrışımlar taşıyacak niteliktedir. Şerhin isminde geçen *kürûm* kelimesi asma anlamına gelen *kermin* çoğuludur. Kökü Allah'a dönük fiiller için kullanılırsa ihsan etmek, kul için kullanılırsa güzel ahlakla ahlaklanmak, toprak için kullanılırsa artmak, çoğalmak, bereketlenmek vb. anlamlarını taşır.⁶⁰ *Arîş*⁶¹ ise üzüm bağları, asmalar, çardak, gölgelik vb.⁶² anlamlara gelir. Bekrî'nin bu seçimlerinde hem kelimenin taşıdığı anlama hem de *kürûm* kelimesiyle irtibatlı olmasına ilave olarak Hz. Peygamber'in mescid inşa ederlerken Hz. Mûsâ'nın gölgeliği gibi olmasını istemesiyle ilgili hadisin etkili olduğu anlaşılır [ابْنُهِ عَرِيشًا كَعَرِيشِ مُوسَى]. Buradaki *arîş* kelimesi Hasan el-Basrî tarafından “tavan ve çardak” anlamlarına atıfla *arş* ve *sakf* olarak açıklanmıştır.⁶³ Dolayısıyla bu isimlendirme *Kürûmu arîşi't-tehânî* ile *Ravzâtü'l-arşiyye* arasındaki irtibatı da ortaya koyar. Ayrıca şerhin adında geçen ravza kelimesinde de salavâtta yer alan “O öyle bir hakikattir ki, melekût âleminin bahçeleri cemalinin çiçekleriyle güzel, ceberût âleminin havuzları nurlarının feyziyle dolup taşmıştır [فَرِيَاضُ الْمَلَكُوتِ بِزَهْرِ جَمَالِهِ]” ifadesine atıf söz konusudur. Bekrî'nin ifade ettiği üzere [§4] arş bahçeleri (*ravzâtü'l-arşiyye*) sâlikin rağbetini artırır. Bu yüzden hem sâlikin

⁵⁸ Krş. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşiyye”, s. 346; [§56].

⁵⁹ Eserin nüshalardan hareketle tespit edilebilen tam adı *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî* şeklindedir.

⁶⁰ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi* (haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014, VI, s. 5181-5184.

⁶¹ Bu kelimenin imlasında farklı tespitler bulunmaktadır. Şerhin Pertev Paşa, Akşehir, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler ve Harvard College Library, nr. 266'de bulunan nüshalarında “arîş” olarak kaydedilmiştir. Harvard College Library, nr. 123'deki nüshada ise “arâis” olarak yazılmıştır. Krş. Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 269, vr. 76a; Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 135b; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 37b; Harvard College Library, nr. 266, vr. 17b; Harvard College Library, nr. 123, vr. 2a.

⁶² Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, III, s. 2820.

⁶³ İbn Ebû'd-Dünyâ, *Kasru'l-emel* (thk. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997, s. 184.

eserle ilgilendikçe raġbetinin artacağını hem de cennete ulaşmak için çıktığı yolda ilerledikçe isteğinin çoğalacağını ifade eder. üzüm bağları (*kürûmu'l-arşıyye*) ise sülûk esnasındaki ürpertiye çoğaltır. Bundan dolayı yolda devam ettikçe raġbetle beraber rehbetin eşlik edeceği, hem de sâlikin salavâta ve şerhe yöneldikçe metne karşı raġbetle beraber rehbeti söz konusu olacağı düşünülür [تزداد بها رغبة الواقف على الروضات العرشية، و تزداد] ⁶⁴. [بها رهبة الواقف على السير في الكروم العريشية]

Tehânî kelimesi tebrik⁶⁵ anlamına gelen *tehnîe* kelimesinin çoğuludur. Bekrî'nin *tehânî* kelimesini üzüm bağlarına bağlamasında bu çerçevede geçen bütün bu anlatımların Allah'tan geldiğine dair bir vurgu söz konusudur. Nitekim Bekrî, *Ravzât*'ta bu kelimeyi kullandığı bağlamda salavâtın ilhamla tertip edildiğini ima eder [يتضمن طلب شرح الصلوات] ⁶⁶. Bundan dolayı Bekrî'nin bu kelimeyi seişinde hem salavâtın tertibine hem de sâlikin yolda devam ettikçe desteğin Allah tarafından verileceğine, dolayısıyla salavâtta geçen “Beni onun yolu üzerine Sen'in yardım ve desteğinle korunmuş bir şekilde yine Sen'in katına yönelt [وَاحْمِلْنِي عَلَى سَبِيلِهِ إِلَى]” ibaresine de bir çağrışım vardır.

C. Nüşa ve Neşir Bilgileri

Muslu, *Kürûm*'un Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 269, vr. 76a-98a ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt, Yazma nr. 1290, vr. 1b-23b künyeleriyle kayıtlı iki nüshasını tespit etmiştir.⁶⁷ Türkiye kütüphanelerinde eserin başka nüshalarına da ulaşılmaktadır. Bunlardan biri Milli Kütüphane, Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, nr. 1274, vr. 1b-26b künyesiyle kayıtlıdır. Diğer nüsha Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 135b-176a künyesiyle kaydedilmiştir. Söz konusu nüsha Bekrî'nin yakın çevresinden olduğu anlaşılan ve eseri bizzat Bekrî'nin nüshasından yazdığını belirten Muhammed b. Yûsuf tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın bazı varaklarının ıslandığı ve mürekkebinin dağıldığı görölmekte, dolayısıyla yer yer okunması güçleşmektedir. Bir diğerisi ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 37b-51a künyesiyle kayıtlı olan Ali Vasfî'nin istinsah ettiği nüshadır. Bu

⁶⁴ *Kürûm* ile *Ravzât* arasındaki isim sürekliliği *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhiş* isimli şerhte de *tedhiş* kelimesi üzerinden devam etmiş görölmektedir. Nitekim *tedhiş*, ürpermek, korkmak vb. anlamlarını taşır. Bkz. Âsım Efendi, *Kāmûs Tercümesi*, III, s. 2805.

⁶⁵ Âsım Efendi, *Kāmûs Tercümesi*, I, s. 265.

⁶⁶ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 259.

⁶⁷ Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 51.

nüşhanın varak kenarlarında Ali Vafî Bey'in gerek *Ravzât* metninden gerekse diğeri İbn Meşîş salavâtı şârihlerinden aktardığı notlar bulunmakta olup metnini hazırlayarak çalışmamızın ekinde sunduğumuz bu istinsaha ikinci bölümünde ayrıca değinilecektir.

İlgili literatür kaynaklarında *Kürûm*'un daha çok Mısır'daki nüshalarına atıf yapılmıştır.⁶⁸ Bu nüshalara ek olarak Harvard Library'de eserin iki nüshasıyla karşılaşılmaktadır. Bunlar Harvard College Library, nr. 266, vr. 16b-53a ve nr. 123, vr. 1b-67b künyeleriyle kayıtlıdır. Müstensihî Muhammed b. Sa'düddîn olan ve nr. 123'de kayıtlı nüshanın oldukça okunaklı olduğu, açıklayıcı nitelikte haşiyeler ve "faide" başlıklı notlar içerdiği görülmektedir.

Kürûm, Mezîdî tarafından Bekrî'nin *ed-Dürri'l-fâik* adlı salavât tertibi üzerine Ali el-Mekkî'nin (ö. 1289/1873) yazdığı *Fethü'l-kerîmi'l-Hâlık fî halli elfâzi'd-Dürri'l-Fâik*⁶⁹ adlı şerhin ekinde neşredilmiştir. Esas aldığı nüshaları belirtmeyen Mezîdî, dipnotlara *Ravzât*'tan alıntılar ve bazı kavramsal açıklamalar eklemiştir. Ancak bu neşirde birtakım aksaklıklar gözlenmektedir. Örneğin metin içerisindeki nisbetler hatalı veya eksik tespit edilmiştir. "Harrûbî" nisbesi "Hemedânî" olarak kaydedilmiş, "el-Ferrâ" nisbesi "el-Kurrâ" şeklinde okunmuş, "Seyyidî Ahmed Ebi'l-Abbâs el-Mürsî" ismi ise metin içerisinde düşmüştür. Ayrıca منازل kelimesinin مغازل şeklinde okunmasında, فقال fiilinin فتال olarak yazılmasında, ممد kelimesinin محمد şeklinde kaydedilmesinde ya da ومن cumlesinde geçen كان له ifadesinin düşmesinde olduğu gibi kelimelerin imlalarının tespitinde de hatalar mevcuttur. Dolayısıyla bu hatalar şerhin kavramsal yapısını takip etmeyi yer yer zorlaştırmaktadır. Bu yüzden çalışmamızda mevcut neşrin yetersizliğini ortaya çıkarmak ve mütercim Ali Vafî'nin metni inşa edişindeki yetkinliğini göstermek amacıyla onun istansahı esas alınarak *Kürûm* metni yeniden hazırlanmıştır. Bunu yaparken de –Giriş'te değinildiği üzere– tema bütünlüğü dikkate alınarak metin paragraf birimlerine ayrılarak numaralandırılmıştır. Böylece *Kürûm*'un kaynak-içerik incelemesinde ve Ali Vafî'nin tercümesinde ilgili yerlerin başında bu paragraf numaralarına atıflar yapılmış olup bu atıflar [§22] örneğinde olduğu gibi bölüm işareti simgesiyle belirtilmiştir.

⁶⁸ el-Habeşî, *Câmiu 'ş-şürûh ve 'l-havâşî*, III, s. 200; Brockelmann, *History of the Arabic Written Tradition*, III, s. 478.

⁶⁹ Bekrî, "Kürûmu arîşî't-tehânî şerhu salavâtî İbn Meşîş ed-Dânî", *Fethü'l-kerîmi'l-Hâlık fî halli elfâzi'd-Dürri'l-Fâik* (neşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, s. 411-448.

3. Feyzû'l-Kuddûsi's-Selâm alâ Salavati Seyyidî Abdüsselâm:

A. Genel Bilgiler

Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı hakkında kaleme aldığı üçüncü şerhtir.⁷⁰

B. Nüsha Bilgileri

Feyzû'l-Kuddûsi's-Selâm'ın –tespit edilebildiği kadarıyla– Türkiye kütüphanelerinde nüshalarına rastlanmamaktadır. Brockelmann Kahire ve Berlin'deki nüshalara atıf yapar.⁷¹ Habeşî ise Zâhiriyye Kütüphanesi'nde bir nüshasının bulunduğunu aktarır.⁷²

4. Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâtî İbn Meşîş

A. Genel Bilgiler

Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine telif ettiği son şerhidir.⁷³ Mukaddimede Bekrî, İbn Meşîş üzerine yazdığı şerhlerin telif sürecini anlatmakta olup salavâtı ayet, hadis ve diğer nakillere yer vermeden ve yeni bağlamlar üretmeden kısa ve öz anlatımlarla açıklar.

B. Nüsha ve Neşir Bilgileri

Lemehât'ın tespit ettiğimiz Türkiye kütüphanelerinde üç tane nüshası bulunmaktadır. Biri Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 177b-191b künyesiyle kayıtlıdır. Diğer nüsha Süleymâniye Kütüphanesi, İzmir Bölümü, nr. 334, vr. 1b-6a künyeli olup *Şerhu's-Salavâtî'l-Meşîşiyye* ismiyle kayıtlıdır. Bir diğeri nüsha ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 4086-1, vr. 11b-18b künyesiyle

⁷⁰ Bekrî Alaaddin'e göre Nâblusî'nin de *Feyzû'l-Kuddûsi's-Selâm 'alâ salavâtî's-seyyid Abdüsselâm* isimli bir İbn Meşîş salavâtı şerhi vardır. Bkz. Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdulganî Nablusî*, s. 219. *Mecmûatü'l-Ahzâb* kenarında da Nâblusî'ye atfedilen bir şerhe yer verildiği görülür. Ancak bu şerh, Tan'ın tespitine göre Harrûbî'ye aittir. Bkz. Bursevî, *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi-*, s. 34.

⁷¹ Brockelmann, *History of the Arabic Written Tradition*, III, s. 478.

⁷² Habeşî, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî*, III, s. 200. Tez sürecinde söz konusu şerhin nüshalarından birininin <https://dar.kawla.gov.sa/ar/node/9321> veri tabanında kayıtlı olduğunu gördük ancak ilgili birimden talep etmemize rağmen nüshaya ulaşamadık.

⁷³ Şerhin ismi aşağıda değineceğimiz nüshalarda ve Mezîdî'nin neşrinde *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâtî İbn Meşîş* olarak kaydedilmiş olup Temsemânî'nin hazırladığı derlemde *Lemehâtü'd-dânîkât li't-tedhîş alâ maânî Salavâtî İbn Meşîş* şeklinde geçmektedir. Krş. Bekrî, “Lemehât”, (neşr. Mezîdî), s. 136; “Lemehât”, (neşr. Temsemânî), s. 251.

kaydedilmiştir. Söz konusu nüsha *İstigāse* ismiyle kayıtlı mecmuada yer almaktadır.⁷⁴ Bunların yanı sıra Habeşî'nin aktardığı üzere Mısır'da, Tunus'ta, Irak'ta ve Hindistan'da nüshaları bulunan eserin Fas'ta yapılmış bir neşri bulunmaktadır. Ayrıca *Lemehât*, Temsemânî'nin *Şümûsü'l-envâr* isimli derlemesinde ve Mezîdî'nin *er-Ravzâtü'l-arşîyye* adlı yayınında yer almaktadır.

⁷⁴ Herhangi bir kayıt bulunmayan mecmuada Bekrî'nin *Kasîdetü'l-İbtihâliyye*'leri ve *Kasîdetü'l-esmâîyye*'si de mevcut olup bu eserlerin mukaddimleri yazılmamıştır. Ayrıca Bekrî'nin *Cevherü's-semîne fî mâ yekûlû râkibü's-sefîne* ve *Ceridetü'l-mârib ve harîdetü külli sâribin şârib* adlı eserleri vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

Kürûmu arîşi't-tehânî'nin Kaynakları ve İçeriği

I. Sözlükler ve İstilah Metinlerinin Kullanımı

Bekrî, salavâtı şerh ederken ibareleri farklı bağlamlarda açıklayan, telif esnasında hem sıkça kaynak kullanan hem de kendi kavrayışını ortaya koyan bir müelliftir. Şerh boyunca lugavî bilgilere⁷⁵ yer verdiğinde ilgili kaynaklara atıf yapmaya özen gösterir. Nitekim salavât metninde yer alan “salat eyle [صَلَّ]” [§16] fiiline dair Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü'l-muhît*'ine ve İbn Dürüstevyeh'e (ö. 347/958); “küçük kalmış [تَضَاعَلَتْ]” fiiline [§17], “neseb” [§39] kelimesine, “bahçeler [رِيَاضُ]”, “ceberût”,⁷⁶ “melekût” [§33] ve “havuzlar” [حِيَاضُ] [§34] kelimelerine, ayrıca “dahil et [أَلْحَقْنِي]” [§39] fiiline ilişkin olarak Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî'nin (ö. 666/1268'den sonra) *Muhtâru's-sıhah*'ına atıf yapar. Aynı şekilde “kavrayışlar [أَلْفُهُومُ]” [§32] kelimesini açıklarken *Şifâ*'nın şerhlerinden biri olan Şehabeddîn Hafâcî'nin (ö. 1069/1659) *Nesîmü'r-riyâz fî şerhi Şifâi'l-Kâdı İyâz*'ı üzerinden İsmâil b. Hammâd Cevherî'nin (ö. 400/1009'dan önce) *Tâcü'l-luga*'sını kullanır. Bekrî bunun yanı sıra “şey” [§35] kelimesi üzerinde dururken, “pınarlar [مَوَادِدُ]” [§45] ile “fazilet” kavramlarını ve “yudumlama [أَتَزَعُ]” fiilini açıklarken [§46], “bataklıklar [أَوْحَالُ]” kelimesini ve tevhid ile ilgisini [§50] yorumlarken kaynak belirtmeksizin sözlük bilgilerine yer verir. Aynı şekilde salavâtın “Ey Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın olan!”⁷⁷ Kulun Zekerîyyâ'nın duasını

⁷⁵ Bekrî benzer aktarımları *Ravzât*'ta da yapar. Nitekim aynı kaynakları orada da kullanıldığı görülür ama *Ravzât*'ta ilave olarak Feyyûmî'nin (ö. 770/1368-69) *el-Misbâhu'l-münîr fî garîbi's-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfi'i*'si vardır.

⁷⁶ Ayrıca “ceberût” [§34] kelimesinin açıklamasında Ferrâ el-Begâvî'nin (ö. 616/1122) *Mesâbîhu's-sünne* isimli eserine atıf yapmaktadır.

⁷⁷ Harrûbî, İbn Meşîş'in burada başka ilâhî isimlerle değil de bu dört isimle dua edişine dikkat çekerek bu isimlerin ezeliyet, kayyûmiyet ve ulûhiyet vasıflarını topladığını söyler. Bkz. Harrûbî, “Şerhu's-Salâti'l-Meşîşîyye”, s. 112. Bekrî *Ravzât*'ta sâliklerin seyrüsülûk konumlarına göre ilâhî isimlerle üç şekilde dua ettiklerinden bahsederek mübtedîlerin harf-i nidâ ile, mutavassıtların lââm-ı ta'rifle ve müntehîlerin ise sadece isimlerle dua ettiğini belirtir. Onun anlatımına göre eğer dua lââm-ı ta'rifle ve nidâ harfi olmadan yapılırsa kabule daha yakındır. Nidâ harfiyle dua edildiğinde müriden yardım uzaklaşır. Bu yüzden müridin yönelişleri artar ve azmi kuvvetlenir. Lââm-ı ta'rifle dua edildiğinde ona Allah büyük bir yardım ile karşılık verir. İsimlerle dua edilirse kulun Allah'ın feyzini almaya hazırlığı varsa ona en hızlı şekilde verilir. Çünkü yakınlık denizinde dalmıştır ve uzağı göremez olmuştur. Mübtedîlerin mertebelerine yol göstermek için inebilir. Bundan dolayı İbn Meşîş bu hitabında nidâ harfini zikretmiştir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 345-346. Sûfilerin söz konusu isimlere ilişkin yorumları için bkz. Ekrem Demirli, *Esmâ-i Hüsnâ Allah'ı İsimleriyle Tanımak*, İstanbul: Fikriyat, 2024, s. 88-92.

يا أَوَّلُ يا آخِرُ يا ظَاهِرُ يا بَاطِنُ ، اِسْمَعْ نِدَائِي بِمَا سَمِعْتَ [işitip kabul ettiğin gibi benim duamı da işit]⁷⁸ ibaresindeki dört ilâhî isim [§56] hakkında benzer bir üslûp ortaya koyar.

Bekrî, şerhinde sözlük bilgisinin yanı sıra yer yer gramer konularına ilişkin bilgiler aktarır. Nitekim “Allah’ım! [اللَّهُمَّ]” [§15] lafzını⁷⁹ açıklarken şerh geleneğinde bu kelimeye yönelik sarf⁸⁰ ve nahiv kaynaklı kullanımlarını aktarır. Bunu yaparken geleneğe uyarak Kûfe ve Basra ekollerinin görüş farklılıklarına değinir. Ayrıca Bekrî “salât” [§36] kelimesinde nahiv bilgisine⁸¹ ve “güzel [مُؤَنِّةٌ]”⁸² [§33] kelimesinde de sarf bilgisine yer verir.⁸³

Şerhte ıstılâhî unsurlara özel bir yer verilir. Örneğin Bekrî, salavâtta geçen “hakikat” [§26], “ceberût” [§34] ve “tevhid” [§50] kavramlarını açıklarken Seyyid Şerîf Cürcânî’nin (ö. 816/1413) *et-Tâ’rifât*’ını kullanır. Ayrıca “mutlak birlik [الْأَحَدِيَّةُ]” [§50] ve “birlik denizi [بَحْرُ الْوَحْدَةِ]” [§53] kavramlarına ilişkin olarak kaynak kullanmaksızın ıstılâhî açıklamalar aktarır. Bekrî, *Kürûm*’da salavât kelimesinin anlamlarına⁸⁴ da özellikle değinmiştir. Metinde geçen “Allah’ım! Salat eyle [اللَّهُمَّ صَلِّ]”⁸⁵ ifadesini [§17]

⁷⁸ Bekrî *Kürûm*’da metinde geçen “benim duamı da işit” ifadesini “benim duamı kabul et ve isticâbet et” şeklinde açıklar ve “kabul ettiğin” beyanını “kabul ettiğin sebep ile” olarak ele alır. “Kulun” ifadesini kendini kulluğa adayan ve Allah’a hitap eden Hz. Zekeriyyâ olarak açıklar. Harrûbî söz konusu duanın âriflere ait olduğunu belirtip İbn Meşîş’in burada Hz. Zekeriyyâ’nın duasının kabul edildiği gibi duasının kabul edilmesini talep ettiğini ya da sırrı için varis talep ettiğini ifade eder. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîşiyye”, s. 112. Nitekim Bekrî, *Ravzât*’ta Ebu’l-Hasan eş-Şâzelî’ye dikkat çekerek İbn Meşîş’in bu duasının kabul edildiğini söyler. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşiyye”, s. 347.

⁷⁹ Harrûbî bu lafızla dua edildiğinde duanın kabul edildiğini vurgulayarak lafızdaki yâ ile nefsanî beynûniyeti yani nefsin arada bulunuşunu özdeşleştirir. Lafızdaki yânın beynûniyetten dolayı kaldırıldığını söyler ve *mîmin* sona gelip baştaki yâ harfinin yerine geçmesini İbn Meşîş’in talebindeki himmetinin gücüne bağlar. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîşiyye”, s. 100. *Ravzât*’ta Bekrî “Allâhümme” lafzının dille ilgili ayrıntılarını ve bu lafzın ism-i a’zam oluşu konusunu işler. Bu bağlamdaki kaynağı Fâsî’nin *Metâli’u’l-meserrât bi-cilâi Delâili’l-hayrât*’ıdır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşiyye”, s. 261. Benzer hususları *Kürûm*’da [§15] kaynak kullanmaksızın aktarır.

⁸⁰ Bu bağlamda Bekrî’nin *Kürûm*’daki kaynakları arasında Kuhistânî’nin (ö. 962/1555) *Şerhu’l-Keydâniyye*’si vardır [§17].

⁸¹ Bekrî, *Ravzât*’ta da benzer bağlamları ele almaktadır.

⁸² Ayrıca Bekrî bu bağlamda belagat konularına da girmektedir. Söz konusu anlatımın *Ravzât*’tan aktarıldığı görülür. *Ravzât*’ta ayrıca salavâtın “fazilet pınarlarından yudumlayayım [وَأَكْرَجُ بِهَا مِنْ مَوَارِدِ الْفَضْلِ]” ifadesinde de belagat konularına girilmektedir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşiyye”, s. 321.

⁸³ Bekrî’nin *Kürûm*’da nahiv bilgisine yer verdiği diğer anlatımları için bkz. [§35], [§48].

⁸⁴ Bu konu *Ravzât*’ta da ele alınmaktadır. Bekrî’nin buradaki anlatımlarının kaynağı Fâsî’nin *Metâli’u’l-meserrât*’ıdır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşiyye”, s. 261-263.

⁸⁵ Bekrî bu ifadeyi açıklarken [§15] Hz. Peygamber’in kemâline yaraşır bir salavâtı kimse bilemediğinden dolayı “Allah’ım! Salat eyle [اللَّهُمَّ صَلِّ]” hitabıyla başladığını vurgulayarak bu görüşü birtakım ayetler ve hadislerle temellendirir.

açıklarken Abdüsselâm b. İbrâhîm Lekânî'nin (ö. 1078/1668) *Şerhü'l-Cevhereti's-sağır* isimli eserinden salavât aracılığıyla kulun hem Allah hem de Hz. Peygamber ile kurmuş olduğu irtibata, buna bağlı olarak da kulda ortaya çıkan tesirlere ilişkin değerlendirmelerini aktarır. Buna göre salavât bir tür ibadet şekli, şükür anlatımı, Hz. Peygamber'e hediye ve bu vesileyle kemal talebidir. Bu kemalin gerçekleşmesi için ihtiram, tazim ve muhabbet gerekir. Dolayısıyla kulun Hz. Peygamber'e salavât etmesi bir gerekliliktir. Buradaki fayda Hz. Peygamber'e değil, salavât getirene döner. Çünkü o, davet eden ve kendiliğinden mükemmel olandır. Nitekim hadiste de ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'e bir kere salât edene Allah ona on kere salât edecektir.

Bekrî bu çerçevede Hz. Peygamber'e salavâtın makbul olup olmadığı konusundan⁸⁶ söz eder [§18]. Onun hakkında her şeyin makbul olduğunu, başkası için ise ibadetler bakımından kabulün ve reddin söz konusu edilebileceğini belirtir. Ayrıca bu bağlamda Bekrî salavâtın faydaları⁸⁷ konusunu işler. Buna göre salavâtta Allah'ın ve Hz. Peygamber'in zikri vardır. Allah'ın zikrini sürekli yapanlarda eğer bir denetim bulunmazsa birtakım bozulmalar ve sapmalar meydana gelebilir. Zikirle kazanılan nûrâniyet zâkirin sıfatını değiştirmeye başlar. Bu esnada zâkirin tabiatında harâret yükselir. Salavât okuyarak bu yüksek harâret giderilir ve nefisler kuvvetlendirilir. Böylece Allah'ın zikriyle amaçlananlar salavâtın bereketiyle gerçekleşir.

II. Tefsir Kaynakları

Bekrî, salavâtın ibarelerini açıklarken telmihte bulunulan ve ibarelerle ilgisi kurulan ayetlere ilişkin olarak hem tefsir kaynaklarına atıf yapar hem de kendisi doğrudan yorumlarını ortaya koyar. Şerhte bu bağlamda kullandığı kaynaklardan biri Celâleddin el-Mahallî (ö. 864/1459) ile Celâleddin es-Süyûtî'nin (ö. 911/1105) *Tefsirü'l-Celâleyn*'idir.⁸⁸ Salavâtta geçen “beni destekle [وَأَيِّدْنِي]” [§59] ifadesini açıklarken “Onu Ruhû'l-Kuds ile destekledik [وَأَيِّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ]” (el-Bakara, 2/87) ayetine atıf yaparken

⁸⁶ *Ravzât*'ta bu konu ele alınmamaktadır.

⁸⁷ Bekrî bu bağlamda ele aldığı konuyu *Ravzât*'ta atıf yapılan diğer kaynakların yanı sıra İbn Atâullâh İskenderî'nin (ö. 709/1309) *Miftâhu'l-felâh ve misbâhu'l-ervâh fî zikrillâhi'l-kerîmi'l-fettâh*'ına ve Şa'rânî'nin *Medâricü's-sâlikîn ilâ rûsûmi tarîki'l-ârifîn*'ine atıflarla geniş bir şekilde işler. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 261. Gerek *Ravzât*'ta gerekse *Kürûm*'da kendisine atıflarla öne çıkan Şa'rânî'nin hayatı ve eserleri için bkz. Ali Namlı, *Abdülvehhâb Şa'rânî Hayâtı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İFAV, 2015. Ayrıca Şa'rânî, Nablusî'nin İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin nakil zincirinde yer alır. Bkz. Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdulganî Nablusî*, s. 162.

⁸⁸ Bekrî, *Ravzât*'ta bu tefsire atıf yapmamaktadır.

tefsirini de aktarır. Buna göre “Onu destekledik” ifadesinin “Rûhu’l-Kuds” beyanına izafe olup Cebrâil’in onunla beraber hareket ettiği anlamındadır.

Bekrî’nin bir diğer tefsir kaynağı Beyzâvî’nin *Envârü’l-tenzîl*’idir. Salavâtta yer alan “Kur’ân’ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek yere döndürecektir [إِنَّ الَّذِي] (el-Kasas, 28/85) ayetinin [§67] açıklamasında söz konusu tefsire atıf yapar. Bu çerçevede ayetin ilk bölümünde Allah’ın Kur’ân okumayı farz, tebliği ve yazılanlarla ameli vacip kıldığını, “vaad ettiği yer” ifadesinde Allah’ın Hz. Peygamber’i makam-ı mahmûda erdireceğini veya onun tekrar Mekke’ye döneceğini vaat ettiğini söylediğini aktarır söz konusu ayetin sebab-i nüzûlünü⁸⁹ alıntılar.

Salavâtta geçen “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır [رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ] (el-Kehf, 18/10) ayetinin [§68] açıklamasında⁹⁰ rahmeti hidayet olarak açıklayan Bekrî, bu beyanı yukarıdaki ayetle birlikte değerlendirir ve başlangıçla sonucun Hakk’a dönmesine ilişkin kabulü aktarır. Bu bağlamda konuyla ilgili ayetlere yer vererek⁹¹ Allah’ın kullarına Kur’an’ı farz ve seyrüsülûkü vacib kıldığını, bütün işlerin O’na döndüğünü ve başlangıçların da sonuçlara bittiğini vurgular. Devamında “Bütün işlerin dönüp varacağı merci ancak Allah’tır [وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ] (el-Hadîd, 57/5) ayetine atıf yapan Bekrî, farz, dönüş ve meâdın “Allah yolunda hizmet eden kimse yeryüzünde gidecek birçok uygun yer ve imkan bulacaktır. Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükafatını vermek Allah’a aittir; Allah daima günahları örtmektedir, engin rahmet sahibidir [وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا] (en-Nisâ, 4/100) ayetinde yer alan hurûc, hicret ve ölüme işaret ettiğini belirtir. Bu bağlamda “Ölümün Allah’a dönüş olduğunu” ifade eden Bekrî

⁸⁹ Söz konusu ayet Hz. Peygamber’in Cuhfe’ye geldiğinde Mekke’yi ve orada bulunan kimseleri özlemesi sebebiyle nâzil olmuştur.

⁹⁰ Bekrî *Ravzât*’ta bu ibareyi şerh ederken Beyzâvî’nin *Envârü’l-tenzîl*’ini kaynak olarak kullanır. Söz konusu ayetin tefsirini aktararak yaptığı anlatımda İbn Meşîş’in ashâb-ı kehf’e verilen rahmet, mağrifet ve düşmana karşı emniyet gibi hususların kendisine de verilmesini talep ettiğini söyler. Ayrıca bu duanın salavâtın ibareleri boyunca talep ettikleri arasında en büyüğü olduğunu belirtip söz konusu duayı daha önce istediği hususların verilmesi dahilinde bunlara karşı aldanmamak için yaptığını ifade eder. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 356-357.

⁹¹ Bu ayetler şunlardır: “Hepiniz dönüp dolaşıp O’na varacaksınız.” (el-Ankebût, 29/21) “Dönüp kendisine varacağınız...” (Yasin, 36/22) “En sonunda yalnız rabbine varacaksınız.” (en-Necm, 53/42), “Bütün işlerin dönüp varacağı merci ancak Allah’tır.” (el-Hadîd, 57/5)

“Allah, (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde... [اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا]” (Zümer, 39/42) ayetine yer verir. Atıf yaptığı tefsir metinlerinden farklı olarak bu üç durumun “Kur’ân’ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek yere döndürecektir.” (el-Kasâs, 28/85) ayetinde de geçtiğini dile getirir.

III. Hakikat-i Muhammediyye Konusu ve İlgili Kavramların İşlenişi

Bekrî, salavâtı şerh ederken hakikat-i Muhammediyye konusuna odaklı bir içerik ortaya koyar ve bu konuyla bağlantılı kavramlara yer yer kaynak kullanarak bazen de kendi kavrayışını ortaya koyarak yoğun biçimde değinir. Nitekim *Kürûm*’da salavâtta geçen “Bütün nurlar onun hakikatinden doğup aydınlanmış [وَأَنْفَلَتِ الْأَنْوَارُ]” ibaresini [§22] açıklarken Hz. Peygamber’in “nûr⁹² ve nûr saçan kandil” isimleri konusunu işler. Bu bağlamda kaynağı Kâdî İyâz’ın *eş-Şifâ*’sıdır. Hz. Peygamber’e “Nûr” isminin verilmesini Nûr ayetiyle⁹³ temellendiren müellif bu çerçevede Ka’b el-Ahbâr’dan (ö. 32/652-3), Sâid b. Cübeyr’den (ö. 94/713) ve Sehl b. Abdullah Tüsterî’den (ö. 283/896) nakillerle ayette geçen ikinci nûrda Hz. Peygamber’in kastedildiğini belirtip Hz. Peygamber’in kalbinin lambaya ve göğsünün cama benzetildiğini söyler. Bunu Hz. Peygamber’in göğsünün iman ve hikmet içermesinden dolayı inci gibi bir yıldızı anımsatmasına bağlar. Müellifin anlatımına göre ayette geçen “Mübarek ağaçtan tutuşturulur”⁹⁴ ile kastedilen ağacın nûrunun Hz. İbrahim’in nûrundan yakılmasıdır. “Bu ağacın yağı neredeyse

⁹² Bekrî *Ravzât*’ta da bu konuyu ele alır. Bu şerhteki kaynağı Muhammed Mehdî el-Fâsî’nin *Metâli ‘u’l-meserrât*’ıdır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 265.

⁹³ Söz konusu ayet şudur: “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. Bu lamba bir cam içindedir. Bu cam, inci gibi parlayan bir yıldıza benzer ki, ne doğuya ne de batıya ait olmayan mübarek bir zeytin ağacının yağından tutuşturulur. O yağ, neredeyse kendisine ateş dokunmasa bile kendiliğinden ışık verecek haldedir. Bu durum nur üzerine nurdur. Allah dilediği kimseye kendi nûruna iletir; bunun için de insanlara birçok misaller verir, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” (en-Nûr, 24/35) Ali Vasfî Bey, hazırladığı mecmuanın derkenarında Nâblusî’nin *Kevkebü’l-mebânî* isimli eserinden ayetin yorumunu iktibas eder. Buna göre ayetin “O’nun nûrunun benzeri” kısmını varlıkların aslı ve vasıtası olan Hz. Peygamber’in nûrunun benzeri olarak açıklayan müellif “bir kandil yuvası gibi” ifadesinde anlatılmak istenilenin bütün yaratılmış varlıklar olduğunu söyler. “İçinde lamba bulunan” beyanında ise varlık nur, yokluk da zulmet kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Buna göre yaratılmışlar onun nuru vesilesiyle aydınlanıp belirginleşmişlerdir. Nitekim Allah “Nûr üstüne nurdur.” Bu ayette geçen ilk nûr Allah’ın ismi olan Nûr, ikincisi ise Hz. Peygamber’dır. Bkz. Bekrî, *Kürûmu arîşi’t-tehânî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 40a. Nur-varlık ilişkisi için bkz. Demirli, *Esmâ-i Hüsnâ Allah’ı İsimleriyle Tanımak*, s. 144-145.

⁹⁴ Ali Vasfî Bey derkenarda bu ifadenin zât-ı vücûddan kinaye olduğunu söyler. Bkz. Bekrî, *Kürûmu arîşi’t-tehânî*, vr. 40a.

aydınlatacaktır.” beyanıyla kastedilenin ise Hz. Peygamber’dir. Müellif “nûr saçan kandil” ismini ise “Şüphesiz size Allah’tan bir nur ve gerçeği açıkça gösteren bir kitap da geldi” (el-Mâide, 5/15); “Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeci bir uyarıcı, Onun izniyle Allah’a çağıran bir davetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik.” (el-Ahzâb, 33/45-46) ayetleriyle temellendirir.

Bekrî salavâtta geçen “Allah’ım! Salat eyle onun mübarek varlığına ki sırlar onun hakikatinden yayılmış” ibaresinin “onun mübarek varlığına ki” ifadesini [§19] hakikat-i Muhammediyye’nin yaratılmışların aslı oluşu üzerinden işler. Hakikatler onun varlığının güneşinin ışığıyla, ortaya çıkan ayının aydınlığıyla ve zâtıyla ortaya çıkmışlardır şeklinde açıklar. Aynı şekilde sıfatından da diğer sıfatların yardım aldığını ifade edip “Sen olmasaydın kainatı yaratmazdım” hadisine atıf yaparak onun müdâvi’l-külûm⁹⁵ olduğuna dikkat çeker. Bekrî, ibarenin devamında geçen “sırlar onun hakikatinden yayılmış [مِنْهُ انْشَقَّتِ الْأَسْرَارُ]”⁹⁶ kısmında [§20] kapı, perde, öz metaforlarını kullanarak hakikatlerin ondan ayrıldığını ve yine onunla birleştiğini işler.

Bekrî “Sırlar onun hakikatinden yayılmıştır [مِنْهُ انْشَقَّتِ الْأَسْرَارُ]” ibaresini, “Nûrlar onun hakikatinden çağlayıp aydınlanmış [وَأَنْفَلَقَتِ الْأَنْوَارُ]” beyanına [§21] bağlarken de nûru ayla irtibatlandırıp ilâhî isimlerin tasnifinden hareketle ifadeyi açıklar.⁹⁷ Onun anlatımına [§22] göre zât, sıfât, isim ve fiillerin sırları hakikat-i Muhammediyye’nin ayından ortaya çıkmıştır. Çünkü o ilk nûrdur. Diğer hissî ve manevî nûrlar onun nûrunun

⁹⁵ İbnü’l-Arabî kavramı *Fütûhât*’ta şöyle açıklar: “Hz. Peygamber’in adı, müdâvi’l-külûm’dur (yaraları iyileştiren). Çünkü o, arzusun yaralarından haberdar olduğu gibi fikrin, dünyanın, şeytanın ve nefsin yaralarından da nebi veya resuller veya velâyetin bütün dilleriyle haberdardı.” Bkz. Muhyiddin İbnü’l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye* (çev. Ekrem Demirli), I, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006, s. 438.

⁹⁶ *Ravzât*’ta Bekrî sırrı latife olarak ele alır. Bu bağlamda kaynağı Kuşeyrî’nin (ö. 465/1072) *Risâle*’sidir. Müellifin anlatımına göre sır da rûh gibi beden kalıbına girmiş bir latife, müşâhede mahalli ve insanın bildiği, sırrın sırrını ise Allah’tan başkasının bilmediği bir şeydir. Sır rûhtan daha latif, rûh da kalpten daha şerefli. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 264. Harrûbî sırların açılmasının kişinin makâmına göre olduğunu söyler. Onun anlatımına göre her makâm sahibine makâmının hak ettiği kadar sırları açılır. İslam makâmında tahakkuk edince vazifesini yeri getirirse ef’âlî sırları elde eder. Bu sıfâtî sırrın keşfi bir aşamadır. Buradan iman makâmına geçilir. Bu kişi sebat ederse ve vazifelerine devam ederse onda zâtî sırlar açılır. Bu da Allah’ın rahmetinden gelir. Daha sonra bu kişide ya toplu ya ayrı, ya da hem toplu hem de ayrı olarak sırlar ortaya çıkar. Bu sırların en yücesi hakikat-i Muhammediyye’ye aittir. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîyye”, s. 113-114.

⁹⁷ *Ravzât*’ta kurmuş olduğu irtibata değinen Bekrî nûru ziyâ olarak açıklamakla birlikte nûr ve ziyâ kelimelerinin arasındaki farka dikkat çeker. Ziyânın zâtla aydınlandığını, nûrun ise arazla ışıklanan olduğunu ifade eder. “O, Güneş’i bir ışık (kaynağı), Ay’ı da (geceleyin) bir aydınlık (kaynağı) kılan” (Yunûs 10/5) ayetini aktararak Ay’ın nurunu, Güneş’le bir araya geldiklerinde onun ışığından aldığını belirtir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 264.

tafsilidir. Bu bağlamda “Ya Câbir! Allah, eşyayı yaratmadan önce kendi nûrundan senin peygamberinin nûrunu yaratmıştır.” hadisini aktarıp diğer yaratılan şeylerin hadislerde geçtiğini⁹⁸ ifade eder. Devamında nûrun türlerini ele alan Bekrî; rûhânî, semâvî, sıfâtî, zâtî, ulvî, süflî vb. [§23] nûrların olduğunu belirterek tüm bu nûrların onun nûrundan feyzân ettiğini vurgular.

Bekrî bu çerçevede hakikat-i Muhammediyye’nin sıfatlarını zikreder. Onun hakikatinin bir yönünü öne çıkararak anlatılan bu sıfatlardan kalem-i a’lâyı, akl-ı evveli, kubbetü’l-hadrâyı, dürretü’l-beyzâyı ve kabzatu’n-nûru aktarıp dürretü’l-beyzâ sıfatını [§24] İbrâhîm Desûkî’nin (ö. 676/1277) bir beytiyle açıklar. Aynı şekilde kabzatu’n-nûru perdenin kalkmasından sonra ayânın ortaya çıkışı şeklinde açıklayan Bekrî, Ebü’l-Mekârîm Muhammed b. Ebi’l-Hasen el-Bekrî’nin şu beytine yer verir:

قَبْضَةُ النُّورِ مِنْ قَدِيمٍ أَرْتَنَا فِي جَمِيعِ الشُّؤْنِ فَيْضًا وَبَسْطًا

“Kendi zâtından –vâsitasız olarak– bir nûr kabzası aldı; ve onu bütün yaratışmıslar üzerine yayarak her şeyi feyziyle donattı.”⁹⁹

Ayrıca Bekrî, salavâtta geçen “Hakikatininse Sen’in ilk zuhûruna tahakkuk bulmakla bütün âlemlerimi ihâta edici bir hakikat olmasını nasip eyle [وَحَقِيقَتُهُ جَامِعٌ عَوَالِمِي بِتَحْقِيقِ الْحَقِّ] [الأول].” ibaresinin “ilk zuhûruna” [§55] ifadesinde bu sıfatlara ek olarak insân-ı kâmil, akl-ı evvel, el-Hakku’l-mahlûk, adl ve rûhu’l-kuds sıfatlarını da zikreder.

Bekrî, salavâtta geçen “Hakikatler ona yükselmiştir [وَفِيهِ ارْتَفَعَتِ الْحَقَائِقُ]” ibaresini ayn kavramı çerçevesinde ele alır. “Ona” [§25] zamirinin şerhinde hakikat-i Muhammediyye’nin zuhûr aşamalarını gayb âleminden ayn âlemine doğru gerçekleştiğini belirtip onun hakikatinin taayyün-i evvel olduğunu ve her ayna yardımını erıştirdiğini, dolayısıyla onlara göz aydınlığı kılındığını vurgular. İbarede geçen “yükselmiştir” [§26] fiilinde ise bu yardım sebebiyle aynların ademden vücûd âlemine geçerek var olabildiklerini belirtir. İbarede geçen “hakikatler” kavramında ise [§27] konuyu elif harfi

⁹⁸ *Ravzât*’ta Bekrî, söz konusu rivayetlere de yer verir. Burada bir başkasında evveliyetin nisbî olarak bulunduğunu, hakikat-i Muhammediyye’de ise hakikî olarak var olduğunu söyleyerek nisbî ve hakikî evveliyetin birbirleriyle çelişmediğine dikkat çeker. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 267.

⁹⁹ Bekrî, Ahmed el-Bedevî’nin *Salâtü’n-nûriyye*’si üzerine yazdığı *el-Feyzü’l-Ahmedîyyü’r-revî alâ salâti seyyidî Ahmed el-Bedevî* adlı şerhte salavâtta geçen “aslı kabzanın sahibi” ibaresinin şerhinde de bu beyte atıf yapar. Bkz. Tan, “Mustafa el-Bekrî’ye Ait el-Feyzü’l-Ahmedîyyü’r-revî Adlı Eserin Tercümesi: Tercüme-i Şerh-i Salât-ı Ahmed Bedevî”, s. 236. *Kürûm*’da Bekrî, Nâblûsî’nin bu beyitle başlayan ve aynı vezinle nazmettiği tahmisine de yer verir.

ile diğer harfler arasındaki ilişki üzerinden açıklar.¹⁰⁰ Onun anlatımına göre Allah'ın gizli imdadının sureti elifin diğer harflere sirayeti, Allah'ın açık olan imdadı ise hakikat-i Muhammediyye ile elif harfi arasındaki ilişki gibidir. Harflerin başlangıcının elif harfiyle olması gibi mevcudatın başlangıcı da hakikat-i Muhammediyye ile olmuştur.¹⁰¹

Bekrî, salavâtın “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiştir [وَتَنَزَّلَتْ عُلُومُ آدَمَ]” **[§29]** ibaresinde geçen “ilim” kelimesini ilâhî isimler çerçevesinde yorumlayarak hakikat-i Muhammediyye vesilesiyle bu ilâhî isimlerin Hz. Âdem’e indiğine vurgu yapar. İnmesini ise Hz. Âdem’in âleme ulaştırması ya da vârisler yoluyla Hz. Peygamber’e tekrardan aktarması için olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Bekrî, bu isimlerle Hz. Âdem’in meleklerle üstün geldiğini belirtir. Salavâtın “O bütün yaratılmışları her bakımından aciz bırakmış [فَأَعْجَزَ الْخَلَائِقَ]” ifadesinde **[§31]** ise hakikat-i Muhammediyye’nin cevâmiu’l-kelim¹⁰² vasfını öne çıkartır. Bu vasfından dolayı Hz. Âdem’e indiğinde melekleri aciz bırakan isimler, hakikat-i Muhammediyye’ye indiğinde tüm yaratılmışlar aciz kalmıştır. Çünkü hakikat-i Muhammediyye’ye isimlerin manaları da verilmiş, Hz. Âdem ise sadece isimleri bilmiştir.

Bekrî, “İdrakler onun karşısında küçük kalmış, öyle ki bizden ne geçmiş ne de gelecek kimsenin idraki ona yetişememiştir [فَلَمْ يَدْرِكْهُ مِنَّا سَابِقٌ وَلَا لَاحِقٌ]” ibaresinde **[§32]**

¹⁰⁰ Bekrî, *Ravzât*’ta bu konuyu detaylı bir şekilde işler: Yükselişi terakkî ve urûcla özdeşleştiren Bekrî, bunlar için bir vasıtanın gerektiğini ve bu vasıtanın da hakikat-i Muhammediyye olduğunu bu şerhte de dile getirip konuyu şükre bağlar. Hz. Âişe’nin beraatinde Hz. Ebû Bekir, ona “Allah Resûl’üne teşekkür et” dediğinde Hz. Âişe “Ben sadece Allah’a teşekkür ederim” demesine dair rivayeti aktaran Bekrî, bu sözün en kâmil makama delalet ettiğini ve onun cem makâmına meylettğini söyler. Ayrıca “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a teşekkür etmez” hadisine yer vererek anlatılmak istenilenin vasıtaların inkarı olduğunu belirtir. Çünkü vasıtalar olmadan yükselmek mümkün değildir. Bekrî bu bağlamda Cibrîl’in telakkîdeki rolüne dikkat çeker. Telakkînin zâhir ve bâtın olmak üzere iki yolunun/yöntem olduğunu ifade ederek zahîrinin Cibrîl’in öğretmesi, bâtının da Allah’ın öğretmesi olduğunu belirtir. Dolayısıyla her ne kadar zâhirde Cibrîl Hz. Peygamber’e vasıta kılınmışsa da bâtınî olarak o, Cibrîl’e vasıta olmuştur. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 270-272.

¹⁰¹ Bekrî, *Ravzât*’ta buna ek olarak yükselmenin göreceliği/istidat konusunu ele alır. Onun anlatımına göre hakikatlerin zuhûru onun zuhûruyla gerçekleşmiştir. Ezelde nisbetler ona yükselmiştir. Bazısı yükselişte devam etmiş, bazısı ise alçalmıştır. Dolayısıyla hakikatler aslî fitrata ve ezeldeki takdire göre yani saîd veya şakî şeklinde yükselmişlerdir. Bekrî bu anlatımını “Her doğan, İslam fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudî veya Mecusî yapar.” hadisiyle temellendirir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s.271-272. Lâlezârî de bu ifadeyi açıklarken hakikatlerin yükselip kuvvetlendikten sonra kendi feyz ve kuvvetine göre zuhûr yerlerine indiklerini belirtir. Bkz. Lâlezârî, *Kevkebü’l-dürri fî şerhi Salâti’l-Meşîi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, nr. 124, vr. 57a.

¹⁰² Cevâmiu’l-kelim, hakikat-i Muhammediyye’nin tüm hakikatlerden önce yaratılması ve onları kapsaması anlamına gelen bir vasıftır. Bkz. Ekrem Demirli, *İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan: İbnü’l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd Geleneği*, İstanbul: Kabcı, 2009, s. 58.

hakikat-i insâniyye konusuna girerek meseleyi asıl-fer‘ ilişkisi üzerinden açıklar. Hakikat-i Muhammediyye’nin bütün taayyünlerin aslı olması yönüyle tüm yaratılmışların a‘yân-ı sâbitelerini ve hakikatlerini içermesinden dolayı mertebe ve zuhûr açısından önce ve sonra gelenlerin ona yetişemediğini ifade eder. Çünkü fer‘in asla ulaşması mümkün değildir.¹⁰³ Nitekim hakikat-i Muhammediyye zuhûr bakımından son varlık, taayyün açısından ilk nûrdur. “Biz öne geçen sonuncularız” ve “Ben rûhların babasıyım” hadisleri de bu hususa işaret eder.

“O öyle bir hakikattir ki, melekût âleminin bahçeleri cemâlinin çiçekleriyle güzel, ceberût âleminin havuzları nûrlarının feyziyle dolup taşmıştır [فَرِيَاضُ الْمَلَكُوتِ بِزَهْرِ جَمَالِهِ مُوْنَقَّةٌ، وَحِيَاضُ الْجَبَرُوتِ بِبَيْضِ أَنْوَارِهِ مُتَدَفِّقَةٌ] ibaresinin [§33] “onun çiçekleriyle” ifadesini de nûr olarak yorumlayan Bekrî, “onun cemâliyle”¹⁰⁴ ifadesinde hakikat-i Muhammediyye’nin ferdiyyetine vurgu yapar. Bu bağlamda “Allah güzeldir, güzel olanı sever” hadisine yer vererek onun zuhûrundaki benzersizliğe dikkat çeker. Nitekim o güzelliklerin hakikati, kaynağı ve başlangıcıdır. Bekrî, hadiste geçen Allah’ın güzel olanı sevmesini ise Muhammedî cemâl olarak yorumlar. Allah’ın âlemi onun için yarattığını, ezelî ve ebedî sevgisini ona verdiğini dolayısıyla bütün güzelliklerin hakikat-i Muhammediyye’de toplandığını belirtir.

İbarede geçen “nûrlarının feyziyle dolup taşmıştır” ifadesinin şerhinde [§34] Bekrî teceddüdü’l-emsâl¹⁰⁵ konusuna girerek hakikat-i Muhammediyye’nin feyzini, başı

¹⁰³ Ravzât’ta Bekrî bu konuyu rûh kavramı çerçevesinde işler. Buna göre yaratılmışların idraklerinin yetersiz kalması onun rûhunun kudsî oluşu sebebiyledir. Ona tabi olanların da onun rûhunun yardımıyla anlayışları artar. Mesela onlara ince ve açıklanması zor bir mesele sorulduğunda tam ve açıklayıcı bir üslûpla cevap alınır. Onlara kesin ve belirsiz bir soru sorulursa cevap onlara daha soru tamamlanmadan önce gelir ve herhangi bir düşünce veya zihin meşguliyeti olmadan isabetli bir şekilde cevap verirler. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 284-285. Bekrî’nin her iki şerhteki anlatımlarında Harrubî’nin etkisi görülmektedir.

¹⁰⁴ Ravzât’ta Bekrî Hz. Yûsuf’a hüsnün yarısının verildiğini, Hz. Peygamber’e ise tamamının verildiğini belirtir. Bu bağlamda Bûsîrî’nin (ö. 695/1296) *Kasidetü’l-Bürde*’sine ve İbn Hacer el-Heytemî’nin (ö. 974/1567) şerhine atıf yapan Bekrî güzelliğin manayla ilişkisini ele alır. Ona göre Hz. Peygamber kamil hüsnün hakikatini tamamlamıştır. Bu nitelik sadece ona aittir. Bir başkasıyla paylaşması söz konusu değildir. Çünkü o, manayı tamamlayandır. Eğer bir başkasıyla paylaşılsaydı mana tamamlanamazdı. Bekrî bunun Hz. Peygamber’in zuhûr ve ittisâlin aslı olmasından dolayı olduğunu söyleyerek paylaşmanın imkansızlığından söz eder. Cemâlî mazharlar üzerine taşmanın (ifâza) ise tam ittisâlden sonra geldiğini dolayısıyla ehl-i insâfa (sûfilere) göre bunun paylaşmak olarak ifade edilemeyeceğini belirtir. Onun anlatımına göre her zâhirî güzellik onun zâhirî güzelliğinden, her bâtinî güzellik yine onun bâtinî güzelliğinden gelir. Çünkü o ilahî cemâlin aynasıdır. Her taşıtığında yenilenir, azalması söz konusu değildir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 289.

¹⁰⁵ Teceddüdü’l-emsâl “cismi oluşturan araz ve cevherlerin her an yok olmasının hemen ardından yenilenmesi suretiyle varlığını sürdürmesi” anlamına gelir. Kavram “halk-ı cedid”, “hudûs-i dâim” ve

sonuna yetişmeyen kesintisiz bir şekilde dolup taşan nehrin suyuna benzetir ve onun nûrunun çokluğuna ve sürekliliğine vurgu yapar.

Bekrî, salavâtta geçen “melekût” [§33] ve “ceberût” [§34] kelimelerini açıklarken varlık mertebeleri konusunu işler. Melekûtu nefislerin ve rûhların olduğu gayb âlemi, kudsî nurların ve ünsî sırların âlemi, ulvî ruhların âlemi ve ilahî emirlerin âlemi olarak açıklamış, ceberût kelimesinin şerhinde ise dörtlü varlık mertebeleri tasnifine yer vermiştir. Bu mertebeler şunlardır: Mülk âlemi, melekût âlemi, ceberût âlemi ve izzet âlemidir. Mülk,¹⁰⁶ idrakin yettiği kadar akıl ve hisle anlaşılan ve ef‘alî isimlerle alakalı olan âlemdir. Melekût,¹⁰⁷ hüsnün olduğu ve rûhun idrak edebildiği âlemdir, esmâî ve sıfatî isimlerle ilgilidir. Ceberût bir yönüyle ef‘alî diğer açıdan esmâî ve sıfatî isimlerle alakalı olan zâhiri mülkü ile bâtını melekûtu birleştiren berzah âlemidir. Sadece Hakk’ın olduğu, idrakin hiçbir şekilde mümkün olmadığı ve zâtla ilgili olan âlem ise izzettir.

Bekrî *Kürûm*’da “Allah’ım! Beni onun nesebine dahil et ve onun sahip olduğu ahlak ile ahlaklandır. [اللَّهُمَّ الْحَقِّنِي بِنَسَبِهِ، وَحَقِّقْنِي بِحَسَبِهِ]” ibaresini¹⁰⁸ [§40] şerh ederken nesep türlerinden bahseder.¹⁰⁹ Bu çerçevede zâhirî nesebi silsilenin Hz. Peygamber’e ulaşması olarak açıklayarak bu nesep türü içinde derecelenmeye gider. Bekrî, zâhirî ve bâtınî nesebinin Peygamber’e kesintisiz olarak ulaşanına ona tam vâris olduğunu vurgular. “Ebû Bekir ve Ömer bendendir, bir baş için göz ve kulak mesabesinde dirler [أبو بكر وعمر مني] [بمنزلة السمع والبصر من الرأس]” hadisini aktararak hadisin tam nesep için bir delil olduğu ifade eder. Bu bağlamda Bekrî, ehl-i beytin önemi konusuna girer. Ona göre kiracının mal üzerine tasarruf hakkına sahip olması gibi ehl-i beyt de Hz. Peygamber’in makâmında

“teâkub” gibi tabirlerle de ifade edilmiştir. Bkz. Cağfer Karadaş, “Teceddüdül-emsâl”, DİA, XL, s. 239-241.

¹⁰⁶ Ali Vasfî Bey tercümesinde varak kenarına şu notu ekler: “Buna âlem-i nâsût dahi derler.” Bkz. Ali Vasfî Bey, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 3881, vr. 12b.

¹⁰⁷ Ali Vasfî Bey tercümesinde varak kenarına şu notu ekler: “Buna da âlemü’l-gayb ve âlemü’l-kalb diye tesmîye olunmuştur.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 12b.

¹⁰⁸ Harrûbî, İbn Meşîş’in bu duasını Hz. Peygamber’e hissî ve manevî olarak tam bir irtibatla yakın olmayı istediği için yaptığını söyler. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîşîyye”, s. 111.

¹⁰⁹ Bu konuyu Bekrî *Ravzât*’ta daha ayrıntılı biçimde ele alır. Ona göre cismânî ve rûhânî olmak üzere iki nesep vardır. İlki alçaltan, diğeri ise yükselten ve yakınlaştıran niteliklere sahiptir. Nitekim bu nesep Selmân-ı Fârisî (ö. 36/656), Suheyb b. Sinân (ö. 38/ 659), Bilâl-i Habeşî’yi (ö. 20/641) yakınlaştırmış, Ebû Leheb ve Ebû Tâlib’e ise cismanî neseb bir fayda vermemiştir. Bâtınî nesep, takva sahibi ve Hz. Peygamber’e tabi olmakla ilgilidir. Bu nesep kişiye fayda sağlar ve yükseltir. Dolayısıyla zâhirî ve bâtınî nesebi birleştiren kimse en kâmil nisbete sahiptir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 315-316.

yetkilidir. Bu nedenle ehl-i beyten bir kimse bilgisiz biri olsa bile ona hürmet edilmesi gerekir. Ayrıca ilim ve nesepte ona yakın olan kimse ise bütün hayırları bir araya getirmiş dolayısıyla ona karşı gelinmemelidir. Bu bağlamda “Yakınlar iyilik yapmak bakımından önceliklidir [الأقربون أولى بالمعروف]” sözünü aktaran Bekrî, mukarreb olanların Allah’la mertebeye daha üstün olmaları şeklinde yorumlar.¹¹⁰ Bâtînî nesepe için şu hadisin işaret ettiğini belirtir: “Selmân bizden, ehl-i beytimizdendir [سلمان منا أهل البيت].”

Metinde geçen “O, Sen’in tüm hakikatleri kendinde toplayan, Sana ulaştıran ve huzurunda dâimâ var olan en büyük perdendir [اللَّهُمَّ إِنَّهُ سِرُّكَ الْجَامِعُ الدَّالُّ عَلَيْكَ، وَحِجَابُكَ الْأَعْظَمُ]” ifadesinin “O, Sen’in tüm hakikatleri kendinde toplayan” kısmında cemiyete vurgu yapan Bekrî; cemâl, celâl ve kemâl isimlerinin hakikat-i Muhammediyye’den ayrıldığını, onun Câmî‘ isminin mazharı olduğunu belirtir.¹¹¹ Müşâhid, muhaddes, müsâmir ile müsâir makamlarına sahip olduğunu ifade ederek onun bu niteliklerinin sıfatî değil, zâtî olduğuna dikkat çeker. Dolayısıyla ona cemiyet vasfının verildiğini ve onun kuşatıcılığının tüm varlıklara ulaştığını, böylelikle var olabildiklerini belirtip yaratılış açısından kuşatıcılığının ulaşmadığı hiçbir varlığın söz konusu olmadığına dikkat çeker.

Bekrî, ibarenin devamında geçen “Sana ulaştıran” kısmında “ulaştıran [الدَّالُّ]” kelimesini [§38] Hz. Peygamber’i eşi benzeri olmayan rehber, “Sana” kelimesini ise “senin marifetine” şeklinde açıklayarak ifadeleri hidâyet ve dalâlet kavramları çerçevesinde yorumlar. Hz. Peygamber’in insanları sırât-ı müstakîme götürdüğünü ve Allah’a davet ettiğini vurgular.¹¹² “En büyük perde” kısmında “Allah gözlerden perdeli olduğu gibi akıllardan da perdelenmiştir. Yine kuşkusuz mele-i a’lâ da sizler gibi O’nu talep eder.” hadisini aktararak burada talebin yaratılmışlara ve mele-i a’lâyâ döndüğünü ayrıca tâlibi matlûba götüren bir delil gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda Bekrî, hakikat-i Muhammediyye’nin Allah ile yaratılmışlar arasındaki konumunu değerlendirir. Perde ile kastedilenin hakikat-i Muhammediyye olduğunu belirterek onun Zât’a ve halka bakan

¹¹⁰ Burada şu hadislerle de yer verilir: “Allah kıyamet günü şöyle der: Bugün neseplerinizi bir kenara koyup kendi nesebimi yükseltiyorum. Nerede muttaki olanlar?” “Arap’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap’a; beyaz olanın siyah olana, siyah olanın beyaz olana üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir. İnsanlar Âdem’denir, Âdem de topraktan yaratılmıştır.”

¹¹¹ Ravzât’ta Bekrî’nin bu bağlamdaki kaynağı el-Fâsî’nin *Metâli’u’l-meserrât*’ıdır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 303.

¹¹² Bu bağlamda şu ayetleri aktarır: “Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu göstermektesin.” (Şûrâ, 62/52) “Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin.” (el-Kasas, 28/56)

iki yönünü, perdenin ikili yapısı¹¹³ üzerinden açıklar. Bekrî'nin anlatımına göre o, Zât'a tefekkürü engelleyen, yaratılmışlar için ise onları helaktan alıkoyup kurtuluşa yönlendiren bir perdedir.¹¹⁴

Bekrî, ibarenin devamında geçen “Senin huzurunda dâimâ var olan” kısmında “var olan” kelimesini dünya ve ahirette var olmak, “senin” zamirini ise Hz. Peygamber'in hakikatinin ve ona bağlı olan varlıklarda ortaya çıkan hakikatlerin Allah'ın kudreti sayesinde feyezân etmesi şeklinde yorumlar. “Huzurunda” kelimesini Allah'ın kudretinin önünde olmak olarak açıklayan Bekrî bu bağlamda şefaat hadisiyle irtibat kurar. Bunu Hz. Peygamber'in Allah'ın emrettiği gibi sırât-ı müstakîm üzere olmasına ve her maksadı yerine getirmesine bağlar.

Bekrî ibareleri açıklarken İbn Meşîş'in üslubunu takip ederek hakikat-i Muhammediyye'ye ulaşabilme amacını dile getiren münâcât örneklerine yer verir ve bu örneklerde hakikat-i Muhammediyye'ye ilişkin bilgi talebi ve bunun için gerekli olan niteliklerin anlatımı söz konusudur. Örneğin “Bana onu öyle bildir ki ben bu bilme ile cehaletin¹¹⁵ bütün uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayayım [وَعَرَفْنِي إِيَّاهُ مَعْرِفَةً أَسْلَمَ بِهَا مِنْ مَوَارِدِ الْجَهْلِ، وَأَكْرَعَ بِهَا مِنْ مَوَارِدِ الْفَضْلِ]” ibaresinin “bana öyle bildir” kısmında [§44] hakikat-i Muhammediyye'nin zâtının bilgisini talep edildiğini söyler. Bu talebin sebebini hakikat-i Muhammediyye'nin bilgisiyle ona olan sevgi, edep ve yakınlığın artması ve tecellîlerin ortaya çıkması olarak açıklar. Bu bağlamda “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim, bilinmem için kâinâtı yarattım. Böylelikle kendimi

¹¹³ Bekrî bu bağlamda benzer anlatımı “kapı” benzetmesini kullanarak da yapar.

¹¹⁴ Bekrî bu bağlamda Hz. Peygamber'in zât hakkında değil yaratılmışlar hakkında tefekkürü teşvik ettiğini belirtir.

¹¹⁵ Bekrî *Kürûm*'da burayı [§45] onun zâtının ve makâmının bilgisinden câhil olmak şeklinde açıklar. *Ravzât*'ta cehlin bir hastalık olduğunu ve ilacının da Allah dostlarını bilmekle elde edileceğini belirtir. “Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.” (en-Nahl 16/43) ayetini aktaran Bekrî, salikin Allah'a dair marifetinin arttığı ölçüde her zaman edeple hareket edeceğini, sırât-ı müstakîm üzerine olacağını, onun aşkına tutanacağını, bu da onu kurb menzile götüreceğini söyler. Hattâ böylelikle yükselişi bileceğini, feleklerde isminin yazılı olduğunu göreceğini ve bunları keşf ile idrak edeceğini belirtir. Dolayısıyla cehlin ve şüphenin kaybolacağını ifade eder. Bekrî bu makâmda olan sâlike mekr-i ilâhiyyeye aldanmaması ve ilmine güvenmemesi hakkında uyarılarda bulunarak söz konusu makâmın korku ve haşyeti gerektirdiğini söyler ve konuyu idrakin yetersizliğine getirir. Bekrî'nin buradaki kaynağı Sadreddin Konevî'nin (ö. 673/1274) *İ'câzü'l-beyân*'ıdır. Müellifin anlatımına göre Allah tam olarak bilinemez, O'nun hakkında bir miktar bilginin öğrenilmesi ise taklîd yoluyla ve sonunda taklid tahkike ererek yakınlığın gerçekleşmesi dolayısıyla Allah kuluyla görür, duyar ve akleder. Bunu idrak eden sâlik, kemâl ehlinin havfının sebebini anlar. Cemâl ve celâl ehlinin haşyetini ayırt edebilir. Çünkü Allah'ı hakkıyla kimse bilemez. Dolayısıyla hakikat-i Muhammediyye'yi bilmek de mümkün değildir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşıyye”, s. 318-320.

onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar, bildiler.” hadisine yer veren Bekrî, hadiste geçen “beni” ifadesini bazı sûfîlerin hakikat-i Muhammediyye aracılığıyla Allah’ı bildiler şeklinde yorumladıklarını aktarır.

Bekrî, salavâtın “Beni onun yolu üzerine Sen’in yardım ve desteğinle korunmuş bir şekilde yine Sen’in katına yönel.” [وَاحْمِلْنِي عَلَى سَبِيلِهِ إِلَى حَضْرَتِكَ حَمَلًا مَحْفُوفًا بِنُصْرَتِكَ] ibaresinin “beni onun yolu üzerine yönel” kısmında [§48] ezeli inâyeti ve ilâhî cezbeyi talebin dile getirildiğini belirtir.¹¹⁶ “Sen’in katına” ifadesini yakınlık şeklinde yorumlayan Bekrî, burada havâsu’l-havâsın sahip olduğu yakınlığın dile getirildiğini, “yönel” kelimesiyle ise Allah’ın zâtının bilgisini istendiğini anlatır.

Bekrî’nin salavâtın “Beni bâtil üzerine öyle indir ki ben bâtili hükümsüz kılayım ve beni mutlak birliğinin sonsuz denizleri içine daldır [وَاقْدِفْ بِي عَلَى الْبَاطِلِ فَأَذْمَعُهُ ، وَزُجِّ بِي فِي [بِحَارِ الْأَحَدِيَّةِ]” ibaresinin¹¹⁷ kısmındaki [§49] niyazları kendisini bâtili yok eden Hakk’ın vecihlerinden bir vecih kılmasına, Hakk’ın vücûd tecellisiyle birlikte bâtila karşı hakkı sabit kılmasına yönelik olarak açıklar. Bu münâcâtının sebebini kendisinin bahsettiği şekilde olursa ancak bâtilin yok olup gideceğine, ayânın ortaya çıkacağına, fenâ ve bekânın tahakkuk edeceğine bağlar. Bu bağlamda Lebîd b. Rebîa’nın (ö. 40-41/660-661) bir şiirine ve “Biz hakkı batılın üzerine atarız da beynini parçalar. Bir de bakarsın yok olup gitmiş.” (Enbiyâ, 21/18) ayetine atıf yapan Bekrî, seyrin nûrlarının zuhûruyla gayrın mahvolmasına bağlı olarak meşhedinin aradan çıkarılmasıyla zât ve sıfatlar bakımından kabiliyetçe kemâlin açığa çıkacağını söyler.

¹¹⁶ Ravzât’ta Bekrî, salavatta geçen “beni onun yolu üzerine senin katına yönel [وَاحْمِلْنِي عَلَى سَبِيلِهِ إِلَى [حَضْرَتِكَ]” ifadesini açıkladığında İbn Meşîş’in taşıyana değil, hidâyete ermek için taşınan olmak istemesine vurgu yapar. Onun anlatımına göre taşınana yardım edilir ve onun nûru parlar. Taşıyan bu süreçte birtakım sınanmalarla hattâ imtihanlarla karşı karşıya kalabilir. Bu yüzden taşıyan kendi yolculuk edendir. Taşınan ise uçandır. Dolayısıyla taşıyan kendi nefsiyledir, taşınanda ise cezbeden kaynaklı bir ilerleyiş söz konusudur. Bu bağlamda taşıyıcılığı ikiye ayıran Bekrî, birinci taşıyıcılığın kerâmet ve iâne olduğunu belirterek bunu “Andolsun biz, insanoğlunu şerefli kıldık. Onlara karada ve denizde taşıdık. Kendilerine en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.” (İsra, 17/70) ayetiyle temellendirir. Diğer taşıyıcılık hızlân ve ihanettir. Bekrî bu kısım için “Biz onların üstüne, uğursuzluğu sürekli bir günde gürültülü ve dondurucu bir rüzgar gönderdik. İnsanları köklerinden sökölümüş hutma kütükleri gibi kaldırıp atıyordu.” (Kamer, 54/19-20) ayetini aktarır. Taşınmanın her ümmetin istidâdı, şevki ve sıdkı miktarınca olduğuna vurgu yapan Bekrî, ahyâr zümresinin taşıyıcılığının ebrâr zümresinden ve sıddıkların taşıyıcılığının müttakilerden üstün olduğunu ifade ederek her ümmetin elde ettiği şeyin niteliğinde ve sürecinde farklılığın söz konusu olduğuna dikkat çeker. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 321.

¹¹⁷ Harrûbî, İbn Meşîş’in “Beni mutlak birliğinin sonsuz denizleri içine daldır” ifadesinde maksadının farktan ceme geçmek olduğunu söyler. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîşîyye”, s. 113.

Bekrî, salavâtın “Beni birlik denizi içine batır ve ben sadece onunla göreyim, sadece onunla işiteyim, sadece onunla bulayım ve hissedeyim. [وَأَعْرِقْنِي فِي عَيْنِ بَحْرِ الْوَحْدَةِ ، [§53] kısmında “görmeyeyim” ifadesinde basiretiyle ve kalbiyle görmemeyi, “işitmeyeyim” beyanıyla rûhu ve bedeniyle işitmemeyi, “bulmayayım” kelimesiyle vicdânıyla ile bulmamayı, “hissetmeyeyim” derken duyularla hissetmemeyi talebin söz konusu olduğuna vurgu yapar. Bekrî, buradaki vurguyu kurb-i nevâfil hadisi çerçevesinde yorumlayarak farzlardan ve nafilelerden hasıl olacak yakınlığı elde etmeyi ve insanların çoğunun yolu Allah’tan uzaklaşırken, onun yolunun Allah’la olmasını istemek olarak değerlendirir.

Bekrî, “Allah’ım! En büyük vasıtan olanı ruhûmun hayatı, ruhûnu sırrımın¹¹⁸ hakikati kıl, hakikatinse Sen’in ilk zuhûruna tahakkuk bulmakla bütün âlemlerimi ihâta edici bir hakikat olmasını nasip eyle [وَاجْعَلِ الْحِجَابَ الْأَعْظَمَ حَيَاةَ رُوحِي ، وَرُوحَهُ سِرِّ حَقِيقَتِي ، وَحَقِيقَتَهُ [§54] perdelerin kalkmasını taleptir. Böylelikle yer ve zaman kavramlarının kaybolacak ve Muhammedî hakikati her yerde görmek mümkün olacaktır. Ayrıca “Rûhunu sırrımın hakikati kıl.” [§55] ifadesinde rûhların rûhu olan Hz. Peygamber’in rûhuna şâhit olmayı, “hakikat” kavramında ise varlığının ona dayanmasını ve ona nisbet edilmesini talep vardır. Bekrî’nin anlatımına göre, “bütün âlemler” [§55] ifadesi hem ona ulaşma arzusunu hem de gizli veya açık olarak ona vâris olmayı bildirmektedir. Bu isteğin sebebi tüm sırları ve hakikat-i Muhammediyye’nin yardımını öğrenmektir.

“Bana Sen’inle ve Sen’in için yardım et. Beni Sen’inle ve Sen’in için destekle. Benimle Sen’in aranı birleştir. Benimle Sen’den başka her şeyin arasına gir [وَأَنْصُرْنِي بِكَ [§58] kısmında düşman olarak nitelenen nefis, şeytân, dünyâ ve hevâ konusunda yardım istenmekte ve onlara karşı zafer talep edilmektedir.¹¹⁹ İbarenin devamında geçen “beni destekle” beyanını ise [§59] “beni koru” olarak açıklayan Bekrî, bu bağlamda seçilmiş kullarda olduğu gibi beşerî ihtiyaçlardan kurtulmayı, yüce mertebelere yükselmeyi, farz

¹¹⁸ Bekrî burada sırrı bâtın şeklinde yorumlar.

¹¹⁹ Bekrî *Kürûm*’da ibarede geçen “Sen’inle” ifadesini “senin gücünle” şeklinde açıklar. Burada Allah’ın desteklediği kimsenin zayıf olmadığını ve O’nun tarafından korunduğunu vurgulayarak metinde geçen “Sen’in için” ifadesini kulluk hakkını yerine getirmek, Hanîf dinine ve şeriata destek olmak, Hz. Peygamber’in yardım ettiği kimselere uyarak zafer elde etmek için olduğu şeklinde değerlendirir.

ve nafilerden elde edilen yakınlığa ulaşmayı, ilmin nûru ile dirilmeyi ve İsevî-Muhammedî kadem üzere olma talebinin söz konusu edildiğini vurgular.

“Benimle Sen’in aranı birleştir.”¹²⁰ ifadesinde [§60] Allah’ın katında olan sıddıkların yerinde olmayı, “Benimle Sen’den başka her şeyin arasına gir.” [§61] beyanında ağyârı görmemek için nurların parıldayan kaynaklarından medet umarak gizlenmeyi talep vardır. Böylece Allah’tan başka hiçbir şeyin görülmeceği ve hiçbir şeye şahit olunmayacağını belirtilmiştir.

IV. İbnü’l-Arabî Külliyyâtının Etkileri

Nâblusî’nin halkasında yetişen Bekrî, salavâtı şerh ederken sıkça İbnü’l-Arabî’nin eserlerine atıf yapar.¹²¹ *Kürûm*’da özellikle *Fütûhât-ı Mekkiyye* merkezli atıflar görülmektedir. Nitekim Bekrî, salavâtta geçen “İnsanlığa has kılınmış ilimler¹²² ona inmiş” ibaresinin [§29] açıklamasında *Fütûhât*’tan iki el konusunu aktarır.¹²³ Müellifin anlatımına göre Hz. Âdem’in meleklerden önde gelmesinin iki sebebi vardır. Birincisi meleklerin bilmediği ilâhî isimleri Hz. Âdem’in meleklerle öğretmesidir.¹²⁴ Çünkü bu

¹²⁰ *Ravzât*’ta Bekrî perdenin kalkması talebini işler. Böylelikle ayânın ortaya çıkacağından, mekanın, şüphenin ve yalanın kaybolacağından, kulun indiyet makâmına ulaşacağından, daha sonra yükselip abdiyyet makâmına erişeceğinden söz eder. Bekrî bu makâmda cem sırrının ortaya çıktığını, artık bu makama erenin herhangi bir ilaveye açıklama duymayacağını ifade eder. Söz konusu makama erdirilen zâta vâcid denir çünkü her şeyin kendisinden kaynaklandığı Vâcid olan Allah’ın tâlimiyle bilmesi gerekeni bilmiştir. Bu bağlamda Abdülkâdir-i Geylânî’nin (ö. 561/1166) şu beytine yer verir:

لم يبق لي أمل ولا أمانة
أرجو ولا موعودة أترقب
ما زلت أرتع في ميادين الرضى
حتى بلغت مكانة لا توهب

“Bir temennî ve emel kalmadı benim için. Dilerim beklediğim bir vaat de bulunmasın! Rıza makamlarında hep salınıp geziniyorum. Öyle ki hibe olmayan bir makâma ulaştım.” Bu makâmı “Onlar için devamlı bir mükafât vardır.” (Tîn, 95/6) ayetiyle ilişkilendiren Bekrî, Cîlî’nin *el-İnsânü’l-kâmil* isimli eserine atıf yaparak konuyu açıklar. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 348.

¹²¹ Bekrî’nin diğer eserlerinde de İbnü’l-Arabî’nin etkisi görülmektedir. Hatta onu öven bir şiiri bulunur. Bkz. Muslu, *Mustafâ Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 73-74; Michel Chodkiewicz, *Sahilsiz Bir Umman Hakikat, Şeriât ve İbn Arabî* (çev. Atilla Ataman), İstanbul: Nefes Yayınları, 2015, s. 30.

¹²² Bekrî, *Kürûm*’da bu kelime üzerinde durmamakla birlikte *Ravzât*’ta açıklar. Burada Bekrî şer’iyye, maneviyye, vücûdiyye, arşîyye, ferşîyye, cemâliyye, celâliyye gibi ilmin çeşitlerinden söz edip ilimlerin mertebelerini anlatır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 276.

¹²³ Bu ıktıbastan önce Bekrî, [§29] ilimlerin hakikat-i Muhammediye vasıtasıyla Hz. Âdem’e indiğini dolayısıyla da meleklerden önde geldiğini söyler.

¹²⁴ Müellif Hz. Âdem’den sonra bu özelliğin Hz. Peygamber dışında kimsede zuhûr etmediğini belirtir. “Bana cevâmiu’l-kelim verildi.” hadisini aktararak bunu “Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti” (el-Bakara, 2/31) beyanıyla açıklar. Burada geçen “bütün” (küllehâ) kelimesinin “cevâmi”a, “isimler” kelimesinin ise “kelim”e karşılık geldiğini söyler. *Ravzât*’ta da söz konusu ayetin tefsirini ele alan Bekrî, bu şerhteki kaynağı Beyzâvî’nin *Envârü’l-tenzîl*’idir. Bu çerçevede müellifin Allah’ın Hz. Âdem’e bütün isimleri öğretmesini onda o isimlerle alakalı gerekli bilgiyi yaratması ya da kalbine bu isimleri yerleştirmesi olarak açıklamasını aktarır Âdem isminin kökeni konusuna değinir. Ayrıca isim

ilâhî isimler Hz. Âdem'in yaratılışında bulunmuş olup Hz. Âdem'in âlemidir. Hz. Âdem'in meleklerden önde gelmesinin ikinci sebebi ise onun halife olarak yaratılmasıdır. Müellif bunu “Allah, Âdem'i kendi sûretine göre yarattı” hadisi ile açıklar. Buradaki “iki el” yaratılmış olmak, “sûret” ise mertebe üzerine halifelik anlamına gelir. Dolayısıyla bu iki özellik sebebiyle Hz. Âdem meleklerden üstün hale gelmiştir. Ayrıca müellif önde gelmenin tezahürü olan secdenin nisbeti meselesine yer verir. “Âdem için secde ediniz” (el-Bakara, 2/34) ayetini aktaran müellif, emirdeki “Âdem için” ifadesinin illet ve sebeplilik bildirdiğini, hitabın “Âdem için secde ediniz” (el-Bakara, 2/34) şeklinde olduğunu ayrıca secde emrinin Hz. Âdem'e söylenmesine karşılık nisbetin Allah'a olduğunu ifade eder.¹²⁵ Bekrî, *el-Abâdile*¹²⁶ isimli eserden [§30] de melekler için “Âdem için secde ediniz” (el-Bakara, 2/34) ayeti, İblîs için ise “Sizi iki elimle yarattığımdan secde etmekten alı koyan nedir” (Sad, 38/75) beyanı söylendiğini ve secdenin Allah'a olduğunun açıkça belirtmediğini dolayısıyla şeytanın bilemediğini meleklerin bildiğini aktarır.¹²⁷

Bekrî, salavâtta yer alan “Allah'ım! Beni onun nesebine dahil et” ibaresinin [§41] şerhinde *Fütûhât*'tan Hz. Peygamber'in yakınlarını ve ehl-i beytini sevmemenin Hz. Peygamber'e ihanet olduğu konusunu alıntılar. Hz. Peygamber'in ehl-i beytten olması sebebiyle onun yakınlarını ve ehl-i beytini sevmek ile onu sevmenin eşit olduğunu ve onları sevmeyenlerin dolayısıyla onu sevmediğini, onlara ihanet edenin de ona ihanet ettiğini belirtir. Bu bağlamda müellif şöyle bir rivayete yer verir:

“Mekke'de iken şeriflerin insanlara yaptıkları davranışı kötü görüyordum. Bir gece rüyamda Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'yı gördüm. Benden yüz çevirmişti. Kendisine selam verdim ve yüz çevirmesinin nedenini sordum. Şöyle dedi: ‘Sen şerifler

kelimesinin sözlük, örfî ve terim anlamının yanı sıra ayette anlatılan isimlerin muhtevalarına dair değerlendirmelerini alıntılar. Nitekim Allah Hz. Âdem'e mahsûsat, mevhumat ve mütehayyelâtla ilgili şeyleri idrak etme kabiliyeti vermiş ve ona eşyanın zatını, özelliklerini ve isimlerini, ilimlerin yöntemini, varlık durumlarının ilkelerini ve aletlerin kullanımlarını öğretmiştir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 279.

¹²⁵ Bu anlatım *Fütûhât*'ın seksen dördüncü bölümünde yer almaktadır.

¹²⁶ *el-Abâdile*'de İbnü'l-Arabî, Abdullahlar üzerinden meseleleri anlatır. Abdullahların iki nesillik soyu kaydedilmiş olup çoğunlukla ilk kısımda bir peygamber ismine, ikinci kısımda esmâ-i hüsnadan bir isme yer verilmiştir. Bu Abdullahlar tarihî bir şahsiyetten ziyade velayet ve marifet açısından temsili isimlerdir. Bkz. Chodkiewicz, *Sahilsiz Bir Umman Hakikat, Şeriât ve İbn Arabî*, s.139.

¹²⁷ İbnü'l-Arabî *Fütûhât*'ta şöyle der: “Allah Âdem'i ki -o insandır- iki eliyle yaratmış ve İblîs'e karşı Âdem'in üstünlüğüne dikkat çekmek üzere şöyle buyurmuştur: “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?” (Sad, 38/75)” Bkz. İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, I, s. 353.

hakkında konuşuyorsun.’ Bunun üzerine kendisine şöyle dedim: ‘Efendim! Onların insanlara nasıl davrandıklarını görmüyor musunuz?’ Hz. Fatıma şöyle cevap verdi: ‘Peki onlar benim çocuklarım değil mi? Ben de ‘evet, şimdi anlıyorum’ dedim ve tövbe ettim. Hz. Fatıma da bana döndü, ardından uyandım.”¹²⁸

Salavâtta geçen “Bana onu öyle bildir ki ben bu bilme ile cehaletin bütün uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayayım [وَعَرَفْنِي إِيَّاهُ مَعْرِفَةً أَسْلَمَ بِهَا] [§46] ibaresinin fazilet pınarları ile ilgili kısmında¹²⁹ [§46] kısmında “Ey Peygamber’in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (el-Ahzâb, 33/33) ayetine atıf yapan Bekrî, *Fütûhât*’tan bu ayetin tefsiri ile ehl-i beytin masumiyeti ve korunmuşluğu konusunu aktarır. Bu çerçevede müellif Hz. Peygamber’in Allah’ın inâyetiyle tertemiz kılındığını dolayısıyla ona izafe edilecek olanın da tertemiz olması gerektiğini belirtir. “Selmân bizden, ehl-i beytimizdendir.” hadisine yer vererek ehl-i beyte sadece temiz ve nezih olanların nisbet edilebileceğini, Hz. Peygamber’e ilâhî inâyetin gerçekleştiği gibi onlar için de ilâhî inâyetin söz konusu olduğunu ifade eder. Bu çerçevede müellif “Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın.” (el-Fetih, 48/4) ayetine atıf yapıp Hz. Peygamber’e günah nisbet edilse de Allah ve kulların hakikî anlamda ona günah nisbet edemeyeceğini belirtir. Ehl-i beytin de dünyada günah işlediğinde cezalandırıldığını, ahirette Allah’ın inâyetiyle tertemiz olduğunu söyleyen müellif, onların Allah’ın sevdikleri olduğunu dolayısıyla kulların onları sevmeleri gerektiğini vurgular. [§48] Eğer kulların onlarda hakları varsa vazgeçmeleri gerektiğini ve bu vazgeçmeleri sebebiyle Allah’ın kullara inayet edeceğini ifade eder.¹³⁰

Bekrî, salavâtta geçen “Beni tevhid hakkındaki beşerî zorluklardan ve varlık kayıtlarından kurtar [وَأَنْشُلْنِي مِنْ أَوْحَالِ التَّوْحِيدِ]” ibaresini şerh ederken tevhid kavramıyla [§51] ilgili olarak İbnü’l-Arabî’nin anlatımlarını ve konuyu yorumladığı kısmı aktarır. Buna göre tevhid Allah’ın birliğini anlama konusunda amaç, birlik (*vahdet*) el-Ahad ve el-Vâhid isimlerinden türeyen Hakk’ın sıfatı, bir olma durumu (*vahdâniyyet*) sadece birin (*vâhid*) anladığı bir şekilde birliğin Bir’de bulunmasıdır. Bu kavram sıfat olarak değerlendirilse bile tenzih sıfatıdır. Tecrîd ve tefrîd gibi tevhid manasına gelir.

¹²⁸ Bu anlatım *Fütûhât*’ın beş yüz ikinci bölümünde yer almaktadır.

¹²⁹ Bekrî’nin anlatımına göre fazilet pınarlarından içen gruplardan biri ehl-i beyttir.

¹³⁰ Bu kısım *Fütûhât*’ın beş yüz ikinci bölümünde yer almaktadır.

Dolayısıyla tevhid, birleyenin ifade ettiği fiil sıfatıdır. Bu bağlamda müellif “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka ilahlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu.” (el-Enbiyâ, 21/23) ayetini aktararak Allah’ın birliğini temellendirir. Âlemin varlığı ve devamlılığı söz konusu olduğuna göre Allah’ın bir olduğu anlaşılır. İbnü’l-Arabî burada İnsanların bazılarının bu ayeti anlamadıkları için edepsizlik ederek başka delil arayışına girdiklerini, bazılarının ise ayeti anlayıp açıklamaya gayret gösterdiklerini belirtir.¹³¹

Bekrî, salavâtta geçen “Allah’ım! En büyük vasıtanı ruhumun hayatı, ruhunu sırrımın hakikati kıl.” ibaresinin [§54] açıklamasında Hz. Peygamber’in âlemle olan ilişkisini ele alırken İbnü’l-Arabî’ye atıf yapar. Buna göre âlemin rûhu Hz. Peygamber’dir ve âlemin yaratılma sebebi Hz. Peygamber’in zuhûrudur. Âlem onun zuhûrundan önce düzenli ve itidalli değildi.¹³² Hz. Peygamber zuhûr edince âlem, onun rûhu, bedeni, sûreti ve manasıyla kemâle erebilmişti. Vefatıyla da bütün bunların yoksunluğundan dolayı ölü değil, uykuda gibi oldu. Mahalli uyuyan rûhunun bulunduğu yerdir. Kıyamette ise uyanma mahallinde olup Hz. Peygamber’in zuhûruyla tekrar canlanacak ve kuvveleri bir araya gelecektir.¹³³

Bekrî, salavâtta geçen “Hakikatinse Sen’in ilk zuhuruna tahakkuk bulmakla bütün alemleri ihata edici bir hakikat olmasını nasip eyle.” ibaresinin [§55] “ilk zuhuruna” ifadesinde ilk dönen varlığın işaret feleği ve amâî de felekte zuhûr eden ilk sûretin Müheyyemûn’un rûhları olduğunu ve aslında bunların hakikat-i Muhammediyye’nin mazharları anlamına geldiğini ve mertebelerini saydığı kısmı aktarır.

Bekrî’nin *Ravzât*’ta ise *Fütûhât*’a ek olarak dönemi açısından İbnü’l-Arabî’nin yaygın olarak okunduğu tespit edilemeyen metinlerine de atıflar yaptığı görülmektedir. Nitekim Bekrî, salavâtın “Bütün nurlar onun hakikatinden doğup aydınlanmış” ifadesinde *Ankâu Muğrib*’ine¹³⁴ atıf yapar. Salavatta yer alan nûrların doğup aydınlanması ile bu

¹³¹ Bu kısım *Fütûhât*’ın yüz yetmiş ikinci bölümünde geçmektedir.

¹³² Benzer anlatımı insan için de yapan müellif; insanın yaratılış sürecini ele alarak insanın bedeninin nefsi-nâtika vesilesiyle insan, âlemin de insân-ı kâmilin varlığıyla büyük insan olabileceğini söyler.

¹³³ Bu kısım *Fütûhât*’ın üç yüz kırk altıncı bölümünde yer almaktadır.

¹³⁴ İbnü’l-Arabî’nin 595 yılında Ebu Yahyâ b. Ebu Bekir es-Sanhâcî için telif ettiğini söylediği ve hatemiyet meselesini ele aldığı bir eseridir. Bkz. Claude Addas, *Muhyiddin İbn Arabî Kibrit-i Ahmer’in Peşinde* (çev. Atilla Ataman), İstanbul: Sufi Kitap, 2020, s. 210; Michel Chodkiewicz, *Velayet Mührü İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet* (çev. Birol Biçer), İstanbul: Sufi Kitap, 2022, s.159. *Ankâu Muğrib*’in Topçuzade Mehmet Ârif Bey tarafından yapılan eserin ilk faslının tercümesi için bkz. M. Nedim Tan, “Topçuzade Mehmed Ârif Bey’in *Ankâu Muğrib*, el-İnsânü’l-Kâmil ve Miftâhu’l-vücûdü’l-eşher’den Yaptığı Tercümeler”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 33 (2014), s. 189.

eserde geçen bütün varlıkların zuhûrunun hakikat-i Muhammediyye'den olmasını ilişkilendirir.¹³⁵ Bekrî, salavâtın “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiş” ifadesini açıklarken ilim bağlamında *Rûhü'l-kuds fî muhâsabeti'n-nefs*'e atıf yaparak İbnü'l-Arabî'ye verilen ilim ve Mekke'deki vazifesine ilişkin anlatımı aktarır.¹³⁶

Ravzât'ta Bekrî, salavâtın “Eğer vasıta olmasaydı, varlığı vasıtaya muhtaç olan var olmazdı denildiği üzere varlığı onun varlığına bağlı olmayan hiçbir şey yoktur” ifadesini şerh ederken tasavvufî âdâba dair çok sayıda konuyu içerdiğini söylediği *el-Ecvibetü'l-Arabiyye fî şerhi'n-nesaihi'l-Yusûfiyye*'ye atıf yapar. *Şerhu Rûhaniyyeti Şeyh Ali el-Kürdî* ismiyle de kayıtlı olan bu eserden müteşeyyih/sahte şeyhlerin özellikleri, zararları ve bu durumda müridinin alması gereken tavrı gibi konuları alıntılar.¹³⁷

Ravzât'ta Bekrî, salavâtın “Allah'ım! O, Sen'in tüm hakikatleri kendinde toplayan ve Sana ulaştıran sırrındır.” ifadesinde İbnü'l-Arabî'nin *Ukletu'l-müstevfiz* ve *el-Hucub* isimli eserlerine de atıf yapar. İbarede yer alan vasıta olma durumunu *Ukletu'l-müstevfiz*'de geçen perdelilikle irtibatlandırıp *el-Hucub*'tan da muhabbet makâmının niteliklerini, bu makâmın sahibinin ve perdenin hakikat-i Muhammediyye olduğunu açıkladığı kısımları aktarır.¹³⁸ Ayrıca Bekrî, salavâtın “Beni batıl üzerine öyle bir indir ki ben batılı hükümsüz kılayım” ifadesinde *Miftâhül-cefr*'e Hz. Ömer ismindeki harflerin mahiyeti bağlamında atıf yapar.¹³⁹

Ravzât'ta Bekrî, İbnü'l-Arabî'nin *Mevakîu'n-nücûm*'unu¹⁴⁰ da kullanır. Salavâtın “Onun hakikatinin bütün âlemlerimi ihata edici bir hakikat olmasını nasip eyle.” ibaresini şerh ederken mümin kulun kalbinin genişliğini ve âlem-insân ilişkisini bu esere atıfla değerlendirir.¹⁴¹ Ayrıca Bekrî bu bağlamda İbnü'l-Arabî'nin *Müvâziye* adıyla kaydettiği eserinin insanın âleme benzerliğine dair olduğunu söyler.¹⁴²

¹³⁵ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 268.

¹³⁶ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 277.

¹³⁷ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 298-299.

¹³⁸ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 306-307.

¹³⁹ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 325.

¹⁴⁰ İbnü'l-Arabî'nin 595 yılında Meriye'de on bir günde telif ettiği ve iki yıl sonra da Bicâye'de kalp ile ilgili bir bölüm eklediği bilinen bedenın teklife muhatab olan kısımları ile bunlara karşılık gelen kerâmet ve keşiflerin anlatılmasıyla öne çıkan bir eserdir. Bkz. Addas, *Muhyiddin İbn Arabî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, s. 223.

¹⁴¹ Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s.339.

¹⁴² Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 340.

Ravzât'ta Bekrî, İbnü'l-Arabî'nin *Muhâdaratü'l-ibrâr*¹⁴³ isimli eserine de yer verir. Salavâtın "Kulun Zekerîyyâ'nın duasını işitip kabul ettiğin gibi benim duamı da işit." ifadesinde geçen "Zekerîyyâ" kelimesini açıklarken söz konusu eserden Hz. Zekerîyyâ'nın ailesini ve hayatını alıntılar.¹⁴⁴

Bekrî, İbnü'l-Arabî'nin eserlerine atıf yaparken farklı bağlamlarda bulunan anlatımları bütünleştirerek aktarmasıyla dikkat çeker. Nitekim *Kürûm*'da yukarıdaki ibarenin şerhinde Bekrî, İbnü'l-Arabî'nin Allah'ın insân-ı kâmil vasıtasıyla âlemin devamlılığı konusuna değinirken âlemde zikredenlerin bulunmasına rağmen vasitanın ortadan kalkmasıyla âlemin yok olacağını, zikredenlerin zikirlerinin kabul edilmediğini ve onların başka ilahlar edindiklerini anlatıp "De ki onları isimlendirin" (er-Ra'd, 13/33) ayetine atıf yaptığında İbnü'l-Arabî'nin farklı bir bağlamda ele aldığı söz konusu ayetin tefsirine yer verip ardından aktarımına devam ederek Allah ehli olan âriflerin ve melâmîlerin zikir derecelerini alıntılar.¹⁴⁵ Aynı şekilde "sır" kavramını açıklarken *Fütûhât*'ın farklı kısımların yer aldığı anlatımları birleştirmesi bu kullanım biçimine örnektir. *İstîlâhâtü's-sûfiyye* isimli eserden sırrın derecelerini anlattığı kısmı iktibas edip daha sonra *Fütûhât* isimli eserden sır kelimesinin manasını ve derecelerini aktarması dikkat çekicidir [§20-21].¹⁴⁶

Bekrî'nin, İbnü'l-Arabî'nin anlatımlarını kendi üslubuna ve anlatımlarına katmasıyla da karşılaşılmaktadır. Nitekim *Kürûm*'da salavâtta geçen "Allah! Allah! Allah!"¹⁴⁷ ibaresini [§62] açıklarken şerhte birtakım önemli hususlara yer verdiğini ve

¹⁴³ *Muhâdaratü'l-ibrâr*, İbnü'l-Arabî'nin 611-627 yılları arasında telif ettiği tahmin edilen ve tasavvufun temel konularını herkes tarafından anlaşılacak üslupla ele aldığı hem İbnü'l-Arabî'nin dönemindeki entellektüel çevresiyle ilişkisini hem de kendi ebedî birikimini görmek açısından dikkat çekici olan bir eserdir. Bkz. Addas, *Muhyiddin İbn Arabî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, s. 131-138.

¹⁴⁴ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 346.

¹⁴⁵ Müellifin anlatımına göre âriflerin zikir dereceleri dokuz yüz elli birdir, melâmîlerinki ise dokuz yüz yirmidir.

¹⁴⁶ Krş. İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, IX, s. 197. Bekrî'nin salavâtta geçen "İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiş" ibaresinin [§29-30] şerhinde iki el konusunu aktarırken *Fütûhât*'a ve *el-Abâdile*'ye atıf yapması da buna örnektir.

¹⁴⁷ Bu ibarenin şerhinde salavâtta Allah lafzının zikredilmesine ve üç kere tekrar edilmesine dikkat çeken Harrûbî, salavâtın ibareleri boyunca istenilen hususların sonrasında Allah lafzının zikredilmesinin nedenini bereketlenmek ve salavatın başlangıcında bu lafızla başlanması gibi yine sonunda da Allah lafzıyla bitirmek olarak açıklar. Burada başlangıç ve sonucun Allah'a dönmesi kabulüne dikkat çekerek Allah lafzının özellikle salavâtın "Benimle Sen'in aranı birleştir. Benimle Sen'den başka her şeyin arasına gir." ibaresinden sonra gelmesini ruhların uyandırılmalarına, taalluk ve tahallî konusunda uyarılmalarına bağlar. Allah lafzının tekrar edilmesini ise batında manaların sabitlenmesi ve kalplerde yerleşmesi için olduğunu söyler. Ayrıca bu lafzın fiil isimlerinin manalarını, sıfat isimlerinin manalarını

sâlikin/muhatabın geriye dönüp bunları tekrar etmesini öğütler. Tekrarın hikmetini Hz. Peygamber'in minberinin üç basamaklı olmasıyla irtibatlandırıp ilâhî isimlerin mertebeleri konusuna değinir. Nitekim İbnü'l-Arabî, *Fütûhât*'ta Hz. Peygamber'in minberinin üç basamaklı oluşunu ilâhî isimlerin mertebelerine bağlamıştır.¹⁴⁸

V. Tasavvuf Literatürüne Atıflar

Bekrî, tasavvuf literatürünün önde gelen isimlerine atıflar yapar ve alıntılarda bulunur. Nitekim salavâtta geçen “Hakikatler onda yükselmiştir” [§28] ibaresinde Abdülkerîm el-Cîlî'nin (ö. 832/1428) *Hakikatü'l-hakâik* isimli eserinden elif harfi analojisi¹⁴⁹ üzerinden anlatılan hakikat-i Muhammediyye'nin sıfatları konusunu alıntılması buna örnektir. Müellif, ilk olarak elif harfinin oluşumuna ve harekete geçiriciliğine değinir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan elif harfinin konumuyla hakikat-i Muhammediyye'nin kalem-i a'lâ sıfatını ilişkilendirir. Ardından yaratılan ilk varlıkla ilgili rivayetlere¹⁵⁰ atıf yaparak rivayetlerde geçen unsurların hakikat-i Muhammediyye'yi ifade ettiğini, bu tür anlatımların yaratılmışlar arasında taayyün olmuş ilkleri bildirdiğini, zaman kavramının ilâhî vakitte mevcut olmaması dolayısıyla bu taayyünlerin zamansal açıdan değil hükmî olarak bulunduğunu belirtir.

Bekrî, salavâtın “O, Sen'in tüm hakikatleri kendinde toplayan” [§38] ifadesini

ve zât isimlerinin manalarını içerdiğini dolayısıyla zâkirin her tekrar edişinde bunlardan birinin zuhuruna mahal kılındığını ifade eder. Bunun da özellikle seyrüsülûkün başında olan sâlikler için önemli olduğuna dikkat çeker. İbn Meşîş'in amacının ise her tekrar edişte sırların ortaya çıkması ve mülk, melekût ile ceberût âlemlerinden birine geçmesi olarak ifade eder. Hattâ Harrûbî bazı sûfilerin söz konusu lafzı bir kere bile tekrar edişlerinde makâmlarının yükseldiğine şahit olduğunu belirtir. Bkz. Harrûbî, “Şerhu's-Salâti'l-Meşîşîyye”, s. 119-120. Bekrî de *Kürûm*'da [§66] sâlikin lafzı her tekrar ettiğinde söz konusu âlemlerden birini öğrendiğine dikkat çeker. Nitekim Bekrî'nin bu anlatımında Harrûbî'nin etkisi görülmektedir. *Ravzât*'ta ise üç rakamıyla ilgili hususların geçtiği hadisleri aktarıp İbnü'l-Arabî'ye ve Abdullah el-Ensârî el-Herevî'nin (ö. 481/1089) *Menâzilü's-sâirîn*'ine atıfla seyrüsülûkteki üç rakamıyla ilgili hususlara yer vererek İbn Meşîş'in bütün tevhid makâmlarını kuşatan bir zât olduğuna değinerek bundan dolayı da salavâtta “Allah” lafzını zikrettiğini söyler. Bu bağlamda ilâhî isimlerin tasnifi konusuna giren Bekrî, Allah isminin diğer bütün ilâhî isimleri kuşattığına dikkat çekerek anlatımları İbn Meşîş'in makâmıyla ilişkilendirir. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 350-354.

¹⁴⁸ İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in üç basamaklı minberinin olması gibi ilâhî isimlerin üç mertebesinin var olduğunu ayrıca bu mertebelerin de kendi içinde derecelendiğini ifade eder. Birinci mertebenin sadece zâta, ikincisinin tenzihe, üçüncünün ise fiil sıfatlarına delil olan isimler olduğunu belirtir. Bu anlatım *Fütûhât*'ın kırk birinci bölümde yer almaktadır. Bkz. İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, IV, s. 30.

¹⁴⁹ Abdullah Kartal, *Abdülkerîm Cîlî Hayatı, Eserleri, Tasavvuf Felsefe*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 47.

¹⁵⁰ Bekrî'nin bu bağlamda yer verdiği hadisler şunlardır: “Allah'ın ilk yarattığı benim ruhumdur”, “Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur.” “Allah'ın ilk yarattığı akıldır.”

açıklarken Cîlî'nin *el-Kemâlâtü'l-Îlâhiyye* adlı esere atıf yaparak Hz. Peygamber'in el-Vâsi' ile Zü'l-Celâl ve'l-İkrâm isimlerinin mazharı oluşu konusunu aktarır. Buna göre onda el-Vâsi' isminin tecellî etmesinin delili onun kalbinin Allah'ı, mahlûkatı ve Allah'ın ilmini kuşatmış olmasıdır. Bu görüşü ayet ve hadislerle temellendiren müellif Hz. Peygamber'in Hakk'ı kuşatması konusunda “Ne yeryüzü ne de gökyüzü beni kapsayabildi. Ancak mümin kulumun kalbi beni kapsadı.” hadisine yer verir ve burada işaret edilen kalbe sahip olanın genişlik bakımından sınırsız oluşunu vurgular. “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır” hadisini aktaran müellif Hz. Peygamber'in mahlukat için genişliğini rahmet oluşuyla ilişkilendirmiştir. İlâhî ilmi kuşatmasını ise “Ben öncekiler ve sonrakilerin bilgileri bana verildi.” hadisiyle temellendirmiştir. Hz. Peygamber'in Zü'l-Celâl ve'l-İkrâm ismine mazhar olmasını ise onun yüceliğine bağlamaktadır. Burada “Benim, Allah ile öyle bir vaktim vardır ki hiçbir Resul ve mukarreb melek giremez.” hadisine yer vererek müminlerin ve Hz. Peygamber'in Allah'ı kuşatmasının ne ölçüde gerçekleşebileceğini anlatır. Mukarreb melek ve nebiler Allah'ın zâtını olduğu gibi değil ancak kendi kavrayışlarının ölçüsünde anlayabileceklerini, Hz. Peygamber ise Allah'ın takdir ettiği kadar O'nu kuşatacağını, celâl ve ikram makamının ona ait olduğunu, dolayısıyla onun eşyaları kapsadığını ancak eşyanın onu kuşatmasının mümkün olmadığını belirtir.

Bekrî *Kürûm*'da, salavâtın “Allah! Allah! Allah!” [§65] ibaresinde Gazzâlî'ye (ö. 505/1111) alemin insân-ı kâmil vesilesiyle devamlılığı bağlamında atıf yapar. Gazzâlî'nin “Yeryüzünde Allah Allah diyen kalmadıkça kıyamet kopmayacaktır” hadisini yorumlayarak, zikreden kimsenin Allah'a hamd ettiğini, Allah'ın da onun nefesleriyle âlemi koruduğunu, dolayısıyla âlemin muhkem olan huzurunu zikreden kimseye bağladığını aktarır. Ayrıca Bekrî, bu bağlamda Ebû Talîb el-Mekkî'nin (ö. 386/996) *Kûtu'l-kulûb*'una atıf yaparak âlemin âriflerin nefesleriyle devam ettiğine ilişkin sözünü alıntılar.

Kürûm'da¹⁵¹ Bekrî, Şâzeliyye ile ilgili isimlere atıf yapar. Örneğin salavâtın

¹⁵¹ Bekrî özellikle *Ravzât*'ı yazarken Şerâbî'yi öne çıkarır. Şâzelilikle ve İbn Meşîş salavâtıyla irtibatı üzerinden tanındığı için bu ilişkinin sonucu olarak *Ravzât*'ta Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye ve Şâzeliyye'nin büyüklerine atıflarla daha yoğun karşılaşılmaktadır. Nitekim Bekrî, salavâtta yer alan “Hakikatler ona yükselip birleşmişlerdir” ifadesini açıklarken Ebu'l-Abbâs Mürsî'nin (ö. 685/1287) “Bütün peygamberler rahmetten yaratılmıştır. Peygamberimiz ise rahmetin kendisinden yaratılmıştır.” sözünü aktarır. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü'l-arşîyye”, s. 270. Aynı şekilde salavâtın “hakikatininse Sen'in ilk

“Beni tevhid hakkındaki beşerî zorluklarından ve varlık kayıtlarından¹⁵² kurtar.”¹⁵³ ibaresinde yer alan tevhid **[§50]** kelimesini anlatırken İbn Atâullâh İskenderî’nin (ö. 709/1309) *Miftâhu’l-felâh ve misbâhu’l-ervâh fî zikrillâhi’l-kerîmi’l-fettâh*¹⁵⁴ isimli eserinden Gazzâlî’nin (ö. 505/1111) tevhid tanımını, sonuçlarını ve derecelerini anlattığı kısmı alıntılar. Bu çerçevede müellifin tevhidi vasıtalar olmadan her şeyi Allah’tan bilmek şeklinde tanımladığını ve bunun da tevekkülü, öfkenin giderilmesini ve Allah’tan razı olmayı sağladığını aktarır. Müellifin bu aktarımına göre tevhid iki kabuk ve bir öze sahiptir. Bu kabuklardan biri, diğerine göre inciye daha uzaktır. İnsanlar inciye ihmal edip bu kabuklara tevhid demişlerdir. Birinci kabuk “Lâ ilâhe ilallah” demek, ikinci kabuk kalbiyle tevhide itiraz etmeyerek dil ile ikrar etmek, öz ise vasıtalarla bakmaksızın her şeyi Allah’tan bilip ona ibadet etmektir. Ayrıca nefsin hevalarıyla uğraşan tevhidten çıkar. Çünkü hevasını ilah edinmiştir. Bekrî, İskenderî’nin yanı sıra salavâtın “Allah! Allah! Allah!” **[§66]** ibaresinde Dâvûd b. Ömer el-Bâhilî’nin¹⁵⁵ (ö. 733/1333) şu sözlerini alıntılar:

“Yeryüzünün bir ucunda Allah’ın ârif kullarından birisi bir hakikati konuşsa ve yeryüzünün diğer ucunda olan muhabbet sahibi bir zat olsa onun bu sözden kısmeti ölçüsünde nasibi vardır.” “Ârif bir an dahi olsa asla susmaz ancak kendi zamanının ehline ceza olması için susar. Ârif bir kelime konuştuğunda kendi beldesinde olan kimselere faydalı olur.” “Ârif bir beldede yaşarsa onun imanı orada yaşayanlara sirayet eder.”

zuhuruna tahakkuk bulmakla” kısmını açıklarken kulun Allah’ın sıfatları olmadan yemin etmesinin caiz olup olmadığı konusunda salavât üzerine talik yazan Abdurrahman b. Muhammed el-Fâsî’nin (ö. 1036/1626) *Şerhu Hizbi’l-kebîr*’ine atıf yapar. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 342. Abdurrahman el-Fâsî’nin hayatı ve diğer eserleri için bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-ârifîn*, İstanbul, I, s. 548.

¹⁵² Bekrî, ibarede geçen evhâl **[§52]** kelimesini açıklarken sâlikin yolda kesrete takılabileceğini, takıldığı yerde de tevhid konusunda birtakım zorluklarla karşılaşabileceğini söyleyip bu süreçleri ele alır.

¹⁵³ Bu ibarenin Harrûbî’nin ve Bursevî’nin açıklamaları üzerinden değerlendirilmesi için bkz. Bursevî, *Varlığın Dili –İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi*, s. 152.

¹⁵⁴ Eserin aidiyetiyle ilgili değerlendirmelere ilişkin bkz. Ahmet Murat Özel, *İbn Atâullah el-İskenderî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014, s. 49.

¹⁵⁵ Dâvûd b. Ömer b. İbrâhîm Abdullah el-Bâhilî, XIV. yüzyılda yaşamış sûfilerdendir. Bazı kaynaklarda adının Bâhilî olarak değil, Bâhillâ veya Mâhillâ olarak kaydedildiği görülür. Bâhilî, Muhammed Vefâ’nın mürididir. Bâhilî’nin *Uyûnu’l-hakâyık* ve *el-Latîfetü’l-marziyye bi-şerhi duâi’ş-Şâzeliyye* isimli eserleri de vardır. Bkz. Şa’rânî, *et-Tabakâtü’l-kübrâ* (thk. Muhammed Edîb el-Câdir), II, Dımaşk: Dârü’z-Ziyâi’ş-Şems, 2022, s. 20; Ebî Alî el-Hasan b. Muhammed Kâsım el-Kûhin el-Fâsî, *Câmiu’l-kerâmâtü’l-aliyye fî tabakâti’s-sâdeti’ş-Şâzeliyye* (thk. Mürsî Muhammed Alî), Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2005, s. 108. Bâhilî’nin *el-Latîfetü’l-marziyye bi-şerhi duâi’ş-Şâzeliyye* adlı eseri yayınlanmıştır. Bkz. Dâvûd b. Bâhilî eş-şehîr bi-Mâhillâ, *el-Latîfetü’l-marziyye bi-şerhi duâi’ş-Şâzeliyye*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Nassâr), Kâhire: Dâretü’l-Kerez, 2011.

Kürûm'da Bekrî, Şa'rânî'nin eserlerinden iktibaslar yapmasa da salavâtın ilgili ibaresinin şerhinde [§42] onun ehl-i beyte hürmet edilmesi gerektiğine dair nasihatlerini aktarır. *Ravzât*'ta ise Bekrî yoğun olarak Şa'rânî'nin eserlerinden iktibaslar yapar. Örneğin salavâtın "İdraklar onun karşısında pek küçük kalmıştır." beyanında müellifin, şeyhi Ali el-Havvâs'a (ö. 939/1532-3)¹⁵⁶ yönelttiği sorulara aldığı cevapları ihtiva eden *el-Cevâhir ve'd-dürrer*'e atıf yapar. Bu bağlamda müellifin genelde sûfîlerin özelde şeyhi Ali el-Havvâs'ın ilminin yüceliğine dair anlatımlarını alıntılar.¹⁵⁷ Aynı eserden salavâtın "Eğer vasıta olmasaydı, varlığı vasıtaya muhtaç olan var olmazdı" ifadesinde evtâdın ve kutbun özelliklerini¹⁵⁸ iktibas eden Bekrî, Hz. Peygamber'in en büyük perde ve sır oluşuna ilişkin anlatımı kutbun kuşatıcılığı bağlamında ele alır.¹⁵⁹ Ayrıca "hazret" kavramını açıklarken yine bu esere atıfla Alî el-Havvâs'ın Allah'ın huzurundayken fiili ve hissi olduğunu iddia eden kimsenin aldanmış olduğuna dair sözünü alıntılar.¹⁶⁰ *Ravzât*'ta Şa'rânî'nin *el-Cevherü'l-masûn ve sırrü'l-merkûm*'u kaynak olarak kullanan Bekrî, sûfîlerin halvette kaldıkları sürelerle dair örnekler aktarır. Bu bağlamda zikredilen örnekler şu sûfîlere aittir: Şa'rânî'nin şeyhi Ömer el-Becâî (ö. 919/1513), Ebu'l-Abbâs el-Hureysî,¹⁶¹ Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî, Alî b. Vefa ve İbnü'l-Arabî.¹⁶²

Ravzât'ta Bekrî, salavâtta geçen ilim kavramını açıklarken ifadesinde Şa'rânî'nin *el-Cevâhir ve'd-dürrer*'inin yanı sıra *Kibritü'l-ahmer* isimli eserine de atıf yapar ve burada en yüce ilme dair soruya ilişkin Alî el-Havvâs'ın cevabını aktarır. Aynı konuda Bekrî, Şa'rânî'nin *Letâifü'l-minen*'inden seyrüsülûk ve şeyhe bağlanmanın faydaları bağlamında iktibasta bulunur.¹⁶³ Ayrıca "vâsita" kavramına ilişkin olarak Şa'rânî'nin *el-Mîzân*'ını kullanır.¹⁶⁴ Benzer bir kullanımı da yine vasıta kavramı

¹⁵⁶ Ümmi olan Ali el-Havvâs, Şa'rânî'nin şeyhlerinden biri olup Şa'rânî eserlerinde sıklıkla ondan nakiller yapar. Ayrıca onun Hızır'la görüştiğini söyler. Şa'rânî'nin de Hızır'dan aldığını belirttiği *Hizbü's-şeyh eş-Şa'rânî* isimli bir virdi bulunmaktadır. Bkz. Namlı, *Abdülvehhâb Şa'rânî Hayâtı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, s. 69-78.

¹⁵⁷ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 284.

¹⁵⁸ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 293-294.

¹⁵⁹ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 312.

¹⁶⁰ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 324.

¹⁶¹ Şa'rânî, el-Hureysî'yle otuz sene beraber vakit geçirmiştir. Muhammed eş-Şinnâvî (ö. 932/1526) bu sûfîye halifelik ve irşad izni vermiştir. Bkz. Namlı, *Abdülvehhâb eş-Şa'rânî Hayâtı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, s. 67-83.

¹⁶² Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 284.

¹⁶³ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 278.

¹⁶⁴ Bekrî, "er-Ravzâtü'l-arşîyye", s. 296-297.

bağlamında Şa‘rânî’nin *el-Yevâkîl ve’l-cevâhir*’inde geçen perde metaforudur. Buna göre Allah’ın kula şah damarından yakın olmasına rağmen kulun onu bilememesinin sebebi perdenin hem uzaklığın fazla olmasını hem de yakınlığın şiddetini ihtiva etmesidir. Müellif yakınlığın şiddeti için su ve hava örneklerini vererek kulun Allah’a olan yakınlığın şiddeti yüzünden onu göremediğini söyler.¹⁶⁵

Ravzât’ta *el-Minenü’l-vüstâ*’yı da kaynak olarak kullanan Bekrî, “hazret” kelimesini açıkladığında bu esere atıf yapar. Alî el-Havvâs’ın şeytanın vesveselerinden söz edip kulların derecelerine göre huzurda kalış sürelerinin farklılaşmasına dair anlatımlarını ve Ma‘rûf-i Kerhî, (ö. 200/815/-16?) Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (ö. 283/896) ve İbrâhim Metbûlî¹⁶⁶ (ö. 880/1475) gibi sûfîlerin huzurda kalışlarının süreleriyle ilgili örnekleri aktarır.¹⁶⁷ Aynı şekilde salavâtta yer alan “Ey Rabbimiz! Bize katından hususi bir rahmet ver ve işimizde muvaffakiyet nasib et.” (Kehf, 18/10) ayeti bağlamında kutbun halvetine dair hususları alıntılar.¹⁶⁸

Bekrî, *Kürûm*’da ve *Ravzât*’ta yer yer münâcât ve salavât örneklerini de aktarır. Nitekim Ebü’l-Hasen eş-Şâzelî’nin (ö. 656/1258) şu duasına yer verir [§61]:

“Allah’ım! Benden sana yönelenler, senden bana gelenler ve benim yapmış olduğum ve halk ile aramda cereyan eden şeyler hakkında beni senin nurunla yine senin nuruna ilet. Beni yakınlığın ile nimetlendir. İzzetinin perdesi ile ve perdenin izzeti ile beni perdele. Bende yalnızca Sen’in hakkındaki kalmayınca kadar Sen benim hicabım ol [اللهم أهدني بنورك لنورك فيما يرد علي منك، وفيما يصدر مني إليك، وفيما يجري بيني وبين خلقك، وأنعم علي بقربك، واحجبني بحجب عزتك وعز حجبك، وكن أنت حجابي حتى لا يقع شيء مني إلا عليك].”

Salavâtın “Ben bu bilme ile cehaletin bütün uğraklarından kurtulayım” ibaresiyle ilgili olarak¹⁶⁹ [§45] şu duayı aktarır:

¹⁶⁵ Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 310. Ayrıca bkz. “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 334.

¹⁶⁶ İbrâhim Metbûlî, Alî el-Havvâs’ın şeyhidir. Şa‘rânî bu zata nisbetle *el-Ahlâku’l-Metbûliyye el-mufâza mine’l-hazreti’l-Muhammediyye* isimli ahlak ve âdâba dair eser yazmıştır. Ayrıca Şa‘rânî bu zat hakkında Hz. Peygamber’in onunla Ahmed el-Bedevî’yi (ö. 675/1276) kardeş kıldığını söyler. Bkz. Namî, *Abdülvehhâb eş-Şa‘rânî Hayâtı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, s. 97-98.

¹⁶⁷ Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 323.

¹⁶⁸ Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşîyye”, s. 355.

¹⁶⁹ Harrûbî, İbn Meşîş’in burada hakikat-i Muhammediyye’yi talep ettiğine ve sadece bu bilginin fayda vereceğini söylediğine dikkat çeker. Onu bilene cehaletten kurtulma ve fazilete erişme olmak üzere iki özelliğin verileceğini ifade ederek kurbiyet hasıl olunca tâbîliğin gerçekleştiğinden, ona tâbî olunca da rûhların birbirine yakınlaşacağından ve bir süre sonra birleşeceğinden, kalbin ve rûhun âlim haline geleceğinden söz eder. Bkz. Harrûbî, “Şerhu’s-Salâti’l-Meşîşîyye”, s. 111-112.

“Allah’ım! Sen nübüvvet kapısını bizim için kapattın ve bize velâyet kapılarını açtın. Allah’ım! Benim üzerime senin temiz kullarından sıddıklar zümresine has kıldığın ve bilinmesiyle bilgisizliğin kalmadığı marifetleri bahşet. [اللهم إنيك سددت دوننا باب النبوة، [وفتحت لنا باب الولاية، فجُدْ عليّ بالمعرفة التي لا جهل معها التي خصصتها بالصدّيقين من عبادك الأظهر¹⁷⁰”

VI. Bekrî’nin Kendi Tecrübelerine Yer Vermesi

Bekrî, yazdığı şerhlerde kendi tasavvufî tecrübelerine de yer verir. *Kürûm* için yazdığı girişte Şeyh Âmir’e, Hz. Peygamber’i bir gecede üç kere¹⁷¹ rüyasında gördüğünü, ona bu şerhi baştan sona kadar okuduğunu ve onun da bundan dolayı hoşnut kaldığını anlatarak aktardığı¹⁷² ve *el-Kevkebû’s-sâkıb fîmâ li-şeyhinâ mine’l-menâkıb*¹⁷³ isimli eserinde de yer verdiğini söylediği vâkıâsı [§6] şöyledir:

“Şeyhimiz merhum Şeyh Abdüllatîf’in emriyle bir halvete girdim (Allah onun ruhuna ruh katsın ve Allah onun yükselişini ve fetihlerini devam ettirsin). Bir gece halvette zikrederken gözlerim ve kalbim uyanık halde ilâhî yardımların gelmesini bekliyordum ancak gözlerim bir örtü olsun ve âdâba riâyet edeyim diye yumuyordum. O sırada bana bir keşif geldi ve kendimi içinde olduğum evde buldum. Eve girdiğimde şeyhi gördüm, ona selam verdim, sonra durup ona bakmaya başladım ve buraya gelme sebebini sordum. O sırada kendimi başka bir sûrette görüyor ve dilimin zikrini kulaklarımla duyuyordum. Şeyh bana cevap vermeye başladı. Başımı kaldırdım ve gördüm ki o başka bir surette gözükmüyor ve yüksekçe bir yerde duruyordu. Hızlıca bu sûrete yöneldim. Beni görünce ona ulaştım ve onun olduğu yere girdim, o da himmetiyle havada yüksek bir makama yükseldi. Ben de aynı şekilde oraya yükseldim, onu oldukça çevik gördüm ve ona “Sana yetişiyorum.” dedim. Sonra o en yüksek makama yükseldi. Ben de tüm azmimi ve gayretimi yükselmek için kullandım. Kendimi geniş, ferah ve uçsuz bucaksız, yol alması kolay bir çölde buldum. Kendimi o çölde bulduğumda etrafta hiçbir canlı olmadığını görünce içime bir yalnızlık düştü ve beni dehşete düşürdü. Ardından latifelerin sırrı diliyle “Ey efendilerimiz, ey gözümüzün nuru, ey seçkin kişiler, ey Bekrîler” diyerek nida ettim. Daha nidamı tamamlamamıştım ki nida her yeri kapladı

¹⁷⁰ *Kürûm*’da Bekrî bu duanın ulvî himmet ehlinin talebi olduğunu ve nefis-i marziyye mertebeleriyle ilişkilendirilebileceğini söyler.

¹⁷¹ Kaynaklarda Bekrî’nin, Hz. Peygamber’i hayatı boyunca on dokuz kere rüyasında gördüğü aktarılmaktadır. Bkz. Muslu, *Mustafâ Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 40.

¹⁷² Bu bağlamda [§6] Bekrî, vâkıâtlarla ilgilenmekten aldığı hoşnutluğu da dile getirir. Nitekim Bekrî’nin hâl ve vâkıâtını anlattığı *Avârîfû’l-cûd elletî lem yutârik fîmâ menaha el-Vedûd el-müellife mimmâ lâ tudrikûhu’t-tavârik* isimli bir eseri bulunur. Bkz. Muslu, *Mustafâ Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 44.

¹⁷³ *Ravzât*’ta Bekrî, şeyhi Abdüllatîf el-Halvetî’nin kendisine ve yakınlarına halveteyken hasıl olan ilimlerden söz ettiğini ve kendisine anlatılan bu ilimlerden bir kısmını söz konusu eserde aktardığını söyler. Bkz. Bekrî, “er-Ravzâtü’l-arşıyye”, s. 277.

ve önümdeki ova üzerlerinde sûfilerin kıyafetleri ve Abbasî sarıkları bulunan kimselerle doldu. Sonra arkama baktım ve çok sayıda insan gördüm, onların Bekrîler olduğunu anladım. Bekrîlerin arkamdan gelmesinin sırrı, onlarla birlikte zuhurum ve onların yardımlarıyla temizlenmemdir. Önümde olan ehl-i tarîkin gelmesinin sırrı ise onlara imamın arkasındaki cemaat gibi uymamdır. Sonra sol tarafıma baktım, celal ve cemal ehlinin kılıcını gördüm. Onunla bize kolaylık verilmişti. En yakın dostunu ve en kerem sahibi halifesini ulu ve yüce cüsseleriyle gördüm. Çöl iki grup arasında onlarla dolmuştu. “Âlemlerin rabbi olan Allah’a hamdolsun. Şeytanın geldiği üç yönden de beni korudu.” dedim. Sadece sağ tarafım kalmıştı. Tam o anda kalbime vârid erişti. Nefes-i Rahmânî sağ taraftan bana doğru geldi. Âlemlerin Rabbine hamd ettim. Sonra önümdeki şeyhlerin yoluna şeyhi görmek için baktım ama onu görmedim, aradım. Sonra o yanıma geldi. Bana “Onu bozdun.” dedi. Ben de sevinip ona sarıldım ve onu öptüm. Sonra orada bulunanlara yöneldim. Onlara “Seyyid Mustafa’nın tasarrufu hakkında ona dua etmeye yönelin.” dedi ve dua etmeye başladı. O sessiz çöl bir anda kalabalık ve gürültülü hale geldi. Çöl bu seslerle yankılandı. Sonra o sesler ve orada olan sûretler benden kayboldu. Ben bu halde bile yüce Allah’ın zikrinden gafil degildim.”

Bekrî, şerhi temize çektiği zaman gördüğü ve salavâtın “Allah! Allah! Allah!” ifadesini açıklarken Hz. Peygamber’in ona nefy ü isbât zikrini telkin ettiğini söyleyerek [§63] anlattığı vâkıası¹⁷⁴ şöyledir:

“O gün, 1134 yılının Muharrem ayının yedisi çarşambaydı (28 Ekim 1721). Gündüz vaktiydi. Sanki ben Medine-i Münevvere sakinlerine komşuydum. Her gün Peygamber’in kabrini gidip geliyordum. Onun tam bereketlerinden ve yaratılmışlara olan genel yardımlarından almak için huzurunda duruyordum. Her zamanki gibi geldim ve tanıdığım bir genci gördüm. O, bu yüce makama ihtiramdan gafilce gülerek duruyordu. Ona sertçe çıkıştım ve ona “Böyle bir makamda gülmek mi olur?” dedim. Çocuk gitti. Sonra bana bir hâl ve ağlama geldi. Hıçkırarak “Ey Allah’ın Resûlü!” diye feryat ettim. Onun şerefli zatını yüce bir surette gördüm. Başında yeşil sarıkla¹⁷⁵ vardı ve bu sarıktan tarif edilemeyecek kadar haşmet ve nurlar yükseliyordu. Dizlerine kapandım ve ellerini öptüm. O da bana eğildi ve “Bize yardım et.” ya da “Ümmete yardım et.” dedi. Ben de “Ne ile, ey Allah’ın Resûlü.” diye sordum. O da “Lâ ilâhe illallâh de.” dedi. Zannedersem bunu üç kez tekrarladı. Sonra “Allah de.” dedi. Bunu da üç kez tekrarladı diye hatırlıyorum. Ben de “Baş üstüne, ey Allah’ın Resûlü.” dedim.

¹⁷⁴ Bekrî, bu vâkıâtını *es-Süyûfü’l-hidâd fî a’nâkı ehli’z-zendekati ve’l-ilhâd* isimli eserinde de aktarır. Bkz. Bekrî, *es-Süyûfü’l-hidâd fî a’nâkı ehli’z-zendekati ve’l-ilhâd* (thk. Ahmed Ferîd Mezîdî), Kahire: Dârü’l-Afâki’l-Arabiyye, 2007, s. 186-188.

¹⁷⁵ Tarihî süreç içerisinde yeşil sarığa ilişkin anlam genişlemesi için bkz. Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdulganî Nablusî*, s. 30-31.

“Elhamdülillah, bu iki ismi bana Resulullah (s.a.v.) öğretti.” diye geçirdim. Bu iki isimle meşgul olmaya, onun emrini yerine getirmeye niyet ettim. Sonra “Gazzâlî’nin kasidesini oku.”¹⁷⁶ dedi. [§64] Anladım ki kaside şu:

الشدة أودت بالمهج يارب فعجل بالفرج

“Üç beyit daha ekle.” dedi. Ben de “Baş üstüne, ey Allah’ın Resûlü.” dedim. Onun emrine itaat ederek, kasideyi bitirdikten sonra üç beyti ekledim. Bu ekledim beyitler şunlardı:

وعلى الصديق خليفته وكذا الفاروق وكل نج
وعلى عثمان شهيد الدار فافسحما أعلى الدرج
وأبي الحسين مع الأولاد كذا الأزواج وكل شج

Sonra yürüdü ve ben de onu takip ettim. Ona dedim ki “Ey Allah’ın Resûlü, Gazzâlî’nin kasidesiyle aynı vezinde bir kaside yazdım.” dedim ve *Virdü’s-seher*’in sonunda zikrettim. Orada şöyle dedim:

بالذات بسر السر بمن أفضالك ربي منك رج
بحقيقتك العظمى ربي وبنور الثور المنبلج
بعماء كنت به أزلا بمحمد من جاء بالبلج

O, “Bu yardım sana nereden geldi?” dedi. Ben de “Senden ey, Allah’ın Resûlü.” dedim. Bunun üzerine “Evet.” dedi. Sonra “Gazzâlî’nin kasidesini oku.” dedi. Ben de “Baş üstüne, ya Rasûlullâh.” dedim. Onunla birlikte yürüdüm, nihayet Babü’s-selam’a vardık. Ona veda etmek ve ayrılmak istedim. Şerefli ellerini öpmek için eğildim, o da bana doğru eğildi ve ben onun mübarek ayaklarına kapandım. Ağlıyordum, heybetinden ötürü adeta kendimden geçmişim. Sağ elimle sarığımı tuttum ve hiçbir engel olmadan mübarek ayaklarına yüzümü ve başımı sürdüm. O anda gözyaşlarımı tutamadım. Ayrılmak istediğimde ona arkamı dönmeden tamamen gözden kaybolana kadar yürüdüm. İçimden “Sen kim oluyorsun ki insanlığın efendisi seninle konuşuyor, sana merhamet ediyor ve böyle nazik sözlerle hitap ediyor?” diyordum ve ağlıyordum. Sonra bazı kardeşlerle karşılaştım. Bana azarladığım gencin, birinin Resulullah’tan bir iyilik gördüğünü söylediğini iletiler. Oysa ki genç bir şey görmeden mescitten ayrılmıştı ve orada kimse yoktu. Allah’a bu nimet için hamd ettim. Bu rüyadaki önemli nokta ise Hz. Peygamber’in “Bu yardım sana nereden geldi?” sorusu ve benim “Senden ey Allah Resûlü” cevabım ve onun “Evet.” demesiydi. “Gazzâlî’nin kasidesini oku” buyurmalarından bir sıkıntının geleceğini anladım. Bana kurtuluşun hemen gelmesi için

¹⁷⁶ Bekrî’nin, Gazzâlî’nin kasidesi üzerine yazdığı bir şerhi vardır. Bkz. Muslu, *Mustafâ Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 58.

dua etmemi emretti. O gün ve ertesi gün büyük bir sıkıntı baş gösterdi. O gün Peygamber Efendimiz'i gören kardeşlerimizden biri, onu yedinci semada gördü. Ancak o bir hareket halindeydi. Oradaki bir adama sordu. O da "O, şefa'at hareketindedir." dedi ve anladı ki şefa'at bu fakir içindi."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ali Vasfî Bey ve *Kürûmu arîşi't-tehânî* Tercümesi

I. Ali Vasfî Bey'in Hayatına İlişkin Kayıtlar

Ali el-Vasfî b. Hüseyin el-Hasenî el-Hüseyinî,¹⁷⁷ XIX. yüzyılda yaşamış Kâdiriyye¹⁷⁸ ve Nakşibendiyye¹⁷⁹ tarikatlarına mensup sûfîlerdendir. Ali Vasfî Bey'in hayatı hakkında dönem kaynaklarında ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte Hurşid Paşa'ya¹⁸⁰ divan katibi olarak taşrada görev yaptığı, 1277/1860 yılında Sayda tahrirat müdürlüğünden azledilerek 1279/1862'de mektûb-ı sadâret hulefâlığına başladığı, 1285/1868'de temyiz mahkemelerinin baş mümeyyizi, 1291/1874'te adliye mektupçusu, 1296/1878'te sadâret mektupçusu ve 1300/1883'te Şûrâ-yı Devlet başkatibi olduğu bilinmektedir. Ali Vasfî Bey'in bu görevi sürdürdüğü esnada 24 Cemaziyelâhir 1314/30 Kasım 1896 yılında vefat ettiği ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedildiği¹⁸¹ kaydedilmektedir.¹⁸²

Ali Vasfî Bey'in dönem kaynaklarında İbnü'n-Nahvî olarak bilinen Ebü'l-Fazl Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî'nin (ö. 513/1119) *Kasîde-i Münferice*'sine¹⁸³ ilişkin bir şerhi, belagat ilmine dair bir risalesi, Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerhinin tercümesi ve bu salavâtla ilgili telifleri, ayrıca Hacı Ahmed Yanyevî'nin¹⁸⁴ (ö. ?) yönlendirmesiyle Münâvî'nin (ö. ?) salavâtı üzerine kaleme aldığı

¹⁷⁷ Ali Vasfî Bey, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş* vr. 1b.

¹⁷⁸ Bursalı Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri* (haz. M. Yekta Saraç), Ankara: Tüba Yayınları, 2016, II, s. 915.

¹⁷⁹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, 1b.

¹⁸⁰ Ali Vasfî'yle yakın dönemde yaşamış ve bürokratik görev bakımından da benzer konumda olan iki Hurşid Mehmet Paşa bulunduğundan Ali Vasfî Bey'in hangisinin yanında divan katipliği yaptığı anlaşılamamıştır. Krş. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (haz. N. Akbayan ve S. Ali Kahraman), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, II, s. 679-680.

¹⁸¹ Bursalı Mehmet Tahir Bey, Sünbül Sinân'ın (ö. 936/1529) türbesinin yanında bulunan mezarlığa defnedildiğini söyler. Bkz. Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 915.

¹⁸² Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, V, s. 1651.

¹⁸³ el-Ferec ba'de's-şidde, Ümmü'l-Ferec, el-Fütûh, el-Münferice isimleriyle de tanınan ve İbnü'n-Nahvî'nin Tevzer dışındayken malının çalınması üzerine nazm ettiği, dolayısıyla Allah'a karşı teslimiyeti konu edinen kaside üzere Bekrî'nin *el-Ikdü'n-nadîd el-müşeyyidü'l-hucce alâ Kasîdeti'l-Münferice*, *el-Münhebice fi't-tarîki'l-münceliye fi şerhi'l-Münferice* ve *Şerhu'l-Kasîdetü'l-Münferice li Ebî Abdullah en-Nahvî* isimli üç şerhi bulunur. Bkz. Bekrî, *el-Ikdü'n-nadîd el-müşeyyidü'l-hucce alâ Kasîdeti'l-Münferice* (thk. Muhammed Üveysî ve İmhamid Ebu Süttâs), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2022. İbnü'n-Nahvî'nin hayatı ve eserleri için bkz. İsmail Durmuş ve Hüseyin Elmalı, "İbnü'n-Nahvî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, XXI, s. 163-164.

¹⁸⁴ Bursalı Mehmet Tahir Bey, bu sûfinin adını Yanyalı Şeyh Ahmed Efendi olarak kaydeder. Bkz. Tahir

tercümesi ve şerhi olduğu aktarılmaktadır.¹⁸⁵ Ayrıca Ali Vafî Bey'in –tespit edilebildiği kadarıyla– *Hüsnü 't-tevessül fî 'n-nehâr ve 'l-leyl şerhi Salâti 'ş-Şeyh Şümeyl* isimli matbu bir salavât şerhi,¹⁸⁶ *ed-Devrü 'l-A 'lâ Tercümesi*¹⁸⁷ ve *Lem 'atü 'l-bedriyye*¹⁸⁸ adlı bir şerhi vardır.¹⁸⁹

II. Ali Vafî Bey'in Salavât Şerhlerine İlişkin Mecmuası

Ali Vafî Bey, metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla İstanbul ve Sayda çevresinde birtakım tasavvuf ve tarikat çevrelerinde bulunmuş ve buralarda özel irtibatlar kurmuştur. Hasan el-Idvî el-Hamzavî el-Mâlikî (ö.1303/1886)¹⁹⁰ ve Hacı Ahmed Yanyevî onun için önemli bir yere sahiptir. Ali Vafî Bey, *Kürûmu arîşi 't-tehânî* tercümesinin mukaddimesinde Yanyevî'nin meclisinde bulunanlara salavât metinleriyle meşgul olmalarını nasihat ettiğini ve kendisinin de bu doğrultuda salavât metinleriyle ilgilenmeye özen gösterdiğini ifade eder. Nitekim Ali Vafî Bey'in bu türlü metinleri derlediği bir mecmuası ile karşılaşmaktadır. İbn Meşîş'in, İbnü'l-Arabî'nin ve Muhammed el-Bekrî'nin salavât şerhlerinin derlemesinden oluşan bu mecmuada hem kelime tespitlerini işaret eden sah kayıtları hem de Ali Vafî Bey'in konulara ilişkin ilgisinin devamlılığını ve konu takibindeki yetkinliğini gösteren varak kenarı notları vardır. Dolayısıyla Ali Vafî Bey şerhleri sadece derlememiş, aynı zamanda salavâtta ve şerhlerinde geçen muhtevaya ilişkin okumalar yapıp benzer eserlerden alıntılar ekleyerek genişletici notlar almıştır.¹⁹¹

Söz konusu mecmua İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 552, vr. 1a-110b künyesiyle kayıtlı olup sekiz şerhten oluşmaktadır. İlk olarak Muhammed b.

Bey, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 915.

¹⁸⁵ Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 915.

¹⁸⁶ Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 3915, s. 2-89; Süleymâniye Kütüphanesi, Dügümlü Baba Koleksiyonu, nr. 495, s. 2-89; Süleymâniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1506, s. 2-89.

¹⁸⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4217, vr. 1b-111a.

¹⁸⁸ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş* vr. 13b.

¹⁸⁹ Dönem kaynaklarında Ali Vafî Bey'in bazı eserlerinde künyesini Tekelizâde şeklinde kaydettiği belirtilmektedir. Bkz. Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 915.

¹⁹⁰ Hayatı ve eserlerine ilişkin bkz. Philip Charles Sadgrove, "Idvî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, XXI, s. 497-498. Ali Vafî Bey, bu zâtın Nakşibendiyye tarikatına mensup olduğunu da belirtir. Bkz. Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 9b; 41a.

¹⁹¹ İstinsah kaydından hareketle Bekrî'nin yakın çevresinden olduğu anlaşılan Muhammed b. Yûsuf'un da Bekrî'nin *Kürûm*, *Ravzât* ve *Lemehât* isimli şerhlerini derlediği mecmuası bulunur. Onun mecmuasında ise sah kayıtları ve birkaç matlabin dışında herhangi bir not bulunmamaktadır. Bkz. Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 1a-191b.

Ömer el-Bağdâdî'nin¹⁹² (ö. 1193/1779) İbnü'l-Arabî'ye ait *Salât-ı Feyziyye* isimli salavâtı üzerine yazdığı şerh vardır. Burada varak kenarlarına feyz kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamlarına, a'yân-ı sâbite kavramına, elif ve be harflerinin işarî yorumlarına, söz konusu şerhte atıf yapılan “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek istedim, bilinmem için kâinâtı yarattım. Böylelikle kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar, bildiler.” ve “Âdem, su ile balçık arasında iken ben nebi idim.” hadislerine ve eserlerin bab adlarına ilişkin açıklamalar düşülmüştür. İkinci olarak Nâblusî'nin *Salât-ı Feyziyye* üzerine yazdığı *Virdü'l-vurûd ve feyzü'l-bahri'l-mevrûd* isimli şerh yer almaktadır. Burada varak kenarlarına alınan notlar amâ ve onunla ilgili hadisler, noktanın işarî yorumu, nefes-i rahmânî, sır ve furkân kelimeleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Mecmuada üçüncü olarak Ali Vasfî Bey'in ilerleyen zamanlarda tercüme de ettiği *Kürûm* metni bulunur. Varak kenarlarında sah kayıtlarının yanı sıra birtakım sözlük ve ıstılah anlamlarına, gramer konularına ilişkin bilgilere ve şerhte atıf yapılan eserlerin bab adlarına dair notlar vardır. Ayrıca Ebu'r-rızâ Abdüllatîf b. Ahmed ed-Dımaşkî'nin Râgıb Paşa'ya verdiği icazet metninden¹⁹³ İbn Meşîş'in sözlerini ve İbnü'l-Uleyf olarak tanınan Şihâbeddîn Ahmed b. Muhammed el-Mekkî'nin¹⁹⁴ (ö. 926/1520?) şeyhinden salavâta devam edenlerde sırların ve nurların açılacağına ilişkin anlatımı, Nâblusî'nin *Kevkebu'l-mebânî ve mevkibu'l-meânî* isimli eserinden hakikat-i Muhammediyye'nin vasıtasız olarak yaratılmasıyla ilgili açıklaması ile “Ne doğuya ne de batıya ait olmayan mübarek bir zeytin ağacının yağından tutuşturulur.” (en-Nûr, 24/35) ayeti hakkındaki yorumu ve *Fütûhât*'tan ehl-i beyt mefhumunun genişlemesi yani Selmân-ı Fârisî'nin ehl-i beyte dahil edilmesine ilişkin metinler aktarılmıştır. Ayrıca Ebu'n-Nasr b. Ömer el-Yâfî el-Bekrî'nin şiiri ve Ali Vasfî Bey'in kendisine ait şiirleri mevcuttur.

¹⁹² Bu istinsahın Muhammed b. Ömer el-Bağdâdî'nin vefatından sonra yapıldığı ve Ali Vasfî Bey'in de söz konusu nüshadan istinsah ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca istinsah kaydında el-Bağdâdî'nin İbnü'l-Arabî'nin türbesine defnedildiği belirtilmektedir. Murâdî, bu ismin Babu's-sagîr Mezarlığı'nda bulunan Evs es-Sekafî'nin kabrinin yakınına defnedildiğini söyler. Krş. el-Bağdâdî, *Şerh-ı Salavât-ı şeyhü'l-ekber*, vr. 16a; Murâdî, *Silkü'd-dürer fî a'yânî'l-karnî's-sânî 'aşer*, IV, s. 39.

¹⁹³ Abdüllatîf b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkî, *İcâzetü'l-Mevlâ Abdüllatîf ed-Dımaşkî li-Râgıb Paşa*, Ragıp Paşa Kütüphanesi, Ragıp Paşa, nr. 1471, vr. 15b-34a.

¹⁹⁴ Manzum ve mensur olarak birçok alanda eserler yazan İbnü'l-Uleyf şiirleriyle öne çıkar. Şâiru'l-Bathâ lakabıyla da tanınan İbnü'l-Uleyf, II. Bayezid'e ithaf ettiği ve kutsal toprakları fethetmesi için çağrıda bulunduğu *ed-Durru'l-manzûm fî menâkibi's-Sultân Beyâzîd Meliku'r-Rûm* isimli bir eser kaleme almıştır. Bkz. Şükran Fazlıoğlu, “Mekkeli Şair İbnü'l-Uleyf'in Sultan II. Bayezid'e Yazdığı Kaside”, *Divan*, 11/2001, s. 165-181.

Dördüncü olarak mecmuada Bekrî'nin *Ravzâtu'l-arşîyye* isimli şerhi vardır. Burada şiir formunda kaleme alınan istinsah kaydı mevcut olup kayıta şerhe ilişkin görüşler de aktarılmıştır. 1262/1845'te tamamlandığı anlaşılan istinsahta varak kenarlarında birtakım lugavî bilgiler, kaza ve kader konusuna ilişkin notlar ve Ali Vasfî Bey'e ait şiirler bulunur. Ardından mecmuada Bekrî'nin *el-Hibâtü'l-enverîyye ale's-salavâtî'l-Ekberîyye*'si ve 1262/1845'te istinsah edilen *Nefehâtü'r-rütebiyye*¹⁹⁵ *alâ salavâtî'l-Bekriyye*'si yer almaktadır. Daha sonra mecmuada Hasan el-Idvî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine kaleme aldığı şerhi gelmektedir. Bu istinsah salavâtın “Allah! Allah! Allah!” ibaresine kadar yapılmıştır. Mecmuada son olarak Tûnavî'nin (ö. ?) İbn Meşîş salavâtı üzerine yazdığı şerh istinsah edilmiştir.

III. Ali Vasfî Bey'in İbn Meşîş Salavâtına İlgisi ve Bekrî'yi Tercüme Etme Gerekçesi

Ali Vasfî Bey, metinlerden ve kayıtlardan¹⁹⁶ anlaşılacağı üzere mecmuayı derledikten sonra salavât metinlerine olan ilgisini devam ettirmiş, İbn Meşîş salavâtı üzerine bir şerh yazmaya karar vermiştir. Bunu da Hacı Ahmed Yanyevî'nin yanında bulunan İbrahim Efendi'ye söylemiş ancak telifine hemen başlamamıştır. Bunun üzerine İbrahim Efendi onun bu düşüncesini yerine getirmesi için zaman zaman ısrar edip teşvik etmiştir. Ali Vasfî Bey'in İbn Meşîş salavâtına yönelmesinin sebebi bu salavâtın diğerlerine göre üslûp ve içerik bakımından farklı olmasıdır. *Kürûm*'u tercüme etmesinin gerekçesi ise Türkçe şerhlerin açıklayıcı olmaması ile bu şerhin içerik bakımından öğretici ve üslûp açısından zarif olmasıdır. Nitekim tercüme için yazdığı mukaddimede bu yönelişinin sebebini ve süreci anlatır.

Tercümenin –tespit edilebildiği kadarıyla– iki nüshasına ulaşılmaktadır. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 3881, vr.1b-50a künyesiyle ve *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş* ismiyle kayıtlıdır. Diğer nüsha İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 2152, vr. 1b-69a künyesiyle ve *Şerh-i Salavât-ı Nebeviye* ismiyle kayıtlıdır. Tercümenin her iki nüshası incelenip karşılaştırılarak ve nüsha farkı bulunan yerler belirtilerek çeviri yazısı sunulmuştur. Bu

¹⁹⁵ Eserin Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 26a künyesiyle kayıtlı olan nüshasında bu kelime “Rabbiyye” olarak kaydedilmiştir.

¹⁹⁶ Ali Vasfî Bey'in *Ravzât*'ı 1262/1845'te istinsah ettiği, *Kürûm* tercümesini ise 1264/1848 yılında tamamladığı anlaşılmaktadır.

çeviri yazısında nr. 3881’de bulunan nüsha “A nüshası” olarak isimlendirilmiş olup {} kalın küme parantez içerisinde nüshanın varak numaraları gösterilmiştir.¹⁹⁷ nr. 2152’de olan nüsha ise “B nüshası” olarak isimlendirilmiştir. Nüshanın varak numaraları [] kalın köşeli parantez arasında belirtilmiştir.

IV. Ali Vasfî Bey’in *Kürûmu arîşi’t-tehânî* Metnine Katkıları ve Diğer Şârihlerle İlişkisi

Ali Vasfî Bey’in *Kürûm* tercümesi, tercümeden ziyade şerh niteliği taşıyan bir telifidir.¹⁹⁸ Çünkü Ali Vasfî Bey’in salavâtın “Allah’ım! Salât eyle Hz. Muhammed’in varlığına ki bütün sırlar onun hakikatinden çağlayıp yayılmış,” ibaresinde geçen “bütün sırlar onun hakikatinden çağlayıp yayılmış” kısmının şerhine kadar metni takip ettiği anlaşılmakla birlikte bu ibareden itibaren *Kürûm*’u merkeze alıp metni genişleterek tercüme ettiği görülmektedir. Bu çerçevede Ali Vasfî Bey, tercüme boyunca -Bekrî’nin yönlendirmesine de uyarak-¹⁹⁹ *Kürûm*’u *Ravzât* ile genişletir. Nitekim, Bekrî’nin salavâtın “Beni batıl üzerine öyle bir indir ki ben bâtili hükümsüz kılayım” ifadesindeki muhtevaya ilişkin kavrayışını ortaya koyarken şöyle der:

“Ve bülbül-i gülzâr-ı velâyet Şeyh Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhu’l-Bârî hazretleri şerh-i kelimât-ı mezkûrede üç ma’nâ takrîr etmiştir ki herbiri bir dürr-i yetîm-i girân-bahâ-yı deryâ-yı velâyet, evvelâ yâ Rab, beni tecellî-i tâmm-ı ism-i Hakk’a alâ-vechî’l-hakkıyye mazhar kıl da bâtil-ı bî-karârı i’dâm ve izâle edeyim ma’nâsıdır ki bâtilin Hak ile sübûtu yoktur. Nitekim *وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا* (el-İsrâ 17/81) âyet-i kerîmesi buna güvâhtır.

Sâniyen yâ Rab, vücûh-ı hâssa-i nûriyyenden beni bir vecih kıl da o vech ile zulmet-i bâtila üzerine ikzâf buyurulduğum vakit bâtil için eser kalmaya ma’nâsıdır. İşte bu ma’nâ Ebî Saîd Harrâz’ın vücûh-ı Hak’tan bir vecche mazhar olduğudur ki ona bâtil teveccüh etmez illâ zuhûr-ı nûruyla bâtil mahv ve zâil olur. Çünkü *وجه الشيء* ıstılâh-ı kavimde *ما به الشيء* حقا ile müfesser olup ve bir şey için dahi hakikat olmayıp ancak Cenâb-ı Hak ile olduğundan *فَأَيُّهَا تَوَلَّوْا فَنَّمْ وَجْهَ اللَّهِ* (el-Bakara 2/115) buna nâzırdır. İşte bu cemî’-i eşyâ ile mukîm olan ayn-ı Hak’tır ki eşyâda kayyûmiyyet-i Hakk’ı müşâhede

¹⁹⁷ Çalışmanın “Ali Vasfî Bey’in *Kürûm* Metnine Katkıları ve Diğer Şârihlerle İlişkisi” başlığında yapılan atıfların tümü bu nüshaya yapılmıştır.

¹⁹⁸ Nitekim Habeşî de hazırladığı İbn Meşîş salavâtı şarihleri listesinde Ali Vasfî Bey’in ismini müstakil olarak zikretmektedir. Bkz. el-Habeşî, *Câmiu’s-şürûh ve’l-havâşî*, III, s. 203.

¹⁹⁹ Bekrî, *Kürûm* için yazdığı mukaddimede muhataplarından bu şerhi *Ravzât*’la beraber okumalarını ister. [83].

edenler her bir şeyde dahi vech-i Hakk'ı görürler.

Sâlisen yâ Rab, tecellî-i sıfât-ı vücûdiyye-i ilâhiyye ile sâbit olan vücûdumu sıfât-ı hâdise-i vehmiyyeden hâsıla olan bâtil üzerine ikzâf ve tağlîb kıl da kudret ve kuvvet ve havl-i ilâhiyye ile onu mahk ve mahv ve i'dâm edeyim. Ve fenâ-i mâ-lem-yekun ve bekâ-yı mâ-lem yezel âyîne-i ıyânımda cilve-ger-i zuhûr ola da cenânım dahi onu tahakkuk edip kelâm-ı Lebîd'i ve ma'nâ-yı murâd-ı kurb-ı verîdi fehm edeyim. Ya'nî meşhedimden gayr zâil olarak zâten mükemmel ve sıfâtımdan bir sıfâta mukâbil düşenleri mükemmil olayım ma'nâsıdır. Bu ma'nâlar ulemâ-yı zâhirin ayn-ı zâhirelerinden hafî olup işte bu misillü zevât-ı muhtereme i'tâ-i ilâhiyye olmuştur.”²⁰⁰

Ali Vasfî Bey'in tercümesinde, diğer İbn Meşîş salavâtı şarihlerinden yaptığı çevirilerle de karşılaşılmaktadır. Nitekim Ali Vasfî Bey, tercümesine gerek metin içerisine gerekse varak kenarlarına *Ravzât* üzerinden Harrûbî'nin, Abdurrahmân Kürdî'nin, Abdurrahmân b. Abdullâh Ebu'l-Hayr Süveydî'nin (ö. 1200/1786), İsmâil Hakkı Bursevî'nin²⁰¹ (ö. 1653/1725), Hasan İdvî'nin, Muhammed Harbûzî'nin, Muhammed Cezûlî'nin, Muhammed Tâhir b. Muhammed Lâlezârî'nin (ö. 1204/1789) ve Muhammed Reyhâvî'nin şerhlerinden çeviriler eklemiştir. Ali Vasfî Bey'in bu eklemeleri Bekrî'nin anlatımlarını desteklemek, genişletmek ya da şarihlerin salavâtın ifadeleri hakkında ortaya koydukları farklı kavrayışları tercümeyle taşıyarak yorumları çeşitlendirmek amacıyla yaptığı gözükmektedir. Bu bakımdan Ali Vasfî Bey'in, *Kürûm* merkezinde İbn Meşîş salavâtı şerhleri üzerine karşılaştırmalı okumalar yaptığı anlaşılmakta ve bunları tercümeyle yansıttığı görülmektedir. Dolayısıyla istinsah sürecinden itibaren başlayan İbn Meşîş salavâtına yönelik ilgisinin *Kürûm* tercümesinde artarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

1. Lâlezârî'ye Atfettiği Önem

Tercümede Lâlezârî'den yapılan eklemeler dikkat çekicidir. Çünkü Ali Vasfî Bey, Bekrî'nin aktardığı salavât ibarelerinin ifade ettiği anlam ihtimallerine ek olarak yine onun anlatımlarından hareketle başka bir anlam ihtimalini aktarmak veya konuyu yeni bir bağlama taşımak istediğinde Lâlezârî'ye atıf yapar. Nitekim Ali Vasfî Bey, salavâtın “öyle ki bizden ne geçmiş ne de gelecek kimsenin idraki ona yetişememiştir”

²⁰⁰ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 29b. Burada geçen ikinci yorum *Kürûm*'dan tercüme olup birinci ve üçüncü açıklamalar *Ravzât*'tan yapılmış bir genişletmedir.

²⁰¹ Ali Vasfî Bey tercüme boyunca Bursevî'nin şerhi dışında hiçbir Osmanlı Türkçesi şerhe atıf yapmamıştır.

ibaresini tercüme ederken varak kenarında Lâlezârî'nin geçmiş (*sâbık*) kelimesinin insanlığın yaratışından Hz. Peygamber'e gelene kadar velileri kapsadığını, geleceğin (*lâhık*) ise Hz. Peygamber'den itibaren hatmü'l-velâyeyi, kutubları, velîleri, rasihûnu kastettiğini açıklayıp *Ravzât*'tan bütün peygamberlerin rûhlarının Hz. Peygamber'in rûhundan yardım aldığını aktarır. Ali Vasfî Bey varak kenarında ilgili kısmı şöyle çevir:

“سابق ولا لاحق kelimelerinde İsmâil Hakkı Bursevî merhûmun vârid-i efkârı şerhinde ta'dâd olunmuş ise de şâyeste-i kabûl olmadığı misillü Lâlezârî merhûmun “سابق ile murâd neş'et-i insâniyyeden bi'set-i peygamberîye kadar niyâbet-i Muhammediyye ile müşerref olanlardır. Ve لاحق ile dahi bi'set-i nebeviyyeden hâtıme-i velâyet-i âmmeye değin gelen ve gelecek verese-i Muhammediyye ve aktâb ve evliyâ ve râsihûn murâddır.” diye tevcîhi şâyân-ı kabûldür. Zîrâ şârih kuddise sırruhû hazretinin şerh-i kebîrde beyânı dahi bu revîştedir. Şöyle ki ‘Cemî’-i ervâh-ı enbiyâ ve evliyâ rûh-ı Muhammediyye'den müstemiddir. Zîrâ Efendimiz aleyhi's-selâm evvelen ve âhiren kutbü'l-aktâbtır alâ-hasebi'z-zuhûr ve'z-zamân zâtlarını sâbık olan her bir nebiyy-i velîye kendileri âlem-i gaybda olduğu hâlde kendilerine lâhık olan velîye âlem-i şehâdetde gerek âhirette buldukları hâlde mümiddir ki ol imdâd sebebiyle kemâle eriştiler.’ diye hatm-i kelâm eylemiştir.”²⁰²

Ali Vasfî Bey, Lâlezârî'nin İbn Meşîş'in Hz. Peygamber'e tazim ve hürmetinden dolayı salavâtın “Allah'ım! Salât eyle ona ki bütün sırlar onun hakikatinden çağlayıp yayılmış” ifadesinde Hz. Peygamber'in ismini zikretmediğine dikkat çekerek²⁰³ bu düşüncesini Allah'ın yaratılıştaki peygamberlere isimlerine göre seslenip Hz. Peygamber'e “ey Resûl ve ey Nebî” olarak hitap etmesiyle ilişkilendirir. Ali Vasfî varak kenarında ilgili kısmı şöyle çevir:

“Şu takrîrimiz ism-i nebevî niçin sarâhaten zikrolunmadı?” suâline cevâbdır ki tafsîli şu vech ile tasvîr olunur. Sebeb-i terk-i sarâhat mezîd-i ta'zîm ve fart-ı riâyât ve tekrîmde

²⁰² Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 10b.

²⁰³ Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Öyle salât eyle onun mübarek varlığına ki bu Sen'den ona ulaşan, onun sahip bulunduğu mertebeye layık ve ancak Sen'in şanına yaraşır bir salât olsun” ifadesinde de İbn Meşîş'in “selâm” lafzını zikretmeyişine dikkat çeker. Ali Vasfî Bey ilgili bölümü şöyle çevirir: “Fâide-i mazbûta: Bu dahi rûşen-dilân-ı erbâb-ı ikâna hafî olmaya ki bu misillü makâmda cevher-i lafz-ı salât ü selâm keşide-i rişte-i cem' kılınmak lâzıme-i zimmet ve âyet-i kerîme-i صَلُّوا وَسَلِّمُوا (el-Ahzâb 33756) mazmûn-ı hikmet-meşhûnuna kemâl-i mütâbaat iken lafz-ı selâmın zikir olunmaması bâbında ulemâ-yı zevî'l-kemâl nice nice şerbet-i gül-bûy-i hüsn-i ta'bîr ile idâre-i ke'sât-ı kîl ü kâl etmiş. Ve her biri bir semt-i rûchâna gitmiş iseler de meyâne-i salât ve selâmı cem' ve irdâf evlâ, ve lisânen zikredip lafzen terki min-gayri-kerâhe câiz ve lâ-be's-fihâ olması ba'zı kümmelînin ihtiyâr-kerde-i mâ-fi'l-bâlleri olan kelâmdır. Binâen-aleyh musallî sırruhû dahi lafz-ı selâmı lisânen zikrederek lafzen zikrinden tayy ve terk eylemiştir.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 15a.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (el-Ahzâb, 33/56) âyet-i kerîmesine iktifâdır. Çünkü Cenâb-ı Hakîm-i Mutlak cemî'-i peygamberâna hîn-i nidâda esâmîleriyle da'vet eyleyip Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini يا أيها النبي يا أيها الرسول diye şânını tefhîm ve kadrini ta'zîm ederek da'vet buyurduğunu Lâlezârî Muhammed Tâhir Efendi merhûm tahkiye ve beyân eylemiştir rahimehullâh.²⁰⁴

Ali Vasfî Bey, Lâlezârî'nin salavâtta yer alan “Bana onu öyle bir bildir ki ben bu bilme ile cehaletin büyük uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayım.” ibaresinin “fazilet pınarları” ifadesini açıklarken ortaya koyduğu bakış açısını varak kenarında şöyle çevirir:

“Lalezârî Tâhir Efendi merhûm bir mukaddeme-i hasene bast ve îrâd ve ba'dehû 'Mevârid-i cehilden murâd kibir ve ucub ve şehvettir ki onların münâsibi nâr ve hevâdır. Ve mevârid-i fazıldan dahi tevâzu' ve iffet ve hikmettir ki onların münâsibi türâb ve mâdır veyâhûd fazıldan murâd Cenâb-ı Resûlullâh'dan münşakka olan esrâr yâhûd makâm-ı kalb ve makâm-ı rûh ve makâm-ı sır ve hâtıru'l-melekten ibârettir ki ma'rifet ve nûr onlardan ba'zıdır.' Ve tevcîh-i ahîr murâd olundukta bu ibârenin ma'nâsı, meşreb-i kalb-i Muhammediyye'den o ma'rifet sebebiyle şarâb-ı ilm-i ledünnîyi nûş ederim demek olur. Zîrâ ervâh-ı verese meşreb-i kalb-i nebeviyyeden nûş ederler.”²⁰⁵

2. Hasan İdvî'nin Yorumlarını Öne Çıkarması

Ali Vasfî Bey, tercümede “üstadım” olarak nitelendirdiği Hasan İdvî'nin salavâtın ibareleri üzerine yaptığı açıklamalarını da öne çıkartır. Nitekim salavâtın “‘Eğer vasıta olmasaydı, varlığı vasıtaya muhtaç olan var olmazdı’ denildiği üzere varlığı onun varlığına bağlı olmayan hiçbir şey yoktur” ibaresinin şerhi bağlamında İdvî'nin açıklamasını çevirmesi buna örnektir. Ali Vasfî ilgili kısmı şöyle tercüme eder:

كما قيل للموسوط fi'l-i mezkûru mechûl sîgasıyla îrâddan maksad nisbet olup takdîri demektir. قال بعض السادة الموسوط قولا قويا يعتمد عليه dahi müteallik-ı ezyâl-i imdâd-ı Muhammedî ve müteşebbis-i hibâl-i vuslat-ı Ahmedî olan zevâttir ki o taalluk ve temessük sebebiyle aksâ-yı murâdlarına vâsıl ve gülşen-i emn ü emân-ı şerîatta bülbül-i mu'ciz-dem-i hoş-nevâya mûmâsil olmuşlardır. Ba'zı nüsha ve şerhte كما قيل لذهب كما قيل للموسوط vâki' olmuş. Ve kile't-takdîreyn ba'zı şurrâh موسوط'tan murâd cemî'-i münfailât ve kâffe-i avâlimdir demiş ise de fâzıl-ı şârihîn ve üstadım {14a} Hasan İdvî

²⁰⁴ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 5a.

²⁰⁵ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 25a.

hazretlerinin zâhib oldukları ma'nâ rehîn-i kabûl-i üdebâ olmağın onu zikr ü beyân eyledim.”²⁰⁶

Ali Vafî, salavâtın “Beni birlik denizi içre daldır.” ifadesinin tercümesinde yine onun görüşünü şöyle tercüme edip açıklar:

“Pes hâsıl-ı ma'nâ: ya Rab, Cenâb-ı Habîb-i ilâhiyyenin hakikatini muttali' olup yakînen ve ıyânen işbu çeşm-i basar ile idrâk ve {41a} rü'yet etmekliğim için demek olur. Ve üstâdım Hasan İdvî-i Nakşibendî hazretlerinin işbu makâmda “Bâ musâhabet içindir. بحار الأحذية زوج بي في فikrasından buraya gelince mastûr olan daavât-ı mütekaddimeye mütealliktir.” diye buyurmaları dahi şâyân-ı kabûldur. Çünkü ehl-i irfân her nerede olsa hattâ makâm-ı fenâ ve bekâda dahi nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem şühûdu üzere ve ona musâhabetle deverân ve tayarân edip ondan bir ân ayrılmadıkları erbâbının ma'lûmudur. Ve mezkûr kasem ma'nâsında olan bahsin tafsîlini murâd buyuran Şâzelî'nin *Hizb-i Kebîr* şerhine mürâcaat buyura.”²⁰⁷

Ali Vafî Bey, salavâtta yer alan “O öyle bir hakikattir ki, melekût âleminin bahçeleri cemâlinin çiçekleriyle güzel, ceberût âleminin havuzları nûrlarının feyziyle dolup taşmıştır” ibaresinin tercümesinde yine onun görüşüne şöyle atıf yapar:

“Ve feyzin envâra izâfeti alâ-tarîki'l-istiâredir. Ve evvelinde olan bâyı şârih-i allâme sebebiyyeye haml eylemiş ve üstâdım Hasan İdvî ve Lâlezârî ve Harbûzî efendiler *min* ma'nâsınadır demişlerdir.”²⁰⁸

Ali Vafî Bey, salavâtta geçen “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiş” ibaresinin tercümesinde onun görüşünü aktarır:

“İşbu hadîka-i hüceste-ma'nâda kad-keşîde olan nihâl-i takrîrât-ı âcizîden ulûm-ı Âdem'de bulunan âdemden matla'-ı dîvân-ı risâlet Âdem aleyhi's-selâm murâddır. Çünkü şurrâhtan Mustafâ el-Bekrî ve Abdurrahmân Kürdî ve Muhammed Cezûlî ve üstâdım Hasan İdvî hazarâtının ihtiyâr-kerde-i âlîleridir.”²⁰⁹

3. Bursevî'nin Açıklamalarına İlişkin Değerlendirmeleri

Ali Vafî Bey'in, Bursevî'nin şerhinden hareketle ele aldığı konular dikkat çekicidir. Nitekim Ali Vafî Bey, salavâtta geçen “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiş” ibaresinin şerhini tercüme ederken varak kenarında Bekrî'nin Bursevî'den farklı

²⁰⁶ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 13b-14a.

²⁰⁷ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 40b-41a.

²⁰⁸ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 12a.

²⁰⁹ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 8a.

bir yorum yaptığına dikkat çekip Bursevî'nin görüşünün kaynaklarına değinir. Ali Vasfî ibarede geçen âdemi beşer cinsi olarak yorumlayan Bursevî'nin bu düşüncesinden hareketle ele aldığı Hz. Âdem'e verilen isimlerin manalarıyla verilip verilmediği sorusunu ve eğer verildiyse bu durum Hz. Peygamber ile Hz. Âdem arasında bir eşitlik olup olmayacağı ihtimali konusunu ele alır. Ali Vasfî Bey'in bu sırada Bursevî'nin de kaynağı olan Necmeddîn-i Kübrâ'ya (ö. 618/1221) atıf yapması ayrıca dikkat çekicidir. İlgili kısım şöyledir:

“Ve İsmâil Hakkı merhûmun “Âdemden cins-i beşer murâd olup وفي قلبه تنزلت العلوم العزیزة demek olur. Ve câizdir ki âdem ile murâd ebû'l-beşer ola.” demeleri her ne kadar şâyân-ı kabûl ise de dânen-de-i habâyâ-yı maârif ve şinâsende-i mezâyâ-yı letâif olan zevâta ma'lûmdur ki Hazret-i Âdem'e ta'lîm olunan ulûm-ı âlîyeden ziyâde olarak Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemden mâadâ bir veresede zâhir olmadı ve bu sûrette beyne'l-verese deverân eden ulûm dahi ilm-i âdemin cüzleri olup vereseyi murâdda bir fâide olmaz. Ve bir de Hâkkı merhûm وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ (el-Bakara 2/31) âyet-i kerîmesinde “Bu âdem ile murâd zâhiren âdem-i sûrîdir ki ebu'l-beşerdir. Hakîkatte âdem-i hakîkîdir ki akl-ı evvel ile tesmiye olunan rûh-ı Muhammedî'dir. Ve esmâ ile murâd esmâ-i mücerrede değildir. Belki esmâ ve müsemmâ ve hakâyıkın cümlesini câmi'dir.” diye tevcîh ve te'vîli Necmüddîn Kübrâ hazretlerinin tefsîr-i şerîfinde zîver-ârâ-yı sahîfe-i beyân buyurulan kelâmı tercüme demek olup ehl-i ulûm-ı bâtınanın ve ba'zı kudemâ-yı müfessirîn yoluna gitmiş. Fakat bunda Hazret-i Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hazret-i Âdem ilimde müsâvî olmak lâzım gelir suâlinden ihtirâzen ve şân-ı nübüvvet-penâhîyi terfî' kasdıyla ba'zı gûnâ delîl irâd ederek ba'zı müfessirîn-i izâm dahi derûn-ı musattarda mücerred kavli ihtiyâr etmiş. وَلِكُلٍّ وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا (el-Bakara 2/148) mantûkunca eğerçi her birerlerinin dahi delîl-i kat'iyeleri var ise bende-i dîrîne mutlakan Mustafâ el-Bekrî hazretlerine iktidâ sûretiyle onu ihtiyâr eyledim.”²¹⁰

Ayrıca Ali Vasfî Bey, Bursevî'den farklı düşündüğü bağlamlarda gerek adını belirterek gerekse belirtmeyerek onu ağır bir üslupla eleştirmiştir.²¹¹ Nitekim salavâtın “Hakikatler ona yükselip birleşmişlerdir yükselmiştir” ibaresinin tercümesinde salavâtta

²¹⁰ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 8a.

²¹¹ Ali Vasfî Bey, benzer şekilde Muhammed Reyhavî'yi de eleştirmektedir. Ali Vasfî Bey, Reyhavî'nin salavâtta yer alan “O, Sen'in tüm hakikatleri kendinde toplayan, Sana ulaştıran ve huzurunda her daim var olan en büyük perdendir” ibaresinin “en büyük perde” ifadesini nur perdesi olarak yorumlayıp bazı şarihlerin hakikat-i Muhammediyye olarak açıklamalarını yanlış bularak görüşünü İbnü'l-Arabî'nin *Salât-ı Feyziyye*'de geçen nurdan başka örtünün olmayışına ilişkin anlatımla delillendirmesini kalem hatası olarak değerlendirir, daha sonra kendi kavrayışını ortaya koyar. Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 36a-37a.

geçen yükselmek fiilinin kökeninin ارتقت’tan geldiğini açıklaması sebebiyle onun belagat inceliklerini dikkate almadığını söylemesi buna örnektir. Ali Vasfî ilgili kısmı şöyle anlatır:

“وفيه ارتقت الحقائق, vâv harf-i âtıfa. في harf-i cer. Zamîr من’dan murâd olunan zât-ı hüceste-simât-ı nebeviyyeye râci’dır. ارتقت nâkıs yâî olan ارتقى ya’nî iftiâl bâbından müfred ve müennestir. Âlî ve mürtefi’ olmak ve meydâna çıkmak ma’nâsınadır. رتق kelimesinden zannedip ارتقت nüshasını rivâyet yâhûd evvelinde olan olan hemze {7a} mutazammın ma’nâ-yı sayrûret olup if’âl bâbından olarak ol zâtın hüviyyetinde müctemi’ oldu demek olur diye izhâr-ı ilm ü dirâyet eden her ne kadar kelâmı ma’kûl ise de kendisi fenn-i bedî’den bî-behre imiş.”²¹²

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Bana onu öyle bir bildir ki ben bu bilme ile cehaletin bütün uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayayım” tercümesinde Bursevî’nin marifet kelimesini ilim olarak açıklamasına dair anlatımını konuyla ilgisiz olarak değerlendirip şöyle der:

“Ba’zı tavr-ı ârifîyyet belki kutbiyyetle meşhûr-ı enâm olanlar hakikat-i Muhammediyye ne idüğün bilmediklerinden gûyâ mevâridü’l-cehli {23a} karîne ittihâz ederek burada olan ma’rifet ilim ma’nâsınadır, lâkin musallî kuddise sirruhûnun onunla ta’biri bu lisânın ıstılâhı üzerinedir, ve âlim âriften mertebe cihetinden erfa’dır demeleri nezd-i ârifânda şâyân-ı takdîr değildirÇünkü hakikat-i Muhammediyye’ye sallallâhu aleyhi ve sellem,

جز خدا کس حد تو نشناخت زانکه کس خدا را همچو تو نشناخته

mağzâsınca zât ve künhü üzere ilim taalluk etmez. Ve ilim ise bir nesnenin hakikati ve zâtını bilmekten ibârettir. Eğer ilim ile ta’bîr edeydi tâlib-i muhâl olmak lâzım gelirdi. Onun için عرفي ile nigâr-keş-i ta’bîr oldu. Ve irfân dahi derece ve rütbe cihetinden ilimden a’zamdır. Bu sûretle ehli dahi rûh-ı ilme vâsıl ve kendinde ma’rifet-i ilâhî hâsıl olup ma’lûmun şerefiyle iktisâb-ı şeref eylediğinden ulemâ-yı kâliyyeden a’zam ve erfa’dır. Ve ma’rifet, mutlakâ tasavvur kabîlinden olmayıp âsârı tasavvur cihetiyledir.²¹³

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Beni onun yolu üzere Sen’in yardım ve desteğininle çepeçevre bir şekilde yine Sen’in katına yönelt.” ifadesinin şerhini tercüme ederken Bursevî’nin “yönelt” fiilini taalluk olarak yorumlaması hakkında konuyla ilgisi az olanların bile bu düşüncüyü kabul etmeyeceğini ifade eder. Ali Vasfî Bey, Bursevî’nin

²¹² Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 6b-7a.

²¹³ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 22b-23a.

anlatımlarını şöyle eleştirir:

“إلى kavlinde vâki’ harf-i cerdir. Ve bir mukadder, mûsıl ve mesîr kelimelerine müteallik olarak على ye sıfattır. Ba‘zı bî-behregân-ı bezm-i vuslat işbu terkîbde vâki’ hazret zât-ı Hak’tan kinâyettir deyip sonra dahi harf-i cer-i mezkûru kelimesine taalluku i‘tibâriyle ma‘nâ verip gûyâ fikr-i pür-kesel-i zaîfânesince delîller dahi îrâd eylemiş. İşbu meşreb-gâh-ı vuslattan zerrece teşârübü belki ednâ bir cür‘a şûrbü olanlar indinde şâyân-ı kabûl değildir. Çünkü hazret bir zâtın menzil-i kurb ve civârına {27b} ve meclis ve pîşgâhına itlâk olunur ki kemâl-i ta‘zîm ve tevkîr kasd olduğu hengâmda zîb-i sahîfe-i beyân kılınır. Ve ehl-i irfân indinde hazret dedikleri mevâtın-ı kurb ve müşâhededen bir mevtındır ki sâlikân-ı râh-ı hazret, ef‘âl-i ilâhiyyeyi müşâhid olarak bisât-ı Hak üzere olur ise ona hazret-i ef‘âl ve esmâ-i ilâhiyyeyi müşâhid olur ise hazret-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeyi müşâhid olur ise ona hazret-i sıfât, eğer meşhedi zât-ı Bârî ise hazret-i zât ve sâlik kendini dâimâ beyne-yedeyi’r-rab mülâhaza ederse ona Hazret-i Allâh denir ki işbu Hazret-i Allâh’ta olanlar üzerine şeytân-ı merdûd sultân olamaz. Zîrâ abde huzûr maallâh hâsıl oldukda şeytân onlara mülâkâtan firâr eder. Çünkü onlar rehber-i râh-ı hidâyet ve kemâl ve bîh-efgen-i merâsim-i bid‘at ve dalâl, nûr-ı meclis-fürûz-ı cûd-ı kerem ve nâr-ı hâşâk-sûr-ı cevri sitem olduklarından şeytân-ı dalâlet-nihâd yanlarına yaklaşırsa muhterik olur.”²¹⁴

Ali Vasfî Bey, salavâtın “öyle ki bizden ne geçmiş ne de gelecek kimsenin idraki ona yetişememiştir” ibaresinin tercümesinde Bursevî’nin açıklamasını şöyle eleştirir:

“سابق ولا لاحق kelimelerinde İsmâil Hakkı Bursevî merhûmun vârid-i efkârı şerhinde ta‘dâd olunmuş²¹⁵ ise de şâyeste-i kabûl olmadığı misillü Lâlezârî merhûmun سابق ile murâd neş‘et-i insâniyyeden bi‘set-i peygamberîye kadar niyâbet-i Muhammediyye ile müşerref olanlardır.”²¹⁶

4. Mürşidi Hacı Ahmed Yanyevî’den Aktardıkları

Yanyevî’nin İbn Meşîş salavâtı hakkında şerh yazdığı bilinmemektedir ancak tercümeden anlaşıldığı kadarıyla salavâtın ibareleri hakkında yapmış olduğu yorumlar vardır. Nitekim Ali Vasfî Bey, bunları tercümeyle ekleyip çevirmiştir. Örneğin Yanyevî’nin başka salavâtta geçen “Allah’ım!” lafzına ilişkin açıklamasına şöyle yer

²¹⁴ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 26b-27a.

²¹⁵ Bursevî sâbık ve lâhık kelimelerini şöyle açıklar: “Ve bir sahi sâbık ile murâd mukarrebûn ve lâhık ile murâd ebrârdır. Ve bir dahi sâbık ile murâd, fazl ile selefi sebk eden ve lâhık ile murâd, ilimde selefe lâhık olandır. Ve bir dahi sâbık, rûh ve lâhık, kalbdır.” Bkz. Bursevî, *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi*, s. 197.

²¹⁶ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 10b.

verir:

“**Fâide:** Zevî'l-basâir-i sûfiyye kaddesallâhu esrârahumu'z-zekiyye hazarâtının ma'nâyı salâtta ihtiyâr-kerde-i mâ-fi'l-bâlleri olan ma'nâyı üstâdım Hacı Ahmed Efendi hazretlerinden işittiğime göre şu vech iledir ki 'Atıyye-i hâssa-i tecellî-i zâtiyye-i ahadiyye-i ilâhiyye ile beyân olunur.”²¹⁷

Ali Vafî Bey'in tercümesinde, Yanyevî'nin salavâtın ibarelerine ilişkin yaptığı açıklamaların ve yönlendirmelerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ali Vafî Bey bunu şöyle ifade eder:

“Ba'zı nüshalarda *mevârid* mevkünde *mevâkı'* vâkı' olmuştur. Her ne kadar ma'nen sahîh ise de ekser-i nüshada *mevârid* yazılması ve üstâdım kutb-i ma'nevî Hacı Ahmed Efendi Yanyevî hazretlerinden yine *mevârid* nüshasıyla istimâ' olunması cihetiyle onu ihtiyâr eyledim.”²¹⁸

Ali Vafî Bey, salavâtta geçen “O, Sen'in tüm hakikatleri kendinde toplayan, Sana ulaştıran ve huzurunda daima var olan en büyük perdendir” ibaresinin tercümesinde Yanyevî'nin Hz. Peygamber'in kader sırrının sırrına her bakımdan vakıf olmasına ilişkin şu anlatımını aktarır:

“**Tenbîh:** Bu dahi ma'lûm ola ki Resûl-i hidâyet-şümûl-i Hudâ aleyhi's-salât mâ-lâ-yahsuru alâ-kalbi'l-berâyâ Efendimiz kendisi sırr-ı ilâhiyye olduğu misillü hâme-cünbân-ı iş'âr kılındığı üzere gencîne-i esrâr-ı ilâhiyyedir. Ve sırr-ı kader ve sırr-ı sırr-ı kader ve sırr-ı sırr-ı sırr-ı kadere vâkıf ve ârifdir. Hazarât-ı evliyâ sırr-ı kaderden ve ba'zen sırr-ı sırr-ı kaderden beyân buyururlar. Lâkin sırr-ı sırr-ı sırr-ı kadere Fahr-i Âlem'den mâadâ hiçbir ahad vâkıf olmadığı üstâdım şems-i felek-i maârif ve menba'-ı feyz ü avâtıf u avârif Yanyevî Hacı Ahmed Efendi hazretlerinin takrîrât-ı âliyelerinden istifâde edilmiştir. Dirîgâ ki zamânemiz ulemâ ve meşâyıhı sâkî-i şarâb-i ilm ü irfân ve gülzâr-ı hüceste-âsâr-ı tecelliyât-ı Rabb-i Mennân aleyhi salâtü'd-deyyân hazretlerinin ne sâgar-ı lutf u âtıfetlerinden zâika-yâb ne revâyıh-ı güldeste-i kelimâtlarından hisse-mend ü kâm-yâb olmuş ve ne de kadr ü şân-ı maâlî-nişân-ı âlilerin anlamışlardır. Ve bu makâmda kâl ve kaleme alınmaz kelâm ile iknâ'-ı enâm-ı cehl-ittisâma sa'y ederler, maâzallâh.”²¹⁹

Ali Vafî Bey, Yanyevî'nin hakikat-i Muhammediyye'nin tüm varlıkların rûhu

²¹⁷ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 4b.

²¹⁸ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 24b.

²¹⁹ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 16b.

oluşuna ilişkin anlatımını şöyle aktarır:

“Hattâ üstâdım heykel-i rûhâniyyet-i mustafâvî Hacı Ahmed Efendi Yanyevî hazretleri şu vech ile anber-nisâr-ı takrîr olmuştur ki bu cism-i kesîfe nisbetle rûh latîftir. Onun için ona sereyân eylemiştir. Hâkezâ bu bizde olan rûh-ı latîf rûh-ı nûr-ı Hudâ aleyhi enverü’t-tehâyâyâ nisbetle kesîf ve rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem latîf olup o bize latîf görünen rûh-ı kesîfimize rûh-ı latîf-i Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem dahi bizim rûhumuz cismimize sereyân ettiği gibi sereyân eyler. Çünkü ervâh gayb-ı ecsâmdır ve Efendimiz gayb-ı ervâhdır. Bu sûretle aleyhi’s-salât Efendimiz gayb-ı gaybu’l-gaybdır. Zîrâ evvel-i mahlûkdur. Onun için velî dedikleri kavâlib-i rûhâniyyet-i Seyyidü’l-kevineyn olur. Zîrâ ervâh-ı sârî-yi Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem onun rûhu üzere galebe eder de gûyâ kendi rûhu sultân-ı rûh-ı Muhammedî’nin galebesinden nâşî adem menzilesine girip ol velîde rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem hayât-ı rûh-ı velî olup tasarruf etmeğe başlar. Gûyâ onlar o rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem kâlib olmuşlardır. Ya’nî kendilerinde hüküm kalmayıp harekât ve sekenât ve akvâl ve ef’âl ve cemî’-i umûru onun tasarruf ve irâdesiyle olur. Onun için onlar ba’zı kimesneye iltifât eder, ba’zılarına etmez. Ve bir kere bir kimesneyi görüp ziyâde i’zâz eder. Vakt-i dîgerde o kimesneyi yine görür de atf-ı nigâh-ı iltifât kılmaz. Bu ahvâl kendilerinin değildir. Fe’fhem.”²²⁰

Bu çerçevede Ali Vasfî Bey’in Yanyevî’den dinlediği konuyu literatür düzeyinde de takip ettiği görülür. Nitekim Ali Vasfî Bey, ilgili bölümde şöyle der:

“İşbu kelâm-ı kerâmet-i encâmı istimâ’ eyledikten haylî vakit murûr etmiş idi. *Şerh-i Vasâyâ-yı Yûsufiyye*’de kelimât-ı mezîleyi takrîr-i üstâdîye mutâbık gördüm. Şöyle ki tahkîk verese heyâkil-i rûhâniyyet-i Seyyidü’l-kevineyn olduklarında şüphe yoktur. Zîrâ “Hayyen ve meyyiten Cenâb-ı Habîb-i Hudâ müdebbir-i ebedîdir.” diye Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû izbâr etmiştir.”²²¹

Ali Vasfî Bey’in tercümesinde, Yanyevî’nin Bekrî’yle farklı düşündüğü konularda Bekrî’nin yorumunu öne çıkararak çevirdiğiyle de karşılaşılmaktadır. Ali Vasfî Bey, salavâtın “İnsanlığa has kılınmış ilimler ona inmiştir” ibaresinin tercümesinde bunu şöyle ortaya koyar:

“Ve bir de Hâkkı merhûm وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ (el-Bakara 2/31) âyet-i kerîmesinde “Bu âdem ile murâd zâhiren âdem-i sûrîdir ki ebu’l-beşerdir. Hakîkatte âdem-i hakîkîdir ki akl-ı evvel ile tesmiye olunan rûh-ı Muhammedî’dir. Ve esmâ ile murâd esmâ-i mücerrede

²²⁰ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 37b.

²²¹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 37b.

değildir. Belki esmâ ve müsemmâ ve hakâyıkın cümlesini câmi'dir." diye tevcih ve te'vili Necmüddîn Kübrâ hazretlerinin tefsîr-i şerîfinde zîver-ârâ-yı sahîfe-i beyân buyurulan kelâmı tercüme demek olup ehl-i ulûm-ı bâtınanın ve ba'zı kudemâ-yı müfessirînin yoluna gitmiş. Fakat bunda Hazret-i Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hazret-i Âdem ilimde müsâvî olmak lâzım gelir suâlinden ihtirâzen ve şân-ı nübüvvet-penâhîyi terfî' kasdıyla ba'zı gûnâ delîl îrâd ederek ba'zı müfessirîn-i izâm dahi derûn-ı musattarda mücerred kavli ihtiyâr etmiş. وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيُّهَا (el-Bakara 2/148) mantûkunca eğerçi her birerlerinin dahi delîl-i kat'ıyyeleri var ise bende-i dîrîne mutlakan Mustafâ el-Bekrî hazretlerine iktidâ sûretiyle onu ihtiyâr eyledim. Yoksa üstâdım Hacı Ahmed Efendi hazretlerinin ihtiyârları üzere esmâ ile murâd maa-müsemmeyâtihâdır. Ve tesâvî suâli ba'zı ulemâ-yı izâm hazâratının Fahr-i Âlem'de tafsîl ve Âdem'de icmâl üzerine idi demeleriyle mündefî' olur ise üstâdım müşârun-ileyh buyurmuştur ki "O Âdem aleyhi's-selâma verilen esmâ maa-müsemmeyâtihâ Hazret-i Fahr-i Âlem'den i'tâ olunmuş bu sûretle suâl-i tesâvî kalmaz." فافهم فكن من المتبصرين²²²

5. Metne Yaptığı Katkıları ve Farklılaştığı Noktalar

Ali Vafî Bey, tercümeyle gerek varak kenarlarında gerekse metin içerisinde katkılarda bulunur. Örneğin derlediği mecmuadaki varak kenarlarında aldığı notları tercümesinde metni çevirirken ekler. Nitekim Ali Vafî Bey, Bekrî'nin salavâtın "Bütün nurlar onun hakikatinden doğup aydınlanmış" ibaresinin açıklamasında [§22] atıf yaptığı Nûr ayetini istinsah ederken varak kenarında aldığı notta Hz. Peygamber'in nûrunun dedelerine intikali konusuna değinerek ilgili hadise atıf yapıp daha sonra şu notu tercümeyle ekler ve ilgili kısmı şöyle çevirir:

"Sûre-i Nûr-ı celâlet-mevfûrda şeref-pîra-yı sûtûr-ı Kur'âniyye olan مَثَلُ نُورٍ fermûde-mekresinden نُورٌ عَلَى نُورٍ da (en-Nûr 24/35) bulunan nûr-ı sâniiden murâd güher-sencân-ı gencîne-i esrâr-ı Furkâniyye'den Ka'b ve İbn Cübeyr nezdinde Nûr-ı Cenâb-ı Resûl-i kadîr idiği kavli rehînü's-sedâd ve ma'nâ-yı نور السماوات هادي السماوات ve مَثَلُ نُورٍ الله نور السماوات هادي السماوات ve مَثَلُ نُورٍ آدم جعل ذلك النور في ظهره فكان يلمع في جبهته فيغلب على سائر نور محمد لما خلق الله تعالى آدم جعل ذلك النور في ظهره فكان يلمع في جبهته فيغلب على سائر نور محمد haber-i meserret-eseri delâletiyle nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem aslâb-ı ecdâdda müstevda'-ı Rabbânî imiş."²²³

Ali Vafî Bey'in tercümesinde salavâtın ibarelerine ilişkin nüsha

²²² Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 8a.

²²³ Krş. Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 5b; Bekrî, *Kürûmu arîşî't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâtî İbn Meşîşî'd-dânî*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, 40a.

farklılıklarından da söz ettiği görülmektedir. Örneğin Ali Vasfî Bey, bazı nüshalarda ve şerhlerde “‘Eğer vasıta olmasaydı, varlığı vasıtaya muhtaç olan var olmazdı’ denildiği üzere varlığı onun varlığına bağlı olmayan hiçbir şey yoktur” ibaresinin yerine كما قيل لذهب الموسوط ifadesinin geçtiğini söylemektedir. Ali Vasfî Bey ilgili bölümü şöyle ifade eder:

“Ba‘zı nüshâ ve şerhte الموسوط كما قيل لذهب الموسوط vâki‘ olmuş. Ve kile‘t-takdîreyn ba‘zı şurrâh الموسوط’tan murâd cemî‘-i münfailât ve kâffe-i avâlimdir demiş ise de fâzıl-ı şârihîn ve üstâdım {14a} Hasan İdvî hazretlerinin zâhib oldukları ma‘nâ rehîn-i kabûl-i üdebâ olmağın onu zikr ü beyân eyledim.”²²⁴

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Beni birlik denizi içre daldır” ifadesinde geçen “birlik” kelimesi hakkında çoğu nüshada söz konusu kelimenin الوحدة olarak geçtiğini ancak bazı nüshalarda الواحدية şeklinde de kaydedildiğini belirtmektedir. Ali Vasfî bunu şöyle ifade eder:

“Ve ba‘zı nüshada el-vâhidiyye vâki‘ olmuştur lâkin ekser-i nüshada el-vahde bulunduğundan onun ihtiyâr ve izbârı revâ görüldü.”²²⁵

Ali Vasfî bey, salavâtın “Allah’ım! En büyük vasıtayı ruhumun hayatı, ruhunu sırrımın hakikati kıl.” ibaresinde geçen “Allah’ım!” lafzının bazı nüshalarda yer almadığını da söylemektedir. Ali Vasfî Bey ilgili kısmı şöyle ifade eder:

“Ve اللهم ba‘zı nüshada yok ise de îrâdı kemâl-i telezzüzünden ve tazarru‘ eylediği menzilin kemâl-i azametinden ism-i a‘zamla tevessül eylemiştir.”²²⁶

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Bana Sen’inle ve Sen’in için yardım et. Beni Sen’inle ve Sen’in için destekle. Benimle Sen’in aranı birleştir. Benimle Sen’den başka her şeyin arasına gir.” ibaresinin tercümesinde şunu söyler:

“Ba‘zı nüshada لك mevkiinde فيك vâki‘ olmuştur. Bu takdîrce senin dîninde ve nebînin ihyâ-yı sünnetinde ehl-i şirk ve nekâl ve ashâb-ı bid‘a ve dalâli kahr ile beni kuvvetlendir demek olur.”²²⁷

Ali Vasfî Bey’in, İbn Meşîş salavâtının okunduğu ortamlarda bulunduğu ve bu ortamların metni okumalarına ilişkin incelikleri de tercümeyle yansıttığı görülmektedir. Nitekim Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Benimle Sen’in aranı birleştir. Benimle

²²⁴ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 13b-14a.

²²⁵ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 33b.

²²⁶ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 36a.

²²⁷ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 43b.

Sen'den başka her şeyin arasına gir.” ifadesine gelindiğinde kısa bir ara vererek edeple bir sonraki ibare olan “Allah” lafızlarının okunduğunu söyler. Ali Vasfî Bey'in ilgili anlatımı şöyledir:

“وَحَلَّ بَنِي وَيْنِ غَيْرِكَ” ibâresine geldikte teneffüs ve ârâm ederek kemâl-i edeble ba‘dehû işbu ism-i celîlin kırâatine mübâderet eyleye. Şöyle ki külliyyetle yâhûd hasbe'l-îmkân Cenâb-ı Hakk'a müteveccih olarak her birinde sükût üzere tefhîm ve ta'zîm ve kemâl-i iclâl ile edâ ve bir parça ya'nî kendi lâıyıkıyla işitecek kadar sadâsını dahi terfî' eyleye. Çünkü o nidâ ile hiss-i sâmia lezzet-yâb olup o lezzet cümle a'zâyâ sirâyet ederek bu usûl kemâl buldukta bir mertebeye gelir ki cümle a'zâ serâpâ gûş olup pertev-i nûr-ı zikir ile mânend-i şem'-i tâbân olarak halâvet-i zikirden behre-mend olması cihetiyle berâber zikir ederler. Bu erbâbının ma'lûmudur.”²²⁸

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Bana onu öyle bildir ki ben bu bilme ile cehaletin bütün uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayayım” kısmında geçen mevârid kelimesinin imlasında bazı nüshalarda mevâkı' olarak kaydedildiğini söylemektedir. Bu kelimenin imlasını aktarırken nüshaların çoğunda mevârid şeklinde kaydedilmesinden ve Hacı Ahmed Yanyevî'den de bu şekilde dinlemesinden dolayı tercümede mevârid kelimesini esas aldığını belirtir. Ali Vasfî Bey ilgili bölümde şöyle der:

“Ba'zı nüshalarda *mevârid* mevkûnde *mevâkı'* vâkı' olmuştur. Her ne kadar ma'nen sahîh ise de ekser-i nüshada *mevârid* yazılması ve üstâdım kutb-i ma'nevî Hacı Ahmed Efendi Yanyevî hazretlerinden yine *mevârid* nüshasıyla istimâ' olunması cihetiyle onu ihtiyâr eyledim.”²²⁹

Ali Vasfî Bey'in tercümesinde yer yer şarih kimliği ile öne çıktığı görülür. Nitekim tercümede onun salavât metinlerine yönelmesi ve hakikat-i Muhammediyye fikrine özel ilgi göstermesi sonucunda yaptığı vurgular ve eklediği açıklamalar vardır. Bu çerçevede Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Allah'ım! Beni onun nesebine dahil et ve onun sahip olduğu ahlak ile ahlaklandır.” ibaresinin şerhini tercüme ederken Bekrî'nin anlatımını şöyle açıklar:

“İmdi musallî kuddise sırruhû لَهَا أَنْقِصَامٌ لَا أَنْقِصَامَ بِالْعَزْوَةِ الْوُثْقَى (el-Bakara 2/256) şeref-midhatine nâil olanlara lâhık veşîme-i mergûbe-i kurb-i ittisâli ile mütehakık olmağı

²²⁸ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 46a.

²²⁹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 24b.

taleb siyâkında بحسبه وحقني kavlini ألحقني üzerine atfeyledi. Ve zamîr, Peygamber-i Zîşân aleyhi salâtü'l-meliki'l-mennân hazretlerine râci'dir. Ya'nî yâ Rab, beni haseb-i mutahhara-i risâlet-penâhî ile mütehakkık ve muttasıf eyle. Ya'nî ahlâk-ı hamîde-i Muhammediyye ve simât-ı mergûbe-i Ahmedîyye ile mütehakkık ve mütevessim buyur ki o müessir-i bergüzîde sebebiyle şems-i ufk-ı hidâyet aleyhi ezke't-tahîyyet hazretlerinden behre-mend-i nûr-ı iktirâb olarak dest-i inâyet-peyvest-i şefîânelerinden nûş-ı şarâb-ı nâb-ı hakikat ve ahz-ı miftâh-ı gencîne-i esrâr-ı tarîkat edeyim demektir. Çünkü haseb kişinin âbâ vü ecdâdı cihetinde ve bi-tahsîs kendi nefsinde sâbit ve derkâr olan şeref {22b} ve müfâharet ve şân ve rif'at ve haysiyyettir ki o bir sıfât-ı [30a] ceyyide-i hoş-hasletten ibâret olup onsuz sadece nesebde ol kadar şeref yoktur. Ya'nî neseb haseble birleşirse nûrun-alâ-nûr olur. Nitekim,

من كان ذا نسب كريم ولم يكن له حسب كان اللئيم المذمما

beyti buna güvâh-ı bî-iştibâhtır.”²³⁰

Bu bağlamda geçen “Yâ Rab, beni haseb-i mutahhara-i risâlet-penâhî ile mütehakkık ve muttasıf eyle.” cümlesi *Kürûm*'dan tercüme olup buradan itibaren yapılan anlatımlar Ali Vasfî Bey'in açıklamasıdır. Ayrıca Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Allah'ım! Beni onun nesebine dahil et ve onun sahip olduğu ahlak ile ahlaklandır”²³¹ ibaresinin şerhini tercüme ederken nesep türlerini dörde ayırıp bunları şöyle açıklar:

“Kutb-i rabbânî Şeyh Şa'rânî kuddise sırruhû makâm-ı nasîhatte makâl-ı teessüf-iştimâlîn bu resme tahrîr eylemiştir ki şerâfeti sübût-yâfte olan ehl-i nesebe ihtirâm farîza-i zimmet-i cümle-i enâmdır. Zîrâ onlar her vech ile câh-ı muallâ dergâh-ı nübüvvet-penâhîye [28b] müstecîrdir. Pes her bir müstecîr hakkında riâyet-i mümkinenin ifâsı lâzım olduysa Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine intisâbı olan ba'zı zevâta hakkıyyet-i nisbeti velev bizce mechûl ola, ne keyfiyetle riâyet olunmaz. Artık ey vâkıf-ı şerâfet-i ehl-i beyt, mütebih ol. Ve ehl-i beyte îrâ-i kadâhe-i kadhtan hazer eyle. Ve hevl-i mevâkıftan tehâşî ve ihtirâz kıl. Çünkü makâm hatîr ve nâkıd basîr ve emr asîrdir. Her ne hâl ile velev câhil dahi olur ise ehl-i

²³⁰ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 22a-22b.

²³¹ Ali Vasfî Bey, İbn Meşîş'in bu ifadesine ilişkin şunu der: “İmdi güher-sencân-ı gencîne-i belâgat ve lü'lü-pâşân-ı deryâ-yı fesâhat musallî kuddise sırruhû hazretlerinin işbu ilticâları zümre-i ahîreye kemâl-i lühûk ile cümle-i âzâ-yı rahmet-intimâ-yı nebevîyye menzilesinde olmaklığı talebdir. Yoksa kendilerinin tarafeyni câmi' olduklarında şübhe yoktur. Çünkü sika-i nessâbenin beyânına göre dürer-i esmâ-yı âbâ-yı saâdetleri kendilerinden bed' ile onuncu batında ism-i sâmi-yi nebevîye vâsıl olur. Nitekim Ebû Muhammed Abdüsselâm İbn Meşîş İbn Mansûr İbn İbrâhîm el-Hasenî sümme'l-İdrîsî min-veledi İdrîs bin Abdullâh İbnü'l-Hasen el-Müsennâ İbnü'l-Hasen es-Sıbt İbn Alî [27b] İbn Ebî Tâlib ve İbn Fâtımatü'z-zehrâ binti Resûlullâh sallallâhu aleyhim ecmaîn diye keşîde-i rişte-i ta'dâd ve şem'-i şeref-i nesebiyye-i zâhiresin iş'âl ve ikâd kılınmıştır.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 20b.

beyte riâyet ve hürmette asla kusûr eyleme. Ammâ bir zât-ı şerîfteki nisbet-i {21b} kurbiyye-i rûhiyye nisbet-i sûriyye-i cismâniyyeye munzam ve iki harf bir cinsten olmağın müdgam ola. **Li-muharirihî:**

Bi-kiltâ yedeyhi müstedâmün ale'l-hayr

mazmûnu sıfat-ı kâşifesi olduğuna binâen onunla musâlahaya meyil lâzım ve lâzib ve hakkında hürmet ve riâyet vâcibdir. Ve akrabûn ihsân ve in'âm-ı ilâhiyyeye evlâ ola gelmişlerdir ki onlar ehl-i takvâdır. يقول الله عز وجل يوم القيامة اليوم أضع نسبكم وأرفع نسبي أين المتقون وولا فضل لعربي على عجمي ولا لعجمي على عربي ولأسود على أبيض إلا بالتقوى. الناس من آدم وآدم hadîs-i şerîfleriyle Cenâb-ı Şefî'-i ümem sallallâhu aleyhi ve sellem bu makâma işâret buyurmuşlardır. Ve mağzâ-yı hikmet-ihtivâsından istifâde olunan akrebiyyet-i nisbet-i bâtnayı işrâb için, **Beyit:**

نسب أقرب من شرع الهوى بيننا من نسب من أبوي

beyt-i hüceste-mefhûmun ve **Nazım:**

أجل أجلي أرضي انقضاه صباة ولا وصل إن صحت لحبك نسبي
وإن لم أفر حقا إليك بنسبة لعزتها حسبي افتخارا بتهمتي
ودون اتهامي إن قضيت أسا فما أسأت بنفس بالشهادة سرت

ebyât-ı mu'ciz-âyâtın reîsü'l-âşıkîn Ömer İbn Fârız kuddise sırruhû hazretleri inşâd eylemiştir. İşbu gevher-i girân-bâhâ-yı âyende dahi mengûş-ı gûş-ı ehl-i îkân ola ki neseb dört kısımdır: Evvelkisi hemân neseb-i cismâniyyedir ki şürefâ ve sâdâtın bi-hasebi't-tîne olan nisbetleridir. İkincisi neseb-i rûhânîdir ki Selmân-ı Fâris ve Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî rıdvânullâhu aleyhim ecmaîn hazarâtının ve ba'zı evliyâ-yı kirâmın bi-hasebi'l-ma'nâ olan nisbetleridir ki akrabû'l-ensâb iken [29a] meşîyyet-i ezeliyye perde-keş-i râh-ı hidâyet ve burka'-dâr-ı ruhsâra inâyet-i rabbâniyye olup nisbet-i umûmet-i tîniyye menfaat vermeyip Ebî Leheb ve Ebû Tâlib işbu neseb-i rûhâniyye ile teşerrüften teb'îd olundu. Çünkü her ne kadar fer'e hürmet asla râci' olduğundan sâdât ve şürefâyâ riâyet vâcib ise de نسه به عمله لم يسرع به نسبه hadîs-i şerîf-i hikmet-elîften rûşenâ olan ma'nâya göre bilâ-amel sadece neseb-i tîniyye islâk-i râh-ı hidâyet ve isra'-ı menâzil-i vuslat edemez. Maa-hâzâ كل سبب و نسب يقطع يوم القيامة إلا سببي hadîs-i şerîfi dahi cây-ı inkâr değildir. Üçüncüsü neseb-i sûriyye-i dîniyye ve nebeviyyedir ki müctehidîn ve ulemâ ve sulehâ ve ubbâd ve sâir mü'minîn misillüdür. Dördüncüsü neseb-i cismâniyye ve rûhâniyyenin vâhidiyyetidir ki mütekaddim olanlar enbiyâ ve rusûl-i sâbika misillüdür. Ve müteahhir olanlar ba'zı evliyâ gibidir ki onlar sûreten ve ma'nen hak-i pây-ı şefâat-ârâ-yı nübüvvet-penâhîye neseb-i sahîha ashâbından olduklarından zât-ı bâhirü'l-âyât-ı şefîânesinin hilâfet-i uzmâsiyla bekâm ve

zât-ı pâklerine kâim-makâm olmuşlardır. Pes işbu ensâbdan mu‘teber ani’l-gayr olan neseb-i cismâniyye ve rûhâniyyenin bir kimsede yekvücûd olmasıdır. Ba‘dehû nisbet-i rûhiyye-i ma‘neviyye neseb-i sûriyye-i dîniyyeden ve bu da nisbet-i tûniyyeden mu‘teber ve kâmil-ter olduğu mukarrer ise de bunların hâme- güzâr-ı iş‘âr kılındığı üzere sâdât ve şürefâya tefâhürü câiz **{22a}** değildir. Zîrâ imdâd-ı ilâhiyye yetişmez ise zerrece iğtirâr ve tarîk-i feyz-refîkten cüz‘îce iğbirâr ile nâil oldukları saâdetten mahrûm olurlar.”²³²

Ali Vasfî Bey, salavâtın “Beni birlik denizi içre batır ve ben sadece onunla göreyim, sadece onunla işiteyim, sadece onunla bulayım ve hissedeyim” ifadesinin tercümesinde fenânın hulûl ve ittihâd olmadığına şöyle dikkat çeker:

“Pes bi-eyyi-vechin-kân sâir ya‘nî sâlik her ne kadar fenâda fenâ bulsa ve lücce-i vusûle dalsa yine ayn-ı zendeka ve ilhâd olan hulûl ve ittihâd ma‘nâsınca demek olmayıp ittihâd şühûd ma‘nâsıncadır. Onda Zât-ı Bârî tekaddes zâtuhû ammâ-yüşînü ilâ kibriyâihî ve azametihî hazretlerinden başka hüküm yoktur.”²³³

Ali Vasfî Bey, “Bana Sen’inle ve Sen’in için yardım et. Beni Sen’inle ve Sen’in için destekle. Benimle Sen’in aranı birleştir. Benimle Sen’den başka her şeyin arasına gir.” ibaresinin tercümesinde şunu ekler:

“**Fâide:** Ey tâlib-i heveskâr, şu cevâhir-i âb-dâr mengûş-ı gûş-ı iftihâr ola ki dürrer-nisâr-ı safha-i beyân kılınan ibâd-ı hullas ehl-i cem‘iyyet-i kübrâ-yı hâssadır ki rûh ile duhûl-i ümmehât-ı hazarât ve cemîl-i nazarât ile fevz ü necât bulmuşlardır. Ve ba‘zı zevâtın keşîde-i rişte-i ta‘dâd kıldığı üzere adedleri yüz on beş binden daha ziyâdedir. Ve işbu taleb-i cem‘iyyet ağyâr ve âfâkdan tenezzüh birle âsâr ile dahi istînâsdan tereffu‘ demek olup buna nâil olmasının usûlü ber-vech-i âtî nigâşte-i sahîfe-i terkîm kılınmıştır. İşbu cem‘-billâha kimse vâsıl olamaz illâ ol zât vâsıl olur ki onun için inâyet-i rabbâniyyeden sâbika olan cevher sebebiyle cezebât-ı ilâhiyye ihtitâf ede. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri rahmeten li‘l-ibâd ona bir sebep-i zâhir kılmıştır. Ona mücâhede derler ki o

²³² Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 21a-22a. Neseb-i cismânî ve rûhânî Bekrî’nin şerhinden tercüme olup neseb-i sûriyye-i dîniyye ve dünyeviyye ile neseb-i cismâniyye ve rûhâniyyenin vâhidiyyeti Ali Vasfî Bey’in eklemesidir. Ali Vasfî Bey’in bu eklemesi muhtemelen bir İbn Meşîş salavâtı şerhinden çeviridir. Ali Vasfî Bey bu bağlamda şöyle der: “İşbu aksâm-ı erbaa-i kâide- tedâhüle bi‘r-riâye Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhû hazretleri neseb-i cismânî ve rûhânîye taksîm ve kısm-ı sâni bir beyt-i fütûhtur ki bize sûret-i bedîa-i cismâniyyemizden daha ziyâde yakîn ve elsak ve binâ-yı cismânî onunla pâyidâr ve melyâk olduğunu terkîm ve onun kısm-ı evvelden daha ednâ ve akreb bulunduğunu ta‘lîm ve işbu bahr-i mevvâc-ı beligânesinden endâhte-i sâhil-i ibâret buyurdıkları cevâhir-i hakâyık-ı ve lelâlî-yi girân-kadr-i maârif-i dekâyıkı keşîde-i rişte-i tanzîm buyurmuştur ki teberrüken işbu makâmda tahrîr kılınmıştır.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 22a.

²³³ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 34b.

zâhiren ve bâtinen akvâl ve ef'âl ve harekât ve sekenâtta pişvâ-yı küll ve imâm-ı rusûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz hazretlerine kemâl-i ittiba'dır. Nitekim وَالَّذِينَ (Âl-i İmrân 3/31) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (el-Ankebût 29/69) جَاهِدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا (âyet-i kerîmeleri buna remz ve îmadır. Ve bu bâbda mücâhede-i mezkûreyi seyyidü't-tâife Cüneyd ibn Muhammed el-Bağdâdî kuddise sırruhu'l-hâdî الطرق كلها kavliyle ve sultânü's-sûfiyye Ebû Hamza el-Bağdâdî kuddise sırruhû dahi لا دليل على الطريق إلى الله من علم طريق الحق سهل عليه سلوكه ولا دليل على الطريق إلى الله من اقتفى أثر رسول الله صلى الله عليه وسلم من علم طريق الحق سهل عليه سلوكه kavliyle îzâh ve beyân buyurmuşlardır.²³⁴

Ali Vafî Bey, tercüme boyunca salavât metinleriyle ilgilenilmesi gerektiğine vurgu yapar. Nitekim salavâtta yer alan “Öyle salât eyle onun mübarek varlığına ki bu Sen'den ona ulaşan, onun sahip bulunduğu mertebeye layık ve ancak Sen'in şanına yaraşır bir salât olsun” ifadesinin açıklamasını çevirirken salavât metinleriyle ilgilenilmesi gerektiğini şöyle vurgular:

“Nazm li-muharririhî:

Yâ Rab nigh-i âtifet-i Fahr-i Cihân'e
Mazhar ola Vafî-i günehkâr-ı zamâne
Rehber ola tevîkin İlâhî reh-i râste
Şeytâna uyup düşmeye isyân-ı cenâne
Her emirde zikr-i salâvât ede zebânı
Anınla muvaffak ola hâlini beyâne
Her demde tahiyyât ü selâmın ile çok mu
Kabr-i nebevî olsa haset-gâh-ı cinâne {15b}
Çünkü o şehinşâh-ı serîr-i lî-maallâh
Gencînedir esrâr-ı kemâlât-ı nihâne

Çend-def'a dahi tırâzende-i sahîfe-i beyân ve retîme-zen-i benân-ı gûş-i müstemîân kılındığı üzere salât ve selâm-ı mağrifet-encâm-ı Nebiyy-i hayrû'l-enâmı kıbel-i ilâhiyyeye ihâle bu sûretle isticlâb-ı füyûzât-ı ilâhiyyeye sarf-ı nukûd-ı imâle kılınmak elhak şehinşâh-ı bî-iştirâk ve mazhar-ı sitâyîş-i “levlâke levlâk” sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin kadr u şân-ı maâlî-nişân-ı nübüvvet-penâhîlerine sezâ teslimât ve tehâyâya adem-i ilmimizden neş'et ettiği ve o salât ü selâma müdâvemet Habîb-i Hudâ aleyhi ezke't-tehâyâ hazretlerine izhâr-ı kemâl-i muhabbet ve mütâbaat ve emr-i zü'l-celâli îfâyâ sarf-ı yârâ-yı vüs'-ı miknet ve bu sebeble dahi arz-ı kâlâ-yı ubûdiyyet demek olduğu misillü hâk-i pâ-yi emel-revâ-yı cümle-i enâm aleyhi's-salâtü ve's-selâma bâis-

²³⁴ Vafî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 44a.

i intisâbdır. Ve o intisâb ve takviye-i rişte-i mütâbaat-ı saâdet-meâb sebebiyle gülzâr-ı hüceste-âsâr-ı ma‘rifet-i ilâhiyyeden gül-çîn-i kemâlât ve zâika-mend-i revâyih-ı füyûzât-ı rabbâniyye olmak cây-ı iştibâh olmadığı ittifâk-ı ârâ ile rehîn-i rûtbe-i bedâhettir.”²³⁵

Ali Vasfî Bey, salavâtta geçen “Allah’ım! Beni onun nesebine dahil et ve onun sahip olduğu ahlak ile ahlaklandır.” ibaresini tercümesinde cismânî nesep ile Hz. Peygamber’e bağlı olmayanların bu salavâtı okuyarak rûhânî neseblerini talep etmeleri gerektiğine dikkat çeker. Ayrıca Ali Vasfî Bey bu salavâtı okumanın amacını²³⁶ şöyle ifade eder:

“İmdi çend-def‘a dahi hâme-perdâz-ı iş‘âr kılındığı üzere salât ve selâm-ı kurbiyyet-ittisâmdan maksad-ı aslî hâk-i pâ-yi şefâat-ârâ-yı nebevîye intisâb-ı tâm ve luhûk ve infisâm demek olduğundan [27a] mâ-sebakta zımnen ilticâ ve niyâz eylemiş ise de kemâl-i hâhiş ve iştîyâkıdan nâşî بالله الحقني kavliyle gonca-i muzmer mâ-fi‘l-bâlin keşf ve izbâr ve kelîmât-ı dürrer-i âlâmât-âyende ile dahi onu te‘kîd ve i‘zâz eyleyecektir. Ya‘nî yâ Rab, gıpta-fermâ-yı bihişt-i berîn ve reşk-endâz-ı riyâz-ı illiyyîn olan ravza-i mutahhara-i felek-fersâda nûr-efşân-ı dü cihân ve meded-res-i bî-kesân aleyhi salâtüke‘l-mennân olan Cenâb-ı risâlet-mekîne ihdâ olunan güldeste-i salât ü selâm vesâtatıyla nisbet-i âcizânemi ol Seyyid-i dü âlem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin neseb-i pâk ve mutahharlarına ilhâk ve îsâl eyle demektir.”²³⁷

Ali Vasfî Bey, İbn Meşîş salavâtını okurken dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında şunları söyler:

“İşbu salât-ı gufrân-âyâta devâm eden zevâta kibr ve hased ve riyâ misillü ef‘âl-i zemîmeden kalbini ve kizb ve fahş ve gıybet misillülerinden dahi lisânını tathîr etmek lâzım ve lâsiyyemâ fercini muharramâtta muhâfaza eylemek elzemdir. Zîrâ menba‘ ve mecrâ-yı âb gayr-ı tâhire olunca onu tathîr müteassirdir. Ve hıfz-ı ferce dahi çünkü şehvet ve hevâ ruhâniyyet-i salâta münâfî olmağın i‘tinâ umûr-ı lâzımedendir. Zîrâ şehvet ve hevâ ile ünsiyyet eden tîh-i hayrette kalıp onu kesel takip eder. Ekseriyâ idrâkat-ı umûr-ı ruhâniyye-i melekûtiyyede {50a} kuvve-i müdrikesi gubâr-âlûd olup zulumât-ı nefis-i emmârede kalır. Husûsan bu salât-ı şerîfe devâmdan maksûd-ı aslî tenvîr-i kulûbdur. Asıl mes‘ele ehlinin ma‘lûmudur.”²³⁸

²³⁵ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 15a-15b.

²³⁶ Ali Vasfî Bey, salavâtta geçen “Allah’ım! En büyük vasıtayı ruhumun hayatı, ruhunu sırrımın hakikati kıl.” ibaresinin şerhini çevirirken şunu da söyler: “Çünkü aşağıda söylenileceği üzere işbu salât-ı şerîfe serâpâ [48a] menzil-i fenâ fi‘r-resûlü talebdır.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 36b.

²³⁷ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 20a-20b.

²³⁸ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 49b-50a.

Ali Vasfî Bey, bu salavâtın olumsuz durumlar²³⁹ için okunmaması gerektiğine ilişkin şunu der:

“Zinhâr zinhâr bir müslim üzere okunmaya, velev sana zulmetmiş ise de. Ve temrîz-ı a‘dâ ve nefy-i racul ve tefrîk-i zevc ve zevce misillü emr-i gayr-ı meşrûa dahi okunmaya. Sonra ukûbeti kendine âid olur.” diye hatm-i güftâr-ı tenbîh buyurmuştur.”²⁴⁰

Ali Vasfî Bey, salavâtın okunması gereken ya da tavsiye edilen zamana ilişkin yönlendirmeler de yapar. Ali Vasfî Bey ilgili kısımda şunları söyler:

“Her ne kadar ta‘dâd-ı havâss-ı salât-ı şerîfe havsala-i tahrîrden bîrûn ise teberrûken bir iki tânesi zîb-ârâ-yı sutûr kılınmıştır ki işbu salât-ı şerîfe cum‘a gecesi ve bâzâr ertesi gecesi salât-ı mağrib ve işâdan sonra yâhûd her gün ve gece salât-ı fecr ve asr ve mağrib ve işâdan sonra devâm edenlere meded-i ilâhî ve feyz-i rabbânî hâsıl olarak meşrûhu’s-sadr ve müyesserü’l-emr olup a‘dâları üzerine gâlib ve müeyyid olur. Ve bu salât-ı şerîfe ve tahiyyât-ı münîfenin niyyet-i hâlise ile kırâatında çok fevâid yazılmıştır. Hattâ sikâtü’l-kelimden bir zât-ı hüceste-simâttan [68b] mesmû‘dur ki “Bir kimse için bir hâcet-i dünyeviyye-i şer‘iyyesi olsa da cum‘a gecesi yâhûd bâzâr ertesi gecesi yirmi bir kere okusa Cenâb-ı Hak hâcetini kazâ eder.”²⁴¹

Ali Vasfî Bey bu çerçevede şu hususa değinir:

“Ba‘zı nüshada manzûr-ı âcizânem olmuştur ki mezkûr iki gecede yedi kere okuyan elbette Fahr-i Âlem Efendimiz hazretlerini rü‘yetle bekâm buyurulur.”²⁴²

Ali Vasfî Bey, tercümede kavrayışını da ortaya koyar. Nitekim Ali Vasfî Bey’in şarihlerin açıklamış olduğu salavât ibarelerinin taşıdığı manaların dışında İbn Meşîş’in başka bir anlam daha ifade edebileceğini söylemesi ve bu düşüncesini de şarihlerin yaptığı açıklamaların kendilerinden değil, onların hakikat-i Muhammediyye ile vech-i haslarına dayandıklarını belirtmesi buna örnektir. Ali Vasfî Bey, salavâtta geçen “Ey

²³⁹ Ali Vasfî Bey tercümede sihir, tılsım ve havas ilmiyle ilgili eserleriyle öne çıkan Ahmed b. Ali Bûnî’ye (ö. 622/1225) atıf yapar. Salavâtın “Beni onun yolu üzerine Sen’in yardım ve desteğinle korunmuş bir şekilde yine Sen’in katına yönelt.” ibaresinde yer alan ilgili atıf şöyledir: “Ve mahmûlinden ba‘zılar mesâfe-i ma‘neviyyeyi iki senede ve ba‘zılar iki cum‘ada ve ba‘zılar yek-lahzada ve ba‘zılar iki lahzada kat‘ ederler. Fâzıl-ı ma‘nevî Şeyh Bûnî cenâblarının من صدق مع الله في النفس الأول وصل إليه في النفس الثاني kavli-i şerîfi buna telmîh ve termîz olduğu ehl-i ikâna hafî değildir.” Bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 26b-27a; Bûnî’nin hayatı ve eseleri için bkz. Süleyman Uludağ, “Ahmed b. Ali Bûnî”, DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, VI, s. 416-417.

²⁴⁰ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 50a.

²⁴¹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 50a.

²⁴² Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 50a.

Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır.” (el-Kehf, 18/10) ayetinin tercümesinde bu kavrayışını şöyle ortaya koyar:

“Hâsılı her ne kadar hazarât-ı şurrâh tevcîh buyurdular ise de ihtimâl ola ki musallî kuddise sırruhû ondan başka bir şey murâd buyurmuş ola. Onun için ma’nâları ve ba’zı hafiyât-ı rumûzâtı iyice hıfz edip musallî kuddise sırruhû hazretlerinin vaz’ buyurdıkları üzere kırâati tahsîl lâzımdır. Pes musallî kuddise sırruhû burada üç kere okuyun buyurmuş güzelce ma’nâsını anlayıp üç kere okumağa gayret etmeli, lâzım olan budur. Çünkü kudemâ-yı evliyâullâhın işbu misillü salât-ı şerîfe ve ahzâbları kendilerden değildir. Ta’lîm-i risâlet-penâhî ileddir. Nitekim Şa’rânî kuddise sırruhû buyurur ki “Bu müridânın kırâat eyledikleri ahzâbı vaz’ lâyük olmaz. Ve onun masdarı yoktur. İllâ kümmelîndendir ki onlar vech-i hâs üzere Cenâb-ı Hâce-i her dü-serâ ve muallim-i ta’lîmhâne-i “in hüve vahyun yûhâ” (en-Necm 53/4) aleyhi aslâ’t-tehâyâ Efendimiz hazretlerinden harfen-ba’de-harfin **[68a]** ahz ederler. Nitekim Hizb-i Bahrî-i Şâzelî kuddise sırruhû harf-be-harf Fahr-i Âlem’den ahz etmiştir. Pes şek yok ki şeyh kuddise sırruhû ekmel-i kümmelîndendir. Bu sûret üzere belki Cenâb-ı Resûlullâh hazretlerinden bir vech-i hâs üzere ahz etmiştir ki biz muttali’ olamayalım. Fakat bunu okuyan meâlinden bî-behre olmasın için bu vech ile şerh ve beyân ve ba’zen dahi vech-i arûs-ı ibâreden nikâbın keşf ve ıyân kılınmıştır. Bunlara riâyet lâzımdır. Ve bu ma’nâları mülâhaza ehem ve onlar ile Hakk’a recâ etmek elzemdir.”²⁴³

Ali Vasfî’nin tercümesinde gerek tasavvuf litaretüründen gerekse de kendi kitabî kültüründen birtakım çeviriler yaptığıyla karşılaşılacaktır. Bu çerçevede Ali Vasfî’nin tercümesinde bir İbnü’l-Arabî okuru olarak yaptığı katkılar vardır. Nitekim Ali Vasfî Bey tercümede hem İbnü’l-Arabî’nin *Fütûhât*’ında²⁴⁴ ve *el-Hucub*’unda geçen muhtevaları²⁴⁵ çevirir hem de eserlerinde geçen ifadelerle tercümede geçen anlatımları ilişkilendirir. Örneğin Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Allah’ım! En büyük vasıtan olanı ruhûmun hayatı, ruhûnu sırrımın hakikati kıl, hakikatinse Sen’in ilk zuhûruna tahakkuk bulmakla bütün âlemlerimi ihâta edici bir hakikat olmasını nasip eyle.” ibaresinde geçen hakikat-i Muhammediyye’nin yaratılmışlara vasıta oluşu temasını çevirirken anlatımı İbnü’l-Arabî’nin *Salât-ı Feyziyye*’sinde geçen ifadeyle şöyle ilişkilendirir:

“Ve حجاب أعظم’den murâd olan hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemdir.

²⁴³ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 49b.

²⁴⁴ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 48a; 33a-35a.

²⁴⁵ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 18b-19a.

Ondan a‘zam hicâb yoktur. Zîrâ hiç kimse onun hakikatini kemâ-yenbagî-leh idrâk edememiştir. Ve vücûd-ı nazenîn-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem olmasa cümle eşyâ muhterik ve müteferrik olurdu. Onun için kâlib-ı rûhâniyyet-i hazret-i nebevî Cenâb-ı Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû hazretleri *Salât-ı Feyziyye*’sinde *ورابطة تعلق الحدوث بالقدم* buyurmuştur.”²⁴⁶

Ali Vasfî’nin tercümesinde gerek varak kenarlarında gerekse metin içerisinde Nâblusî’nin eserlerinden yaptığı katkılar ile karşılaşmak mümkündür. Örneğin Ali Vasfî Bey, metnin “Beni onun yolu üzere Sen’in yardım ve desteğinle çepeçevre bir şekilde yine Sen’in katına yönelt.” ifadesinde geçen hazret kelimesinin tercümesinde Bekrî’nin atf yaptığı “Benimle senin aranda hiçbir kulun olmadığı özel bir vakit vardır.” hadisini Nâblusî’nin *Virdü’l-vurûd ve feyzü’l-bahri’l-mevrûd* isimli eserinde yer alan bir ifadeyle ilişkilendirir.²⁴⁷ Ayrıca Ali Vasfî’nin tercümesinde Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî’nin (ö. 910/1504-1505) tefsirinden katkılar yaptığı da görülmektedir. Nitekim Ali Vasfî Bey, salavâtta yer alan “Kur’ân’ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek yere döndürecektir.” (el-Kasas, 28/85) ayetinin tercümesinde Kâşîfî’ye atf yapar.²⁴⁸

Ali Vasfî Bey, sadâret katipliği yapmış ve saray çevresinde yakın ilişkiler geliştirmiş olması dolayısıyla *Kürûm*’u tercüme ederken münşiyane bir üslûp benimser. Bu bakımdan tercümede yoğun ses uyumu içeren cümlelerle, Arapça ve Farsça tamlamalarla karşılaşılır. Ayrıca Ali Vasfî Bey’in tercümesinde şiire özel bir ilgi gösterdiği görülür. Nitekim Ali Vasfî Bey, Bekrî’nin yer verdiği şiirlere ek olarak Türkçe olarak yazılmış şiirlere nisbetle daha çok Arapça şiirlerden aktarımlar yapar. Bazen de bu şiirleri tercüme eder. Salavâtta yer alan “Beni mutlak birliğinin sonsuz denizleri içine daldır.” ifadesinin şerhini çevirirken atf yaptığı şiiri tercüme etmesi buna örnektir. Ali Vasfî Bey ilgili kısmı şöyle yapar:

“Pes müşârun-ileyh Ebu’l-Hayr hazretlerinin beyânı üzere “Ahadiyyet mertebe-i itlâk ve-lâ taayyünden ibârettir. Sâlik bihâr-ı ahadiyyette müstağrak ve müstehlek ola, kurb-i nevâfille Cenâb-ı Hakk’a mütekarrib olur.” **Beyit:**

فإني منكم لا من الطير سامع

فإن نطقت قمرية فوق أيكّة

Ya‘nî **Tercüme:**

Gusn-i escâr üzre kumru her kaçan nutk eylese

²⁴⁶ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 36a.

²⁴⁷ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 27b.

²⁴⁸ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 47a.

Onu senden istimâ' eyler gönül ondan değil
mağzâsınca her kelâmı Hakk'tan işitir. Ve sıfât-ı beşeriyye onlardan zâil olup sıfât-ı
ilâhiyye zâhir olur. Buna ahadiyyet bahrında istiğrâk ve istihlâk denir.”²⁴⁹

Ali Vasfî Bey, tercümede yer yer şair kimliğiyle de dikkat çeker. Salavâtta geçen
“O, Sen’in tüm hakikatleri kendinde toplayan, Sana ulaştıran ve huzurunda her daim var
olan en büyük perdendir.” ifadesini tercüme ederken şu naatını²⁵⁰ aktarır:

“Sultân-ı rusûl kadrini idrâk ile yâ Rab
Gülzâr-ı maârif ola bu kalb-i hazînîm
Kurtulmaz isem kayd-i tahassürden İlâhî
Tâ arşa çıkar nâvek-i sad âh u enînîm
Sermâye-i Fahr-i dü cihândır bana Vasfî
Bir kerre nîgeh eylese ol mâh-ı cebînîm”²⁵¹

Ayrıca Ali Vasfî Bey, salavâtta geçen “Nûrlar onun hakikatinden çağlayıp
aydınlanmış” ifadesinin tercümesinde şu beytini irticalen söyler:

“Hâsılı ma'nâ-yı aşkı nakş eden gönlünde hep
Mushaf-ı hüsn-i dilârâyı güzel tefsîr eder”²⁵²

Ali Vasfî Bey, tercüme boyunca Bekrî'nin değindiği sarf, nahiv ve belagat
hususlarına ilaveten birtakım sarf, nahiv ve belagat özelliklerine ve söz sanatlarına ilişkin
ek anlatımlarda bulunur. Örneğin salavâtın “Beni batıl üzerine öyle bir indir ki ben bâtılı
hükümsüz kılayım” ibaresinin tercümesinde bu hususlara değinir.²⁵³

Ali Vasfî Bey'in medrese kökenli olmasından dolayı tercümede Osmanlı
medreselerinde okutulan eserlerin müelliflerine atıf yaptığına rastlanmaktadır. Nitekim
salavâtın “Beni batıl üzerine öyle bir indir ki ben bâtılı hükümsüz kılayım” ifadesinde
geçen söz sanatlarını ele alırken Teftâzânî'ye (ö.792/1390) atıf yapar. Ali Vasfî Bey'in

²⁴⁹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 30a.

²⁵⁰ Kaynaklarda Ali Vasfî Bey'in şu naatı da geçmektedir:

“Ey Nebî-i feyz-bahş-i dü-cihân
Kim dahîlânın bulurken feyz-i cân
Ben dahîlek tâ-be-key edem figân
Kalmadı dilde tahammülden nişân

Gel yetiş imdâd-ı Vasfî'ye emân” Bkz. Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 915.

²⁵¹ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 16b. Ali Vasfî Bey'in tercümede yer verdiği diğer şiir örnekleri
için bkz. Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 14a-15b; 50a.

²⁵² Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 6b.

²⁵³ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 29a.

bu atfı yukarıdaki pasajda geçmektedir. Ayrıca Ali Vasfî Bey, salavâtın “Bana onu öyle bir bildir ki ben bu bilme ile cehaletin büyük uğraklarından kurtulayım ve fazilet pınarlarından yudumlayım.” ibaresinde geçen “fazilet pınarlarını” ifadesini tercüme ederken Şadrüşşerîa’nın (ö. 747/1346) *Ta’dilü’l-ulûm*’una da atıf yapar.²⁵⁴

Ali Vasfî’nin tercümesinde Bekrî’nin bazı anlatımlarını çevirmediğine rastlamak da mümkündür. Nitekim Bekrî’nin salavâtın “Allah’ım! Beni onun nesebine dahil et” ifadesini [§43] açıklarken yer verdiği Haccâc ile câhil kimse arasında geçen hikayeyi ve isâmî ile izâmî kelimelerine ilişkin yaptığı atıflarını, mukaddimede yer verdiği [§6] ve salavâtın “Allah! Allah! Allah!” ifadesini [§63-64] şerh ederken aktardığı vâkıalarını tercüme etmemesi bu şekildedir. Ali Vasfî Bey’in bu tutumunun Bekrî’nin söz konusu bağlamlarda secili üslubunu hafifletmesinden ve Ali Vasfî’nin hakikat-i Muhammediyye odaklı bir içerik ortaya koymak istemesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

V. Tercümenin Metni

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله العلي المحمود بكل المحامد العلية، والصلاة والسلام على النبي المحمود ذي المقاصد السنية، وعلى آله أصحابه السائرين لمنازل اقترابه في البكور والعشية، ما ركب براق الصلاة النبوية، سيار طيار للمراتب الفردية، فنال بها كل مقصد ومرام وحاجة وأمنية، وسلم تسليمًا وعظم تعظيمًا، ما بدت بطوالع لوامع أنوارها الأسرار الخفية، أما بعد:

Ma’lûm-ı²⁵⁵ neş’e-yâb-ı sülâfe-i sahbâ-yı aşk-ı Muhammed-i Hâşimî ve meşhûd-i dîde-i nazar-endâz-ı gül-çehre-i sâkî-yi bezm-i zemzemî olduğu üzere ser-levhâ-i dîbâce-i risâlet şâh-beyt-i kasîde-i nübüvvet tûfî-yi şeker-şiken-i belâgat ve andelîb-i gülîstân-ı ayn-ı fesâhat Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin âsitân-ı hidâyet-unvân-ı nübüvvet-penâhîlerine nisâr olunan dürrer-i mensûre-i salât ü selâm ve

²⁵⁴ Vasfî, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, vr. 25a.

²⁵⁵ Yukarıda belirtildiği gibi İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 3881, vr. 1b-50a künyesiyle ve *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş* ismiyle kayıtlı nüsha “A nüshası” olarak isimlendirilmiş olup {} kalın küme parantez içerisinde nüshanın varak numaraları gösterilmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 2152, vr. 1b-69a künyesiyle ve *Şerh-i Salavât-ı Nebeviye* ismiyle kayıtlı olan nüsha ise “B nüshası” olarak isimlendirilmiş, nüshanın varak numaraları [] kalın köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir.

şeb-çerâğ-ı âlem-fürûz-ı tahıyyât-ı şefâat-encâm bir nûr u sirâc-ı hidâyet ve bir ziyâ-yı zücâc-ı ma'rifettir ki bu zulmet-gede-i âlem-i nâsûtîde mânend-i nücûm-i semâ kâffe-i müdâvimânını bâ-reh-nümâ îsâl-i makâmât-ı alâ ve i'râc-ı meâric-i vuslât-intimâ ve is'âd-ı menâzil-i maârif-peymâ kılar. Onun için reh-nümâyân-ı râh-ı hidâyet ve pâdişâhân-ı erîke-i velâyet hazarât-ı evliyâ kaddesallâhu esrârahum ibtidâ ve intihâ-i sülûklerinde onunla iştigâli a'zam-ı umûr-ı dîniyye ve ekrem-i mevâdd-ı şefâat-i'tiyâd-ı uhreviyye addedüp şâhid-i nuût-ı Peygamberîyi sallallâhu aleyhi ve sellem hezâr hülle-i elfâz-ı rengîn ile ilbâs ve iksâ ederek nice sıyağ-ı salât ü selâm cem' ü te'lîf eylemişler ve bi-ecmaihi mürîdânını iştigâl-i vuslat-iştimâl-i salât ü selâma me'mûr kılmışlardır. Çünkü salât ü selâma devâm hakkında şeref-pîrâ-yı sâha-i²⁵⁶ nüzûl olan emr-i ilâhî Hazret-i Âdem aleyhi's-selâm için melâike-i kirâma secde ile emri mesâbesinde olarak müdâvimân-ı salât ü selâm mazhar-ı eltâf-ı tekrim-i Rabbü'l-enâm olacağı misillü târikânı dahi mânend-i İblîs-i racîm müstehakk-ı halka-i la'net-vesîm olacağı âzâde-i kayd-ı terkîmdir. [2^a]

İşte bu sebebe mebnî sâik-i takdîr-i ezeli bu gubâr-ı hâk-i pâ-yı ehl-i yakîn Seyyid Alî el-Vasfî en-Nakşibendî bin Hüseyin el-Hasenî el-Hüseynî sellemehumallâhu mine'l-afâtî'd-dünyevî ve'l-uhrevî bendelerini bi-hamdihî teâlâ üstâd-ı mâ-bihî'l-iftihâr ve tûtiyâ-yı çeşm-i i'tibârım olan misbâh-ı envâr-ı ilâhî ve miftâh-ı esrâr-ı nâ-mütenâhî âric-i meâric-i makâmât-ı kudsiyye ve nâhic-i menâhic-i kerâmât-ı ünsiyye Şeyh Hacı Ahmed Efendi Yanyevî kuddise sirruhû hazretlerine mülâkî edip ol şems-i semâ-yı {2^a} urefânın nazar-ı iksîr-eserlerine mazhariyetle mürde-dil-i âcizânemi ihyâ ettireliden beri ve gülzâr-ı maârif-asâr-ı âsitân-ı müşârun-ileyhde revâyıh-ı güldeste-i tesânîf-i evlîyâ-i kirâm ile ta'tîr-i meşâm ve riyâz-ı vâridât-ı eslâf-ı kibârdan ictibâ-yı ezhâr-ı esrâr-ı tâm kılınmakta olduğundan başka müşârun-ileyh hazretleri meclis-i kirâmîlerine devâm edenlere i'tâ-yı nush u pend ile dâimâ salât ü selâma meşgûl olmalarını tergîb etmek âdet-i hasenelerinden olmağın bende-i kem-bidaâ dahi bu sebebe mebnî hayli salât-ı şerîfeye mâlik ve râh-ı tettebbu'-i maânîsine sâlik oldum. **Beyit:**

Yoluna harc edeyim nakd-i sebât elde iken

Ki geçer fırsat-ı ömr-i güzerân girmez ele

neşîdesince haylice şerhler bularak evsâf-ı Muhammediyye'ye لا يدرك كله لا يترك كله

²⁵⁶ B: -"sâha-i"

mantûkunca kesb-i ittılâ‘ ile hîn-i kırâatimde bî-idrâk okumamağa teşmîr-i sâid-i ihtimâm eyledim. **Kıt‘a:**

يا من يريد بأن يصلي على النبي	بصلاة أبلغ ما يكون بمذهبي
تلك الصلاة صلاة ابن مشيش من	نسب شريف والولادة مغربي
ويفوق عن هذه الصلاة صلوات	من نور الموجد محمد الهادي النبي

zemzemesince Salât-ı Meşîşiyye gayrı salâtlardan rengîn ve mânend-i bihişt-i berîn ezhâr-ı ıstılâhât-ı sûfiyye ve envâr-ı sunûf-ı sıyağ-ı istiârât-ı örfiyye ile tanzîm-i zemîn olunmuş olmağın gülçehre-i şâhid-i mantûk ve mefhûmundan mahrûm olunmasın ve misâl-i tûtî-yi şeker-zebân-ı elfâzı der-îkân olunup ma‘nâsın bî-iz‘ân okunmasın için ber-sûret-i sehliyye ve lisân-ı uzûbet-beyân-ı Türkiyye ile şerh edip gül-i hoş-bûy-i maânîsiyle dahi muattar-sâz-ı dimâğ-ı istirhâm olunmak münâsib görüldüğünden teberrûken andelîb-i hâme-i rengîn-nevâya makâm-ı şerhte nağmeye âgâze ruhsat verilmesi mânend-i nesîm-i sabâ derûn-ı riyâz-ı hâtır-ı kemterîye vezân etmekte olduğun müşârun-ileyh hazretlerinin hizmet-i mûcib-mefharetlerinde bulunan İbrâhîm Efendi’ye söylemiş idim. Binâberin mûmâ-ileyh aralık aralık bu sözün kuvve-yi müfekkireden ayn-ı fiile çıkarılmasını ilhâh ve teklîf etmekden hâlî olmadığından [2^b] berâ-yı hâtır-ı mûmâ-ileyh işbu şerh-i latîfe şurû‘ olundu. Ve her ne kadar ba‘zı Türkî şerhler var ise de ondan ahz-ı şemme-i idrâk olunamayacağından ve kutb-i Rabbânî makbûl-i dergâh-ı Sübhânî şînâver-i bahr-i esrâr gavvâs-ı leâlî-yi aktâr pişvâ-yı vâsılın reh-nümâ-yı muhakkikîn kâşif-i künûz-ı esrâr-ı gaybî vâkıf-ı rümûz-ı âsâr-ı lâ-raybî Şeyh Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhû hazretlerinin kâlâ-yı kârgâh-ı îkânı ve mahsûl-i mezraa-i irfânı olan *Kürûmu arayışı’t-tehânî fi’l-keâm alâ salâti İbn Meşîşi’d-dânî* nâm kitâb-ı saâdet-iktisâbı Arapça te’lîf olunmuş şerhlerin gâyetle rengîn ve latîfi ve min-ciheti’d-dakîka nihâyette rakîk ve şerîfi bulunduğundan onu benân-ı kalem-i perişân-rakam ile keşîde-i rîşte-i tercüme vü beyân birle ba‘zı güllerin tay ve terk ve ba‘zıların gülzâr-ı hâtırda güldeste olan ezhâr-ı bedi’l-âsâr-ı kelimâta zamm u ilâve ederek hazarât-ı ihvâna bir yâdigâr eylemek²⁵⁷ kâlâ-yı zerbeft-i çâkerîye çârsû-yı fazl ü kemâlde ziyâdesiyle revâc vereceği mir’ât-ı dilde cilve-ger-i hutûr oldu.²⁵⁸ Her ne kadar hülle-i elfâz-ı mu‘ciz-elhâz-ı Arabî melbûs ve

²⁵⁷ B: “tertûb”

²⁵⁸ A nüshasında “mir’ât-ı dilde cilve-ger-i hutûr oldu.” ifadesi çizilmiş onun yerine “be-dîdar olup fakat şerh-i mezbûr” ifadesi yazılmıştır.

mestûr olarak mânend-i mahbûb-ı remîde-hisâl âşıkânına tevassul ve idrâk-i ma‘nâda arz-
1 cemâl ve izhâr-ı ganc ü delâl ise de mütevekkilen alallâhi teâlâ ve mütevessilen li-
rûhâniyyeti men-lehü’l-isrâ²⁵⁹ mütâlâasını der-âgûş ve her bir ibâre ve hurûfunu kırtâ-i
gûş ederek lisân-ı halâvet-şân-ı Türki ile onu tercüme ve beyân ve ba‘zı fâide-i uhrâ²⁶⁰
beyân olundukça alâmet-i fârika olarak fâide diye işâret ve ityân ba‘dehû bast-ı kelâm
mâ-fi’l-îkân kılındı. **Kıt‘a:**

إذا أحسست في لفظي قصورا ووهنا في التوصل للمعاني
فلا تنسب بتقصي إن رقصي على مقدار تطريب الزمان

veznince mûşikâf-ı dakîka-bînleri şeref-i taalluk eden erbâb-ı kemâl nekâyis ve kusûrunu
setr ve afv ile muharrir-i hurûfâtı mesrûrû’l-cenân buyurmaları eazz-i meârib-i
hakîrânemdir. **Beyit:**

العذر عند كرام الناس مقبول والعفو من شيم الأخلاق مأمول

Şârih kuddise sırruhû hazretleri kable’ş-şerh bir mukaddime beyân eylemiş ve
gâyetle fâideli bir şey görünmüş olduğundan ba‘zı mahzûfâtını izhâr ile onu dahi tercüme
eyledim.

Mukaddime: [3*]{2^b} Gülzâr-ı maârif-asâr-ı velâyetin bûlbûl-i hoş-âvâzı ve
riyâz-ı ezhâr-ı vahdetin verd-i fevâyih-perdâzı olan hazarât-ı evliyâ kaddesallâhu
esrârahum ber-mantûk-ı münîf-i hadîs-i şerîf-i من نوري نور ألبصار المؤمنين ونور قلوبهم
dâire-i vücûd-ı anâsır-âlûd-ı beşeriyyeden hurûc ya‘nî hakikat-i nûriyye-i
Muhammediyye’den müsteâr olan libâs-ı vücûd-ı sûriyyeyi nez‘ ve ifnâ-birle gülşen-i
şühûd-ı hakîkiyye-i nûriyye-i Ahmediyye’ye vülûc ve mişkât-ı nebeviyye-i vahdet-ayât
ve misbâh-ı ziyâ-alâmât-ı risâlet-penâhîden ahz u iktibâs-ı feyz²⁶¹ ile,

Bezm-i meyde câm-ı aşkın içti geçti kendiden

mısra‘-ı hüceste-asâr-ı mazmûnu mahv-ı vücûd-ı hestî memzûc eyledikte, **Beyit:**

Her nedenli bî-nişân olsa olur kadri bülend

Ehl-i câha benzemez ashâb-ı hâlin pâyesi

mazmûn-ı hikmet-meşhûnu hazarât-ı müşârun-ileyhim bî-nişânlık ve mahv-ı vücûd ile

²⁵⁹ B: “esrâr”

²⁶⁰ A: +“îrâdiyla birbirine ihtilât ve inzimâm birle aralıkta”

²⁶¹ B: “ahz-ı feyz-iktibâs”

sıdk-ı mütâbaât ve kesb-i kemâl-i husûsiyyet eylediklerine ve lâ-cerem ol havâssın tıbâi matrah-ı eşi'a-ı envâr-ı cem'ıyyet vâki' olduğuna binâen asl-ı vücûdları olan nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem nûr-ı fer'ıyye-i zâtiyyelerine gâlib ve zât-ı nûr-ı nebeviyyeye gûyâ furû'-ı merkûma kâlib olduğundan sûret-i lisân-ı Muhammediyye'den sallallâhu aleyhi ve sellem tasvîr-i kelâm eylerler. Ve bu ecilden müşârun-ileyhim hazarâtının kelimât-ı ilhâm-âyâtları şerh u beyân olunmak hudûd-ı ta'bîrât-ı lisâniyye ve rukûm-ı mezâbir-i hoş-beyâniyyeden bîründür. Meğerki ol gonca-i ne-şüküfte-i kelimâtı nesîm-i inâyet-i ilâhiyyenin kulûb-ı müstaidâne vezân ve hubûbu küşâde eden erbâb-ı zâhir müşâhede-i cemâl-i zevâhir-i ma'nâsıyla münevver ve meşâmm-ı ehl-i bâtın iştişmâm-ı revâyih-ı hakâyık ve fevâyih-ı dekâyık ile ki mâverâ-yı akl-ı erbâb-ı zâhirden lâyh olur, muattar ola. Zîrâ müşârun-ileyhim hazarâtı vâridât-ı kalbiyyelerini ta'bîr ve teşrîh etseler bile kendilerine mahsûs ıstılâhât-ı gâribe-i gâibe ve akvâlât-ı mütevahhişe-i acîbe ile hüsn-i ta'bîr husûsan teşa'ub-ı hakâyık ve tedâhül-i işârât ve rekâyık ile ilhâmât-ı sırrıyyelerini hoş tasvîr ederler. Bu sûretle ukûl ve şuûr-ı [3^b] kâsirîn idrâkinden âciz kalıp herkes havsala-i isti'dâdı mikdârı feyz-i kelimât-ı müşârun-ileyhim ile behre-mend olur. **Beyit:**

Eder ashâbı cümle safha-i ne-nüvişteden tahsîl

Bulmaz ma'nî-i irfân-ı nâtık söz kitâb içre

müeddâsı üzere elfâzât-ı irfâniyye ve hurûfât-ı vâridât-ı cenâniyye midâd-ı bî-ecsâm-ı nûrâniyye-i inâyet-i ilâhiyye ile kalem-i enâmîl-i yed-i beyzâ-yı kudret-i rahmâniyye safahât-ı münevvere-i fuâd-ı ehl-i irfâna tahrîr-i tasvîr eyleyerek ashâbı ol varaka-i sâfire ve ol kırtâs-ı mütelemmia ve münevvereden kırâat ve tahsîl edip zât-ı ulûm-ı bâtınayı meydâna çıkarmazlar ve her ne kadar rîyâz-ı bâl-i ârifânelerine nüzûl-i bârân-ı feyz ü tecellî-i ilâhiyye ile perveriş-yâfte olan nihâl-i verd-i irfâniyyede küşâde olarak hayli ezhâr-ı maârif-asâr cem' ü te'lîf ile gül-deste-i te'lîfât-ı kesîre ve sünbül-beste-i tesânîf-i vefîre cem' eylediler ise de hâme-i cunbân {3^a} iş'âr olduğu üzere, **Beyit:**

Hülle-i elfâz-ı rengîn ile kat kat örterin

Bikr-i ma'nâyı hele nâ-mahreme göstermez

müeddâsınca elfâz-ı vahşiyye-i garîbe ve mustalâhât-ı nâfire-i acîbe ile ta'bîr ve takrîrlerini gâh câme-i Arab'la izhâr-ı ganc ü delâl ve gâh libâs-ı Fârisî ile arz-i kemâl ve gâh hülle-i Türkî ve gayr ile ârâyış-dih-i vech-i cemâl ettirerek yine ashâbına ifâde ve ifhâm ederler. Onun için tâlibân kat'-ı merâhil-i râh-ı idrâkte pes-mânde ve hayrân olarak

tullâb-ı kesîre belki hace-giyân-ı bender-gâh-ı belâgat âyîn-bend-i şehristân-ı fesâhat ya'nî nehârîr-i âşînâ-yı nükteden kalîl ender kalîl vâsıl-ı ser-i râh-ı matlab olabilir. Ve o da elbette bir üstâd-ı tenezzül-i'tîyâda mülâkî olmadıkça serâsîme-i fezâ-i bî-intihâ gibi mest ü sergerdân olur. Ve reh-nümâ-yı mezkûre ile dahi kesb-i ma'lûmât edenler bahr-i ulûm-ı irfâniyyenin kenârına vukûfu olduğunu derk bu sûretle deryâ-yı mütelâtımetü'l-emvâc-ı zevkiyyenin kenâr-ı zevk-âsârından baîde inâyet-i ilâhiyyesiz vâsıl olmayacağını derk ile ol sevdâyı terk ederek nesîm-i feyz-semîm-i inâyet-i ilâhiyyeye muntâzır olur. Ve bilenler dahi müstefidîn ve kâsidîn ve feyz-i ilâhiyyeye tâlibîn ve hâzırîn olanlara كَلِمَا emrine imtisâlen havsala-i ezhânları [4^a] kadar isâle-i feyz-i tefhîm ve irâe-i tarîk-i müstakîm eder. Ve kâlib-ı feyz-câlib-i merkûma isâbe ve ifrâğ ve sımt-ı nazm u inşâyâ keşîde ve iblâğ buyurulan zülâl-i kelimât-ı kudsiyye ve cevâhir-i dürer-i neffâsiyye-i hazarât-ı evliyâullâhı şerh ve tebyîn kasdıyla te'lîf buyurulan şerhler ol şârih-i maâlî-fevâyhın zevki mikdârı keşf ü beyân olur. Ve ol kütüb-i nefîseyi okutan zevât dahi kendi müşerref olduğu kadar ifâde ve der-meyân eyler. Yoksa asıl şerh düştüğü kelâmın sâhibinin zevki ve müşerref olduğu mertebeden tavzîh ve ikşâf edemez. Zîrâ kelâm dâire-i mütekellim ve mütekelleme-fîhi ve lehu müttesi' oldukça kesb-i ittisâ' eyler. Onun için dâire-i Kur'ân-ı Kerîm ve merkez-i Furkân-ı azîm mânend-i mizmâr-ı bî-intihâ müttesi'dir. Hattâ akl-ı ukâlâ-yı ekvân idrâk-i derk-i deryâ-yı maânîsinde mütehayyir kaldılar. **Beyit:**

Bahâr-ı âlem-i hüsneş dil ü cân tâze mîdâred

Be-reng ashâb-ı sûret râ be-vey ashâb-ı ma'nî râ

beyt-i irfâniyyesi mağzâsınca sâmi' olanların kâbiliyet ve isti'dâdları hasebesince ondan fâide-mend olurlar.

Pes Kur'ân-ı Kerîm mu'ciz-i kelâm-ı Rabb-i alîm câmi'-i umûr-ı sûrî ve ma'nevî ve hâvî-yi esrâr-ı dînî ve dünyevî olduğundan sâmi' ve kârî isti'dadları mikdârı nazm-ı dürer-bâr ve maânî-yi güher-nisârından hissedâr-ı feyz ü bereket olurlar. Hâkezâ Cenâb-ı sebak-âmûz-ı levh-i "mâ-evhâ" (en-Necm, 53/10) yâd-dâr-ı sebâk-ı "in hüve illâ vahyun yûhâ" (en-Necm, 53/4) Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem {3^b} hazretlerinin kelâm-ı âlîleri zîrâ ol şâh-ı serîr-i "levlâk" ve hüma-yı hidâyet-intimâ-yı kûh-ı "vemâ erselnâk" (el-Enbiyâ 21/107) mazhar-ı "ûtîtu cevâmiu'l-kelim"dir. Vaktâki feyfâ-yı meserret-nümâ-yı mütekelleme-fîh müttesi' ola ezhâr-ı revâyih-nisâr-ı kemâlât-ı vefireyi muhît ve

Ve bizim [5^b] vüs‘umuz yetişmediğinden onu Rabb-i İzzet’e ihâle etmek ile emrolunduk diye İbn Dürüsteveyh tahrîr ve terkîm ve pûşide-i ezhân-ı ulü’l-îkân olmaya ki Cenâb-ı Rabb-i İzzet’in bize Hazret-i Şefî‘-i ümem sallallâhu aleyhi ve sellem üzerine salât ile emir buyurduğu yâ taabbüd yâhûd bizden vüs‘umuz mikdârı Hazret-i Peygamber’e teşekkür ve mükâfâttır yâhûd üzerimize vâcib ve lâzım olan fazl ve muhabbet ve ihtirâm ve ta‘zîm-i nebeviyyeyi i‘lândır yâhûd Cenâb-ı Perverdigâr’ın kemâl-i sia-i keremini talebdır ki onun husûl-yâfte olması bizim talebimize ta‘lîk buyurulmuştur. Hâşâ Hazret-i Şâh-ı erîke-i {4^b} istiğnâ mahbûb-ı bî-hemtâ-yı Hudâ Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemın bizim salâtımıza ihtiyâcî için salât ile me‘mûr olalım. Zîrâ bu salât bir emr-i hayırdır yine Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem vâsıtasıyla bize vâsıl ve âid olur. Çünkü bizden bir salât eyleyen kimseye mukâbili on salât olunacağı âsâr ile âşikârdır.

“Ve zât-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem min-ciheti-nefsihî dâî ve mükemmil ya‘nî müstağnî-yi gayru’l-gayrdır. Cümle-i kâinât hakikat-i nûriyye-i Muhammediyye’sinden sallallâhu aleyhi ve sellem vücûda geldiğinden salât-ı mezkûrenin nûr-ı sûd ve menfaati yine bizim fuâdlarımızı işrâk ve pür-nûr eder.” diye *Şerh-i Cevheretü’s-sağîr*’de Lekânî merhûm dahi mürde-dilân-ı enâmı bu gülbang-ı beşâretle telkîn ve tefhîm eylemiştir.

“Salât-ı şerîfe makbûl mudur yâ değil midir” diye beyne’l-ulemâ ihtilâf olunup cemâl-i arûs-ı kelâmdan bu vech ile keşf-i nikâb-ı ihtilâf olunmuştur ki hakk-ı mahbûb-ı Hudâ aleyhi efdalü’t-tehâyâda olan nesîm-i anber-şemîm-i enfâs-ı salât vâsıl-ı miyâne-i berg-i gül-i sad-berg-i makbûliyyet olur ve gayrın hakkında cârî olan mâ-i garaz-intimâ-i tahiyet sâir ibâdât misillü mecrâ-yı kabûle cereyân ve adem-i cereyânı meşkûk ve muhtemeldir.

Ba‘zılar lafzen ve kitâbeten selâmdan salât-ı şerîfin tefrîk ve ifrâdının mekrûhiyyetine kâil ve ba‘zılar akse mâil oldular. Ba‘zılar dahi lafzen salât ü selâm zîver-i zebân-ı tizkâr olunsa kitâbeten ifrâdda zarar vermez diye gerden-i beyâna ta‘lîk-i hamâil eylemiştir. İşte bu güftâr-ı sıhhat-âsâr kabûl-kerde-i ulü’l-efkârdır [6^a] der. Ba‘zılar mutlakan ifrâd ve tefrîkın zararı olmadığını ihtiyâr eylemiştir. Musallî merhûm üçüncü tarîke zâhib olmuştur. Ve fezâil-i salât zât-ı maâlî-simât-ı Hazret-i Risalet-penâhî sallallâhu aleyhi ve sellem cem‘ olunsa sad-hezâr-ı kütüb ü resâil manend-i gülzâr-ı

fevâvîh-nisâr mâlâ-mâl izbâr olacağından ikisini zikr ile sâirinden ve dâmenkeş-i ihtisâr kılındı. Evvelâ makâm-ı tenvîrde şeyhten müstağnî kılar. Makâm-ı velâyete vusûlde her ne kadar reh-nümâ-yı râh-ı vusûl ve rehber-i tarîk-i duhûl olan meşâyîh-ı kirâma ihtiyâc hâsıl olur ise de ikincisi nüfûsa takviye verip harâret-i tab‘ı münkatı‘ ve muntafî eder.

Fâide: Zevî’l-basâir-i sûfîyye kaddesallâhu esrârahumu’z-zekiyye hazarâtının ma‘nâ-yı salâtta ihtiyâr-kerde-i mâ-fi’l-bâlleri olan ma‘nâyı üstâdım Hacı Ahmed Efendi hazretlerinden işittiğime göre şu vech ileddir ki “Atıyye-i hâssa-i tecellî-i zâtıyye-i ahadiyye-i ilâhiyye ile beyân olunur.” **Li-muharrihî:**

Devr-i câm-ı bâde-i gülgûnundan zâhid eğer

Zevk-yâb olsa ayağın bûs eder sâkîlerin

müeddâsı hâcegiyân-ı bender-i ulûm-ı zâhire bu şarâb-ı hayât-bahş-ı tecellî-çâşnîsini idrâk edemediklerinden cehl üzerine hüküm olunmasın için ondan kasr-ı enâmîl-i kalem-i terkîm eylemişlerdir.

hurûf-ı cârreden, على من منه emrine müteallik, من mîmin fetha ve nûnun sükûnuyla ism-i mevsûldur. Minhuda olan من mîmin kesri, nûnun sükûnuyla harf-i cerdir ki ibtidâiyye yâhûd ta‘lîliyye olur. انشقت kelimesine müteallik ve fi‘l-i mezkûr mevsûl-i mezkûrun sılasıdır. Zamîr dahi {5a} mevsûle âiddir.

Tefsîr-i hurûfât: Ziyâ-yı şems-i vücûd-ı²⁶⁴ Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem nûr-ı kamer-vürûd-ı Ahmedî’den yâhud asl-ı zevât-ı halkıyye olan zât-ı risâlet-penâhî ve sıfât-ı tecellî-âyât-ı Hakkıyye’den müstemed olan sıfât-ı nebevîden demektir. Ve men-i mevsûle ile şeref-pîrâ-yı âgâz-ı kelâm ve medlûl-i rahmet-meşmûlünü ibhâm eylediği şân-ı nebeviyyeye mezîd-i ta‘zîm ve fart-ı tefhîmî iş‘ârdır. Çünkü mevsûl-i mezkûrun sılasını îrâd ol müjde-resân-ı rahmet-i Hallâk-ı nûr-bahş-ı salât-işrâk Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini [6b]²⁶⁵ mûrad eylediğini müş‘ir olmağın ma‘mûl-i zarfı hasr müfîd olan âmîli üzerine tekaddüm ve tasaddur ettirdi. Zîrâ sâbîku’l-

²⁶⁴ B: -“vücûd-ı”

²⁶⁵ “Şu takrîrimiz ism-i nebevî niçin sarâhaten zikrolunmadı?” suâline cevâbdır ki tafsîli şu vech ile tasvîr olunur. Sebeb-i terk-i sarâhat mezîd-i ta‘zîm ve fart-ı riâyet ve tekrîmde إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (el-Ahzâb, 33/56) âyet-i kerîmesine ıktifâdır. Çünkü Cenâb-ı Hakîm-i Mutlak cemî‘-i peygamberâna hîn-i nidâda esâmîleriyle da‘vet eyleyip Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini يا أيها النبي يا أيها الرسول diye şânını tefhîm ve kadrini ta‘zîm ederek da‘vet buyurduğunu Lâlezârî Muhammed Tâhir Efendi merhûm tahkiye ve beyân eylemiştir rahimehullâh.” (Varak kenar notu)

verd-i gülşen-i nübüvvet olan vücûd-ı bihbûdu lahlaha-sûz-ı gülistân-ı şefâat olup hurûf-ı ism-i ezeli resm-i nübüvvet-penâhîsini nâmzed-i sikke-i nizâm-ı لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك-ı kılmiştir. Ya'nî pertev-endâz-ı âlem-ı şuûnât olan zuhûr-ı tecellî-i şühûdîden garaz ancak vücûd-ı nûr-alûd-ı risâlet-penâhîden ibârettir. **Beyit:**

Şeref-pezîr-i risâlet ki zâtıdır mutlak

Mukayyedât-ı şuûn-ı bedîadan maksûd

müfâdıncı eğer teşrîf-i arsa-i vücûd buyurmaları taalluk-kerde-i irâde-i hikmet-âmîz-i Rabbânî olmasa bu tertîb-i rengîn-i encümen-i âlem-nümâyân ve micmere-i murassa'-ı eflâk-gerdân olmaz idi ki hattâ esrâr-ı pinhânî mânend-i gonca-i gülzâr şükûfte ve mekşûf-ı giribân ve fuâd-ı külûm-ı bî-çâregiyân eser-i feyz-merhem-i fühûm ve ulûm-ı ervâh ve memâlik ve emlâk-ı sâire ile çâre-sâz-ı dermân ola. [20] Bunun için musallî merhûm kuddise sırruhû انشقت الأسرار diye zîb-bahş-ı intizâm-ı kelâm buyurdu. İnşikâktan murâd bürûz ve zuhûr ma'nâsıdır. Ya'nî bâb-ı genc-i esrârın infitâkı ve guyûb-ı vücûd-ı pinhânînin ittizâh ve inşikâkı ol miftâh-ı kufl-i îcâd Efendimiz hazretlerindendir. Ya'nî esrâr-ı hafiyenin cümle-i inkişâfı Cenâb-ı Resûlullâh'ın sallallâhu aleyhi ve sellem vücûd-ı âlîleriyle demek. Esrâr sırrın cem'i olup kâlib-ı insâniyyede bir mûdia lâtıfedir ki mahall-i müşâhede odur.

Istılâh-ı Sûfiyye'de üç mertebedir ki sırr-ı ilim, sırr-ı hâl, sırr-ı hakikat diye nâm vermişlerdir. Ve onun üzerine akvâl-ı mehâsin-iştîmâl-i kesîre serdiyle gubâr-ı i'tirâz-ı mu'rizâtı ayn-ı cevâbdan izâle ve basar-ı bî-basîretlerine sürme-zen-i inkişâf olarak murâdlarını irâe eylemişlerdir. Hâtîme-i velâyet Muhyiddîn ma'den-i ma'rifet kuddise sırruhû: سر العلم بإزاء حقيقة العالم به، وسر الحال بإزاء معرفة مراد الله فيه، وسر الحقيقة بإزاء ما تقع به الإشارة من الروح. ibâre-i rûşen-şerâresiyle zîver-[7b]ârâ-yı mecmûa-i terkîm ve *Fütûhât*-ı ilhâm-alâmât-ı mürşidânesinin yüz doksan dokuzuncu bâbında, **Nazım:**

السر تثبيت المراتب فافتكر	فهو الدليل على ثبوت الواحد
بالفرد صح وجودنا في عيننا	في غائب إن كان أو في شاهد
إن الإشارة بالحقيقة تيمت	وهي الدليل على انتفاء الواحد
والحال يطلبه المراد بكونه	فيه بحكم لا يكون بزائد
والعالم التحرير إن قامت به	صفة العلوم فحكمه كالفارق

diye zî-bende-i silk-i tanzîm buyurmuşlardır.

Ve esrâr, zâtîyye ve {5^b} esmâîyye ve sıfâtîyye ve ef'âliyyeye münkasım olup onlar mukaddemâ tecellî-i ism-i bâtın mazhariyetiyle pür-nûr²⁶⁶ ya'nî nûr-ı kibriyâ ile mahlûkâtın mahcûb ve mestûr idi. Vaktâki Nûr-ı Hudâ aleyhi efdalü't-tahâyâ hazretleri zîver-ârâ-yı erîke-i nübüvvet oldu, bu taksîm-i çihâgâne mânend-i serv-i hırâm-ı mahbûb-ı yegâne matla'-ı nûr-ı nübüvvet ve maşrık-ı şems-i risâlet aleyhi miskü't-tahiyyet hazretlerinden sahâ-i çemenzâr-ı Bürûza hırâm-âver-i vücûd oldu. Ve tecellî-i ism-i Rahmâniyye-i zâhire mazhariyetle zâhir ve ism-i mübîn tecellîsinde mazhar düşerek zâhir olup mü'minîn-i vahdet-âyînlerden ref'-i hicâb-ı mâniatü'l-vuslat olarak lâyhâtü'l-envâr oldu. Zîrâ sürme-zen-i çeşm-i eş'ar kılındığı üzerine ma'den-i esrârla Nebiyy-i bî-iştibâh Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem tecellî-i evvel olduğundan kâtibe-i esrâra kenz-i yenbû' ve hall-i remz-i mecmû' ve mahtid-i usûl ve fûrû' ve üns-i vücûd ve kuds-i şühûd-ı pür-lümû'dur. Ve kamer-i vücûd-ı serâir yed-i beyzâ-yı nübüvvet-penâhîden münşak ve semer-i nahl-i zuhûru ol şecere-i asliyyeden münbit ve mürtezak oldu.

Vaktâki mücerred inşikâk-ı esrâr âlem-i a'yândan âlem-i imkâna Bürûz ve zuhûru seyyid-i kâinâta muhtâc oldu ise tetimme-i esrârı tizkâr ve alâ-tarîki't-tefennün وانفلق الأنوار diyerek bir kerre inşikâk ve bir kerre infilâk ile ve inşikâk li-ecli'l-münâsebe esrâr ve infilâk-ı envâr ile terkîb ve izbâr kılındı. İnfilâk dahi inşikâk gibi zuhûr ve Bürûz ma'nâsınadır. Ya'nî dahi salât ve selâm güldestesin yâ Rab ol bir men üzerine nisâr-ı revâyıh kıl ki cümle-i envâr ol zâttan zâhir oldu demektir. Zîrâ Cenâb-ı âfitâb-ı [7b] cihân-efrûz-ı nübüvvet aleyhi enverü't-tahiyyet hazretleri bir nûr-ı nuhustîndir ki ilm-i muhîta-i ilâhiyyeden bu mevcûdât zuhûra gelmeden onun nûr-ı cemâl-i bâ-kemâli zîbende-i levha-i âlem-i bûd olmuştur. Ve ol dürre-i beyzâ-yı nûr-ı hazret-i Muhammedî katre-bâr ve gül-i sad-berg-i gülistân-ı nübüvvet jâle-rîz-i hayâ-disâr oldukça bi'l-cümle envâr-ı hissiyye ve ma'neviyye teferru'-yâfte oldu. Ve bu şâhid-i gülçehre-i müddeâya Câbir radiye anhu rabbuhu'l-kâdir hazretlerine hitâben şeref-vürûd eden إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ قَبْلَ الْأَشْيَاءِ نُورَ نَبِيِّكَ مِنْ نُورِهِ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورَ نَبِيِّكَ وَمِنْ نُورِي خُلِقَ كُلُّ شَيْءٍ hadîs-i şerîfleri tarâvet-bahş-ı te'yîddir. Zîrâ hakikat-i Muhammediyye nûru'l-envâr, sırru'l-esrâr ve asl-ı küll-i mâ-yutlaku aleyhi'l-halk ve'l-âsâr olduğu âzâde-i terkîm ve izbârdır.

²⁶⁶ B: -"mazhariyetiyle pür-nûr"

Mîl Nûr-ı celâlet-mevfûrda şeref-pîra-yı sûtûr-ı Kur'âniyye olan مِثْلُ نُورِهِ
 fermûde-mekresinden نُورٌ عَلَى نُورٍ da (en-Nûr 24/35) bulunan nûr-ı sâniiden murâd güher-
 sencân-ı gencîne-i esrâr-ı Furkâniyye'den Ka'b ve İbn Cübeyr nezdinde Nûr-ı Cenâb-ı
 Resûl-i kadîr idiği kavî-i rehînü's-sedâd ve ma'nâ-yı الله نور السماوات هادي السماوات ve مِثْلُ
 لما خلق الله تعالى آدم جعل ذلك النور في ظهره فكان يلمع في جبهته فيغلب demek olup مثل نور محمد , نُورِهِ
 sellem aslâb-ı²⁶⁷ ecdâdda müstevda'-ı Rabbânî imiş. {6a} كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
 nass-ı ilâhiyyesinde olan misbâhdan kalb, zücâceden sadr-ı nebevî ve şecere-i
 mübârekeden Hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâm murâd olup darb-ı mesel kabîlinden olarak
 arûs-ı ma'nâ şu vech ile arz-ı cemâl-i bî-hemtâ eder ki ol şem'-i²⁶⁸ ziyâ-pâş-ı bezm-gâh-ı
 hidâyetin mânend-i mişkât-ı nûrâniyyet-simât olan misbâh-ı kalb-i re'fet-perverleriyle
 zücâce-i sadr-ı pür-merhamet-güsterleri misâl-i kevkeb-i dürrî lemeân-ı nûr-ı îmân ve
 hikmetin cay-gâh-ı efhari olup şecere-i mübâreke-i sulb-i İbrâhîm-i kerîmü'l-hasletten
 yed-i kudret ile îkâd-kerdeliği hasebiyle fermûde-i celâlet-medârı يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ
 تَفْسَسْهُ نَارٌ mefhûm-ı tekrîm-meşhûnundan [8a] pertev-endâz olan ma'nâ-yı tâb-dâr üzere
 lemeân-ı tekellûm-i i'câz-terennümleri feûle-fürûz-ı kelâm ve ziyâ-pâş-ı mesâmi'-i enâm
 olmaksızın ol şem'-i bezm-i imkânın zeyt-i nübüvvetleri kandîl-i muallâ-tâk-ı hidâyet ve
 şöhret olmak misâl-i sirâc-ı münîr rûşen-kun-i zamîr idüğü Tefsîr-i Sehl ibn Abdullâh'dan
 müstefâd ve bi'n-nisbe ilâ te'vîlâtî'l-cumhûr kurretü'l-ayn-ı erbâb-ı reşâd olmağın ba'zı
 dânişverân-ı fenn-i tefsîrin kalem-zen-i safha-i nazar-ı tahrîr oldukları kelâmlar zebân-
 güzâr-ı hâme-i bî-mecâl kılınmak revâ görölmedi.

Ve Cenâb-ı Nûr-ı pür-fürûğ-ı Hudâ ve matla'-ı şems-i ihtidâ Efendimiz
 sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin nûran ve sirâcen münîra قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ (el-
 Mâide 5/15) ve (el-Ahzâb 33/44-45) إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا
 gibi âyât-ı kerîmelerde nûr u sirâc-ı münîr vasfıyla tavsîf buyurulması dahi te'yîd-sâz-ı
 kavî-i²⁶⁹ Sehl'dir. Hattâ münâdiyân-ı bender-gâh-ı midhat-ı risâlet-penâhîden bir zât-ı
 şerîf, **Nazım:**

وإذا كانَ مِن غَلاكِ العَلاءِ

ونبیا وليس طین وماء

كُنتَ نُورًا وَكَانَ ثَمَّ عَمَاءُ

²⁶⁷ B: - "aslâb-ı"

²⁶⁸ B: "şems-i"

²⁶⁹ B: "te'yîd-i kavî-sâz-ı"

وكيف ترقى رُقيكَ الأنبياء باسماء ما طاولتها سماء
ولك الكونُ كان إذ كُنْتَ فَتَحَا ثم حتما لَهُ وَلَمْ نال نُصْحَا وإِذَ الأنبياءُ ساووكَ مَدْحَا
لم يُساووكَ في غلاكِ وقدحا ل سناء منك دُونَهُمْ وَسَنَاءُ

diyerek hemziyye-i Bûsîrî tahmîsinde nûr-ı a‘zâm ve bedr-i efhâm-ı nebeviyyeyi beyân eylemiştir. Ve envâr dahi الظاهر بنفسه المظهر لغيره ta‘rîfiyle lem‘a-pâş-ı îkân-ı enâm olan nûrun cem‘idir ki [23] envâr-ı rabbâniyye ve envâr-ı rûhâniyye ve envâr-ı esmâiyye ve sıfâtiyye ve zâtiyye ve envâr-ı tabîiyye ve envâr-ı cihâtiyye ve envâr-ı aliyye ve süfliyye ve ayniyye ve gaybiyye ve bu misillü envâ‘-ı seniyye ve aksâm-ı celiyyeye münkasım olup bi-ecmaihim Cenâb-ı Nûr-ı nuhustîn aleyhi salâtü rabbü’l-âlemîn Efendimiz hazretlerinden müfâza olur. Ya‘nî menba‘ ve mevridi Hazret-i Peygamber aleyhi’s-salât mâ tünevvirü’l-kamerden işbu namat-ı fâide-i feyz-âide dahi retîme-i benân-ı cenân-ı ihvân ola ki nûr-ı evveliyye-i zâtiyye-i Muhammediyye’dan kalem-i a‘lâ ve akl-ı evvel ile ve iktibâs-ı feyz-i esrâr ve envâr olunduğu [8b] cihetle cevhere ve kubbe-i hadrâ ve dürretü’l-beyzâ ile ta‘bîr olunur. Sâlâr-ı muhakkıkîn-i ulûm-ı zâhire ve bâtına ve mihribân-ı maâlî-beyân-ı tarîkat-ı aliyye İbrâhîm-i Desûkî kuddise sirruhû hazretlerinin, **Beyit:**

على الدرة البيضاء كأن اجتماعنا مِنْ قبل خلق الخلق والعَرْشِ قَدْ كُنَّا

beyt-i velâyet-âmîzi buna nâzırdır. Ve şeref-pirâ-yı erîke-i a‘yân olduklarından kabzatu’n-nûr ve melîhatü’l-gayb ile takrîr olunur. {6b} Nitekim şehinşâh-ı maârif-iktinâh Hazret-i Muhammed el-Bekrî kuddise sirruhûnun, **Beyit:**

قَبْضَةُ النُّورِ مِنْ قَدِيمِ أَرْتَنَا فِي جَمِيعِ الشُّؤْنِ قَبْضًا وَبَسْطًا

Ve bu kasîde-i hoş-nadîdenin tahmîsinde şinâver-i derk-i ulûm ve merhem-sâz-ı her bîmâr-ı külûm Şeyh Abdülganî en-Nâblusî kaddesallâhu sırrahu’l-kudsî hazretlerinin, **Beyit:**

لَبَسْتَنِي مَلِيحَةُ الْغَيْبِ مَرَطًا وَبِهَا قَدْ تَعَلَّقَ الْقَلْبُ قِرْطًا

beyinlerde vâki‘ olduğu bu müddeâyâ şâhid-i âdildir. Şârih kuddise sirruhû müşârun-ileyhimâyâ iktidâ ederek bi’t-tanzîm buraya tahrîr eylediği kasîde-i mübâreke dahi teberrûken tahrîr olundu. **Nazım:**

في التجلي كم جاءنا كل سر في معانيه جَلَّ حَصْرًا وَضَبَطًا

ثمّ لاهوتُ قُدسِنّا ما تجلّى	لسوى عارف رقى وتخطّأ
جبروت المقام يجبر كُشري	في تجلّيه إذا وأعطى
ملكوت الوجود أفقد في الوج	مد تدلّ تدلّيه مِنْ تولّيه تمطا
ثمّ ناسوتنا به حصل السرّ	فمن يدره تزايد بسّطا
وبلوجي لما جلّاه اقترابي	قلم العقل كم به خُطّ خطّأ
وجلالِي الجلال نور الجمال	وكذاك الجمال رفعا وخطّأ
وشهدنا في قبضة الثُّورِ سِرا	نَقَطْنُهُ جواهر الحسنِ نَقْطَا
ورأينا في العَصْرِ يجتمعُ الشم	ل بحب إذ لقبوا تلك وَسَطَا
وبمجلّى الأفعال يمحَقْ شرك	خافي بالفؤادِ أحكم ربطا
وبتجلّي الأسماء يشهد قلبي	كلُّ سرّ عن المدار شطا
وبمجلّى الصفات تشهد ذاتا	قدّستْ أن تُرى لمن فاتَ شَرَطَا
ويعجز نقر عن درك كُنْهِ الدّا	ت والوصف والمخالف أخطا
وأشهد الوصل يا خليلي بالفضل	وإياك أن تقل ذاك أُبْطَا
أين مَنْ شاهد الكرامة ممن	شاهد الحقّ إنّ ذاك لاوطا
والذي قد رآه ما أراه	كشَطَ الريبُ عنه في الغيب كَشَطَا
يتجلّى لنا فيبدو ونخفى	ثم نبقى عدلا ونظهر قسطا
أمره واحد فَمَنْ زيح عنه	ستر وهم يُسَقَى به الإسْقَنْطَا
جاهد النّفْس يا مرید تشاهد	نور غيب لظلمة الغير غطا
عَقْد أسرارهِ لقد نظمته	يد غيب الغيوب كالسمط ربطا
شرطت رتقُ صَبْها فأرتَه	[9a] فتق جيب الحشا جزاء شرطَا
درك سر الوجود عز منالاً	ومثالاً عنه القياد توطا
مصطفى اسمي إلى الصديق انتسابي	ولطه الرسول قد صِرْتُ سِبْطَا
فعليه الصلاةُ ثمّ السلام	من مُنادٍ ما بارق يتمطّا
وعلى آله وصحب كرام	ما نسيم الوصال حرك قرطا

Hâsıl-ı ma'nâ-yı fikrateyn اللهم ey benim her bir umûr-ı husûsumda kendisine

yalvardığım Rabbim! صل sen azîmü’ş-şân tecellî-i zâtîyye-i ilâhiyyeni dâimî buyurmaklığını ricâ ederim. من على ol bir zât-ı nübüvvet-simât üzerine ki منه ol zât hüviyetinden yâhûd ol zât için انشقت zâhir oldu ya’nî meydâna çıktı. الأسرار kâffe-i sırlar ya’nî gizli olan şeyler. وانفلقت dahi onun zâtından yâhud zâtı için âşikâr oldu. الأنوار cemî’-i nûrlar demektir. **Beyt li-nâmıkîhî:**

Hâsılı ma’nâ-yı aşkı nakş eden gönlünde hep

Mushaf-ı hüsn-i dilârâyı güzel tefsîr eder

beyt-i mürtecelesi mantûkunca ser-â-pâ tahrîr olan hâsıl-ı ma’nâları levh-i dile nakş edip bâr-gâh-ı Rabb-i İzzet’e mülâhaza-i ma’nâ ile yalvarılır ise makbûl olacağı âşikârdır.

ارتقت الحقائق, وفيه ارتقت الحقائق, vâv harf-i âtıfa. في harf-i cer. Zamîr من’den murâd olunan zât-ı hüceste-simât-ı nebeviyyeye râci’dır. ارتقى nâkıs yâî olan ارتقى ya’nî iftiâl bâbından müfred ve müennestir. Âlî ve mürtefi’ olmak ve meydâna çıkmak ma’nâsındır. رتق kelimesinden zannedip ارتقت nüshasını rivâyet yâhûd evvelinde olan olan hemze {7a} mutazammın ma’nâ-yı sayrûret olup if’âl bâbından olarak ol zâtın hüviyyetinde müctemi’ oldu demek olur diye izhâr-ı ilm ü dirâyet eden her ne kadar kelâmı ma’kûl ise de kendisi fenn-i bedî’den bî-behre imiş.

Hakâyık varlık ve vücûda delâlet eden Hak kelimesinden me’hûz olan hakîkat kelimesinin cem’i olup حقيقة الشيء derler. Zât ma’nâsındır. Seyyid Şerîf kuddise sırruhû Ta’rîfât nâm kitâbında حقيقة الشيء ibâresini ما به الشيء هو ile ya’nî “Zâhirde o şey ile tahakkuku i’tibârîyle gayrıdan tasavvurunu²⁷⁰ men’ eden şeye denir. [9b] İnsâna nisbetle hayvân-ı nâtık gibi ki dâhik, kâtib gibi evsâfı mesâbesinde değildir. Zîrâ onlarsız insânı tasavvur mümkün olur.” diye tefsîr ve beyân buyurmuşlar.

Ve elif ve lam dahi cins yâhûd istiğrâk içindir. Ve hakâyık dahi iki kısım²⁷¹ olup birisi hakâyık-ı gaybiyye ve birisi hakâyık-ı şehâdiyyedir. İmdi bu ibâre-i müstetâbdan sâtiu’z-zuhûr olan ma’nâ-yı münîfte bu gûne pertev-endâz-ı sahîfe-i tahkîk ve îzâh olunmuştur ki mahcûbe-küşâ-yı perde-i gayb-ı pinhânî âfitâb-ı cihân-efrûz-ı lâ-mekânî aleyhi salâtu rabbihi’s-samedânî Efendimiz hazretleri âlem-i gayb-ı hüviyyetten âlem-i

²⁷⁰ B: “tasvîrini”

²⁷¹ “Hakâyık-ı ilâhiyye, hakâyık -ı kevnîyye dahi denir. Ve sâir ta’bîrât ile dahi arâyîş-bend-i kitâbe-i ta’bîr olduğu âzâde-i kayd-ı rakamdır.” (Varak kenar notu)

ayn-ı şehâdiye lem‘a-pâş-ı zuhûr ve makâm-ı taayyün-i²⁷² evveliyye-i nûrâniyye-i nebeviyyede cây-gîr-i pür-hubûr oldukta cümle-i hakâyık irtifâ‘ ve i‘tilâ ve keşf-i bürka‘-i cemâl-i pür-nûr ve senâ eylemiştir ki ol taayyün-i evveliyye-i Muhammediyye‘yi Cenâb-ı Rabb-i Vedûd cümle-i a‘yâna mümidd-i mahsûsa ve merdümek-i her ayn-ı bînâ ve a‘mâya nûr-ı pür-delâsa kılmıştır. Bülbül-i gülistân-ı velâyet-i ulyâ Ebu‘l-Vefâ kuddise sırruhu‘l-a‘lâ hazretlerinin ezhâr-ı hadîka-i tab‘-ı maârif-neb‘-i ârifânelerinden güldeste olan işbu, **Nazım:**

عيسى و آدم والصدور جميعهم هم أعين هو نورها لماورد
لو أبصر الشيطان نور جبينه في وجه آدم كان أول من سجد

manzûmesi muattar-sâz-ı meşâm-ı müddeâ kılar.

Ve nûr-ı zâtiyye-i Muhammediyye cümle-i muhtârândan evvel yed-i kudret-i ezeliyye ile ictibâ vü ıstifâ kılınıp kâtibe-i gürûh-ı mezkûreyi onun fûrûğ-ı nûr-ı²⁷³ nebeviyyesinden halk ve îcâd ve onlara hâdî-yi râh-ı sedâd ve mazhar-ı midhat-ı ve وَإِنَّكَ nebeviyyesinden halk ve îcâd ve onlara hâdî-yi râh-ı sedâd ve mazhar-ı midhat-ı ve وَإِنَّكَ (el-Kalem, 68/4) olduğun kâffe-i enâma işâa ve ibdâd kıldı. Ve-lekad ahsene‘l-mâdihü’s-sâdih fî kavlihî, **Nazım:**

يا مصطفى من قبل نشأة آدم والكون لم تفتح له الأغلاق
أبروم مخلوق ثناءك بعدما أثنى على أخلاقك الخلاق

Ve ol âb-rûy-i asfiyâ ve tâc-ı re’s-i hayl-i evliyâ mümidd-i cemî‘-i himem ve sâhib-i cûd-ı kerem Efendimiz hazretleri dâimâ cümle-i hakâyıka mümid olmaktan hâlî olmadıklarından için hakâyık-ı mezkûre zulmet-gâh-ı hazîz-ı ademden reh-nümâ-yı çerâğ-ı nûr-ı [10a] Muhammedî ile rütbe-i vâlâ-yı vücûd-ı maâlî-âlûda terakkî ve i‘tilâ eylemiştir. Hâme-cünbân-ı iş‘âr olunduğu üzere mine‘l-ezel ile‘l-ebed her bir hakâyık ve taayyünât-ı gaybiyye ve şehâdiyye menba‘-ı füyûzât-ı ilâhiyye olan hakikat-i Muhammediyye‘den imtidâd bulup ol câm-ı pür-râh-ı hakâyık ve rekâyıka hâhiş-ger ve tâlib olanlar hum-hâne-i mâlâ-nihâye-i ilâhiyeden {7b} sâkî-yi şarâb-ı ilm ü irfân ve mümidd-i ervâh-ı ins ü cân aleyhi salâtü rabbihi‘r-Rahmân Efendimiz hazretlerinin vesâtat-ı âlileriyle ahz ve nûş ederler. Ve mânend-i hübü-ı nesîm-i anber-şemîm sereyân-

²⁷² “İşte bu taayyün-i evvel gayb-ı mutlaka nisbet ile zâhirdir. O zuhûr-ı Muhammediyye‘de cemî‘-i hakâyık irtikâ buldu demektir.” (Varak کنار notu)

²⁷³ B:- “nûr-ı”

ı imdâd-ı hazret-i nûriyye-i külliyye-i mümidde-i Muhammediyye cihetiyle gonca-i ne-şüküfte-i zevâhir ve havâfi-yi hakâyık-ı gülzâr-ı maârif-âsâr âlem-i kevn ü fesâdda küşâde-i berg-i revâyih kılınarak herkes alâ-kadri-isti'dâdihâ hisse-mend-i şemme-i revâyih olurlar. Kaldı ki hakâyık-ı mezkûreye sûret-i sereyân-ı Muhammediyye iki cihetle olup sûret-i sereyân-ı hafiyye ser-i satr-ı hurûfât olan elifin diğer hurûfâta sereyânı ve sûret-i celiyye dahi sûret-i resm-i ma'lûme-i elifiyye misillüdür. Çünkü vücûd-ı ziyâ-âlûd-ı nübüvvet-penahî fâtihâ-ı kitâb-ı hilkat-i vücûdiyye olduğu misillü elif dahi evvel-i hurûfât-ı sâire olduğu ve bir de sâir hurûfâtın elifle kıyâmına tevfikân cümle-i kâinâtın dahi nûr-ı Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ Efendimiz hazretlerinin Cenâb-ı Rabbü'l-âleminden müstemid olduğu imdâd ile kâim oldukları der-kâr bulunduğu sebebiyle meyânelerinde münâsebet²⁷⁴ vardır.

Ma'lûm-ı fetânet-mevsûm-ı hazarât-ı maârif-mendân ol ki âlem-i rakamda noktadan ibdâ'-ı hurûfât murâd olundukta ibtidâ minkâr-ı yerâa-i hikmet-berâadan kâmet-i mevzûn-ı elif sûret-yâfte-i vücûd olduğu ecilden mazhar-ı rütbe-i ûlâ ve beyne'l-hurûfât sadr-nişîn-i merâtib-i ulyâ olduğundan mertebe-i ibdâ' gayra mazhariyeti dahi kendine ism-i kerîme-i bedîin nâzır olduğu ecilden idüğünden evvel-i hurûfât ile neşr-i şöhrat ve kalem-i a'lâ ile dahi²⁷⁵ hem mertebet olduğu gibi hakâyık da hakikat-i nûriyye-i Muhammediyye için dahi bi-hükmi'l-asâle mertebe-i evveliyyet vardır ki dürer-nisâr-ı mefârık-ı enâm olan اول ما خلق الله روي hadîs-i şerîfi buna delîldir. Ve hadîs-i şerîfte **[10b]** makâm-ı روي نورى şeref-sudûr eylediği dahi dest-i cîde-i yerâa-i rüvâttır. Pes kalem-i a'lâ ve اول ما خلق العقل hadîs-i şerîfinde olan akl-ı evvel hakikat-i Muhammediyye'den ibârettir.

Ve sülûse-i mezkûre dahi meyân-ı mezâhir-i halkıyyede evvel-i taayyünât ile muabber olan cevher-i ekberden ibârettir. Bu sûrette şu hakâyık ile olan evveliyyet-i mertebe bi'l-hüküm ve'l-asâledir. Ve cevher-i mezkûrun gayrısına tekaddümü tekaddüm-i hükmi-yi rütebîdir yoksa tekaddüm-i zamânî değildir. Zîrâ ol vakt-i ilâhîde mevcûdiyyet-i zamân mutasavver olmayıp şuûnât-ı ilâhiyyeden başka aslâ bir şey mevcûd değil idi. Ber-muktezâ-yı hükmi-i ilâhî evvel-i şuûnât asâleten ve hükmen mertebe cihetiyle mevcûdâtta takdîm ve te'hîri müstelzim olmuştur. İşte bu mes'ele-i

²⁷⁴ B: "sebeb"

²⁷⁵ "Zîrâ kalem-i a'lâ evvel-i mahlûk olduğu gibi misillü elif de evvel-i hurûfâttır." (Varak kenar notu)

gāmıza hayret-geh-i ukûl-ı ekserîn olduğu Hazret-i kutbu'l-evliyâ Cîlî kuddise sırruhûnun güldeste-i riyâz-ı musannefâtından istişmâm ve istirvâh olunmuştur.

Fâide: Bâlâda rişte-i keşf ü beyâna keşîde olan ezhâr-ı revâyih-nisâr-ı takrîrât-ı âcizânem muattar-sâz-ı dimâğ-ı dakîkâ-bünyân olacağı der-kâr ise de mârru'z-zikr فيه kelimesinin zarfiyyeti Cenâb-ı muallâ elkâb-ı Hazret-i nebevî mazhar-ı cümle-i esmâ-i ilâhiyye {8a} oldukları hasebiyle mâ-vuzia-lehinde ve irtikâ dahi esfelden a'lâya suûdda isti'mâl olup bu hâl ile hakâyık-ı mezkûre dahi hazîz-ı zulûmât-ı ademden sâha-i bâlâ-yı zuhûra irtikâsı cihetiyle nazar olundukta kelime-i mezkûre dahi ma'nâ-yı hakîkîsinde müsta'mel oldukları rehîn-i hayyiz-i kabûl olup ma'nâ-yı mecâzîlerini tefekküre mahal kalmadığı irâde-i külfе-i beyândır. Ve maa-hâzâ ma'nâ-yı mecâzîlerinde isti'mâli takdîrde ارتقت zaharat ma'nâsına وفيه lâm yâhûd bâ ma'nalarına haml olunur.

İmdi cümle-i hakâyık-ı ulviyye ve süfliyye, ma'neviyye ve hissiyye, latîfe ve kesîfe cümlesi âlem-i ademden sâha-i vücûda âlem-i ğaflet ve gaybiyyeden meydân-ı huzûr ve şühûda âlem-i hicâbdan mizmâr-ı iktirâba hırâm-âver-i zuhûru mazhar-ı merâtib-i ilâhiyye-i aliyye enver-i tecelliyât-ı ilâhiyye Efendimiz hazretlerinin imdâd-ı âmme ve irşâd-ı tâmme-i zât-ı hüceste-nâmı ile husûl-pezîr olmuştur. Çünkü vücûd-ı rahmet-âlûd-ı nübüvvet-penâhî rahmet-i âmme ve ni'met-i [11a] tâmme olduğun وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (el-Enbiyâ 21/107) âyet-i kerîmesine mazhariyyetleri isbât eder.

Pes hakâyık-ı mezkûre kalb-i nebeviyyede terakkî edip bâtın-ı âlîlerinde tecellî olunduysa kalb-i Muhammedî ma'den-i hakâyık ve esrâr ve bâtını mehit-i ulûm u envâr oldu. Ya'nî mazhar buyurulduğu tecellî-i ilâhiyyenin ekseriyetinden nâşî olup gayr ise ol tecellîye tâb-âver-i tahammül olamadıklarından ve onda müctemi' olan cümle-i enbiyâ ve mürselîn ve urefâ ve siddîkînde müfterık olduğundan ötürüdür. Zîrâ hakâyık-ı arşîyye ve esrâr-ı kürsiyye ve ulûm-ı levhiyye ve envâr-ı melekîyye olup kalb ve bâtın-ı Muhammedî dahi ol âlemlerden olduğundan beynlerinde mücâneset vardır.

وتنزلت علوم آدم²⁷⁶ vâv âtîfadır. تنزلت tefâul bâbından tedric ile azca azca inmek

²⁷⁶ “İşbu hadîka-i hüceste-ma'nâda kad-keşîde olan nihâl-i takrîrât-ı âcizîden ulûm-ı Âdem'de bulunan âdemden matla'-ı dîvân-ı risâlet Âdem aleyhi's-selâm murâddır. Çünkü şurrâhtan Mustafâ el-Bekrî ve Abdurrahmân Kürdî ve Muhammed Cezûlî ve üstâdım Hasan İdvî hazarâtının ihtiyâr-kerde-i âlîleridir. Lâlezârî merhûmun Âdem zikrolunup onun vereselerinin dahi ilmi murâd ve iktifâen bi'l-işrâf âdet-i Arab üzere Âdem aleyhi's-selâm ismiyle tahrîr ve i'tâd (B: “i'tibâr”) olundu.”

Ve İsmâil Hakkı merhûmun “Âdemden cins-i beşer murâd olup العزیزة الخبيصة بالإنسان وفي قلبه تنزلت العلوم demek olur. Ve câizdir ki âdem ile murâd ebû'l-beşer ola.” demeleri her ne kadar şâyân-ı kabûl ise de

hazretlerinden tenezzül eyledi. Yâhûd Hazret-i bergüzîde-i enbiyâ aleyhi etyabü't-tehâyâ Efendimiz'in zuhûr-ı aliyyeleri sebebiyle tenezzül eyledi demektir. Zîrâ Hazret-i Âdem aleyhi's-selâm ol ulûm-ı esmâ sebebiyle alâ-vechi't-tahiyye ve't-tekrîm secdegâh-ı melâike olmağa mazhar buyuruldu.

Mengûş-ı gûş-ı hûş-ı erbâb-ı îkân ola ki râmûz-ı rumûz-ı hakâyık ve gencîne-i cevâhir-i esrâr-ı dekâyık olan kitâb-ı *Fütûhât*'ının yetmiş beşinci bâbında fasl-ı ecvibe-i Tirmizî'de vâris-i kemâlât-ı Muhammedî hâiz-i izz-i fitrî ve câh-ı ebedî peyrev-i râh-ı nebiyy-i Arabî câmi'-i fazl-ı celî ve mektebî Şeyh Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû hazretleri bülbül-i gülzâr-ı velâyet ve gülbün-i riyâz-ı ma'rifet Tirmizî kuddise sırruhû hazretlerinin Âdem aleyhi's-selâm melâike²⁷⁹ üzerine tekaddüme ne vech ile nâil oldu diye istifsâr eylediklerin nigâşte-i kalem-i rivâyet ederek makâm-ı hüceste-ilzâmda nağme-i ferah-fezâ ve sürûd-ı şevk-efzâ-yı tefsîr-i âyet-i **وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ** (el-Bakara 2/31) ile ferîde-sâz-ı cevâb ve güfte-i müşârun-ileyhi pâsuh-ı müstetâb ile tefrîd ve itnâb kılmış olmağın tafsîlât-ı tefsîriyye kitâb-ı mezbûra ihâle olunarak şu vech ile ictibâ-yı ezhâr mâ-fi'l-bâb olundu ki Âdem aleyhi's-selâm alâ-vechi't-tahiyye ve't-tekrîm nâil-i tekaddüm-ı melâike-i ibâdet-vesîm olması muktezâ-yı yedân-ı mübâreke-i ilâhiyye olarak hakâyık-ı ilâhiyyeden kendi neş'etinde zâhire olan tecelliyât-ı Rabbâniyyenin esmâsını melâikeye inbâ ve ta'lîm eyleyip onlara bu mesele-i azîmede üstâd ve hâce olduğundan taallüm eyledikleri ilim sebebiyle müteallimin muallime inkıyâd ve sücûdu kabîlinden olarak Âdem aleyhi's-selâma secde eylediler. Ya'nî **لَا دَمَ** (el-Bakara 2/34) âyet-i kerîmesinde olan²⁸⁰ *lâm* illet yâhûd sebebiyle ma'nâsına olduğundan tefsîr-i âyet min-ecli Âdem yâhûd bi-sebebi Âdem demek olup kendilere ta'lîm olunan ilim için Hakk'a şükrâne olarak Âdem yüzünden secde eylediler demektir.

İmdi Âdem aleyhi's-selâm melâike üzerine bir kerre cem'iyet-i esmâ-i ilâhiye sebebiyle ve bir de **إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صَوْرَتِهِ** hadîs-i şerîfi **[12a]** müeddâsınca neş'e-i Âdemiyye sebebiyle yedeyn-i mübâreketeyn-i ilâhiyye eclinden kendi sûret-i ilâhiyye-i esmâiyyesi üzere halk olunduğu cihetle şeref-i tekaddüme ve secde-i ta'zîm ile emr bi't-

²⁷⁹ “Ve bu melâike-i müheyyeminden mâadâsıdır ki onlar halk olalı bahr-i tecellî-i cemâl ve celâl-i ilâhiyyede müstağrak olduklarından kendi vücûdlarını müşâhede edemezler. Nerede kaldı ki Âdem aleyhi's-selâmın vücûdunu fark edeler.” diye Câmî kuddise sırruhû tefsîrinde nigâr-keş-i rivâyet olmuştur.” (Varak kenar notu)

²⁸⁰ B: -“olan”

tekrîme nâiliyete²⁸¹ sezâvar buyuruldu. Ve cem‘ü’l-cem‘ menzilesi olup hâdîs-i şerîfte ta‘bîr olunan sûret-i ilâhiyye üzere zâhir olduğundan fass-ı hilâfet dahi ol gevher-i tâb-dâr-ı kân-ı ulûm ile pür-zîver kılındı.

Hâsılı Âdem aleyhi’s-selâm sebeb-i ihrâz-ı menzilet-i tekaddüm-i sûreteyn-i mezkûreteyn olmuştur. Ve Cenâb-ı Hudâ-yı müfizü’n-na‘mâ tenezzehet zâtühû ani’l-endâd ve’s-sûret ve’l-fenâ ol menzilet-i maâlî-menkabet Hazret-i Âdem aleyhi’s-selâmdan mâ-adâ hiçbir âferîdeyi mazhar kılmamıştır.²⁸² Ve bu menzileden bâlâ-ter menzile-i halkıyye yoktur. Bunun için matla‘-ı dîvân-ı nübüvvet Âdem aleyhi’s-selâm hazretlerine cemî‘-i mahlûkât üzerine tekaddüm münâsib oldu. Kezâlik cemî‘-i umûr üzere dahi tekaddüm lâ-büd ve lâzım oldu diye müşârun-ileyh hatm-i kelâm buyurmuşlardır.

{9a} Yine müşârun-ileyh Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû sencîde-i kalem-i metânet-rakamı olan *Abâdile* nam kitâb-ı cevâhir-nisâbında “اسْجُدُوا لِآدَمَ” (el-Bakara 2/34) emr-i şerîfî mevzî‘-ı *lâmda* vâki‘ olduğu için melâike Âdem aleyhi’s-selâma secde ettiler. مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي (Sâd 38/75) hitâb-ı itâb-âmîzî dahi mevki‘-ı *lâmda* şeref-sudûr ettiği için İblîs üzerine tağrîr vâki‘ oldu. Pes Âdem aleyhi’s-selâma secde olunmak üzere sâdır olan fermân-ı hikmet-beyân-ı ilâhiyyede Âdem tasrîhan ve kinâyeten zikrolunmadı. İllâ lâm-ı Âdem ile berâber cilve-ger-i mir’ât-sudûr oldu. Bu sûrette melâike sırr-ı nihânîye ittîlâ‘ kesb ederek İblîs’in cehlini ve kadr-i Âdem aleyhi’s-selâmın büzürg-vâr olduğunu bildikleri için cebîn-sây-ı rûy-i secde oldular. Ve sürme-zen-i çeşm-i eş‘âr olduğu üzere bedr-i münîr-i hakâyık-ı cem‘iyyet-i mezkûre nev‘-i beşerden hiç kimesnede cilve-ger-i zuhûr olmadı. Ancak gülzâr-ı revâyîh-nisâr-ı zâtîyyelerinden güldeste-i cevâmi‘-i kelim ithâf ve i‘tâ²⁸³ olunan mazhar-ı esmâ-i ilâhiyye ve mir’ât-ı sıfât-ı Rabbâniyye aleyhi tahîyyetü samedâniyye Efendimiz hazretlerinin gülşen-i neş‘e-i aliyyelerinde ol gonca-i hakâyık-ı cem‘iyyet-i ilâhiyye küşâde-i berg-i zuhûr olmuştur. أُوتِيَتْ جَوَامِعَ الْكَلِمِ كُلُّهَا وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلُّهَا (el-Bakara 2/31) [12b] âyet-i kerîmesinde olan *كُلُّهَا* hadîs-i şerîfinde vâki‘ cevâmi‘ ve âyet-i mezkûrede olan esmâ hadîs-i merkûmede

²⁸¹ B: “nâibiyet”

²⁸² “Zîrâ onun siat-ı kâbiliyyeti ve cem‘iyyet-i bâtnasıyla onda olan zuhûr zuhûr-ı küllî-i cem‘idir ki Hak ile halka şâmildir. Zâhir ve bâtını câmi‘dir (B: “şâmildir”). Pes onun için bu cem‘iyyete bir ahad mazhar olmamıştır.” (Varak kenar notu)

²⁸³ B: “ityân”

bulunan kelim menzilesindedir.” diye sebt-i sahîfe-i âsâr buyurmuştur.

Fâide: Bu fâide-i şevk-âide dahi pertev-endâz-ı îkân-ı ehl-i vidâd ola ki Âdem aleyhi’s-selâma mensûb olan ulûm esmâ-i ilâhîye dâir olan ulûmdur ki onun esrâr-ı hafîyyesini idrâkden kâffe-i enâm âciz oldu. Ve hazâir-i esmâya dâhil olanlar vâris-i hazret-i safî ve hâris-i sırr-ı hafî oldu. Ve bu ulûm-ı Âdemiyye ancak kâşif-i sicf-i gamâm olan vâsıta-i refîa-i Muhammediyye’siyle tenezzül-yâfte olmuştur. Zîrâ hakîkat-i Muhammediyye medâr-ı velâyet-i kübrâ ve sûret-i ism-i câmia-i Hudâ bir kutb-ı aktâb olup bi-hasebi’l-isti’dâd müstecmi’-i cümle-i esmâ-i ilâhiyye olan ism-i câmi’-i ilâhiyyenin merbûbu bulunduğundan ve cemî’-i esmâ-i ilâhiyye üzere hâsıl olan feyz ve istimdâd ol ism-i câmi’den husûl-pezîr olduğundan esmâ-i mezkûrenin mezâhiri bi’z-zarûr menba’-ı feyz u istimdâd olan ol nebiyy-i bî-endâd aleyhi salâtullâhi mâ-lâ idâd hazretlerinin terbiye-kerdesi olarak cümle-i feyz-i ulûm ve maârif ve kemâlât ve letâif-i ilâhiyyeyi ondan ahz ve istihsâl eyleyecekleri bedîhiyyü’s-sübût olduğu ve musallî kuddise sırruhû hazretleri mutlak olarak ya’nî havâs ve avâm kendi bildiği ve zevk eylediği gibi takrîr eylesin için آدم وتنزلت علوم diye keşîde-rişte-i vâsia’ eylediler. Ve ol vâsıta-i Muhammediyye ile tenezzül eyleyen mücerred ulûm-ı esmâ ile menzile-i mezkûreyi kat’ ve ihtirâz eyleyip şeref-i tekaddüm ve tekrîm ile ser-efrâz olduğu nezd-i maârif-şinâsânda ke’ş-şems fî vasatî’n-nehâr âşîkârdır.

Muhtevî cümle kemâlâtı kitâb-ı zâtın

Olamaz gayra sezâ sende olan istibdâd {9b}

Enbiyâ cümlesi pervâne-i envârındır

Sensin ey nûr-ı nazargâh-ı Hudâ şem’-i murâd

Kim ki var misl ü şebîhi bulunur âlemde

Münhasır sana fakat rütbe-i nefy-i endâd

medîha-i sahîhasına mâsadak olan bâdî-i vücûd-ı kâinât ve mazhar-ı cümle-i esmâ ve müsemmat aleyhi efdalü’t-tahiyyât Efendimiz hazretleri dahi تجلى لي في كل شيء فعلت علوم mantûkunca cemî’-i ulûm-ı [13a] vehbiyye-i fitriyye-i celiyye-i husûsiyyeye mazhar ve menba’ olduklarından ulûm-ı hakâyık-ı esmâ ile menzile-i Âdem’e nâil ve vâsıl olarak ulûm-ı sâire ve müsemmeyât ve maârif-i sâfire ile dahi,

وجل مقدار ما وليت من رتب وعز إدراك ما وليت من نعم

beşâretiyle aklın gencîne-i idrâkına sığmaz ve fehmi-i derrâke ermez daha nice nice rütebi vâlâ ve derece-i bâlâ ve ulyâya vuslatla mümtâz olduğu hattâ,

فإن من جودك الدنيا وضرتها ومن علومك علم اللوح والقلم

mazmûn-ı hikmet-meşhûnu üzere sıfât ve zât-ı ulûhiyye ve maârif-i esrâr-ı kudsiyyeye dâir ulûm-ı Muhammediyyelerinin şâmil ve muhît olduğu ma'lûmâtta levh ü kalemin ulûmu bir cüz' bulunduğu ve hâme-güzâr-ı eş'âr olduğu üzere Âdem aleyhi's-selâma ol şâh-ı serîr-i أنا أفصح ve mâh-ı sipîhr-i أنا أملح bülbül-i şâhsâr-ı bâğ-ı belâğ ve şâh-nâz-ı bülend-pervâz-ı âlem-i "mâ-zâğ" Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem zâtına mahsûs olan makâm-ı cevâmiu'l-kelimden esmâ ile imdâd olunup melâikenin secde eyledikleri dahi nûr-ı tâbân-ı Muhammediyye'nin cebîn-i mübîn-i Âdem'de lemeân eylediğinden idiği ve hâkezâ,²⁸⁴

وكل آي أتى الرسل الكرام بها وإنما اتصلت من نوره بهم
فإنه شمس فضل هم كواكبها يظهرن أنوارها للناس في الظلم

medîhasınca her bir enbiyâ bir şey ile hisse-mend-i avâtıf-ı envâr-ı Muhammediyye oldukları safahât-ı ba'zı mu'teberâtta cilve-ger-i mir'ât-ı nazar olmuştur.

فأعجز الخلاق ²⁸⁵ fâ tefrî'iyye olup yâ tenezzelet fıkrasına yâhûd cemî'-i evsâf-ı mütekaddimeyi tefrî'dir. أعجز i'câzdan nübüvvet ve risâleti inkâra tasaddî eden hasm-ı muânidi âciz kılmaktır. Fâil-i müstetiri ihtihâl-i çeşm-i iş'âr olduğu üzere iki şıkka ihtimâli olduğu âşinâyân-ı ilm-i zevkîye hafî değildir. الخلاق mef'ûl-i evveli fi'l-i mezkûrdur. Takrîri yâhûd عليه السلام فإذا كان الأمر كذلك فأعجز نبينا عليه السلام الخلاق بها demektir. أمروا بالسجدة له

Zîrâ vaktâki melâikeyi i'câz eyleyen ulûm-ı Âdem mine'l-verâseti'z-zâhire Hazret-i Peygamber-i âlî-makâm aleyhi's-salât ve's-selâm hazretlerinin kalb-i âlîlerine tenezzül eylediyse onunla cümle halâyıkı i'câz eyledi. Çünkü Cenâb-ı Risâlet-meâb aleyhi salâtü'l-aliyyi'l-Vehhâb [13b] hazretleri ulûm-ı Âdem'i ve cemî'-i ulûm-ı sıfâtiyye ve zâtiyyeyi câmi' ve şâmil olmuştur. Ve bâlâda iş'âr olduğu üzere Efendimiz aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine ulûm-ı esmâ müsemmasıyla i'tâ olunup Âdem aleyhi's-

²⁸⁴ "Hattâ âcizâne işbu şerhine hâme-keş-i beyân olduğumuz salât-ı şerîfe üzerine te'lif eylediği şerhinde Üstâdım Hacı Hasan el-Idvî en-Nakşibendî hazretleri dahi bu şikkı ihtiyâr eylemiş. Ve doğrusu şerh-i mezkûru serâpâ âşikâne ve fâzılâne revişle tahrîr ve izbâr eylemiştir." (Varak kenar notu)

²⁸⁵ "İşte bu fâ sebebiyye dahi olup takdîri أعجز العلوم demektir." (Varak kenar notu)

selâma hemân ilim bi'l-esmâ atıyye kılınmıştır. İmâm Bûsîrî kuddise sırruhû,

لك ذات العلوم من عالم الغيب ومنها لآدم الأسماء

beyt-i ma'rifet-âmîziyle bu müddeâyı te'kîd ve beyân eylemiştir. Fe-keyfeki Cenâb-ı Mu'ciz-âyât aleyhi efdalü't-tahiyyât {10a} hazretleri bu âlem-i a'yâna kitâb-ı mu'ciz-âyât ve âyât-ı i'câz-beyyinât ile gele ve cümle-i bülegâya bâis-i îrâs-ı hayret olan makâm-ı cevâmiu'l-kelim zât-ı hümayûn-ı risâlet-penâhîsine i'tâ ve îtâ kılına gürûh-ı fetânet-meknûh-ı bülegâ ve fusehâ min-küllî'l-vücûh ser-te-ser mebhût ve mufahham ve kâffe-i Arab-ı urebâ ve sâir halîka-i zevi'l-iddiâ muâraza ve sâireden âciz ve mülzem olacağı azhar mine's-şems ve'l-kamerdir.

Hâsıl-ı maânî-yi fikarât-ı selâse: وفيه Yâ Rab! Sen azîmü's-şân atıyye-i mahsûsa-i tecellî-i zâtiyye-i îlâhiyyeni ol bir zât-ı hüceste-simât üzerine ihdâ ve iksâr eyle ki dahi onun zât-ı hüviyyetinde yâhûd onun zuhûr-ı aliyyesinde. ارتقت âlî ve mürtefi' oldu yâhûd zuhûr etti. her bir hakâyık-ı îlâhiyye ve kevnîyye. وتنزلت dahi verâset-i zâhire sebebiyle kalb-i nûrânî-yi nübüvvet-penâhîde tenezzül ve takarrur eyledi. آدم'e mahsûs olan ulûm-ı esmâiyye yâhûd mihr-i sipîhr-i zuhûr-ı nûr-ı vücûd maşrık-ı nâ-bûdîden tâlî' olarak âlem-i hesî-yi bûdîde arz-ı cemâl-i tâbân ve neşr-i envâr-ı bâhiretü'l-lemeân eyledikte hazîz-ı zulmet-gâh-ı ademden hakâyık-ı eşyâ terfî'-i sâha-i âlîye vücûd kılınıp esmâya dâir olan ulûm dahi sebt-i hâfıza-ı Âdemiyyeye mürtekî-i nûrâniyye-i Muhammediyye'den tenezzül eyledi. فاعجز bu sûretle ol ulûm-ı mevrûse-i esmâiyye sebebiyle Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem âciz kıldı yâhûd mürtekî-i nûriyye-i evveliyye-i Ahmediyye'den takarrur ve tenezzül eyleyen ulûm ile hazret-i ırku's-serâ vâlid-i cismânî-yi berâyâ Âdem aleyhi's-selâm âciz eyledi. الخلاق cümle-i efrâd-ı halâyıkı, insân melâike ve cin veyâhûd melâikeyi demektir.

vâv âtîfa, [14a] lâm harf-i cer, zamîr merci' şefâat-rîz-i hâmât-ı cümle-i usât alâ-enmâ't-tahiyyât Efendimiz hazretlerinin pîş-gâh-ı merhamet-iktinâh-i nebeviyyelerine râci'dir. تضالت kelimesi ضئيل fi'linden rakîk, hakîr ve nahîf ve sagîr cisimli âdeme deniyor.²⁸⁶

Fühûm fehmin cem'i olup Şerh-i Şîfâ'da Şihâb-ı Hafâcî aleyhi rahmetü rabbi'n-

²⁸⁶ “Burada ضئيل acz-i noksânda teşbîh olundu. ضؤل acz manâsında istiâre-i asliyye olup ba'dehû acz ma'nâsına olan ضئيل'den تضالت müştak olup عجزت ma'nâsı murâd olundu. Ya'nî onu idrâkte havâss ve avâmın fehimleri âciz oldu demektir.” (Varak kenarı notu)

nehâr ve'd-dâcî cenâbının beyânına göre “Fehm, bir hey’et-i mahsûle-i nefsiyyeden ibârettir ki nefis his eylediği şeyi onunla tahakkuk ve teyakkun eder. Cevherî’nin ‘Âdet üzere ilimden ibârettir.’ diye ta’rîfî müsâmahadır. Ba‘zılar ‘Fehm, umûr-ı hâricîyeden nefsin sâir şeye sür‘at-ı intikâline denir.’ demişler.” Fakîrin ihtîyâr-kerde-i zamîrim Abdurrahman Kürdî aleyhi rahmetü rabbihi’l²⁸⁷-ebedî hazretlerinin ta’rîfidir ki “Fehm denilen bir meleke-i nûrânîyyedir. Onunla umûr-ı ma‘neviyye idrâk olunur.” Ve *elif* ve *lâm* yine istiğrâk için olup takdîri *تضأت فهم كل الخواص والعوام* demek olur.

Nûr-ı Hudâ aleyhi efdalü’t-tehâyâ Efendimiz hazretlerinde mevdû’-ı ilâhiyye olan ulûm ve esrâr ve maârif ve envâr-ı gûnâgûndan tedâul ve tekâsur-ı fuhûm-ı havâss ve avâma ve tenâhûf ve tesâgur-ı müdrike-i cümle-i enâma sebeb-i mevâdd-ı ifhâm {10b} kâffe-i zevi’l-efhâm-ı hazîza-i süfliyye-i ferşîyye olup ol mahfil-tırâz-ı çerh-i murassa‘-nitâk sultân-ı sidre-i taht ü arz ü sâk aleyhi salavâtü rabbihi’l-Hallâk hazretlerinin mevâdd-ı fuhûm-ı nûrânîyye-i resûlâneleri semâiyye-i ulviyye-i arşîyye olduğundan nâşî idüğü zamâir-i ehl-i tahkîka rûşendir. Elhak bu âlem-i süfliyyet-nihâde ziyâ-yı şems-i hakîkat-i Muhammediyye’yi fehm ü idrâkte ayn-ı fuhûm-ı cümle-i havâss ve avâm ve çeşm-i idrâk-i kâtibe-i enbiyâ ve rûsul-i kirâm hîre-nâk ve bî-mecâl ve dest-i ukülleri süreyyâ-misâl hazret-i Ahmediyye’ye vuslatta kûteh ve bî-nevâl kalır. İşte bu sebepten,
Beyit:

أين السهى عن أكمه في مراده وأين الشريا من يد المتناول

lâmiası ol zevâtın sıfat-ı kâşifeleri olacağı âyîne-i bedâhette cilve-nümâ kılar.

²⁸⁸ işbu kelâm-ı ferhunde-fircâm-ı musallî kudde sırruhu’l-âlîde *fâ* tefrîyyedir. Ve zamîr hakîkat-i Muhammediyye’ye râcî’dir. *منا*’da olan *nâ* cümle-i meâşir-i halkıyye-i ulviyye ve süfliyyeden kinâyedir. *سابق* kelimesinin

²⁸⁷ B:- “rabbihi’l”

²⁸⁸ “سابق، ولا لاحق” kelimelerinde İsmâil Hakkı Bursevî merhûmun vârid-i efkârı şerhinde ta’dâd olunmuş ise de şâyeste-i kabûl olmadığı misillü Lâlezârî merhûmun “سابق” ile murâd neş’et-i insânîyyeden bi’set-i peygamberîye kadar niyâbet-i Muhammediyye ile müşerref olanlardır. Ve لاحق ile dahi bi’set-i nebeviyyeden hâtîme-i velâyet-i âmmeye değin gelen ve gelecek verese-i Muhammediyye ve aktâb ve evliyâ ve râsihûn murâddır.” diye tevcihi şâyân-ı kabûldür. Zîrâ şârih kudde sırruhû hazretinin şerh-i kebîrde beyânı dahi bu revîştedir. Şöyle ki ‘Cemî’-i ervâh-ı enbiyâ ve evliyâ rûh-ı Muhammediyye’den müstemiddir. Zîrâ Efendimiz aleyhi’s-selâm evvelen ve âhiren kutbü’l-aktâbtır alâ-hasebî’z-zuhûr ve’z-zamân zâtlarını sâbık olan her bir nebiyy-i velîye kendileri âlem-i gaybda olduğu hâlde kendilerine lâhik olan velîye âlem-i şehâdetde gerek âhirette buldukları hâlde mümiddir ki ol imdâd sebebiyle kemâle eriştiler.’ diye hatm-i kelâm eylemiştir.” (Varak kenarı notu)

[14b] fâilidir. ولا يدرک منا لاحق ولا لاحق dahi demek takdîrindedir. Ya'nî Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'i cemî'-i fühûm-ı havâss u avâm idrâkte âciz oldular ise kâtibe-i meâşir-i mahlûka-i ulviyye ve süfliyyeden zuhûr ve rütbe cihetiyle sâbık ve lâhık olanlar kasîru'l-bâa ve mezîku'l-ittisâa olduklarından ol padişâh-ı taht-ı "ev-ednâ" aleyhi efdalü't-tehâyâ Efendimiz hazretlerinin zât-ı hümayûnlarına olan râbıta-i hasebiyye-i imdâdiyye ve nesebiyyeleriyle²⁸⁹ berâber cemî'-i ulûm ve fühûm ve mantûk ve mefhûmda olan şân-ı âlî-yi Muhammediyye ve makâm-ı refî'-i Ahmediyyelerini idrâk edemezler. Zîrâ نحن الآخرون الأولون hadîs-i şerîfinden müstebân olduğu üzerine Cenâb-ı Nûr-ı nuhustîn-i Hallâk-ı âlem sallallâhu aleyhi ve sellem min-ciheti'l-evveliyyeti'n-nûriyye sâbık ve min-ciheti'l-âhiriyyeti'z-zuhûriyye lâhıktır. وأنا يعسوب الأرواح mantûk-ı şerîfi üzere nûr-ı nebeviyye-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem cemî'-i ervâhın aslı ve onların ulusu ve rütbe ve imdâd ve is'âf ve is'âd cihetiyle mukaddemidir. Bu sûretle asl-ı sâbıkı fer'-i lâhık derk edebilir mi diye şârih kuddise sırruhû hatm-i beyân buyurmuştur.

Fâide: Fühûm-ı cümle-i mahlûkât hazret-i Muhammediyye'nin bu dünyâda vâsf ve idrâkinden tekâsur ve tesâgur ile muttasıf olduklarından onlara acz lâhık oldu. Hattâ enbiyâ-yı izâm bile her ne kadar ümmetlerine tavsîf ve beyân eylediler ise dahi alâ-vechi'l-ihâta idrâk edemediler. Velez sıfât-ı aliyye-i nebeviyyelerinden bir sıfat üzere olsun. Zîrâ insân isti'dâd ve vüs'u mikdârı idrâk edebilir. Onun için أني لأتكلّم على قدر عقولكم hadîs-i şerîfi şeref-vürûd etmiştir. Ve vüs'-ı refî'-i Peygamberî ile vüs'-ı hazîz-ı mahlûkât meyânesi beyne's-semâ ve's-semek kabîlindedir. Çünkü çendân iş'âr kılındığı üzere nesîm-i risâlet-vesîm-i âlem-i "elif lâm mîm" ve hümâ-yı himmet-peymâ-yı hâme-i "hâ mîm" mahrem-i esrâr-ı nübüvvet-âsâr-ı nâme-i "nûn" ve sultân-ı erîke-pîrâ-yı {11a} mâsadak-ı "ve mâ ente bi-mecnûn" (el-Kalem 68/2) Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri müstev'ib ve muhîr-i cümle-i kemâlât-ı [15a] zâhire ve bâtına olduklarından heykel-i zâhire-i tâhire-i saâdetleri asl-ı kâffe-i kemâlât-ı hissiyye ve zâhire ve ma'nâ-yı

²⁸⁹ "Ya'nî bâdî-i vücûd-ı kâinât aleyhi efdalü't-tahiyyât Efendimiz hazretleri fâtiha-i mahlûkât ve hâtime-i mürselîn-i güzîde-simât olup cümlesinin zât-ı hümayûnlarına tereddüd ve husûsiyet ve cümlesinin ervâhı rûh-ı pür-fütûh-ı Muhammediyye'den menfûh olduğundan haseb ve nesebce dahi merbûtiyetleri var iken ve cümlesi ol şem'-i bezm-ârâ-yı kurb-i Kirdgâr aleyhi salâtü rabbihi'l-Gaffâr hazretlerinin nûr-ı imdâd-ı rûhâniyyet-i nebeviyyelerine mazhar olduklarından medh ü senâ-yı risâlet-penâhîlerini cemî'-i kâinâta söylemişler iken beyânı bîrûn-ı râtibe-i (B: -"râtibe") takât-ı beşeriyye ve hâric-i miknet-i beriyye olan medh ve hakîkatine lâhık olamadılar demek olduğu ma'lûm-ı dakîka-şinâsândır." (Varak kenarı notu)

وكلهم من رسول الله ملتبس

غرفا من البحر أو رشفا من الديم

ibtigāsınca ahz ve iltimâs ederler. Ve evvel-i Nûr-ı Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ mazhar-ı tecellî-i ism-i Vâsi' olduğundan halkan ve hulkan cümle-i âlemiyânı muhît ve vâsi' ve hulkan ve hakkan ale't-tafsîl esrâr-ı kâinâtı câmi' oldular. Onun için merdüm-i çeşm-i cümle-i âlemiyân aleyhi salâtü rabbi'r-Rahmân Efendimiz hazretlerinin hakikat-i Muhammediyye ve hazret-i refîa-i Ahmediyye'si idrâk-i müdrike-i âlemiyândan mahcûb²⁹⁰ olduğundan idrâkinde âciz kaldılar da ba'zılar, **Beyit:**

Beyit:

وَعَلَى تَقْنٍ وَاصِفِيهِ بِحُسْنِهِ
يَفْنَى الزَّمَانُ فِيهِ مَا لَمْ يُوصَفْ

gibi ve Kıt‘a:

لوأن ينبوع المياه محابر
وكل نبات في البسيطة أقلام

وراموا بأن يحصوا إليك تشوقي
لما أدرك معشار عشر الذي رامو

misillü ebyâtlar ile ve ba‘zılar dahi, **Beyit:**

مجلس تمام گشت وبآخر رسید عمر ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

nağmesiyle ve ba‘zı diğer dahi, **Tahmîs**:

فما يشبهه شمس ولا قمر
ولا رأت مثله أنى ولا ذكر
وليس يفهمه عقل ولا فكر
فمبلغ العلم فيه أنه بشر
وأنه خير خلق الله كلهم

terânesiyle²⁹¹ dem-sâz oldular. Ve hakîkat-i Muhammediyye’yi gâyet-i idrâk ve nihâyet-i ilm ü ma‘rifetleri ancak sûret-i beşeriyyede bulunduğunu ve cümle-i mahlûkâtın hayırlısı olduğunu muâyene ve müşâhede ederek aczleriyle nağme-sâz olduklarıdır.

²⁹⁰ “Zirâ ba‘zî ârifûn جميعا لارتدوا وسلم الله عليه و سلم لو كشف حقيقته صلى الله عليه و سلم diye sebep-i mahcûbiyeti beyân etmişlerdir.” (Varak kenarı notu)

291 A: “terâne-i”

Hâsıl-ı ma'nâ-yı fıkrateyn: وله dahi onun idrâkı için. zayıf ve hakîr ve âciz oldu. الفهم her bir havâs ve avâmın fehimleri. فلم يدركه böyle olduğu takdîrde hakikat-i Muhammediyye'ye lâıyk olmadı. منا bizden bir kimse. سابق rütbe ve zuhûr cihetiyle mukaddem olanlar. ولا لاحق dahi rütbe ve zuhûr cihetiyle muahhar olanlar demektir.

gül bağçesine [15b] ve envâ'-ı ezhârı müştemil olan şükûfe-zâra ve hoş-bû meyveler hâsıl olan bağçeye ıtlâk olunan ravzanın cem'idir. Ve melekûta izâfeti²⁹² على لجين الماء misillü müşebbeh-bihin müşebbehe izâfeti kabilindendir ki الملكوت الذي هو كالرياض لجمعه الأنواع لأرواح المختلفة demek olur.²⁹³ *Kitâb-ı Muhtâr*'da beyân olduğu üzere melekût dahi faalûet vezninde, rehbe rehebût misillü melek kelimesinden me'hûz olup beyne'l-Arab izzet ma'nâsınadır.

Ehl-i tahkîk ıstılâhında {11b} ervâh ve nüfûsa muhtassa âlem-i gaybdan ibârettir ki âlem-i envâr-ı kudsiyye ve âlem-i esrâr-ı ünsiyye ve âlem-i ervâh-ı ulviyye ve âlem-i emr-i ilâhî ve hazret-i kudsiyye dahi denir. Ve bu makûle kelimâtta bulunan vâv ve tâ mübâlağa için zâidedir. Zehr yine kitâb-ı mezkûrda çemen-pîrâ-yı hazîr-ı rivâyet olduğu üzere zehrû'n-nebt denir. Çiçeğin nûru demektir. Bu sûrette burada isti'mâli teşbîh-i maktûb kabîlinden olur. Ve gâyet nûrânî ve tâbân olan ve çehresi sirâc-ı vehhâc gibi berk ve işrâk eden âdeme denildiği âşinâyân-ı güher-sencân-ı bahr-i kâmusâ nümâyândır. Bu sûrette hakîkatî üzere müsta'mel olup fakat bu lafz ile îrâd olunması riâyâza terşîh-i lafzî olsun içindir.

Cemâl, Sîbeveyh'in beyânına göre, rakku'l-hüsn ya'nî hüsenden daha rakîk ve dil-pesend bir şeydir ki insânı kendine meftûn eder. مؤنفة nûnun kesriyle رياض kelimesinin haberidir.²⁹⁴ يأتق أنق sîgasından ism-i fâildir. Hüsnü ve behcetî ziyâde olucu, ya'nî temâşâ edenleri acebe getirici demek olur. İsm-i mef'ûl de olması sahîhtir. Ve şârih kuddise sırruhû indinde bu teşbîhte²⁹⁵ sûret-i istiâre-i mekniyye-i terşîhiyye vardır. Ve bu teşbîh-i âtiyede dahi böylece. Ve kemâl-derece revnak-ı kemâl-i kelâm idrâk olunmak için bu teşbîhâtтан murâd ancak ma'kûlû mahsûsa teşbîhtir. Ya'nî gûnâgûn şükûfe ile müzeyyen

²⁹² (Varak kenarı notu) أي الأصيل الذي هو كالذهب على الماء الذي هو كاللجين

²⁹³ "Kezâlik zehrin cemâle izâfeti dahi böylece." (Varak kenarı notu)

²⁹⁴ "فرياض kelimesi haberdir." ifadesi B nüshasında metnin içinde, A nüshasında kenar notu olarak yer almaktadır.

²⁹⁵ "Vech-i şebah münikadan müstefâd olan inâk ve meserrettir." (Varak kenarı notu)

olan bağçede verd-i ahmer ve anber gibi şekûfeler ile nâzirîne safâ ve ferah geldiği gibi âlem-i melekût dahi zehr-i cemâl-i Muhammediyye'nin tevâfûr-i revâyih ve küşâyışıyle mûnikâdır demek olur.²⁹⁶

Elhâsıl cemâl-i pertev-misâl-i Muhammedî cümle-i **[16a]** kemâlât-ı muhîta olan kemâl-i nebeviyye misillü câmi'-i cümle-i cemâldir. Onun için bu makâmdan إن الله جميل hadîs-i şerîfî şeref-pîrâ-yı vürûd olmuştur. Ve ol tırâz-ı hil'at-ı insâniyye ve tûr-ı tecelliyât-ı rabbâniyye aleyhi salavâtullâhi's-sübhâniyye Efendimiz hazretlerinin vücûd-ı melâhat-âlûd-ı nebeviyyelerinde lâmi' ve zâhir olan cemâl ferd-i âferîdede zuhûr bulmamış olduğundan zât-ı melek-simât-ı hümayûnları cemâl-i her cemâldir. Zîrâ ol mazhar-ı cemâl-i lutf-i ilâhî aleyhi salâtü'l-ilâhi'l-gayri'l-mütenâhî cemâl-i cümle-i âlemîyânın hakîkî menba'ı ve meşra'ıdır. İmdi Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerini ber-mantûk-ı hadîs-i mezkûr-ı Cenâb-ı Cemîl-i müteâl sevip cümle-i âlemîni onun nûr-ı cemâli için halk eylemiş. Ve hubb-i ebedî-yi sermedîsi için hakâyıkını cümle-i âlemîne hidâyet etmiştir. Ve gül-i sad-berg-i gülzâr-ı hüsn ü melâhat aleyhi efdalü't-tahiyyet câmi'-i cemâl oldu. Ve ol câmi'-i şerîfine zât-ı şerîfî müezzîn ve hatîb ve imâm ve me'mûmdur ki zahr u emâmın pîş-i nazarında gibi görürler. İşte bu ma'nâ-yı vahdet-intimâyı şârih-i mu'ciz-edâ rişte-i nazma keşîde buyurmuş olmağın teberrûken terkîmine hâmesiyle hâme-i siyeh-câmeye ruhsat verilmiştir, rahmetullâhi-aleyh. **Şiir:**

يا من له الاسم المحيط الجامع	يا كعبة الأعلام يا شمس الهدى
خير الورى المأموم ثم الجامع	أنت المؤذن والخطيب وأنت يا
اسم الجليل و مسقط والجامع	أنت الجمال وقد أحبك من له
هول الحساب ودمع عيني هامع	كن لي شفيعا يوم أبعث داهشاً

فقد استجرتُ بجاهك الأجل الأعز {12a} ولم يخب صب بجاهك طامع

mazhar-ı senâ-yı şeref-peymâ-yı Nebiyy-i Zîşân cenâb-ı Hasan-ı mu'ciz-beyân hazretlerinin, **Beyit:**

وشق له من اسمه ليجله فذوا العرش محمود وهذا محمد

beyt-i hüceste-meâlinden müstebân olduğu üzere Cenâb-ı Risâlet-meâb aleyhi salâtü

²⁹⁶ “Ve kemâl derece revnâk-ı kemâl-ı kelâm...” ifadesiyle başlayan kısım B nüshasında metnin içinde yer almaktadır.

rabbîhi'l-Vehhâb Efendimiz hazretlerinin Muhammed ism-i sâmi'si cenâb-ı Hâlık-ı bî-çûn u çerâ tenezzehet zâtuhû ve sıfâtuhû ani'l-misâli ve'l-ihsâ Rabbimiz Teâlâ hazretlerinin Mahmûd ism-i ilâhiyyesinden müştak olduğu misillü ol şâh-ı serîr-ârâ-yı cemâl aleyhi salâtü'l-melikü'l-müteâl Efendimiz hazretlerinin Cemâl ism-i şerîfleri dahi Hak Teâlâ hazretlerinin Cemâl ism-i âlîlerinden müştak olduğu [16b] şârih-i hoş-kelâm, **Beyit:**

فشق له من اسمه ليجمله فربي جميل والحبیب جمال

beyt-i dürrer-intizâmıyla cümle-i müştâkîne ifâde ve ifhâm eylemiştir. Ve lillâhî derrühu'l-kâil fî-vasfî'n-nebiyyi'l-kirâm, **Nazım:**

ألا يا رسول الإله الذي هدانا به الله من كل تيه
سمعت حديثا من المستندات يسر فؤاد النيل النبیه
وأنت قد قلت فيه اطلبوا الحوائج عن حسان الوجوه
ولم أرى أحسن من وجهك الكريم فجدل لي بما ارتجيه

Vaktâki bu âlemde riyâz ve gülistân mâ-i havz ile saky ve ırvâ olunduğu meşhûd-ı dîde-i her²⁹⁷ enâm olmağın ceberûtu dahi zât-ı mevâzı'-ı enhâr ve mâ olan şeye teşbîh ederek edereک متدفقة أنواره وحياض الجبروت بفيض أواره متدفقة deryâ-yı safâ-bahşâ telâtum-i emvâc-ı belâgat ve teşbîhât ve bedîa ile pür-ma'nâ kılındı. Hiyâz derûnuna su konulacak mahal ma'nâsına olan havzın cem'idir.²⁹⁸

Ceberût her ne kadar kāmûsta cîmin zammıyla zabt olunmuş ise de ashâb-ı ırfân fethle isti'mâl eyleyip sâhib-i *Misbâh*'ın kavlini ihtiyâr eylemişlerdir. Hâsılı faalût vezninde kahr ma'nâsına olan cebrden müştak olmuştur. Zîrâ âlem-i mezkûrda her bir mâsivâyâ kahr-ı Hak zuhûr eyler yâhûd uğniye ma'nâsına olan cebertü'l-fakîr sîgasından müştaktır. Ve ona âlem-i ukûl ve âlem-i hayâl ve âlem-i nüfûs ve âlem-i berzah ve âlem-i [17a] azamet dahi denir.

²⁹⁷ B: "hezâr"

²⁹⁸ "Ve ceberûta izâfeti mazrûfun zarfına izâfeti kabîlindendir. Zîrâ hiyâzdan murâd âlem-i ceberûtta olanlardır ki onlar hiyâza teşbîh olundu. İndîfâkda hiyâz onlar için istiâre olunup hiyâz zikir onlar murâd olundu. Ve buna ceberût karîne oldu. Zîrâ deryâ-yı sâfiden hiyâza âb-ı mer'ûb cereyân birle hiyâz âb-ı mezkûre ile mellân ve ondan cedâvile cereyân ve seyelân ve cedâvile vârid-i sâil olan atşânân onlardan nûş ile reyyân oldukları gibi âlem-i ceberûtta olanlara Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem cânibinden envâr-ı feyz-i bî-payân vâride olmakla onlarda lemaân edip onlardan verâlarında olan sâir avâlîme feyezân edip onlar dahi tâbân ve dirahşân olurlar." Bu kısım B nüshasında metnin içinde, A nüshasında varak kenarındadır.

Ta'rifât'ta Seyyid Şerîf'in beyânına göre, "Ceberût, Ebû Tâlib-i Mekkî indinde kendinden âlem-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye murâd olduğu halde âlem-i azametden ibârettir. Ve cumhûr emriyyât-ı kazâ va kaderi muhît olduğundan âlem-i berzah ve âlem-i evsat tesmiye eylediler."

Ve feyzin envâra izâfeti alâ-tarîki'l-istiâredir. Ve evvelinde olan *bâyı* şârih-i allâme sebebiyyeye haml eylemiş ve üstâdım Hasan İdvî ve Lâlezârî ve Harbûzî efendiler *min* ma'nâsınadır demişlerdir. Mütedeffika havza su dökülüp havz sür'atle taşılmaq ma'nâsına olan tedeffuktan müştak olup ziyâde dökülücüdür ve sür'atle taşıcıdır. Ya'nî mânend-i bahr-i zevâhir birbirini def' eylediği hâlde tedeffuk edicidir demektir. Zîrâ o bir **{12b}** nehr-i ilâhîdir ki geldiği vakit nehr-i ma'kıl bâtıl olur. Ve işte bu zevk-i ma'nâyı sia'-i feyz-i tâmmını müdrik ve müteakkıl olanlar bilir. Ve efendi-i mûmâ-ileyhim bu kelimede dahi vâdî-i diğeri ihtiyâr birle mümtelie ma'nâsıyla zîb-bahş-ı sahîfe-i izbâr olmuşlardır.

Bu ma'nâ-yı nûrâniyye-i zevkiyye dahi pertev-endâz-ı iz'ân ola ki avâlim dört kısımdır: Evvelkisi akl ve his ile idrâk olunan âlem-i mülktür.²⁹⁹ İkincisi akıl ve his ile idrâk olunmayıp rûhun müşâhede eylediği âlem-i melekûtur.³⁰⁰ Üçüncüsü zâhir-i mülkü ve bâtın-ı melekûtu câmi' bir berzah ki ona âlem-i ceberût derler. Buna âlem-i evsat dahi denir. Dördüncüsü Cenâb-ı Pâdişâh-ı taht-ı bî-mekân tenezzehet zâtuhû ani'l-ecsâm ve'n-noksân Rabbimiz Teâlâ ve Tekaddes hazretlerinin zât-ı aliyyesine mahsûs olup min-küllî'l-vücûh idrâki mümteni' olan âlem-i izzettir ki âlem-i lâhût ile dahi ta'bîr olunur. Pes evvelkisi ef'âle, ikincisi esmâ ve sıfâta, üçüncüsü min-vechin ef'âle ve min-vechin esmâ ve sıfâta, dördüncüsü zât-ı aliyye-i ilâhiyyeye müteallikadır.

Fâide: Avâlim-i mezkûre esmâ-i ilâhiyyeye mazhar olmağın ve o esmâ dahi Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mazhar buyuruldukları ism-i a'zâmın taht-ı ihâtasında bulunmağın cümle-i avâlîme feyz ve cemâl ve zînet ve kemâl Efendimiz'den mu'tiye ve bu sûretle **[17b]** avâlim-i mezkûre nûr-ı nübüvvet-penâhîden müstemidde ve kemâl-i butûn ve zuhûr-ı risâlet-penâhîden müktebese olduğu bî-iştibâhtır.

²⁹⁹ "Buna âlem-i nâsût dahi derler." (Varak kenarı notu)

³⁰⁰ "Buna da âlemü'l-gayb ve âlemü'l-kalb diye tesmiye olunmuştur." (Varak kenarı notu)

ولله در العارف البكري حيث قال:

ما أرسل الرحمن أو يرسل	من رحمة تصعد أو تنزل
في ملكوت الله أو ملكه	من كل مايختص أو يشمل
الأوطه المصطفى عبده	نبيه مختاره المرسل
واسطة فيها واصل لها	يفهم هذا كل من يعقل ³⁰¹

Fâzıl-ı mu‘ciz-beyân Cenâb-ı Abdurrahmân aleyhi rahmetü rabbihi’l-mennân hazretlerinin tenkîş-i sahîfe-i âtiye kılınacak kelâm-ı cevâhir-intizâm-ı aliyyeleri bu makâmda vârid-i hâtır-ı mu‘rizân olacağından def‘an li-i‘tirâz işbu mahalle terkîm kılındı. Cenâb-ı şems-i ufk-ı risâlet aleyhi efdalü’t-tahiyyet hazretleri cümle-i avâlim-i mezkûreyi işrâk ve înak eylediği sûrette fâzıl-ı musallî kuddise sirruhû hazretlerinin âlemeyn-i mezkûreteyne kasra sebeb şu evvelki âlemeyn-i mezkûreteyn hazret-i gayba muzâf oldukları için mâ-fevkine ve mâ-tahtına nisbetleri olduğundan zikr-i lüzûmu târîkiyle cümlesi beyân olunmuş mesâbesindedir. Yâhûd Cenab-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem her ne kadar sâirinde dahi mevcûd ise de âlemeyn-i mezkûreynde vücûd-ı bihbûd-ı risalet-penâhîleri sâirinden zuhûrundan şeref-i zâtîsi daha ziyâde zâhirdir. Yâhûd musallî kuddise sirruhû hazretlerinin mûradı âlem-i zuhûrdur. O da üç âlemdir ki misâl-i rûh-ı insânî ve bu sûretle dahi âlem-i insânîyi terki kemâl-i vuzûhundan nâşî olduğu âzâde-i külfet-i beyândır. Ve işbu bahs-i nâzikeyi ber-tafsîl anlamak isteyenler müşârun-ileyhin şerhine atf-ı nigeş-i mürâcaatle istifâde-i ders-i kemâl buyura.

Fazıl-ı rengîn-edâ kutb-ı dâire-i evliyâ Mustafâ el-Bekrî kuddise sirruhû hazretlerinin gülşen-i ezhâr-ı esrar ve matla‘-ı{13a} nücûm-ı hakâyık-ı envâr olan şerh-i kebîrinden istifâde olunduğu üzere işbu âlemeyn-i mezkûreyin zikr olup diğerleri nakş-ı tırâz-ı sahîfe-i beyân kılınmaması fıkra-i âtiyede zîb-bahş-ı mizmâr-ı beyân kılınan ولا شيء ibâresinde duhûlüne mebnîdir. Çünkü musallî kuddise sirruhû riyâz-ı melekût ve hiyâz-ı ceberûtun âbrû-yi cümle-i asfiyâ aleyhi ezke’t-tehâyâ Efendimiz hazretleri sebebiyle [18a] hüsnü tezâyüd ve teveffuk bulduğunu ve kemâli tasabbub ve tedeffuk eylediğini zikr u beyân ولا شيء kavlini dahi atıfla irdâf ve ityân eylediye her bir şey ولا شيء kavlinde dâhil olduğunu ve harf-i istisnâ ile sâir eşyânın dahi Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine taalluk ve merbûtiyyetini isbât eylemiş idiği

³⁰¹ Bu şiir B nüshasında metnin içinde, A nüshasında ise varak kenar notu olarak yer almaktadır.

dakîka-bînân-ı ulûma hafî değildir.

Hâsıl-ı ma'na-yı fikrateyn: فرياض الملكوت gül ve sünbül ve ezhâr-ı sâireyi müştemil bağçeler misillü olan âlem-i melekût بزهر جماله ancak gül-i gülistân-ı vidâd-nişân ve nûr-ı envâr-ı ebsâr-ı âlemiyân aleyhi revâyıhu salâti rabbihi'd-deyyân hazretlerinin cemâl-i bî-misâl-i nebeviyyelerinin zehri sebebiyle. مؤنقة letâfet ve tarâvetle ucb vericidir yâhûd zehr-i cemâl-i nebeviyye ve reyyâhîn-i kemâl-i Ahmediyye sebebiyle hüsnü ziyâde olucudur.

داهي misâl-i hiyâz-ı pür-âb olan âlem-i ceberût أنواره بفيضه ancak zât-ı nebeviyyede lâmia olan esmâ-i ilâhiyyenin tekâsür ve tezâyüd-i feyzi sebebiyle. متدفقة dökülücü ve sür'atle taşıcıdır yâhûd dökülücüdür yâhûd feyz-i envâr-ı Muhammediyye'den mümteliedir demek olup işbu mahalde şurrâh-ı sâire tevcihât-ı kesîre beyân eylemiş iseler de onlardan burada sarf-ı hâme-i enzâr kılındı.

İmdi cilâ-sâz-ı çeşm-i iş'âr olunduğu üzere cümle-i eşyâ mânend-i tuyûr dâne-çîn-i çemenzâr-ı taalluk-ı nübüvvet-penâhî olduğunu taakkul ve tefekkür ile musallî kuddise sırruhû gülzâr-ı şefâat-âsâr-ı salât-ı müellefesine tarâvet-bahş-ı selk-i silk-i ziyâde-i sutûr eyleyerek nasb-ı hemze ile فلا شيء diye buyurmuştur. لا nefy-i cins içindir. Nekre üzere dâhil oldukda nefy-i ulûmu ifâde eylediği âşinâ-yı nikât-ı fenn-i nahviyyeye pûşide değildir. Fe-li-hâzâ ismi olan شيء kelimesi enker-i nekirâtan olmağın bu makâm-ı cem'iyet-ittisâmı dahi nefy-i âmma mahmûl ve masrûf ve haberi dahi menkûş-ı sahîfe-i ezhân-ı mülâhızân-ı ma'nâ olduğu hâlde zikirden matvî ve mahzûftur. Takdîri فلا شيء her mevcûda denir ki Fârisî'de çîz, Türkî'de nesne ta'bîr olunur. **[18b]** Gerek hissî olsun ecsâm gibi gerekse hükmî olsun akvâl gibi. إلا edât-ı hasrı müfiddir. وهو به منوط kavlı-i şerîfnde olan vâv-ı hâliye هو شيء'e râci'dir, cümlesi hâliyyedir. Bâ cârre zamîr-i mecrûr Cenâb-ı Habîb-i rabb-i gafûr aleyhi efdalü's-salât mâ-dârâtı'd-dühûr Efendimiz'e râci'dir. **{13b}** Ya'nî ancak rûh-ı ecsâm-ı enâm aleyhi's-salât ve's-selâm Efendimiz hazretlerine, gayra değil demektir. İşbu istisnâdan sonra getirilen vâvın tahkîk-i hâli Lem'atü'l-bedriyye nâm şerhimizde sebt-i sahîfe-i tedkîk kılınmıştır. makûl vezninde ta'lik olunmuş nesneye derler. Meselâ هذا منوط به denir. Müteallik-bihî demektir. Ve bu menûtiyyet ve taalluk cemî'-i hakâyık ve ervâh ve ecsâm tafsîl-i hakîkat ve rûh-ı cism-i hayru'l-enâm olduklarından cüz'ün külle taalluku kabîlindendir.

Musallî kuddise sırruhû taalluk-ı mezkûreyi إذ لولا الواسطة kavliyle ta‘lîl ve vâsıtan dahi vâsıta-i uzmâ ve berzah-ı külliyyü’l-esmâ aleyhi’t-tehâyâ Efendimiz hazretlerini murâd ederek kelâm-i hüccet³⁰²-ittisâmını tekmîl eylemiştir. Zîrâ zülâl-i sâf-ı ser-çeşme-i risâlet ve sîrâb-sâz-ı teşne-lebân-ı hidâyet aleyhi ezke’t-tahiyyet Efendimiz vesâit-i sâireye dahi vâsıta ve delîl oldukları âzâde-i ityân-ı burhândır. Binâberîn mutlak zikr³⁰³ olunan الواسطة kavli kemâline masrûf olunmağın kelime-i mezkûrenin zât-ı refi‘ü’l-âyât-ı Muhammediyye’de isti‘mâli hakîkat ve gayrılarda mecâzî olduğu ittifâk-kerde-i ehl-i dâniş ve ulûmdur. Bu dakîka üzere dahi burada³⁰⁴ ma‘nâ-yı hakîkî murâd olunmuştur.

لذهب *lâm, levlânın* cevâbıdır. Ya‘nî şey’-i mezkûr fenâ bulup küllî mahv olurdu demektir. Ya‘nî fâil-i hakîkî azze ismuhû gâyet-i tenezzühde olup bu zıll-i tecelliyât-ı esmâiyye olan ekvân dahi gâyet-i taalluk-ı berzâhîde olduğundan bekâ-yı vücûd ve münfailâtta bir vâsıta-i câmia-i ciheteyne muhtâc olundu. Hattâ ol vâsıta tenezzühü cihetiyle istifâza ve taalluku hasebiyle ifâza ede. Bu ciheteyn-i câmi‘ ve miyânede vâsıta-i sâtî‘ olmağa ancak neş’et-i nûrâniyye-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem kâbil olduğundan onun vücûd-ı aliyye-i nebeviyyeleri [19a]olmasa âlem لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا (el-İnsân 76/1) sırrını bulurdu. İşte cümle eşyânın kendüye istinâd ve kendinden istimdâdı olduğundan ve imdâd-ı Muhammedî ayn-ı imdâd-ı Hak idüğünden her şey vâsıta-i Muhammediyye ile istifâza-i füyûzât-ı vücûd etmekte oldukları cây-ı iştibâh değildir.

Beyit:³⁰⁵

چه غم دیوار امت را که دارت چون تو پشتیان چه باک از موج بحر آنرا چو باشد نوح کشتیان

فی‘l-i mezkûru mechûl sîgasıyla îrâddan maksad nisbet olup takdîri demektir. كما قال بعض السادة الموسوط قولاً قویاً يعتمد عليه dahi müteallik-ı ezyâl-i imdâd-ı Muhammedî ve müteşebbis-i hibâl-i vuslat-ı Ahmedî olan zevâtır ki o taalluk ve temessük sebebiyle aksâ-yı³⁰⁶ murâdlarına vâsıl ve gülşen-i emn ü emân-ı şerîatta bülbul-ı mu‘ciz-dem-i hoş-nevâya mümâsil olmuşlardır. Ba‘zı nüsha ve şerhte لذهب كما قيل لذهب vâki‘ olmuş. Ve kile’t-takdîreyn ba‘zı şurrâh موسوط’tan murâd cemî‘-i münfailât

³⁰² B: “hüceste”

³⁰³ B: +“zikir”

³⁰⁴ B: -“burada”

³⁰⁵ Bu beyit, B nüshasında metnin içinde, A nüshasında varak kenar notu olarak yer almaktadır.

³⁰⁶ B: “iktisâ-yı”

ve kâffe-i avâlimdir demiş ise de fâzıl-ı şârihîn ve üstâdım {14a} Hasan İdvî hazretlerinin zâhib oldukları ma'nâ rehîn-i kabûl-i üdebâ olmağın onu zikr ü beyân eyledim.

Tercüme-i güftâr-ı mezkûre: Âb-rûy-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz hazretlerinin min-indillâh hil'at-müfâd evsâf-ı mezkûre ile mütehallî buyuruldukları ma'lûm olduysa فلا شيء hiçbir nesne mevcûd değildir. لا ancak وهو hâlbuki o şey, به منوط Hazret-i Peygamber-i âlî-makāma müteallik ve muhtâcdır.³⁰⁷ Ya'nî hiçbir nesne yoktur mevcûdâtтан ki nûr-ı dîde-i kâinât aleyhi efdalü't-tahiyyât Efendimiz hazretlerine menût ve merbût olmaya. إذ لولا الواسطة zîrâ vâsıta olmamış olsa لذهب cümle-i âlem küllî mahv olurdu. كما قيل المتوسط hazarât-ı sâdâtтан ba'zı mevsût-ı pesendide-ef'âlin buyurdukları gibi demektir. **Fâide-i müşevvika li-muharrihî:**

Gülşen-i vâsf-ı nübüvvette zebân-ı hâmemi
Bülbül-i mu'ciz-dem-i dilsûz-eser kıl ey Hudâ
Tâ-be mahşer nağme-sâz olsun nevâ-yı na't ile
Gonca-i ikbâlini eyle küşâde dâimâ

Hulâsa-i güftâr-ı şikeste-hâme îcâd-ı mükevvenâta bâis-i [19b] tâmme ve esnâf-ı mahlûkâta rahmet-i âmme olan resûl-i âhîr-zamân lâ-zâle aleyhi salavâtü'r-rahmân Efendimiz hazretleri işrâk-ı nûr-ı hazret-i ilâhiyye ve izhâr-ı esrâr-ı melekûtiyyeye vâsıta-i âliye ve refia olduğu ecilden dergâh-ı rahm-iktinâh-ı nübüvvet-penâhîlerine kemâl-i tereddüd ve taalluk kesb eden kimesnenin gün be gün âsâr-ı vesâtat-i risâlet-penâhî ile çemenzâr-ı fuâdı zülâl-i sâf-ı füyûzât-ı ilâhiyye ile sîrâb ve reyyân ve hizâne-i fitratında mûda' olan şeb-çerâğ-ı hubb ve ma'rifet-nihâdı tezâyüd ve tevârüd-i nûr-ı maârif-i rabbâniyye ve kemâl-i tevâsul-i ziyâ-yı esrâr-ı sübhâniyye ile hem-tâb-ı afîtâb fûrûzân ve dîrahşân olacağı pûşîde ve müsterâb değildir. Ve husûl-i taalluk ve tereddüd-i mezkûre dahi kesret-i muhabbet ve mütâbaat ve kemâl-i devâm-ı salât ve tahiyyet ile olacağı ittifâk-ı ârâ ile sübût bulduğundan musallî kuddise sirruhû telezzüzen zîb-bahş-ı sadr-ı salât olan صل fi'lini te'kîden ve mef'ûl-i mutlakı olduğu halde mansûben صلاة kavlı-i şerîfini zikir ve ityân eylemiştir. تليق fi'l-i muzâri'-i müennestir. Ve işbu cümle-i fi'liyye صلاة kelimesinin sıfâtıdır. Ya'nî öyle salât ki lâıyk ve sezâ ola. بك zât-ı ilâhiyyene demektir. Bâ تليق kelimesine müteallik ve kâf hazret-i ilâhiyyeye hitâbtır. Zîrâ salât-ı

³⁰⁷ “Bu terkîbâtta vâkı' olan fâlar cümle-i tefrîyyedir ve hem vâv nüshası sehivdir ve atf-ı illet ale'l-ma'lûldur, diyen zâtın tevcihi alîl ve sakîmdir. Fe'fhem.” (Varak kenar notu)

mezkûrenin kemâli ve Hazret-i Hümâyûn-ı kuddûsiyye ve mevrîd-i ulyâ-yı sâfî-yi subbûhiyyeye salâhiyyeti olduğundan nâşî dergâh-ı ilâhiyyene taalluku vardır. منك إليه kavli dahi mahallen mansûb صلاة {14b} kelimesine sıfat-ı uhrâ olur yâhûd kelime-i mezkûrenin sıfat-ı ûlâ olduğuna mebnî bunlar hâl dahi olabilir. من kelimesi تهدي yâhûd kelime-i mahzûfelerine mütealliktir. Ve إليه zamîri Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine râci'dir. Ya'nî Hazret-i hâssa-i ilâhiyyeden Zât-ı şerîf-i nebeviyye-i Muhammediyye ve Hazret-i Münîf-i hatmiyye-i Ahmediyye'ye mütevâsıl ve mevhûb ola demektir. Ve salât-ı mezkûreyi kıbel-i ilâhiyyeye ihâle eylemesi bâlâda tenkîş-i levhâ-i³⁰⁸ iş'âr kılındığı üzere bizim vüs'umuz yetmediğinden ve salât-ı şerîf-i mağfîret-redîf hazret-i ilâhiyyeye lâyika ve ondan mütevâsıla ve mühdiye ola. Elbette mazhar-ı mazmûn-ı beyt-i [20a] ما لا عين رأت ولا أذن سمعت ولا خطر على قلب بشر olup a'lâ ve bâlâ olacağından içindir. Çünkü pâdişâh-ı bî-iştirâk peyk-süvâr-ı arsa-i eflâk olan habîb-i azîmine kıbel-i Rabb-i Azîm'den ihdâ olunacak atâyâ ve hedâyâ alâ-kaderi kadri'l-mühdâ azîm u girân-bahâ olacağı âzâde-i kayd-ı imlâdır.

أهله işbu kâf yâ teşbîh yâhûd ta'lîldir. ما dahi yâ mevsûle yâhûd masdariyyedir. Mevsûle olduğu sûrette أهله cümlesi sılası olur. هو zamîri Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine râci'dir. أهل sezâ ve münâsib ve müstehak ma'nâlarına olup asl-ı masdar ma'nâsına yâhûd ism-i mef'ûl ma'nâsınadır. Zamîr-i muttasıl ما kelimesine râci'dir.

Şârih kuddise hazretleri şu vech ile te'vîl buyurmuştur ki sıfat-ı rubûbiyyete mukâbil düşen sıfat-ı ubûdiyyetin Zât-ı Hümâyûn-ı nebeviyyede temahhuzu haysiyyetinden nâşî mahbûb-ı bî-hemtâ-yı zü'l-celâl aleyhi salâtü rabbi'l-müteâl hazretleri o salâta müstehak ve müteahhildir ki ubûdiyet-i mezkûre Efendimiz sallallâhu aleyhi ve selleme fahr-i kâfîdir.

İmdi şuâ-ı âfitâb-ı kemâl-i istimdâd ve imdâd³⁰⁹ alâ-kadri kemâlî'l-mukâbele ve'l-isti'dâd aks-endâz-ı mir'at-ı kulûb-ı müstaidîn olur. Ve-li-hâzâ musallî-i rûşen-dil kuddise sırruhû أهله كما هو ta'bîriyle zîb-bahş-ı rişte-i güftâr أهله كما أنت ta'bîrinden her ne kadar ta'bîr-i evvelden ekmel ise de udûl ve sarf-ı efkâr eylemiştir. Çünkü ehl-i bâtın münâsebet-i mevâtına riâyet eylediklerinden ve mevtın-ı ubûdiyyet kendide şâibe-i

³⁰⁸ B: -“ sahîfe-i”

³⁰⁹ B: -“ve imdâd”

riyâset olmayan bir rütbe-i âliye idüğünden ekmel-i ahvâl-i abd olduğuna ittifâk ve cem‘iyyet etmişlerdir ki esâs-ı halk ve îcâd-ı ibâd ubûdiyyet-i sırfa-i mezkûre üzerine mebnâ olduğundan onun husûlü için enfâs ve havâss-ı abd çemen-i âlem-i vücûdda ra‘y ve ırvâ ve kanâdîl-i kulûbda olan fetîl-i mutfâ-i kemâl ve ma‘rifet onun husûlüyle iş‘âl ve ızyâ olunur. Bu sûrette bülbül-i hoş-lehce-i gülzâr-ı velâyet ve gül-gonca-i riyâz-ı fetânet kuddise sırruhû hazretlerinin كما هو أهله kavlı-i şerîfinden istifâde olunan ma‘nâ Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri imdâdât-ı tâmmeye-i âmmeye-i hazret-i³¹⁰ {15a} hâssa-i ilâhiyyeden nâşî makâm-ı ubûdiyyet-i mahz-ı tâmmeye müstehak olduğu gibi salât-ı lâyika-i ahadiyye ve tecelliyât-ı fâika-i zâtiyye ile salât ve tecellî eyle [20b] demek olur. Hâlbuki makâm-ı ubûdiyyet makâmât-ı âliye-i sâirenin en eşrefi ve izzet-i rubûbiyyete göre nisbet-i zâlî-i ubûdiyyet nisebin en bâlâ-ter ve efdalidir. İmdi bu tedkîkât resm ve ism-i ubûdiyyetin bekâsıyladır.³¹¹ Ammâ resm ve ism-i mezkûrun fenâ ve inmiyhâkı takdîrde tecellî-i sıfat-ı evveliyet-i âhiriyyet ve zâhiriyyet ve bâtınıyyet lem‘a-pâş-ı zuhûr ve ayân ve cümle-i mevcûdâtın nâsiye-i hâllerinde كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (el-Kasas 28/88) sırrı nümâyân olur. Ya‘nî ne nisbet ve ne münâsebet, ne eyne ve ne beyn kalır. Hâsılı cümle mahv u zâil ve cümle vücûd garîka-i pûte-i fenâda pâk ve arîka olarak semm-i hiyât-ı temzîka vâlic ve dâhil olur. **Nazım:**

Şems-i Tebrîz bunu bilir
Bu âlem külli mahv olur
Ahad kalmaz fenâ bulur
Hemân bâkî kalır Allah

mazmûnu üzere mâ-lem-yekun fenâ bulup mâ-lem-yezel bâkî kalır.

Fâide-i mazbûta: Bu dahi rûşen-dilân-ı erbâb-ı îkâna hafî olmaya ki bu misillü makâmda cevher-i lafz-ı salât ü selâm keşîde-i rişte-i cem‘ kılınmak lâzıme-i zimmet ve âyet-i kerîme-i صَلُّوا وَسَلِّمُوا (el-Ahzâb 33/56) mazmûn-ı hikmet-meşhûnuna kemâl-i mütâbaat iken lafz-ı selâmın zikir olunmaması bâbında ulemâ-yı zevi‘l-kemâl nice nice şerbet-i gül-bûy-i hüsn-i ta‘bîr ile idâre-i ke’sât-ı kîl ü kâl etmiş. Ve her biri bir semt-i rûchâna gitmiş iseler de meyâne-i salât ve selâmı cem‘ ve irdâf evlâ, ve lisânen zikredip lafzen terki min-gayri-kerâhe câiz ve lâ-be’s-fihâ olması ba‘zı kümmelînin ihtiyâr-kerde-

³¹⁰ B: -“Hazret-i”

³¹¹ B: “mukâbelesidir”

i mâ-fi'l-bâlleri olan kelâmdır. Binâen-aleyh musallî sirruhû dahi lafz-ı selâmı lisânen zikrederek lafzen zikrinden tayy ve terk eylemiştir.

Hâsıl-ı ma'nâ-yı fıkra-i mezkûre: Yâ Rab, sen azîmü'ş-şân evsâf-ı mezkûre ile muttasıf olan zât-ı mu'ciz-âyât-ı nebevîyyeye salât eyle. صلاة salât etmek ile, o salât تليق zât-ı ilâhiyyene lâyük ola. إليك hazret-i hâssa-i ilâhiyyenden ol efdal-i cümle-i mevcûdât aleyhi efdalü's-salât ve eşrefü't-teslîmât Efendimiz hazretlerine mevhûb ve mütevâsıl ola. Yâhûd o salât-ı lâyika mevhûb ve mütevâsıl olduğu hâlde. كما ol nesne gibi ki, هو nûr-ı dîde-i enâm aleyhi's-salât ve's-selâm, أهله o nesneye ehil ve müstehak ve müteehhildir. Bu kelimâtta beyân olunan ma'nâ-yı sâire ehl-i **[21a]** dânişe hafî olmadığından ondan sarf-i külf-i güftâr kılındı. **Nazm li-muharririhî:**

Yâ Rab nigh-i âtîfet-i Fahr-i Cihân'e
Mazhar ola Vassî-i günehkâr-ı zamâne
Rehber ola tevfikin İlâhî reh-i râste
Şeytâna uyup düşmeye isyân-ı cenâne
Her emirde zikr-i salâvât ede zebânı
Anınla muvaffak ola hâlini beyâne
Her demde tahiyyât ü selâmın ile çok mu
Kabr-i nebevî olsa haset-gâh-ı cinâne **{15b}**
Çünkü o şehinşâh-ı serîr-i lî-maallâh
Gencînedir esrâr-ı kemâlât-ı nihâne

Çend-def'a dahi tırâzende-i sahîfe-i beyân ve retîme-zen-i benân-ı gûş-i müstemîân kılındığı üzere salât ve selâm-ı mağrifet-encâm-ı Nebiyy-i hayru'l-enâmı kıbel-i ilâhiyyeye ihâle bu sûretle isticlâb-ı füyûzât-ı ilâhiyyeye sarf-ı nukûd-ı imâle kılınmak elhak şehinşâh-ı bî-iştirâk ve mazhar-ı sitâyîş-i “levlâke levlâk” sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin kadr u şân-ı maâlî-nişân-ı nübüvvet-penâhîlerine sezâ teslîmât ve tehâyâyâ adem-i ilmimizden neş'et ettiği ve o salât ü selâma müdâvemmet Habîb-i Hudâ aleyhi ezke't-tehâyâ hazretlerine izhâr-ı kemâl-i muhabbet ve mütâbaat ve emr-i zü'l-celâli îfâyâ sarf-ı yârâ-yı vüs'-ı miknet ve bu sebeble dahi arz-ı kâlâ-yı ubûdiyyet demek olduğu misillü hâk-i pâ-yi emel-revâ-yı cümle-i enâm aleyhi's-salâtü ve's-selâma bâis-i intisâbdır. Ve o intisâb ve takviye-i rişte-i mütâbaat-ı saâdet-meâb sebebiyle gülzâr-ı hüceste-âsâr-ı ma'rîfet-i ilâhiyyeden gül-çîn-i kemâlât ve zâika-mend-i revâyih-ı füyûzât-

ı rabbâniyye olmak cây-ı iştibâh³¹² olmadığı ittifâk-ı ârâ ile rehîn-i rütbe-i bedâhettir. İşte bu matlab-ı maâlî-menkabetin husûlünü tefekkür ve وصل عليه fi‘lini mâ-kabli karînesiyle ve kendine illet olan şeyi zikreylediği sebeble ibâreden terk birle gönlünde meâlen tahazzur ederek telezzüzen ve duâsının icâbetini teyakkunen lafzı ihbâr, ma‘nâsı muhber-bihi alâ-ciheti ta‘zîmi’l-muhbir anhû ikrâr siyâkında müellif kuddise sırruhû اللهم إنه سرّك buyurdu. İmdi إنه‘da olan إن hemzenin kesri ve nûnun teşdîdiyle hurûf-ı müşebbehedendir. Ve zamîr Nûr-ı Hudâ-yı lem-yezel sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine râci‘ olup إن kelimesinin ismidir. سر‘ın dahi haberidir. Ve kâf Hak Sübhânehû ve Teâlâ‘ya hitâbdır. Ve izâfeti yâ teşrîfiyye yâhûd istiğrâk içindir. Sırdan eğer kendi ma‘nâsı olan ما كتم عن الغير murâd olur ise bu sûrette ma‘nâ yâ Rab ol sultân-ı taht-ı **[21b]** “ve mâ-erselnâk” aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm mâ-dâreti’l-eflâk ne keyfiyyetle salâta ehil ve müstehak olmaya. Zîrâ o pâdişâh-ı erîke-i vidâd aleyhi’t-tehâyâ ilâ yevmi’t-tenâd sen azîmin sırrındır. Ya‘nî ol zât-ı hüceste-sıfâtı her ne kadar sûret-i âlemîne rahmet-i âmme ba’s ve isrâ eylediğini i‘lân eyledin ise de sîreten cümle a‘yün ve ukûl ve efkâr-ı âlemînden ketm ve ihfâ eyledin demek olur. Eğer zikr-i hâl irâde-i mahal mecâz-ı mürsel olursa mahall-i esrârın demek olup bu sûrette ma‘nâ sâirinden ketm olunan hafâyâ-yı umûr-ı ilâhiyyenin mahal ve gencînesidir demek olur. el-Câmi‘ sırrın terkîbinin sıfatıdır. Ya‘nî enbiyâ ve rusûl-i izâm-ı sâlîfe ve evliyâ ve ulemâ-yı fihâm-ı hâlifede müteferrika olan kemâl ve cemâl ve celâlin ahadiyyeti ve câmi‘ olan ve zât-ı bâhiru’l-âyât-ı rahîmânesine **{16a}** ism-i câmi‘ ve vüs‘-ı etemm-i lâmi‘ mahsûs buyurulan sırrındır ki bu cem‘iyyete ferd-i âferîde nâil ve bu neş‘e-i tâmme-i külliyye ile kimse kâm-yâb ve kâmil olmamıştır. Hâsılı, **beyit:**

فليس على الله بمُستنكر أن يجمع العالم في واحد

mefhûmu sıfat-ı kâşife-i nübüvvet-penâhîlerine nisbet vasf-ı ekâl ve na‘t-ı daulleridir. Ve ol izzet-serâ-yı serâ-perde-i risâlet ve beytü’l-kasîde-i dîvân-ı nübüvvet aleyhi efdalü’t-tahiyyet Efendimiz hazretleri cemî‘-i tecellî-i zâtî ve sıfâtîyi alâ-vechî’l-ekmeliyye muhît ve câmi‘ ve mâadâsı onun sebebiyle hemân tecellî-i sıfâtîyyeyi vâsi‘dir. Ve havza-i ihâtasından bir şey hâric olmayan ol cem‘iyyet-i kâmile-i muhîta-i ilâhiyye âfitâb-ı cihân-efrûz-ı nübüvvet aleyhi ezke’t-tahiyyet hazretlerinin hasîsa-i zâtîyye-i cihân-ârâ-yı nübüvvet-penâhîleri olması zât-ı hümayûnlarının kâffe-i eşyâyı vâsi‘ oldukları içindir. Ve

³¹² B: “ictinâh”

her bir şey taht-ı hîta-i nebeviyye ve zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı Ahmedîyye'de dâhildir. Ve vücûd-ı bihbûd-ı nûr-âlûd-ı risâlet-penâhî rütbe-i halkıyyeden hiçbirinin vâlic-i taht-ı hîtası değildir.³¹³ Onun için el-Câmi' ile vasf olunarak *سرك الجامع* denilmiştir.

Gülistân-ı ma'rifetin bülbül-i hoş-tertili Şeyh Abdülkerîm Cîlî kuddise sırruhû hazretleri *Kemâlât-ı İlâhiyye* nâm kitâb-ı müşkîn-hitâbında gonca-i mesele-i mezkûreyi şu vech ile şükûfte-i revâyih-ı îzâh u beyân buyurmuştur ki Hazret-i güldeste-i bâğ-ı muhabbet aleyhi enme't-tahiyyet Efendimiz'in Vâsi' [22a] ism-i şerîfleriyle tahakkukuna Cenâb-ı Hakk'ı ve mahlûkâtı ve ilm-i ilâhiyyeyi vâsi' olduğu delîl-i vâzih ve burhân -ı şâmihtir. Şöyle ki Hak Teâlâ hazretlerinin vüs'u *ما وسعني أرضي ولا سمائي ووسعني قلب عبدي* hadîs-i şerîfnde müşârun-ileyh olan kalb-i memdûha-i vâsiâyâ mâlik ve sâhib olduğundandır. Zîrâ bir vüs'-i kalb-i âferîde yoktur ki kalb-i hümayûn-ı saâdet-nümûn-ı nebevîden evsâ' ve evlâ ola. Çünkü o bir bahr-i muhîttir ki cümle-i deryâ-yı kulûb kendisine nisbetle katretün min-katarâtihîdir.³¹⁴ Ve halkı vâsi' olması *وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ* (el-A'râf 7/156) kavî-i kerîminden, **Beyit:**

Seyyid-i enbiyâ penâh-ı rusûl

Maksad-ı kün-fe-kân imâm-ı sübûl

sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mazhar-ı sitâyîş-i *إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ* (el-Enbiyâ 21/107) olduklarından pertev-endâz-ı revzene-i dil-i ehl-i basîret olan ma'nâ üzerine fuhûl-ı ulemâdan bir zümre-i âliye rahmetten murâd ve vâsîta-i iş'âl-i fitîl-i şem'-i fuâd ve sâhib-i inâyât ve imdâd aleyhi's-salât bi'l-ittirâd Efendimiz hazretleridir diye akd-i encümen-i ittifâk ve ittihâd eylediklerindendir. Ve ilm-i ilâhiyyeyi vüs'at etmesi dahi *hadîs-i şerîfi ile müberhendir.*

Ve zû'l-Celâl ve'l-İkrâm ism-i şerîfleriyle tahakkuk ve be-nâm ve mümtâz beyne'l-enâm {16b} oldukları ecilden ve celâlet-i kadr-i vâlâlarından nâşî zât-ı pâkîze-

³¹³ "Zîrâ merâtibde ona müsâvî taayyün yoktur. Ve onun mertebesi fevkinde dahi zât-ı ahadiyyet-i mutlakadan gayrı bir mertebe yoktur ki o mertebe-i ahadiyyet her taayyünden ve sıfat ve isim ve resimden ve had ve naattan münezzehtir." (Varak kenar notu)

³¹⁴ "Ve bir de Cenâb-ı Hak cemî'-i kâinâtı nûr-ı nebeviyyeden halk buyurmağın mâtde-i nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem infitâh-ı suver-i kâinâtı vâsi' olduğu içindir. 'Ve hem ba'zı müfessirîn-i kirâm *مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ* (el-En'âm 6/38) âyet-i kerîmesinde olan kitâbdan murâd kalb-i Muhammed olduğuna ve her bir şeyi Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin ilmi vâsi' ve câmi' idüğüne kâiliyetle nîk-nâm olmuşlardır.' diye kutb-ı felek-i ulûm Abdülganî Nâblusî merhûm *Şerh-i Salât-ı Kâdiriyye*'de şîrâze-bend-i kelâm buyurmuştur." (Varak kenar notu)

simât ve künhi muallâ elkâb-ı nübüvvet-penâhîlerini ne nebiyy-i mürsel ve ne melek-i mukarreb vâsi‘ olabildi. Onun için *أن لي مع الله وقت لا يسعني ملك مقرب ولا نبي مرسل* hadîs-i şerîfi şeref-sudûr etmiştir.³¹⁵

Ey zâika-mend-i çâşnî-yi visâl! Cümle nebiyy-i mürsel وسعني قلب عبدي المؤمن hadîs-i şerîfinden müstebân olan ma‘nâ-yı umûmî üzere³¹⁶ Cenâb-ı Hakk’ı vâsi‘ olduğu sûrette Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz hazretlerini vâsi‘ olmak ne keyfiyetle sıhhat-pezîr olmaya diye halka-cunbân-ı bâb-ı istifsâr olunur ise melek-i mukarreb ve nebiyy-i mürselin Hakk’ı Azze ve Celle vâsi‘ olmaları kendi isti‘dadı mikdâr olup Hak Teâlâ hazretlerinin kadri üzere değildir. Ammâ Nebiyy-i Muhterem aleyhi’s-selâm hazretleri alâ-kaderillâhi teâlâ Hakk’ı vâsi‘ olmuşlardır. Onun için vüs‘-i peygamberîden âciz olundu diye cevâb verilir. İşte bu makâm, Zü’l-Celâl ve’l-İkrâm makâmıdır ki cümle-i eşyayı vâsi‘ olup ol makâmı [22b] bir şey vâsi‘ olmaz.

Tenbîh: Bu dahi ma‘lûm ola ki Resûl-i hidâyet-şümûl-i Hudâ aleyhi’s-salât mâ-lâ-yahsuru alâ-kalbi’l-berâyâ Efendimiz kendisi sırr-ı ilâhiyye olduğu misillü hâme-cünbân-ı iş‘âr kılındığı üzere gencîne-i esrâr-ı ilâhiyyedir. Ve sırr-ı kader ve sırr-ı sırr-ı kader ve sırr-ı sırr-ı sırr-ı kadere vâkıf ve ârifdir. Hazarât-ı evliyâ sırr-ı kaderden ve ba‘zen sırr-ı sırr-ı kaderden beyân buyururlar. Lâkin sırr-ı sırr-ı sırr-ı kadere Fahr-i Âlem’den mâadâ hiçbir ahad vâkıf olmadığı üstâdım şems-i felek-i maârif ve menba‘-ı feyz ü avâtıf u avârif Yanyevî Hacı Ahmed Efendi hazretlerinin takrîrât-ı âliyelerinden istifâde edilmiştir. Dirîgâ ki zamânemiz ulemâ ve meşâyıhı sâkî-i şarâb-i ilm ü irfân ve gülzâr-ı hüceste-âsâr-ı tecelliyât-ı Rabb-i Mennân aleyhi salâtü’d-deyyân hazretlerinin ne sâgar-ı lutf u âtîfetlerinden zâika-yâb ne revâyıh-ı güldeste-i kelîmâtlarından hisse-mend ü kâm-yâb olmuş ve ne de kadr ü şân-ı maâlî-nişân-ı âlilerin anlamışlardır. Ve bu makâmda kâl ve kaleme alınmaz kelâm ile iknâ‘-ı enâm-ı cehl-ittisâma sa‘y ederler, maâzallâh. **Nazm li-muharrih:**

Sultân-ı rusûl kadrini idrâk ile yâ Rab

Gülzâr-ı maârif ola bu kalb-i hazînîm

³¹⁵ “Dikkat buyurulur ise Lâlezârî Tâhir Efendi hazretlerinin buyurdıkları gibi müellif kuddise hazretlerinin سرك kavli bu hadîs-i şerîfe işârettir.” (Varak کنار notu)

³¹⁶ “Bunu ma‘nâ-yı umûmî üzere diye kayd eylediğim kemâlî üzere olduğu sûrette إن يسن قلب القرآن hadîs-i şerîfi var iken ve esmâ-i nebeviyyeden birisi dahi olup Yâsîn ism-i şerîfi olduğundan elbette kemâline masrûf olup ma‘nâ-yı hâssı Fahr-i Âlem aleyhi’s-selâm olacağı âşikârdır.” (Varak کنار notu)

Kurtulmaz isem kayd-i tahassürden İlâhî
Tâ arşa çıkar nâvek-i sad âh u enînim
Sermâye-i Fahr-i dü cihândır bana Vasfî
Bir kerre nigeh eylese ol mâh-ı cebînim

Şu güldeste-i makâl nihâde-i tabakçe-i sımâh-ı ehl-i hâl ola ki bülbül-i hoş-nevâ müellif-i remz-âşinâ kuddise sırruhû سرک kavliyle velâyet-i hâsse-i Muhammediyye'ye işâret eyledi ki ona ne asâleten ve ne istihlâfen bir ahad vâsıl olamadı. Kavlı-i âyende ile velâyet-i âmme-i Muhammediyye'ye işâret edecektir. Ya'nî gül-i sad-berg-i³¹⁷ hiyâz-ı hidâyet ve riyâz-ı³¹⁸ tecelliyât-ı esmâ ve sıfat aleyhi revâyıhu't-tahiyet Efendimiz {17a} hazretleri cümle-i esmâ ve nuûtu câmi' bir ism-i a'zam-ı vâsi' ve kâffe-i zât ve sıfât ve esmâ ve ef'âl-i ilâhiyyenin zuhûruna menşe'-i mütelâmi' olduğundan her kim olur ise olsun alâ-kadri'l-mukâbele ve'l-merâtib kâffe-i esrâr ve hafâyâ ve kâtibe-i hakâyık-ı eşyâya onun velâyet-i âmmesi yüzünden ve onun vâsıta-i delâlet-i girân-kıymet-i seniyyesiyle muttali' olurlar. Bu ecilden سرک kavline sıfat-ı sâniye olarak الدال عليك buyurdu. Ya'nî yâ Rab, senin üzerine ve [23a] senin ma'rifet-i ilâhiyyen üzerine cümle-i nâsı hidâyet ve delâlet edicidir. Ve ondan edel delîl ve ecmel cemîl bir ferd yoktur. Zîrâ o bir âfitâb-ı cihân-efrûz-ı hidâyet ve bir bedr-i tâbân-ı felek-delâlettir ki zât-ı nûr-eyâlât-ı nebeviyyesiyle cümle-i sübûl-i hidâyet vâzıh ve vehhâc ve nûr-ı vücûd-ı tâtme ve şems-i da'vet-i âmmesiyle zalâm-ı şirk dâc, mahv ve heyyâc ve tal'at-ı vech-i tâtme-i zâtiyyeleriyle kâffe-i emlâk ve eflâk ve ebrâc münevver ve vâreste-i külf-i inâre-i zehhâc eyleyip zât-ı melek-simât-ı aliyyelerinin sırât-ı müstakîme hâdî ve alâ-basîretin tarîk-i kavîme dâi olduğunu izhâr eyledi. Nîtekim (eş-Şûrâ 42/52) وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (eş-Şûrâ 42/52) âyet-i kerîmesi bu müddeâyâ şâhid ve güvâhtır. Ya'nî ey Habîb'im, tahkîk sen biz azîmü's-şânın cilve-i esmâmıza kemâl-i mazhariyetin mülâbesesiyle âlemîni hidâyet edersin yoksa sen nefsinle olduğun haysiyyetle istediğini ve sevdiğini hidâyet etmezsin demektir.

Fâide-i lâzime: Ashâb-ı kalb-i sâfiye pûşîde ve hâfiye değildir ki edillâ-yı sâbıka her ne kadar kesîre ise de onlar delîl-i aslî olmayıp, **Beyit:**

وفي كل شيء له آية تدل على أنه واحد

mağzâsınca dâi-i hakîkî ve delîl-i asliyye nevâb ve onun mişkât-ı bâhirü'l-âyât-ı

³¹⁷ B: -"sad"

³¹⁸ B: -"riyâz-ı"

nebeviyyesinden iktibâs-ı nûr-ı füyûzât ile kâm-yâb ederler. **Nazım:**

كل النبیین والرسول الكرام أتوا نيابة عنه في تبليغ دعواه
فهو الرسول إلى كل الخلائق في كل الدهور ونابت عنه أفواه

Hâsılı ol nûr-ı nûr-ı semâvât ve arazîn aleyhi salâtü rabbi'l-âlemîn³¹⁹ a'zam-ı edillâ ve efham-ı metbûîn olduğu için ümmet-i maâlî-menkabet-i âlîlerinden ehl-i ilim olanları hadîs-i merfû'-ı³²⁰ خلفاء الأرض وورثة الأنبياء وورثة الأنبياء mefhûmu üzere verese-i enbiyâ olmuşlardır. Zîrâ onlar şeref-i metbûiyyetle müşerref oldular. Nitekim küberâdan birisi uzamâdan birinin menzile girse etbâi dahi metbûuna tebaiyyet ile dâhil olup bi'l-istiklâl girmediginden makbûl ve mültefî-i sâhib-i hâne olurlar. Ve hâiz-i rütbe-i velâyet olanların bi'z-zât mişkât-ı hakikat-i Muhammediyye'den sallallâhu aleyhi ve sellem iktibâs-ı füyûzât eylediklerine mebnî her biri mânend-i gülzâr-ı bedîu'l-âsâr ezhâr-ı feyz u maârif-i ilâhiyye ile pür-envâr ve neşr-i fevâyih-ı gül-bûy-i irfân ve terbiye-i müridân ile evân-güzâr-ı leyl ü nehâr olduklarından [23b] {17b} min-ciheti'l-ilm enbiyâ-yı benî İsrâîl gibidir. Yoksa rütbe cihetiyle cemâhir-i dil-peziir-i evliyâ-yı izâm ve derece-i ulyâ-yı nübüvvet-peymâ-yı enbiyâ-yı fihâm-ı zevi'l-ilhâma vâsıl olamazlar. Ve velâyet-i nübüvvet a'zam denilmesi velâyet-i nefis-i nebî nübüvvetinden a'zam ve evlâ demek olup mutlaka nübüvvetten demek değildir.³²⁰ Çünkü velâyet cihetiyle enbiyâ aleyhimü't-tehâyâ Hakk'a teveccühü ve kemâl-i kurb ve ihtisâsı olup nübüvvet cihetiyle cânibeyn miyânesinde vâsıtâ olduğundan gâh Hakk'a ve gâh halka³²¹ müteveccihdir. Bu sûrette Hakk'a dâimâ müteveccih ve mahsûs olan rif'at ve azamete ehaktır. Ve-lillâhi derrühu'l-kâil tarafeyn-i ulemâ-i muhtelifeyni cem' ve te'lîf, **Beyit:**

فضل النبي جلي بل نبوته فاقت ولايته في قول إخوان

mefhûm-ı dürrer-bârını gûş-i rişte-i nazma tenşîf buyurmuştur. Vaktâkî ol kâbil-i tenevvûât-ı kazâ vü kader aleyhi's-salâtü ve's-selâm mâ-talaati's-şemsü ve'l-kamer Efendimiz hazretleri zıll-ı zalîl-i nübüvvet-penâhîlerinde sâye-mend olan âmme-i ümmeti râh-ı râst-ı Hudâ'ya ihtidâ ederek zât-ı ilâhiyyeden bahseden ve hakk-ı ilâhiyyede nâ-revâ ve mümteni' ve müstahîl olan inhitâk-i hurumât-ı ilâhiyyeyi istilzâm eden şeyler gibi münticetü'd-dalâl ve evsâf-ı sâire-i habâis-iştimâlden hâcib ve mâni' olduklarını ikrâr ve

³¹⁹ A: "rabbi'l-mûîn"

³²⁰ B: -"değildir"

³²¹ B: "Hakk'a"

tasdîk ve bu sebeble füyûzât-ı ilâhiyyenin tezâyüd-i tenâzülüne termîk sadedinde سرك kavli üzerine atıf ile müellif kuddise sırruhû وحجابك الأعظم diye Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini tavsîf ve bu hicâbiyyet sâir enbiyâ ve evliyâda dahi var ise de ber-minvâl-i muharrer onlarda olan cüz'iyet ve niyâbet üzere olduğundan onu dahi zîver-ârâ-yı gûş-i müstemiîn kılmak üzere a'zam kavlini dahi terdîf buyurdu. Ya'nî yâ Rab, senin hicâb-ı a'zam-ı sübühâtın olan bir peygamber-i âlî-makâmdır ki cümle-i âlemi sana îsâl ve kendine iktidâ edenleri vasf-ı dalâlete vusûlden men' ve i'kâl ve saharât-ı zîfe-vukû' ile hüzn îrâsından ref' ve ibtâl edicidir. Çünkü ol rehber-i râh-ı hüddâ-yı Hudâ aleyhi salâtullâhi ezkiyâ ayn-ı sübühât-ı müsdile ve kâffe-i nâs ve mele'-i a'lâya rahmet-i âmme-i tâmme-i mürseledir. Nitekim bu bâbda إن الله احتجب عن العقول كما hadîs-i şerîfiyle hakikat-i zât-ı ilâhiyyeden bahs ve tefekkürden [24a] men' ederek masnûâtında tefekkür üzerine tergîb buyurdular. Vukû'-ı mühlikâttan mâni' ve hâcib ve tarîk-i halâs ve necâta dâl ve câlibdir. Zîrâ her bir tâlibe dil-hâh ve matlûbuna ve emr-i mergûbuna delâlet ve îsâl etmek için bir delîl lâzımdır. Ve o delîl de ba'zen hâricî {18a} ba'zen bâtinî ve gâh medlûle ma'lûm gâh mechûl olur. Pes bi-eyyi-vechin-kân bi-ecmaihim halâyıka delîl-i ekrem ve Cenâb-ı Hakk'a hicâb-ı küllî ve a'zam Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemdir. Ve ol şâh-ı sürâdikât-ı gaybu'l-gayb aleyhi's-salâtü'l-mütelâmia bilâ-rayb hazretleri hicâb-ı a'zam ile tavsîf olunmaları her kim olur ise olsun hazret-i kurb-ı ilâhiyyeye ancak onun bâb-ı merhamet-meâb-ı Muhammediyye'sinden girmedikçe إذ هو بابك الأعظم الذي من mağzâsınca usât-ı edeble ıstabl-ı devâbba red ve tard olunup şeref-i duhûle sezâ ve şâyân ve meclis-i bâde-keşân-ı ma'rifette herhangi zât bulunur ise bulunsun bahr-i nûr-ı Cenâb-ı Ahmediye'ye müstağrak ve zîver-i cevâzib-i avâtıf-iktirâb-ı Muhammediyye ile mest-i mutlak ve bu cihetle şâyeste-i ihtitâf-ı yed-i inâyet-i Mustafaviyye ve sezâ-yı iltihâk-ı ahhâb-ı saâdet-i insâniyye-i nebeviyye olmadıkça ve ke'sât ve ekvâb-ı Muhammediyye'den nûş-ı bâde-i füyûzât etmedikçe ke'sât-ı hubb-i ilâhiyyeden saky ve reyyân olmadıkları içindir. Zîrâ Cenâb-ı Hak ile enbiyâ ve ârifin beyninde hakikat-i Muhammediyye'den başka bir şey yoktur. Onun için, **Beyit:**

وَأنتَ بابُ الله أي امرئ أتاہ من غیرک لا یدخل

mefhûmunca bir bâb-ı a'zamdır ki cümle Hakk'a gidenler ancak ondan girerse dâhil-i

bezmgâh-ı kurbet ve bir lübâb-ı muazzamdır ki cemî'-i elbâb ondan hisse-mend-i zevk ve müşâhede oldukları esrâr-ı gûnâgûn ile müstağrak-ı bahr-i hayret olurlar.

Fâide-i mahsûsa-i lâzime: *Hicâb* dedikleri hurumât-ı Cenâb-ı İlâhiyye'yi inhitâk ve araladan mânî' ve hâciz olan bir şeydir. Yâhûd masdar zikrolunup ism-i fâil ma'nâsına olan hâcib murâd olarak Hazret-i İlâhiyye'ye duhûlden mânî' olan şey irâde olur. Alâ-kile't-takdîreyn Hak'tan telakkî ve halka ilkâ meyânında Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem hicâb-ı küllî-i a'zamdır ki vücûd-ı nûr-âlûd-ı nübüvvet-penâhîleri meyânede [24b] hicâb olmasa cümle-i âlemiyân pes-mânde-i feyfâ-i dalâlet ve hirmân olup râh-ı savâba ebedî hidâyet bulamazlar idi. Ya'nî, **Beyit:**

ولولاي لم يوجد وجود ولم يكن شهود ولم تعهد عهود بذمة

mazmûn-ı hakikat-meşhûnu ibtigâsınca suver-i cümle-i takdîr adîm üzere lâmi' olan zuhûr-ı tecellî-i vücûd-ı kadîmî müşâhede ve muâyene etmek aslâ bir ferd için nasîb olmaz idi. Zîrâ o müşâhede ancak imdâd-ı Muhammedî ile hâsıl olur. Çünkü bi-dûn-i berâkiu'l-esmâ ve's-sıfât zuhûr-ı zât mümkün değildir. Nitekim gülzâr-ı bedîu'l-âsâr-ı ma'rifetin tâvus-ı hûb-cevlânı Şeyh-i ârif Tilimsânî kuddise siruhû hazretleri {18b} bu ma'nâyı telmîh siyâkında, **Beyit:**

حجتها الصفات والأسماء إن ترى دون براقع الأسماء

buyurmuştur. Pes mazhar-ı ekmel-i Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem bir burka'-i cemâl ve bürde-i celâl-i ilâhiyyedir ki aslâ sübühât-ı ilâhiyyeden ref'i mümkün ve mutasavver değildir. Ve feyz-i meclâ-yı zâtiyye-i rabbâniyyeye nâiliyyette bir mazhar-ı kâmilin ezyâl-i vesâtatına müteşebbis ve mütemessik olmak lâzım ve vâcib olduğuna ve Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem ise füyûzât-ı hafîyye ve celiyye-i ilâhiyyeyi kabûlde cümleden ekmel ve her ne kadar hicâb-ı kesîre var ise de cümlesi ol atrîf-i memâlik-i risâlet ve erûme-i nûr-ı hidâyet aleyhi ekremü't-tahiyyet hazretlerinden nâşie ve müteferria olması cihetiyle zât-ı mukaddesleri kâffesinden a'zam ve eşmel bulunduğu mebnî kâtibe-i âlemiyân ol mürşid-i küll-i enâm ve efdal-i rusûl-i kirâm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin vesâtat-ı girân-kıymet-i seniyyeleriyle Hakk'a vâsıl ve bezmgâh-ı hazret-i kurba dâhil olacağı bî-rayb ve bî-iştibâhtır. Hattâ beyt-i vâris-i sırr-ı Nebî Muhyiddîn-i Arabî kuddise sirruhû hazretlerinin kitâb-ı *Fütûhat*'ta keşîde-i silk-i rakam *إن الله لا ينظر إلى العالم إلا ببصر عبده الكامل فلا يذهب العالم للمناسبة ولو نظر إلى العالم* buyurdukları işbu

ببصره لاختراق فينظر الحق ببصر عبده الكامل المخلوق على الصورة وهو عين الحجاب بين العالم وبين السبحات
ibâre-i müşkîn-abâresinde olan abd-i kâminden murâd Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve
sellem Efendimiz hazretleridir. **Nazım:**

ثم ابتقيسرا و أسدل دونه
لولا الحجاب لذاب بالنظرات
فلذا سميت [25a] بالحجاب الأعظم إلا جمالان بكم حياة حياتي

Ve hazret-i ilâhiyyeden işbu nizâm-ı dürer-bârı intizâmıda münâsib makâmıdır. **Nazım:**

ولو أني ظهرت بلا حجاب
ليمتن الخلائق اجمعينا
ولكن في الحجاب لطيف معنى
به يحيا قلوب العاشقين

Ve hicâb-ı mezkûr sû-yi abde muzâfe ve râci'dir. Yoksa Cenâb-ı Hakk'ı bir şey mahcûb
kılamaz. Eğer mahcûb olsa makhûr olur. Ve Cenâb-ı Hak ise هُوَ الْفَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ (el-En'âm
6/18). Hâsılı hakikat-i Muhammediyye hicâb-ı a'zam olduğu gibi delîl-i dâl-i akvemdir.
Onun için musallî kuddise sırruhû meyânelerin cem' ve terdîf buyurmuştur. Her ne kadar
zâhiren nakîzayn meyânesin cem' gibi görünüyor ise de zîrâ hicâbiyyet-i Nebevî onunla
husûl-i imtiyâzlarına mebnîdir. Ve delâlet-i Ahmedî tecellî-yi ilâhiyyeye mazhar-ı
nuhustîn oldukları haysiyyetledir. Ve li-zâ ظهر الوجود بالباء denilmiştir. Ve hâtif-i gayb-ı
ilâhî لولا الباء لعان الخلق الحق ile nağme-cünbân olduğu gûş-zen-i ba'zı ârifîn olmuştur.

Tenbîh-i vecîh müstelzimü'n-nebîh: Bu dahi hafî olmaya ki cemî'-i mâsivâ
Hak'tan halka hicâbdır. Ve ona hadd ü nihâyet yoktur. Her ne kadar حجابا ile
yetmişe hasr olunmuş ise de mutlakâ olmayıp belki sâlik-i râh-ı tarîkatın bi-i'tibârin şettâ
kalbinde hâsıl olan tagayyürâta ve enfüs-i seb'aya nisbetledir.³²²

Zîrâ her bir nefis için on hicâb vardır. {19a} Ammâ ba'zı urefânın beyân
buyurdıkları üzere otuz iki adeddir ki hicâbu'l-ilm, hicâbu'l-halve ve celve, hicâbu's-
setr, hicâbu's-sahv, hicâbu'l-vahdâniyye, hicâbu't-ittihâd, hicâbu't-tevhîdî'l-ef'âl,
hicâbu'l-huzûr maa tevhîdî'l-ef'âl, hicâbu's-şevk ve'l-iştîyâk, hicâbu's-şâhid, hicâbu
hıfzî'l-edeb, hicâbu'l-heybe, hicâbu hıfzî's-sır, hicâbu'r-rü'ye, hicâbu'l-kevn, hicâbu's-
sûkûn, hicâbu'l-felak, hicâbu'l-inbiâs, hicâbu'l-fakr, hicâbu salsaleti'l-ceres, hicâbu'l-
kurb, hicâbu'r-rücû', hicâbu tekârûbi'l-evsâf, hicâbu'l-mürâsele, hicâbu't-tekvîn,

³²² "Hattâ Nablusî kuddise sırruhû seb'in lafzı teksîri beyândır, tahdîd için değildir, diye *Miftâhu'l-maiyye fî tarîkati'n-Nakşibendiyye* nâm risâlesinde beyân etmiştir." (Varak kenar notu)

hicâbu'r-rücû' mine'l-bisât, hicâbu men-zükira nefsihû, hicâbu kitmânî'l-muhabbe, hicâbu'l-ilel, hicâbu'r-rûhi'l-kudsî, hicâbu'r-rüdûd ilâ-âlemi'l-habsdir ki bu makâm [25b] ما إبتلي أحد الأنبياء بمثل ما ابتليت به ومنه غضب موسى وألقى الأرواح ودعى نوح على قومه i'tibâriyle hadîs-i şerîfî şeref-vürûd olmuştur. Hicâbu'l-muhâlefedir ki bu makâma nazaran, **Kıt'a:**

تعصي الإله وأنت تظهر حبه هذا محال في الفعال بديع
لو كان حبك صادقا لأطعته إن المحب لمن يحب مطيع

kavli intâk ve tekellüm olunmuştur. Bizim mâ-nahnü-fîhimiz olan hicâba bâ-i sebebiyyeden müsteâr-leh³²³ olan hicâbu's-sebeb tesmiye olunur. Fe'fhem cidden.

حجابك كبدك işbu kelâm-ı hüceste-ittisâm-ı musallî kuddise sırruhû kavline sıfat-ı sâni'dir. Ve ك kelimesi hasr için takdîm olunmuştur. يدك terkîbinde izâfetle nûn sâkit olmuştur. İşbu lafz-ı mübârekenin Cenâb-ı Hudâ celle ve alâya itlâk olunmasında ulemâ-yı müteahhirîn ba'zı tevcîh-i vecîh-i metîn ve te'vîl-i nezîh-i mübîn îrâdıyla gülzâr-ı beyânı te'nîk ve kuvvet ve kudret-i ilâhiyye misillü ma'nâ ile tefsîr ve tahkîk birle ehl-i zalâmın nâ-becâ güftârların red eylemişlerdir. Lâkin ulemâ-yı sâlîfe-i zevî'l-ihtirâm Kur'ân-ı Azîm ve hadîs-i Resûl-i Rabb-i Kerîm'de şeref-vürûd etmiş olan bu misillü kelimât-ı mu'ciz-alâmâtın ma'nâ-yı hayret-ihtivâsında burâk-ı hâme-i berg-cevlâna irhâ-yı licâm etmemiş ve tarîk-i sükûtu ihtiyâr birle ma'nâ-yı münîfesin kıbel-i ilâhîye ihâle etmekte akd-i encümen-i ittihâd-ı kelâm etmişlerdir. **Li-muharririhî:**

Evliyâ vü kümmelînin i'tikâdı böyledir
Zâtına îmân getir vasfıyla etme iştigâl
Çünkü sırf hayret-geh-i akl ü fikirdir zât-ı Hak
Aslı ma'lûm vasfını kendi bilir bî-ihtimâl

Şârih-i şîrîn-güftâr kuddise sırruhu'l-envâr meslek-i müteahhirîne sülûk ederek gonca-i kelâm-ı mezkûreyi keşf ü beyân eylediği Cenâb-ı Risâlet-mekîn aleyhi salâtü rabbi'l-muîn Efendimiz hazretleri dünyâda ve uhrâda hilâfet-i kübrâda hissene ve ma'nen kâim ve huzûr-ı ma'nevî-yi ilâhiyyede dâim ve zât-ı mukaddesleri üzerine ifâza olunan tecelliyât ve teblîgât-ı ilâhiyyeyi telakkî ve istifâza ve havl ü kuvvet-i bâniye mülâbesesiyle bâb-ı hidâyet-meâb-ı rahîmânelerine müntesib olanlar üzerine onları ifâza eylediği hâlde {19b} yed-i kudret ve satvet-i ilâhiyye beyninde kıyâm-ı küllî ile kâimdir

³²³ B: "ileyh"

ki ol zât-ı mu‘ciz-âyâtın başka bir ferd-i âferîde buna tâb-âver-i istitâat olamaz. Ve ol zât-ı bâhiru’l-âyâtın kıyâmı gayra kıyâs dahi kabûl edemez. Zîrâ onun [26a] ubûdiyyet-i mahza ile ittisâfı resîde-i derece-i kemâl ve tamâm olduğu ve ol makâm-ı dünüvv-i a‘lâda mağbût-ı âfîât-ı cihân-tâb olan şemsiyye-i setîhe-i nübüvvet-penâhîlerinden başka diğer bir pâdişâh-ı muallâ-destgâhın dahi haymesi madrûb ve mevcûd olmadığı gayr-ı hafîdir. Ve serv-i mümtâz-ı bâğ-ı muhabbete nisbetle diğerleri celîs-i bâb-ı aliyye ve mütezıll-ı zıll-ı zalîl-i tûbâ-mesîl-i sîne-i nübüvvet-penâhîleri menzilindedir. Zîrâ o bir nûr-ı pâk-manzardır ki hazret-i kudsiyyeden kemâl-i telakkî ile kâim ve fart-ı huzûr-ı kurb ve dünüvv-i ma‘neviyye-i ilâhiyyede dâimdir. Allâhu ekber! Ol bir hazret-i pâk-ı “levlâk” ve unvân-ı risâle-i “ve-mâ-erselnâk” fâtiha-i mushaf-ı kıdem ve hüsn-i hâtîme-i âlemdir ki ne câh-ı vesî‘-i pür-mehâh-ı aliyyeleri ve ne zât ve vasf-ı cemâl-i nebeviyyeleri idrâk ve ihsâs olunur. Ve onsuz ne dünyâda bâb-ı hazret-i ilâhiyyeden şeref-i duhûl müyesser olabilir ve ne onun şefâat-ı uzmâsından gayrı şefâatle azâb-ı harâret-i elîm ve nâr-ı şerer-nisâr-ı cahîmden kurtulabilir. Ve cümle âlem ol zât-ı şerîften istirhâm ve istimdâd ve Cenâb-ı Hak’tan sonra vâsita ittihâzıyla ona ta‘vîl ve i‘timâd ede. Elbette muzmer mâ-fi’l-bâliyle mübeşşer olur. Zîrâ o bir mir’ât-ı mücellâ-yı kemâliyyedir ki cümle-i sıfât-ı cemâliyye ve celâliyye onda cilve eyler.

Hâsılı, ol kâşif-i sırr u ibhâm mehbit-i vahy ü ilhâm aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm her ne kadar zâhiren taayyünât-ı vehmiyye-i ademiyye olan halîkanın hukûkuyla evân-güzâr ise de bâtinen asla mütegayyir olmaksızın Hak ile kâim ve sâbittir. Ya’nî kendine emir buyurulan şey üzerine müstakîm ve ta’yîn ve takdîr-i ilâhiyye ve îânet ve akdâr-ı rabbâniyye buyurulan her bir mak‘adde mukîm olduğu halde, **Beyit:**

دائم همه جا با همه کس در همه کار میدار نهفته چشم دل جانب یار

mağzâsınca yine bir an bâtinen Cenâb-ı İlâhiyye’den gâfil ve fâriğ olmayıp zâhiri halk ile, bâtını Hak iledir.

Hâsıl-ı ma’nâ-yı fıkra-i mezkûre: اللهم yâ Rab, إنه tahkîk ve tasdîk ve ikrâr ederim ki cenâb-ı hidâyet-meâb Efendimiz hazretleri, سرک الجامع sen azîmü’s-şânın cümle esrâr-ı ilâhiyyene gencîne-i câmi‘dir. الدال عليك senin [26b] cilve-i tecelliyât-ı zâtîyyene kemâl-i mazhariyyetinden nâşî ma‘rifet-i ilâhiyyen üzerine cümle-i ibâdını delâlet edicidir. وحجابك الأعظم dahi yâ Rab, ol Nebiyy-i muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem sen Rabb-i

Rahîm'in hücut-ı ilâhiyyenin en a'zam ve ulusudur. القائم o hicâb-ı a'zam hâline aslâ tagayyür gelmediği hâlde kıyâm-ı küllî ile kâimdir. لك yâ Rab, ancak senin için. بين يديك kudret ve kuvvet-i ilâhiyyen beyninde ve hazret-i kurb ve dünüvv-i ma'nevînde {20a} demektir.

Hulâsa-i güftâr-ı maâlî-âsâr şu vech ile keşf-i burka'-i ruhsâr eder ki musallî kuddise sırruhû nûr-ı çeşm-i âlemiyân aleyhi's-salâtü ve's-selâm mâ-telemmeati'l-kamerân Efendimiz hazretlerinin salât-ı ilâhiyyeye sezâ-ter ve şâyeste ve meyâne-i hâlık ve mahlûkta vâsita-i âliye olduklarını zât-ı mukaddes-sıfât-ı nübüvvet-penâhîlerine kibel-i ilâhiyyeden atıyye buyurulan makâmât-ı selâse ile isbât eyledi. Şöyle ki Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem -makâm-ı şerîf-i evvel-i beyân- cemî'-i esrâr-ı sıfât ve esrâr-ı esmâ ve esrâr-ı ef'âl-i ilâhiyyeyi câmi' ve onlara mazhar-ı vâsi' ve onları cümle âlemîne mazhar-ı sâtî' olan sırr-ı Hudâ ola -makâm-ı âlî-yi sâniyi takrîr-. Ve cümle-i kâinâtı zamân-ı fetretteki dûd-ı dalâl u zalâm ve cehl-i bed-encâm cihânı ihâta ve bu sebeble cümle-i âlemiyân Cenâb-ı Hak'tan i'râz-ı imâta etmiş iken izhâr-ı nûr-ı hidâyetle tarîk-i müstakîme ve nehc-i selîme delâlet ve akvâl ve ef'âl-i dil-pesendîleriyle râh-ı Hakk'a hidâyet ve kâffe-i ervâhı mülâhaza-i celâl ve cemâl-i ilâhiyye için îkâz ve nebâhet ile husûsan kâtibe-i dâiyân-ı sâbika onun da'vetiyle da'vet ve cemî'-i delîl-i sâlîfe onun delâletiyle delâlet ya'nî Cenâb-ı Hakk'a nâsı da'vet ve delâletleri siyâset-i Muhammediyye ve Hakk'ı ta'rîfleri hikmet-i Ahmediyye ile ola. -Makâm-ı hâssâ-i sâlîse-i ityândır.- Ve ukûl-i âlemiyânı hakâyık-ı zât-ı ilâhiyyeyi mülâhazadan mâni' ve hâcib ve vuslat-i ilâhiyyeye hicâb-ı gâlib olup inhitâk-i hurumât-ı ilâhiyyeden cümle-i halâyıkı men' ede. Elbette salât ve selâm-ı ilâhiyyeye şâyân ve müstehak olduğunda şübhe yoktur.

İmdi çend-def'a dahi hâme-perdâz-ı iş'âr kılındığı üzere salât ve selâm-ı kurbiyyet-ittisâmdan maksad-ı aslî hâk-i pâ-yi şefâat-ârâ-yı nebevîye intisâb-ı tâm ve luhûk ve infisâm demek olduğundan [27a] mâ-sebakta zımnem ilticâ ve niyâz eylemiş ise de kemâl-i hâhiş ve iştiyâkından nâşî باللهم الحقني بنسبه kavliyle gonca-i muzmer mâ-fi'l-bâlin keşf ve izbâr ve kelimât-ı dürrer-i alâmât-âyende ile dahi onu te'kîd ve i'zâz eyleyecektir. Ya'nî yâ Rab, gıpta-fermâ-yı bihişt-i berîn ve reşk-endâz-ı riyâz-ı illiyyîn olan ravza-i mutahhara-i felek-fersâda nûr-efşân-ı dü cihân ve meded-res-i bî-kesân aleyhi salâtüke'l-mennân olan Cenâb-ı risâlet-mekîne ihdâ olunan gûldeste-i salât ü selâm vesâtatıyla nisbet-i âcizânemi ol Seyyid-i dü âlem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin

neseb-i pâk ve mutahharlarına³²⁴ ilhâk ve îsâl eyle demektir. Ya'nî min-ciheti'l-luga müstebân olan ma'nâ budur lâkin işbu ezhar-ı ma'nâ-yı kışrıyyeden ictibâ olunan güldeste-i mefhûm-ı lübbiyye, yâ Rab nisbet-i âcizânemi hulâsa-i her dü âlem hazretlerinin neseb-i tâhirelerine lühûk-ı tâm ile lâhik buyurulan cemâat-ı zülfâ-yı beşâretten kıl demek olur. Çünkü ehl-i neseb-i tâhire cedd-i a'lâlarına nisbette herbiri bir mertebe-i kurbiyyetle mümtâz olmuştur. Ba'zılar kurbiyyette sem' ve ba'zı diğer dahi basar menzilesinde olmakla şeref bulmuş ve ba'zıları dahi iki yâhûd daha ziyâde uzva nisbetle kemâl-i lühûkun işrâk etmiş ve ba'zı uhrâ zâhir-i cismâniyyelerine nisbet-i tâmme ve ba'zısı dahi **{20b}** hem zâhir-i cismâniyye ve hem bâtın-ı rûhâniyyelerine kemâl-i nisbet-i tâmme ile mağbûtü'l-etrâb olmuş oldukları kâffe-i ehl-i yakînin ma'lûmlarıdır. Pes bu cümleden nev'-i ahîr cedd-i a'lâlarına vâris ve cedd-i ağılâsına hâris olanlardır.

İmdi güher-sencân-ı gencîne-i belâgat ve lü'lü-pâşân-ı deryâ-yı fesâhat musallî kuddise sırruhû hazretlerinin işbu ilticâları zümre-i ahîreye kemâl-i lühûk ile cümle-i âzâ-yı rahmet-intimâ-yı nebeviyye menzilesinde olmaklığı talebdir. Yoksa kendilerinin tarafeyni câmi' olduklarında şübhe yoktur. Çünkü sika-i nessâbenin beyânına göre dürer-i esmâ-yı âbâ-yı saâdetleri kendilerinden bed' ile onuncu batında ism-i sâmi-yi nebevîye vâsıl olur. Nitekim Ebû Muhammed Abdüsselâm İbn Meşîş İbn Mansûr İbn İbrâhîm el-Hasenî sümme'l-İdrîsî min-veledi İdrîs bin Abdullâh İbnü'l-Hasen el-Müsennâ İbnü'l-Hasen es-Sıbt İbn Alî **[27b]** İbn Ebî Tâlib ve İbn Fâtımatü'z-zehrâ binti Resûlullâh sallallâhu aleyhim ecmaîn diye keşîde-i rişte-i ta'dâd ve şem'-i şeref-i nesebiyye-i zâhiresin iş'âl ve ikâd kılınmıştır. Kezâlik nisbet-i bâtınıyyede menâzil-i kemâlin aksâ-yı merâhiline kadem-nihâde oldukları ittifâk-ı ehl-i irfân ile sübût bulmuştur.

İmdi takrîr-i mezkûr üzere أبو بكر وعمر مني بمنزلة السمع والبصر من الرأس hadîs-i şerîfinin hakikat-i ma'nâsından pursân ve sâil olursanız işbu güftâr-ı mu'ciz-âsâr-ı müşârun-ileyhimâ hazretlerinin ba'zı vücûh-ı karâbet ve iktibâsların beyândır yoksa ol dü imâd-ı bünyâd-ı dîn radiye anhumâ rabbü'l-muîn zâhiren ve bâtınen nisbet-i tâmme-i sahîha ile muttasıf olanların ekmel ve ecmeli olduklarında şübhe yoktur diye cevâb verilir. Pes ber-mantûk-ı haber-i musâlahat-eser-i “eş-şerefü ve'l-ilim âhavân” şerîf-i gayr-ı âlim âlim-i gayr-ı şerîf üzerine tefâhur câiz değildir. Çünkü şerîf olanlar mertebe-i

³²⁴ B: -“ ol Seyyid-i dü ... mutahharlarına”

nisbet-i zâhireyi hâiz oldukları gibi âlim olanlar dahi mansıb-ı âlî-nisbet-i bâtınayı kat‘ ve ihrâz etmişlerdir. Ve ehl-i ulûm dahi her ne kadar gâyet-i³²⁵ ilme bâliğ olsalar şürefâ ve sâdât-ı karâbet-âyâta riâyet ve ihtirâm mütehettem-i zimmetleridir. Zîrâ onlara dahi rivâyet ve dirâyet ile i‘tirâr câiz değildir. Zîrâ ehl-i beyt riâyet her zî-nefs-i nefîse ve ashâb-ı rüteb-i hasîseye vâcib ve lâzımdır. Çünkü bu hayr-ı tâmm-ı zâhir ol beyt-i zekî-yi tâhirden menba‘dır. Ya‘nî bu ezhâr-ı bedî‘u’l-âsâr-ı nisbet-i zâhire ol gülistân-ı maâlî-nişân-ı nebeviyyede perveriş-yâfte olmuştur.

Şeyh-i Ekber ve kibrît-i ahmer kuddise sırruhu’l-enver hazretleri *Fütûhât*’ın beş yüz ikinci bâbında لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ (el-Enfâl 8/27) âyet-i kerîmesinden müstebân olan hiyâneti üç kısma taksîm ve kısım-ı sâlisinde Cenâb-ı Habîb-i Hudâ aleyhi ezka’t-tehâyâ hakkında olan hiyâneti şu vecihle ta‘rîf ve tefhîm etmiştir ki Cenâb-ı Hakk’ın Hazret-i Resûlullâh aleyhi salâtü’l-ilâh hazretleriyle muâmele için sana atıyye buyurduğu nûr-ı edebî itfâ ve ızlâm hiyânet-i Resûl-i rabbü’l-allâmdır. İşte “Ehl-i beytine ale’s-seviyye muhabbet farîza-i zimmet {21a} iken ehl-i beyti sever misin?” [28a] diye suâl Cenâb-ı Risâlet hakkında olan hiyânetten bir nev‘dir. Çünkü ehl-i beyti bir kimesne kerîh görse maâzallâh Cenâb-ı muallâ-elkâb-ı risâleti kerîh görmüş olur. Zîrâ Sultân-ı rusûl sallallâhu aleyhi ve sellem ehl-i beyt-i siyâdet-menkabet ile ke-nefsin-vâhîde olduğuna binâen ehl-i beytten birisi dahi dürr-i yetîm-i sadeî-i muhabbet aleyhi efdalü’t-tahiyyettir. Ve hubb-i ehl-i beyt tecezzî ve teba‘uz kabûl etmez. Zîrâ ehl-i beyte olan muhabbet bi-ecmaihim taalluk eder. Ve illâ bi-aynihî birisine taalluk sahîh değildir. El-hazer müteyakkızâne olup ehl-i beyte hürmet ve riâyetten mahrûm olma. Ve bir kimesne ehl-i beyte ihânet eylese Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine ihânet etmiş olur. Hâkezâ sünnet-i Fahr-ı Cihân’a hiyânet eden dahi dahi Zât-ı nübüvvet-penâhiye hiyânet etmiş olur.

Hattâ Mekke-i Mükerrreme kerremehallâhu teâlâ ilâ yevmi’l-kıyâmede sikadan bir zât-ı şerîf nakl eylemiştir ki: “Ben şürefânın nâsa olan muâmelelerin kerîh görürdüm. Bir gece merdüm-i çeşmim hacle-nişîn-i hâb ve siyâh-ı mütehayyilem temâşâ-yı diyâr-ı âlem-i misâl için ehiyye-sâz-ı zeyn ve rikâb oldukta nûr-ı dîde-i Mustafâ Fâtîmatü’z-zehrâ sallallâhu aleyhimâ hazretlerini gördüm. Benden i‘râz eder. Ba‘de’s-selâm sebeb-i i‘râzdan suâl eyledim. “Sen şürefâya niçin müdâhele edersin?” diye cevâb-ı tevbih-âmîze

³²⁵ B: “gâlib-i”

âgâz buyurdukta ben dahi “Ey Seyyidetü’s-sâdât! Onların nâsa olan muâmeleleri manzûre-i ayn-ı bâsıranız değil midir?” dedim. “Onlar benim nihâl-i riyâz-ı beytim değil midir?” buyurdular. Ben de ol an kâr-ı nâ-hemvâr-ı sâbıkımdan tevbe³²⁶ ve rücû‘ eyledim. Ba‘dehû bana teveccüh ve hüsn-i iltifât buyurdular.” diye şîrâze-bend-i kelâm buyurdukların hikâye birle işbu,

فأهل البيت هم أهل السيادة فلا تعدل بأهل البيت خلقا
عياني وجهه إسعاده وبعضهم من الإنسان خير

kıt‘a-i hatm-i kelâm buyurmuşlardır. Nitekim hadîs-i şerîfte dahi نعمه من أحبوا الله وأحبوني أحب الله وأحبوا أهل بيتي لحبي şeref-sudûr etmiştir.

Kutb-i rabbânî Şeyh Şa‘rânî kuddise sirruhû makâm-ı nasîhatte makâl-ı teessüf-i iştimâlîn bu resme tahrîr eylemiştir ki şerâfeti sübût-yâfte olan ehl-i nesebe ihtirâm farîza-i zimmet-i cümle-i enâmdır. Zîrâ onlar her vech ile câh-ı muallâ dergâh-ı nübüvvet-penâhiye [28b] müstecîrdir. Pes her bir müstecîr hakkında riâyet-i mümkinenin îfâsı lâzım olduyse Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine intisâbı olan ba‘zı zevâta hakkıyyet-i nisbeti velev bizce meçhûl ola, ne keyfiyetle riâyet olunmaz. Artık ey vâkıf-ı şerâfet-i ehl-i beyt, müntebih ol. Ve ehl-i beyte îrâ-i kadâhe-i kadhtan hazer eyle. Ve hevî-i mevâkıftan tehâşî ve ihtirâz kıl. Çünkü makâm hatîr ve nâkîd basîr ve emr asîrdır. Her ne hâl ile velev câhil dahi olur ise ehl-i beyte riâyet ve hürmette asla kusûr eyleme. Ammâ bir zât-ı şerîfteki nisbet-i {21b} kurbiyye-i rûhiyye nisbet-i sûriyye-i cismâniyyeye munzam ve iki harf bir cinsten olmağın müdgam ola. **Li-muharirihî:**

Bi-kiltâ yedeyhi müstedâmün ale’l-hayr

mazmûnu sıfat-ı kâşifesi olduğuna binâen onunla musâlahaya meyil lâzım ve lâzib ve hakkında hürmet ve riâyet vâcibdir. Ve akrabân ihsân ve in‘âm-ı ilâhiyyeye evlâ ola gelmişlerdir ki onlar ehl-i takvâdır. يقول الله عز وجل يوم القيامة اليوم أضع نسبكم وأرفع نسبي أين المتقون وولا فضل لعربي على عجمي ولا لعجمي على عربي ولأسود على أبيض إلا بالتقوى. الناس من آدم وآدم hadîs-i şerîfleriyle Cenâb-ı Şefî‘-i ümem sallallâhu aleyhi ve sellem bu makâma işâret buyurmuşlardır. Ve سلمان منا أهل البيت mağzâ-yı hikmet-ihtivâsından istifâde olunan akrebiyyet-i nisbet-i bâtınayı işrâb için, **Beyit:**

نسب أقرب من شرع الهوى بيننا من نسب من أبوي

³²⁶ B: -“tevbe”

beyt-i hüceste-mefhûmun ve **Nazım**:³²⁷

أجل أجلي أرضي انقضاء صباية ولا وصل إن صحت لحبك نسبتي
وإن لم أفر حقا إليك بنسبة لعزتها حسبي افتخارا بتهمتي
ودون اتهامي إن قضيت أسا فما أسأت بنفس بالشهادة سرت

ebiyât-ı mu‘ciz-âyâtın reîsü’l-âşıkîn Ömer İbn Fârız kuddise sırruhû hazretleri inşâd eylemiştir. İşbu gevher-i girân-bâhâ-yı âyende dahi mengûş-ı gûş-ı ehl-i ikân ola ki neseb dört kısımdır: Evvelkisi hemân neseb-i cismâniyyedir ki şürefâ ve sâdâtın bi-hasebi’t-tîne olan nisbetleridir. İkincisi neseb-i rûhânîdir ki Selmân-ı Fâris ve Suheyb-i Rûmî ve Bilâl-i Habeşî rıdvânullâhu aleyhim ecmaîn hazarâtının ve ba‘zı evliyâ-yı kirâmın bi-hasebi’l-ma‘nâ olan nisbetleridir ki akrabü’l-ensâb iken [29a] meşîyyet-i ezeliyye perde-keş-i râh-ı hidâyet ve burka‘-dâr-ı ruhsâra inâyet-i rabbâniyye olup nisbet-i umûmet-i tîniyye menfaat vermeyip Ebî Leheb ve Ebû Tâlib işbu neseb-i rûhâniyye ile teşerrüften teb‘îd olundu. Çünkü her ne kadar fer‘e hürmet asla râcî‘ olduğundan sâdât ve şürefâya riâyet vâcib ise de بيه نسبه من أبطاء به عمله لم يسرع به نسبه hadîs-i şerîf-i hikmet-elîften rûşenâ olan ma‘nâya göre bilâ-amel sadece neseb-i tîniyye islâk-i râh-ı hidâyet ve isra‘-ı menâzil-i vuslat edemez. Maa-hâzâ كل سبب و نسب يقطع يوم القيامة إلا سببي ونسبي hadîs-i şerîfi dahi cây-ı inkâr değildir. Üçüncüsü neseb-i sûriyye-i dîniyye ve nebeviyyedir ki müctehidîn ve ulemâ ve sulehâ ve ubbâd ve sâir mü‘minîn misillüdür. Dördüncüsü neseb-i cismâniyye ve rûhâniyyenin vâhidiyyetidir ki mütekaddim olanlar enbiyâ ve rusûl-i sâbıkâ misillüdür. Ve müteahhir olanlar ba‘zı evliyâ gibidir ki onlar sûreten ve ma‘nen hak-i pâ-yı şefâat-ârâ-yı nübüvvet-penâhîye neseb-i sahîha ashâbından olduklarından zât-ı bâhirü’l-âyât-ı

³²⁷ “İşbu beyt-i şerîfin şerhinde Abdülganî en-Nâblusî kuddise sırruhû hazretleri şu vehc ile gevher-keş-i silk-i tahrîr olmuştur ki ‘Neseb-i akrebdan murâd neseb-i takvâ ve kemâl-i ubûdiyyettir ki rûz-ı rüstehîz-i dehşet-engîzde ondan başka neseb mürtefi’ olur. Ona neseb-i hakîkî dahi denir. Zîrâ neseb-i ebeveyn bi-i’tibârî’s-sebebiyye bir neseb-i mecâzîdir ki ebeveynin için ne hamlde ve ne velâdetde te’sîr yoktur. Nitekim حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا (el-Ahkâf 46/15) âyet-i kerîmesi buna şâhid-i âdildir. Ve من أبوي kavî-i şerîfinde Nasârâ’nın عيسى ابن مريم ابن الله kavilleri gibi eb tarafından i’tibâr edenleri reddir ve neseb-i muhabbet akrebdır buyurmaları فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ (el-Mü’minûn 23/101) âyet-i kerîmesi mûcibince Cenâb-ı Rabb-i İzzet’in neseb-i mecâzî-yi sebebiyyeden münezzehtir olduklarını iş‘ardır. Nitekim Cenâb-ı Hak وَلَكَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (es-Sâffât 37/156) ve وَقَالُوا: وَلَكَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (es-Sâffât 37/158) buyurdular. İntehâ kelâmuhu’s-şerîf. Naklolunur ki âyet-i şerîfe-i نَفَخَ فِي الصُّورِ (el-Mü’minûn 23/101) nâzil olduktâ sıbt-ı Resûl-i Hudâ nûr-ı dîde-i Fâtîmetü’z-Zehrâ Hazret-i İmâm Hüseyin radiyallâhu anhu batale’l-haseb ve’n-neseb diye vâfir bükâ’ eylediler. Sahâbe-i kirâmdan ba‘zı vücûd ‘Yâ İbn Resûlillâh, sizler Habîb-i Hudâ ve Aliyyü’l-mürtezâ ve Cenâb-ı Zehrâ ciğer-kûşesi olasınız. Sizin için ne gam vardır.’ dediklerinde وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (en-Necm 53/39) âyet-i kerîmesiyle cevâb verdiler.” (Varak kenar notu)

şeffânesinin hilâfet-i uzmâsıyla bekâm ve zât-ı pâklerine kâim-makâm olmuşlardır. Pes işbu ensâbdan mu‘teber ani’l-gayr olan neseb-i cismâniyye ve rûhâniyyenin bir kimsede yekvücûd olmasıdır. Ba‘dehû nisbet-i rûhiyye-i ma‘neviyye neseb-i sûriyye-i dîniyyeden ve bu da nisbet-i tîniyyeden mu‘teber ve kâmil-ter olduğu mukarrer ise de bunların hâme-güzâr-ı iş‘âr kılındığı üzere sâdât ve şürefâya tefâhürü câiz {22a} değildir. Zîrâ imdâd-ı ilâhiyye yetişmez ise zerrece iğtirâr ve tarîk-i feyz-refîkten cüz’îce iğbirâr ile nâil oldukları saâdetten mahrûm olurlar.

İşbu aksâm-ı erbaa-i kâide- tedâhüle bi’r-riâye Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhû hazretleri neseb-i cismânî ve rûhânîye taksîm ve kısım-ı sâni bir beyt-i fütûhtur ki bize sûret-i bedîa-i cismâniyyemizden daha ziyâde yakîn ve elsak ve binâ-yı cismânî onunla pâydâr ve melyâk olduğunu terkîm ve onun kısım-ı evvelden daha ednâ ve akreb bulunduğunu ta‘lîm ve işbu bahr-i mevvâc-ı belîgânesinden endâhte-i sâhil-i ibâret buyurdıkları cevâhir-i hakâyık-ı ve lelâlî-yi girân-kadr-i maârif-i dekâyıkı keşîde-i rişte-i tanzîm buyurmuştur ki teberrûken işbu makâmda tahrîr kılınmıştır. [29b] **Nazım:**

وأعلم بأن النسب الروحاني	أقرب عندهم من الجسماني
إذ روحنا ألصق من جسم بنا	وهي التي قام عليها ذا البنا
ووالد الروح مقدم على	والد جسم إذ مقامه علا
لأنه يصلح منا القبا	فلا نرى بعد ثبات قلبا
ساع على عمارة البواطن	مؤدي الحقوق للمواطن
ووالد الجسم يربى الجسم	فلم يكن يَمحُ رسمنا ورسما
أجمعوا أن الذي لا يُقْتَدَى	في السر والجهر به لا يُهْتَدَى
وكل من لم يَسْلُكْ بالجد	ولم يدع كان أبي جد
فَلَمْ يَجِ منه للطريق	شيء ولا يرى سنا البريق

Ve işbu salât-ı mültezimü’l-kurubâta müdâvim olanların hakikat-i ittisâliyye-i neseb-i cismiyyesi yok ise neseb-i mezkûreden ittisâl-i hakikat-i dîniyye ve intisâb-ı kurb-i rûhâniyyeyi tâleb eylemek vâcib ve onu hîn-i kırâatte mülâhaza ve tefekkür etmek lâzım ve lâzibdir. Zîrâ neseb-i cismâniyye kesb ile ele girer şeref değildir lâkin efrâd-ı insândan her bir ferd hücut-ı nefsanîyyeyi hark edip rûteb-i âliye ile tahakkuk ede. Elbette

diğerleriyle kesb-i teşerrûf ederek ve verâset-i Muhammediyye'ye nâil ve mümtâzü'l-emâsîl olur. اللهم اجعلنا متحققا بها. **Li-muharririhî:**

يا رب از انساب او کردی چون این آشفتهء

اقتربني باطنا ذاك النبي المحترم

در رياض نسبتش من يك گل نشكفتهام

يا رب افتح بالنسيم الفتح في الصبح الغرم

İmdi musallî kuddise sırruhû لَهَا انْفِصَامٌ لَا اَلْوُثْقَى (el-Bakara 2/256) şeref-midhatine nâil olanlara lâhık veşîme-i mergûbe-i kurb-i ittisâli ile mütehakık olmağı taleb siyâkında بحسبه وحققني kavlini ألحقني üzerine atfeyledi. Ve zamîr, Peygamber-i Zîşân aleyhi salâtü'l-meliki'l-mennân hazretlerine râci'dir. Ya'nî yâ Rab, beni haseb-i mutahhara-i risâlet-penâhî ile mütehakkık ve muttasıf eyle. Ya'nî ahlâk-ı hamîde-i Muhammediyye ve simât-ı mergûbe-i Ahmediyye ile mütehakkık ve mütevessim buyur ki o müessir-i bergüzîde sebebiyle şems-i ufk-ı hidâyet aleyhi ezke't-tahiyet hazretlerinden behre-mend-i nûr-ı iktirâb olarak dest-i inâyet-peyvest-i şefîânelerinden nûş-ı şarâb-ı nâb-ı hakikat ve ahz-ı miftâh-ı gencîne-i esrâr-ı tarîkat edeyim demektir. Çünkü haseb kişinin âbâ vü ecdâdı cihetinde ve bi-tahsîs kendi nefsinde sâbit ve derkâr olan şeref {22b} ve müfâharet ve şân ve rif'at ve haysiyyettir ki o bir sıfât-ı [30a] ceyyide-i hoş-hasletten ibâret olup onsuz sadece nesebde ol kadar şeref yoktur. Ya'nî neseb haseble birleşirse nûrun-alâ-nûr olur. Nitekim,

ومن كان ذا نسب كريم ولم يكن له حسب كان الئيم المذمما

beyti³²⁸ buna güvâh-ı bî-iştibâhtır. Pes ensâb ile, ya'nî zâdelikle tafra-fürûş-i izz ü şeref olanlara izâmî ve şeref ü şân ve ahlâk-ı mehâsin-nişân kendi müktesebi ve mâye-i zâtîsi olanlara isâmî denilir. Bu bâbda Hazret-i Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhû biraz kelimât ve hikâye ile tafsîl-i makâl eylemiş ise de onların terkiyle ihtiyâr-ı ihtisâr revâ görüldü.

Hulâsa-i ma'nâ-yı latîfe-i fıkrateyn bu vech ileddir: اللهم yâ Rab, ألحقني beni ulaştır, بنسبه Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem neseb-i saâdet-i bâtınıyyelerine ki o bir neseb-i hubb ve o ittibâ'dır ki bana bâis-i intifâ' ve irtifâ'dır. Ve bir neseb-i takvâdır ki ben ve sâlikân-ı râh-ı Hudâ onunla istihsâl-i kuvvet-i ulyâ ederler. Yâhûd yâ Rab, beni zâhiren neseb-i peygamberîye muzâf ve mülhak kıl ki ehl-i beytin iltihâkı gibi ola da

³²⁸ “Zirâ islâm ve ilim ve ma'rifet ve takvâ hasebe müteallik olanlardandır ki خياركم في الجاهلية خياركم في خياركم في الجاهلية خياركم في” **Beyit:** وقد خط بالجهل الشقى أبو لهب

ولقد فاز بالإسلام سلمان فارس beyti dahi bu bâbda burhân-ı bâhirdir.” (Varak kenar notu)

küllün cüz'e ve aslın fer'e olan muhabbetiyle Hazret-i Habîb'ine mahbûb olup mertebe-i kemâle vâsıl olayım. وحققني dahi yâ Rab, beni sâbit ve pâyidâr eyle. بحسبه ol mazhar-ı teşrîf-i وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (el-İnsân 68/4) aleyhi salâtü'l-alîm hazretlerinin ahlâk-ı bergüzîde ve şemâil-i dil-pesendîleriyle demektir. Çünkü insân-ı kâmil denilen zâhirî ve bâtinî nesebi cem' eyleyip onunla sâbit olandır ki mücerred ensâb-ı cismâniyye ile müftehir olmayıp ahlâk-ı nebeviyye ile dahi tahalluk etmeye ve onunla pâyidâr olmaya sa'y eder. Zîrâ şeref-i ensâb her ne kadar ni'met-i bî-hesâb ise de onunla iğtirâr bâis-i nıkmettir. Fakat ırk-ı tâhire ve neseb-i mutahhara Cenâb-ı Zehrâ'dan olanlara dâir Hazret-i Muhyiddîn kuddise sırruhûdan naklen ba'zı kelimât-ı lâzıme dahi aşağıda nigâşte-i silk-i tahrîr olunacaktır. Ona nazaran onlar iftihâr etseler becâdır. Fe'fhem.

Vâkıf-ı serâir-i dakîka-i irfân ve âşinâ-yı revâmiz-i güftâr-ı erbâb-ı ârifân hazarâtına pûşîde değildir ki fıkra-i güzeste de tafsîl ve beyân olunan ilhâk ve tahakkuk mukaddeme-i hasene-i tahsîl-i ma'rifet-i³²⁹ Resûl-i Hudâ ve vesîle-i esîle-i idrâk-i Habîb-i Rabb-i bî-nedâdır. Ya'nî musallî-i [30b] rûşen-zamîr kuddise sırruhu'l-vefîr onları bastı mukaddeme-i ilticâ-yı irfân-ı nûr-ı Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ederek ferîde-i belîgânesiyle nasb-ı ayn-ı me'mûlû ve netîce-i mukaddeme-i suâli olan ma'rifet-i Muhammediyye'yi taleb ve niyâz ve işbu gonca-i ma'rifet-matlûba vezân nesîm-i anber-şemîm-i ta'rif-i rabbânî ve burka'-i rûy-i idrâk-i hakikat-i Muhammediyye dahi yedân-ı ta'lîm-i bî-imtinân-ı Samedânî ile münkeşif ve merfû' olur mevâddan olduğuna mebnî sîga-i duâiyye ile kıbel-i ilâhiyyeye bi'l-ihâle ilticâyâ âgâz buyurdu. Ba'zı tavr-ı ârifîyyet belki kutbiyyetle meşhûr-ı enâm olanlar hakikat-i Muhammediyye ne idüğün bilmediklerinden gûyâ mevâridü'l-cehli {23a} karîne ittihâz ederek burada olan ma'rifet ilim ma'nâsınadır, lâkin musallî kuddise sırruhûnun onunla ta'bîri bu lisânın ıstılâhı üzerinedir, ve âlim âriften mertebe cihetinden erfa'dır demeleri nezd-i ârifânda şâyân-ı takdîr değildir. Çünkü hakikat-i Muhammediyye'ye sallallâhu aleyhi ve sellem,

جز خدا کس حد تو نشناخت زانکه کس خدا را همچو تو نشناخته

mağzâsınca zât ve künhü üzere ilim taalluk etmez. Ve ilim ise bir nesnenin hakikatı ve zâtını bilmekten ibârettir. Eğer ilim ile ta'bîr edeydi tâlib-i muhâl olmak lâzım gelirdi. Onun için عرفني ile nigâr-keş-i ta'bîr oldu. Ve irfân dahi derece ve rütbe cihetinden ilimden

³²⁹ B: -"ma'rifet"

a‘zamdır. Bu sûretle ehli dahi rûh-ı ilme vâsıl ve kendinde ma‘rifet-i ilâhî hâsıl olup ma‘lûmun şerefiyle iktisâb-ı şeref eylediğinden ulemâ-yı kâliyyeden a‘zam ve erfa‘dır. Ve ma‘rifet, mutlakâ tasavvur kabîlinden olmayıp âsârı tasavvur cihetiyledir.

Pes vâv-ı âtıfa, işbu cümleyi yâ karînine yâ baîdine atfeder. عرف fi‘l-i duâiyyedir. Nûn vikāye, yâ mütekellim içindir ve fi‘l-i mezkûrun mef‘ûlûdür. إياه zamîr-i munfasıl-ı mansûbdur ve fi‘l-i mezkûrun mef‘ûl-i sânisidir ve Fahr-i Kâinât’a râci‘dir. معرفة nasb ile mef‘ûl-i mutlaktır. Ve tenvîn yâ ta‘zîm için yâhûd tenvî‘ içindir. Tenvî‘ için olduğu sûrette maba‘dında tırâzende-i sahîfe-i beyân kılınan vasf i‘tibâriyle nev‘-i ma‘rifeti beyândır. Ma‘rifet dedikleri bir nesneyi alâ-mâ-huve-aleyh idrâktir. Veleve ba‘zı vechi üzere olsun.

Hâsılı yâ Rab, dahi beni zât-ı pâk-i Nebeviyye’ye karîb kılar ve muhabbetimi ziyâde eyler ve onunla edebimi âlî eder ve bu sebeble kurbumu daha [31a] ziyâdeleştirir bir ma‘rifet-i hâssa-i zâtiyye ile Hazret-i Peygamber’e ta‘rîf eyle ki o ma‘rifet كُنَّا مَحْفِيًّا مخفياً demektir. matla‘-ı tecellî-i hubbîsinden mânend-i mihr-i mütelâmi‘ bana keşf ve sâtı‘ ola da onunla zât-ı Risâlet-penâhîyye’ye mensûb ve mevhûb ve menhûbü misillü ben de âşık-ı şeydâ ve muhibb-i pür-sevdâ olayım demektir. Ba‘zı nuzzâr-ı maâlî-âsâr hadîs-i kudîsî-yi mezkûrede vâki‘ في lafz-ı şerîfinden min-haysü’l-aded Muhammed ism-i şerîfî istihrâc ve izhâr محمد عرفوني demek olur diye izbâr etmişlerdir. Ve bu bâbda Hazret-i Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhu’l-bârî:

فبمحمد عرف الإله لأنه	سر الوجود ونقطة في الدائرة
وجميع أسرار العلوى تنمي له	وعليه من دونه البرايا دائرة
وبذاته وصفاته وسماته	أضحت جميع الخلق فيها حائرة
وعيون مَنْ لم يدنوا نحو صراطه	من تيهها في الغير عادت غائرة
وإلى شهود جماله وكماله	كُلُّ النفوس لذاك أمست طائرة

ebyâtıyla takviye-sâz-ı adud-ı müddeâ-yı kavî-i nuzzâr kılmıştır.

Pes bâlâda iş‘âr olunduğu üzere hakikat-i Muhammediyye’ye hakku’l-ma‘rife ittılâ‘ hâsıl olmaz ve bilenler dahi alâ-kadri {23b} isti‘dâdihî bildikleri sûretle musallî kuddise sırruhû hazretlerinin bu kavli veleve ba‘zı vücûh-ı Muhammediyye’ye olsun demektir. Pes hakikat-i Muhammediyye’den bir vecih üzerine muttali‘ ve ârif olanlar

varta-i helâkten sâlim ve emîn ve meslek-i ferdiyyete sülûkle kâm-bîn olur. Zîrâ kemâl üzere bi-küllî'l-vücûh ihâta müteazzirdir. Belki sia-i mecâl-i Muhammediyye bilenler indinde lâ-mahâlete muhâlden ma'dûddur. Bu sûrette hakikat-i Hakk'ı bildik diyenler ne bî-ilim ve bî-ma'rifet âdemlerdir.³³⁰ Zîrâ Cenâb-ı Hakk'ı hîç ferd-i âferîde bilmedi illâ kendi zât-ı samediyyesi bildirdiği mikdâr bilindi. İmdi Hakk'a Hak ile ârif olanlar dahi kendi kadrlerince bildiler. Hâşâ sümme hâşâ ma'rûfun kadrince değildir. Nitekim فتعرفت buna nâzırdır. Ve ma'rifet eğer Cenâb-ı Perverdigâr'a ve Habîb-i şefâat-âsâr'a dâir olur ise hakikiyyedir ki mânend-i şecere-i müsmire semere ve neticesi vardır. Ve semere ve neticesi olmaz ise ma'rifet-i hakikiyye değildir.

Pes bu sûretle cenâb-ı musallî kuddise sirruhû Cenâb-ı Resûlullâh aleyhi salâtü'l-ilâh hazretlerine ma'rifet [31b] ve idrâk suâl ve talebi akîbinde أسلم بها من موارد kavlini ve kavli-i âyendeyi îrâd edip Cenâb-ı Seyyidü'l-enâm aleyhi's-salâtü ve's-selâma olana ma'rifetten semere ve netice olarak tahallî-i kâmil ve tecellî-i şâmil dahi taleb buyurdu. Zîrâ şek ve şübhe yoktur ki Habîb-i Perverdigâr aleyhi salâtü'l-meliki'l-gaffâr hazretleri hakku'l-ma'rife bilinse o ma'rifetten ol kimesne için nice netice ve semere husûl-pezîr olur ki mevârid-i cehilden sâlim olmak ve mevârid-i fazldan nûş-ı zülâl-i fazl etmek ondan ba'zıdır. Zîrâ ma'rifet-i Resûlullâh ile mütehakkık olan kimesne elbette hasleteyn-i mezkûreteyn ile mükerrem olur. Şöyle ki ârif, sırrı ma'rûfa kurbiyyet ve rûhu ruh-ı Nebvî ile ülfet hâsıl etse elbette o kurb ve ülfet mütâbaat ve iktidâyı muktezîdir. Ve bu dahi tâbiin mevârid-i metbûa vürûduna ve kalb ve rûh-ı ârife ulûm-ı ledünniyye ve esrâr-ı irfâniyyenin keşfine sebebidir. Ve bu dahi ârif-i mezkûru mevârid-i cehilden sâlim kılar. Ve muktezâ-yı ilim ile muttasıf eyler. Bu sûrette kalbi ârif ve rûhu âlim olur. Ve bir mevârid-i safâya vürûd eder ki oraya mukarrabûn vürûd ederler. Ve bir menâhilden intihâl eder ki ondan ârifler nûş ederler.

Velhâsıl meâşir-i mahlûkât ve ibâd Cenâb-ı Sâkî-i bâde-i nûr³³¹ aleyhi's-salâtü mâ-ravvaha sünbülü's-sürûr hazretlerinden bilâ-vâsita ve bi'l-müşâfehe ahz u telakkî etmedikçe kemâl-i mezemmetden selâmet bulamaz. Ve şarâb-ı bî-melâmetden ker' ve nûş edemezler. Ve işbu makâm-ı müşâfehe menzil-i kemâl-i racûliyyetdir.³³² Ya'nî bu vech

³³⁰ B: -"âdemler"

³³¹ B: bâde-nûş.

³³² "Fâzıl-ı nâ-müdânî Şeyh Şa'rânî kuddise sirru's-samedânî nakl eder ki: "İbrâhîm Metlûbî radiyallâhu anh vâlid-i mâcidlerine çend def'a Hazret-i Peygamber'i menâmında gördüğünü söyledikde şân oldur

ile ahz ve müşâfehede {24a} sâlik-i râh-ı hüda mişkât-ı menbau'l-füyûzât-ı nebeviyyeden iktibâs eylediği kemâlde bî-iltibâs olacağı hüveydâdır. Kutb-i zekiyyü'l-enfâs Şeyh Ebu'l-Abbâs³³³ radiyallâhu anh hazretlerinin لو حجب عني رسول الله طرفه عين ما عدت نفسي من المسلمين kavlı-ı şerîfleri bu makâmındadır. Ya'nî rütbe-i islâmîde kâmilînden addetmem demektir. **Li-muharririhî:**

Eyle ey hâme-i mu'ciz-eser-i a'râbî beyân
Tâ nikâb-ı rûh-ı ma'nâ-yı kelâm ola âyân
Kalmasın nükte-i ne-şüküfte misâl-i gonca
Her cihetle açıla³³⁴ ukde-i verd-i irfân

Ey âşinâ-yı fenn-i edeb, ma'lûm ola ki أسلم kelimesi fi'l-i muzârî' nefsi-i mütekkellim vahdedir. Fâili zamîr-i [32a] müstetirdir. Emirîden sonra vukû'-yâfte olan fi'l-i muzârî' en-i (أن) mukaddere ile meczûm olacağı kâide-i nahviyyeden olmağın ona tevfi'k olunur ise kelime-i mezkûre إن تعرفني إياه أسلم takdîrinde olup cezâ olarak meczûm olur. Eğer معرفة kelimesine sıfat olması murâd olunur ise معرفة müslimeten takdîrinde olup merfû' olur. Selâmet masdarından halâs ve necât ma'nâlarıdır. Bihâda olan bâ-i sebebiyye zamîr معرفة kelimesine râci'dir. من harf-i cerdir. أسلم kelimesine mütealliktir. موارد mevrid kelimesinin cem'idir ki su gelen mekâna denir. الجهل'de olan elif lam yâ cins içindir yâhûd جهله من موارد جهله takdîrinde olup muzâfun-ileyhden ıvazdır. İşte bu ahsendir. Cehl, mehl vezninde bilmezli olmak ma'nâsıdır ki ahlâk-ı zemîmedendir. Bu sûretle zikr-i cüz' irâde-i kül tarîkiyle her bir vasf-ı zemîmeye sâdık olduğundan cümle-i etvâr-ı hazîze-i süfliyye murâddır ki ashâb-ı hulk-ı kerîme onunla ittisâf cehildir. Onun için musallî kuddise sırruhû ondan kemâl-i tahallîyi taleb buyurmuştur. Ya'nî zât-ı mukaddese-i nebevî ve makâm-ı refî'-i Hazret-i Muhammedî'nin iktizâ eylediği nesneye olan cehilden tahallî-i kâmil murâddır. Çünkü cehl bir dâ'-i mühlîkedir ki devâsı ma'rifettir. Ve o da bir tabîb-i Lokmân-devâdan taarruf ile hâsıl olur. فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ

ki yakazaten görüp müşâfaheten ahz etmektir.” diye buyurmuş. Pes yakazaten dahi vaki' olduktan yine vâlid-i maâlî-mehâmidlerine haber verdik de şimdi makâm-ı racûliyyete kadem-nihâde oldun buyurmuşlardır ki bu makâm-ı sahâbe-i kirâmdır.” (Varak kenarı notu)

³³³ “Müşârun-ileyh Ebu'l-Abbâs Mürsî radiyallâhu anhu musallî kuddise sırruhû ve radiyallâhu anh hazretlerinin hayr-i halefi olan (B: -“hayr-i halefi olan”) Şâzelî hazretlerinin tilmîz-i mükerrerleri olduğu ve bu sır müşârun-ileyh musallî radiyallâhu anhu'l-bârî hazretlerinden yürüdüğü hüveydâ ve rûşenâdır.” (Varak kenarı notu)

³³⁴ B: -“açıla”

كُتِبَ لَا تَعْلَمُونَ (en-Nahl 16/43) bunu beyân refâtında şeref-pîrâ-yı sâha-i nüzûl olmuştur.

Vaktâki böyle bir hakîm-i ma‘rifet-beyân ve kerâmet-burhân zâtta taarruf şerefiyle Cenâb-ı Hak’a ve Cenâb-ı Risâlet-mekîne irfân hâsıl ola, onunla fî-küllî-hâl merâsim-i edebe kemâliyle dikkat ve riâyet ve her bir etvâr ve ef‘âl ve ikâmet ve tirhâlde onun minhâc-ı hidâyet-intihâcına sülûk etmeye gayret ve isr-i kadem-i şerîfine tebaiyyetle muhabbet ve ârzûsunda urve-i vuskâya temessûke mülâzemet etmek farzdır. Hattâ onun vesâtat-ı himmetiyle sana inâyet-i Hak’ın cezebâtıyla sülûk-ı râh-ı dîn ve seyr-i kemâl-i âlem-i yakîn hâsıl ve mükâşefât-ı eltâf-ı ilâhiyyeden ulûm-ı ledünniyye nâzil [32b] {24b} ve çeşm-i dilden gavâşi-yi estâr ref‘ olup cehl ve şek zâil ola da pertev-i envâr-ı sıfât-ı Hak’ta hakâyık-ı maâlî ve esrârı göresin. Ve nûr-ı tecellî-i settâriyyeye mazhariyetle onu ketme sa’y eyle. Ve bu bâbda mekr-i ilâhîden emîn ve onunla müftehir ve kâm-bîn olma. لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم Niceler buralarda lağzîde-pây-ı hüsrân olmuştur.

Pes işbu güftâr-ı belâgat-âsâr-ı müellifte istiâre vardır. Şöyle ki helâkte cehl mâ-i sümmiyyeye teşbîh olunup cinsinden olması iddiâ olunmağın müşebbeh şebîh-i mevzû‘ olan mâ-i sümmiyyeyi zikirden terk ve imhâ ve mülâyimi olan mevârid-i cehli müşebbeh isbât ile bu istiâreye remz ve îmâ kılındı. rumûz-ı istiâre-i mekniyye isbât dahi istiâre-i tahlîliyye oldu. Ba‘zı nüshalarda *mevârid* mevkûinde *mevâki* ‘vâki’ olmuştur. Her ne kadar ma‘nen sahîh ise de ekser-i nüshada *mevârid* yazılması ve üstâdım kutb-i ma‘nevî Hacı Ahmed Efendi Yanyevî hazretlerinden yine *mevârid* nüshasıyla istimâ‘ olunması cihetiyle onu ihtiyâr eyledim. Ve gerek burada ve gerek aşağıda istiâreyi *mevârid* kelimelerinde icrâ eylersiniz müşebbehün-bih mezkûr olduğundan istiâre-i musarraha olur. Fe’fhem.

Cenâb-ı Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhû bu bâbta şu vech ile irkâs-ı hâme-i tevcîh buyurmuş ki bu gülzâr-ı suhandan meşâm-ı dile resîde olan bûy-i dil-âvîz-i ma‘nâ-yı Muhammediyye’ye ma‘rifet ayn-ı ma‘rifet-i Hak olduğuna mebnî kemâl-i tahassüründen gûyâ musallî kuddise sırruhû der ki: Yâ Rab, bizlere bâb-ı nebevî mesdûd ve muğlak ve bâb-ı velâyeti meftûh ve münşak buyurdun. Pes bu sûretle kendi ile cehl bir yerde anlanamayan ma‘rifeti bana ihsân buyur ki onu ibâd-ı athârından sıddîkîne mahsûs buyurdun ve onu bu dünyâda nâil olunacak derecelerden a‘lâ kıldın demek ister. Bu cümle-yi ehl-i himem-i aliyenin aksâ-yı matlabıdır. Zîrâ velâyet-i kübrâda müntehâ-yı derecedir ki sâhib-i ehl-i derece-i vustâ ve suğrâya nisbetle cehilden sâlim olur.

pes bu gülşen-i ibâretten meşâm-ı dile fâyiğ olan nesîm-i kudî-yi şemîm-i ma'nâ ve bu çeşme-i bihişt-âbâd-ı belâgatten gülzâr-ı hâtıra cereyân kılan zülâl-i cân-perver-i fehvâ şu vech iledir ki أكرع yine fi'l-i [33a] muzâriin nefîs-i mütekellim vahdesidir. أسلم da cârî olan i'râb ile kelime-i mezkûre üzerine atf olunup ker' dahi suyu avuçla yâhûd bir kab ile nûş etmeksizin kemâl-i tahassür ve ârzûsundan nâşî yerinden ağızla içmek ma'nâsına ve فضل dahi min-ciheti'l-luğa ihsân ma'nâsına ve ıstılâhta ibtidâ-i ihsân-ı bilâ-ille ma'nâsına olarak yine istiâre vardır ki fazlî hayât-dih mâ-i zülâle teşbîh ederiz. Zîrâ fazl ve ilm-i nâfî'de hayat-ı kulûb ve ervâh ve mâ-i lezîzde hayât-ı ahşâd ve eşbâh vardır. Ve mevârid dahi yine tahyîl {25a} ve ker' dahi terşîh olduğu dâna-yı esâlîb-i fenn-i beyân olan ehl-i lisâna münkeşif ve rûşenâdır. Ve elif lâm hâme-perdâz-ı izbâr kılındığı üzere yâ muzâfun-ileyhden ıvazdır yâhûd cins içindir. Bu makâmda murg-ı çemenzâr-ı lutf-i rabbânî ve tûtî-yi kafes-i nagam-ı sübhânî musallî kuddise sırruhu's-semedânî وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ (en-Nisâ 4/32) emr-i ilâhîsine سلوا الله من فضله hadîs-i şerîfine imtisâl buyurmuştur. Ve fazldan dahi murâd fazl-ı hâss-ı zâtîyyedir ki ondan behre-mend olanlar nâil-i kemâl-i lezâiz olur. Ve mevârid-i fazl-ı hâs kemâl-i havâssa mahsûstur.³³⁵ Ve bî-behre ve tufeylî sıfat olanlar orada cûlûs ve ârâm ve onu lisân ve bünyet-i şefeh³³⁶ ifâde ve i'lâm edemez. Tahkîk o bir bahr-i muhîttir ki cûş u hurûşunu ve sadâ-yı temevvücünü ehlinden başkası işitemez. Kümmel-i fâika işbu mevârid-i râikadan telakkî ederler. Ve ehl-i beyt-i mutahhara dahi ondan nûş ederler ki haklarında إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (el-Ahzâb 33/33) âyet-i kerîmesi nâzil olmuştur.

³³⁵ "Lalezârî Tâhir Efendi merhûm bir mukaddeme-i hasene bast ve îrâd ve ba'dehû 'Mevârid-i cehilden murâd kibir ve ucub ve şehvettir ki onların münâsibi nâr ve hevâdır. Ve mevârid-i fazldan dahi tevâzu' ve iffet ve hikmettir ki onların münâsibi türâb ve mâdır veyâhûd fazıldan murâd Cenâb-ı Resûlullâh'dan münşakka olan esrâr yâhûd makâm-ı kalb ve makâm-ı rûh ve makâm-ı sır ve hâtîru'l-meleken ibârettir ki ma'rîfet ve nûr onlardan ba'zıdır.' Ve tevcîh-i ahîr murâd olundukta bu ibârenin ma'nâsı, meşreb-i kalb-i Muhammediyye'den o ma'rîfet sebebiyle şarâb-ı ilm-i ledünnîyi nûş ederim demek olur. Zîrâ ervâh-ı verese meşreb-i kalb-i nebeviyyeden nûş ederler. Ta'dîl'de Şadrüşşerîa'nın beyânı üzere ve mevâridü'l-fazl buyurmasından murâd 'Bu mevâridi muntic olan ma'rîfet-i matlûbeyeye ancak fazl-ı ilâhî ve vehb-i kudî ile nâil olunur idiğini işrâbdır. Nitekim Hızır hakkında آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا (el-Kehf 18/65) âyet-i kerîmeleri şeref-pîrâ-yı mizmâr-ı nüzûl olmuştur.' diye buyurmuştur. Ve Harbûzî Muhammed Efendi merhûm dahi bunu te'yiden mevârid-i fazldan meşârib-i ervâh ve mevârid-i esrâr-ı müstelzimü'l-irtiyâh-ı mukarrebûn murâddır ki o taleb ile idrâk ve sebeble nâil olunur yer değildir. Belki mücerred fazl-ı ilâhî ve inâyet-i rabbânî ile hâsıl olur demiştir. Ve Muhammed Reyhâvî dahi mevârid-i fazldan murâd fazl-ı ilâhiyyedir ki mâ-tekaddemde حياض الجبروت ile ta'bîr olunmuştur. Ve fazl-ı nebevî o feyz-i fazl-ı ilâhiyyedendir buyurmuştur. Fe'fhem." (Varak kenar notu)

³³⁶ B: "beyt-i şefeh"

Muhibb-i âl-i âbâ ve kutb-i dâire-i evliyâ Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-athar hazretleri mahzen-i esrâr-ı ilhâmât ve menba'-ı ulûm-ı füyûzât olan *Fütûhât* nâm kitâb-ı kerâmet-meâbının yirmi dokuzuncu bâbında bu siyâk üzere ârâyîş-i ruhsâre-i güftâr etmiştir her ki tenşîk-i sâmia-i cân olmağa revâ ve zeheb-i ibrîz ile kırtâs-ı zer-befte-i tahrîr etmekliğe sezâ ve ahrâdır. Cenâb-ı Habîb-i Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ abd-i mahz-ı bî-nedâ olduğuna binâen zât-ı hüceste-simât-ı **[33b]** nebeviyyeleriyle ehl-i beytinden Cenâb-ı Kuddûs cellâ celâlühû rics ve kazr-ı izhâb ve izâle buyurmuştur. Ve ricsden cümle bâis-i naks ve şeyn olacak nesneler murâddır. Zîrâ rics inde'l-Arab “Kazr ya'nî murdâr ve nâ-pâk olan nesnedir.” diye Ferrâ-yı maâlî-pîrâ tahkiye eyledi. Nitekim *إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* (el-Ahzâb 33/33) nass-ı muhtass-ı ol hânedân-ı tahâret-nişân hakkında zîb-bâhş-ı sâha-i nüzûl olmuştur. Bu sûretle bir nesne onlara muzâf olunmaz illâ o muzâf olacak şey mukaddes ve mutahhar olmak lâzımdır. Zîrâ muzâf, muzâfun-ileyhin cins ve şebîhi olmak kâide-i mukarrere-i mergûbedendir. Bu sûretle ol tâife-i şeref-mezâhire muzâf olan nesnede dahi müşâbehet lâzımdır. Pes onların nefis-i nefis-i tahâret-enîs-i âliyelerine muzâf olunmaz illâ kendisinde hükm-i tahâret ve takdîs olan nesne-i pesendîde muzâf olur. Cenâb-ı Muallâ-elkâb-ı risâlet aleyhi eşhedü't-tahiyyet hazretlerinden şeref-sudûr eden *سَلَامٌ مِّنَ أَهْلِ الْبَيْتِ* hadîs-i şerîfî bülbul-i hoş-lehce-i hakîkat Selmân-ı Fârisî radiyallâh anh hakkında zahâret ve hıfz-ı ilâhî ve ismetle şehâdetdir. Çünkü Cenâb-ı Perverdîgâr dahi tathîr ve zehâb-ı rics ile şehâdet buyurdu. Pes ehl-i beyte mutahhar ve mukaddes olan **{25b}** nesneden gayr-ı şey muzâf olmadığı resîde-cây-ı bidâyet olduysa ve mücerred izâfet sebebiyle Selmân-ı Fâris hazretleri mazhar-ı inâyet-i ilâhiyye buyurulduysa sakın ehl-i beyte fî-enfûsihim sû'-i zan etme. Tahkîk onlar güher-bâre-i deryâ-yı zahâret belki ayn-ı tahârettir. Çünkü âyet-i mezkûre delâlet eder ki Hudâ-yı müteâl ol goncahâ-yı gülzâr-ı cemâli gül-i sad-berg-i gülşen-i nübüvvet aleyhi revâyıhu't-tahiyyet ile mazhariyyet-i mefhûm-ı âyet-i *لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ* (el-Feth 48/2)'da şerîk ve enbâz, ya'nî hâr u hâşâk-ı vesah ve kazr-ı nâ-pâk ile mevsûh ve maksûr olmaktan halâs ile beyne'l-etrâb mümtâz buyurmuştur.

Pes Cenâb-ı Hakîm-i bî-illet Habîb-i bî-hemtâsının meâsir-i mahlûkâta nisbetle zenb olan nesne **[34a]**lerden âb-ı zülâl-i mağfîretle tathîr ve tanzîf ve dâire-i akl ü fikirden bîrûn kurb-i zâtîyye ile tatyîb ve taltîf buyurduğuna mebnî ve o zât-ı mukaddes-simât-ı nebeviyyeden vukû'-yâfte olan sûrette zenb görünür, min-ciheti'l-ma'nâ değildir. Ve

zemm şer‘ân ne Hudâ-yı lem-yezel kibelinden ve ne bizlerden zât-ı münevvere-i nübüvvet-penâhiye lâhık olur. Eğer zenb-i mezkûrun hükmü zenb hükmünde olsa idi Cenâb-ı Fahr-i Cihân’ın hemdemi olduğu için zenb mezemmetten mashûb olmamak ve *لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* (el-Ahzâb 33/33) mantûk-ı münîfi dahi sâdık olmamak lazım gelirdi. Pes şurefâ-yı izâm evlâd-ı Fâtımatü’z-Zehrâ radiyallâhu anhâdan oldukları mülâbesesiyle ve Selmân-ı Fâris misillüler ehl-i beytten ma‘dûd olmaları cihetiyle ilâ-yevmi’l-kıyâm gufrândan bu hükümde dâhildir. Nûr-ı Muhammediyye ve min-indillâh ihsân olunan inâyet-i hâssa-i Ahmediyye şerefiyle onlara olan inâyet-i ilâhiyye ve ihtisâs-ı rabbâniyye cihetiyle zâtları mutahharûndur. Ve ol zevât-ı muhteremenin şeref ü şân ve şevket-i maâlî-nişânları ancak feyfâ-yı âhirette cilve-ger-i mir’ât-ı zuhûr olur. Çünkü mağfîret-i ilâhiyyeye mukârenetle haşr olunacaklardır. Ammâ bu dâr-ı hikmet-medâr-ı dünyâda onlardan mugâyir-i şer‘-i şerîf bir nesne zuhûr³³⁷ eder ise şeref-i zât ve sümüvv-i nisâbına noksân târî olmaz. Ve bahâr-ı tahûr-ı nebâhat-zuhûrları berg-i zîr-i hidâc ve kusûr ile solmaz. Fakat tâib misillü pîrâye-bahş-ı seccâde-i şerîat olan zâtın emriyle hadd-i şer‘ ikâme ve icrâ kılınır. Ve zinâ ve şûrb-i hamr yâhûd sirkat misillü harekâtta bulunsalar tahakkuk-ı ma‘rifetle berâber hadd-i şer‘î icrâ olunur. Ve aslâ onları zemm câiz değildir. Ve her bir müslim ve mü’mine Cenâb-ı Vâcibü’l-vücûdu *لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* (el-Ahzâb 33/33) kavlı kerîminde tasdîk lâıyk ve lâzım **{26a}** ve bu sûretle ehl-i beytten her ne sâdır olur ise cümlesini Cenâb-ı Rabb-i Gafûr bu dünyâda afv eder diye i‘tikâd mütehattemdir. Ve onları mezemmet ve Cenâb-ı Şâhid-i hakîkînin tathîr ve kendilerinden zehâb-ı rics ile şehâdet buyurduğu zevâta şeyn verecek **[34b]** nesneyi arz ve isnâd ile melâmet lâıyk değildir. Zîrâ bunlar ol inâyet-i ilâhiyye ve lutf-i nâ-mütenâhiyyeye mazhar oldukları, ettikleri amel ve işledikleri hayır ile değildir. Belki ol hânedan hakkında Cenâb-ı Kâdir ve Kayyûm’un inâyet-i sâbıkasından nâşîdir. *ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ* (el-Cum‘a 62/4). Ve bizler için hîç ferd-i âferîdeyi zemm câiz değil iken ne keyfiyyetle ol hânedânı zemm edelim. Zîrâ bizler taleb-i hukûktan keff-i yed edip bizlerden isâbet eden nesnede mazhar-ı afv-ı Rabb-i ahad olursak onunla indallâh bizim için yed-i uzmâ ve mekânet-i zülfâ vardır. Çünkü sultân-ı taht-ı “levlâk” ve unvân-ı vâsf-ı “ve-mâ-erselnâk” Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri emr-i ilâhiyyeden dolayı bizlerden ancak “meveddet fi’l-

³³⁷ B: “sudûr”

kurbâ” taleb ve suâl buyurdular. Ve onda sıla-i erhâm vardır. Ve bir ferdi Cenâb-ı Şefîu’l-ümem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin bu suâl-i mağfîret-iştîmâl-i âlîlerini kudreti var iken kabûl etmeğe ne vech ile hâk-i pâ-yi seniyyelerine mülâkî olur. Ve ne sûretle şefâat-ı rahîmânelerini recâ eder. Ve hâlbuki bu takrîrimiz karâbet-i seniyyeleri ile kesb-i teşerrûf eyleyenler hakkında şeref-sudûr eden emr-i seniyyelerine is’âf etmediği sûrettedir. Pes ehl-i beyti sevmeyenler ne keyfiyetle tâlib-i likâ ve râci’-i şefâat-i uzmâ olur. Ehl-i beyt ise ehass-ı karâbetle mümtâzû’l-enâm olmuştur. Eğer Cenâb-ı Hak celle ve alâya ve Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve selleme muhabbetin ve izhâr-ı iştîyâk ve meveddetin sahîh olsa elbette ehl-i beyti dahi seversin. Ve onlardan senin hakkında tab’ ve garazına nâ-muvâfık her ne sudûr eder ise onu ol hânedân-ı zîşândan vukûuyla mütena’im olarak güzel görürsün. Ve ol vakit belki indallâh hakkında inâyet buyurulmuş da bu ecilden ol zevât-ı muhteremeye seni sevdirdi. Şol haysiyyetten ki zât-ı ilâhiyyesinin sevdiği zât seni zikreyledi. Ve sen onların kalbine hutûr ettin. Zîrâ onlar ehl-i beyt-i Habîb-i Hudâ’dır. Pes bu ni’met üzerine Cenâb-ı Kâdir-i feryâd-res celle celâluhû hazretlerine teşekkür eyle. Zîrâ onlar seni tathîr-i ilâhiyye ile mutahhara olan elsine-i aliyyeleriyle zikr eylediler. Maâzallâh teâlâ senin ehl-i beyte ve cedd-i emcedlerine ihtiyâcınla berâber emr bi’l-aks [35a] olur ise noksân-ı imândan ve mekr-i ilâhiyye ve istidrâcdandır ki sen bunlar ne idüğün bilmezsin. Ehl-i ehl-i vefâ ve muhibb-i âl-i abâ onların âhirette indallâh olan menâzilleri sana keşf olsa elbette ol tereke-i bâ-berekenin mevâlîlerinden bir mevlâ-yı hâlis olmağı düstûrû’l-amel eder idi.

İşbu kelimât-ı tahkîk-medâr maa’l-ihtisâr bu gülzâr-ı {26b} bedîu’l-âsârda zikr ve izbâr olunması gâyet-i nefâsetine ve kemâl-i lüzûmuna mebnîdir. Mezîd-i tahkîk zâhirü’l-intifâna istişrâf ve istitlâ’ edenler ol kitâb-ı müstetâba mürâcaat buyuralar. Mahall-i âharda bu ebyât-ı hikmet-eser ile kendilerinin muzmer mâ-fi’l-bâllerin izhâr buyurmuşlar. Ve lillâhi derruhû ve radiyallâhu anhu, **Nazım:**

جعلت ولاي آل أحمد قربة على رغم أهل البعد يورثني القربى
وما طلب المختار أجرا على الهدى بتبليغه إلا المودة في القربى

Ba’zı ehl-i irfân burâk-ı hâme-i berg-cevlâna irhâ-yı inân eylemişlerdir ki **إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى** (eş-Şûrâ 42/23) âyetinde olan meveddet bir devâ-yı nâci’ ve semere ve menfaati geri ehl-i muhabbetin kendilere âid ve râci’dir. Şu cihetten ki tengnâ-yı “yevme nefsi nefsi”de

sâid-i necve-i necât olmalarına sebep ve müsted'î-yi أحب المرء تحشر مع من أحب' dir. Zîrâ meveddet-i cismâniyye iktizâ-yı münâsebet-i rûhânîdir ki rûz-ı rûstehîz-i dehşet-engîzde ictimâ' ve iltiyâmlarını isticâb ve istilzâm eder. Her kimin ki rûhu mütekeddir ve ma'sûş ve nûr-ı hidâyet onun fark-ı katreti üzerine gayr-ı merşûş ola, rütbesi onlardan baîd olur.

Hâsıl-ı ma'nâ-yı fikrateyn: فعرني yâ Rab, eğer bana bildirirsen. إياه Cenâb-ı Peygamber-i âlî-makâm aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerini. معرفة bir ma'rifet-i mahsûsa-i zâtiyye ile. أسلم ben kurtulurum. بها o ma'rifet-i hâssa-i zâtiyye sebebiyle. من موارد الجهل cehl mevrîdlerine vürûddan. وأكرع dahi bilâ-vâsıta fem-i teveccühât-ı kemterânemle, ya'nî ağzımla içerim. بها o ma'rifet sebebiyle من موارد الفضل nefsi-i fazl mevrîdlerinden. Yâhûd وعرفني yâ Rab bana bildir. إياه Hazret-i Peygamber'i, معرفة bir ma'rifet-i mahsûsa-i ilâhiyye ile öyle ma'rifet-i zâtiyye³³⁸ ki أسلم o ma'rifet sebebiyle ben sâlim olurum. من موارد الجهل cehl vartalarına gitmeden ve öyle ma'rifet ki بها أسلم ben o ma'rifet sebebiyle bilâ-vâsıta [35b] ağzımla içerim. من موارد الفضل fazl mahallinden. Yâhûd وعرفني yâ Rab, beni bildir. إياه Hazret-i Peygamber-i Zîşân aleyhi salâtü'l-meliki'r-rahmân Efendimiz hazretlerine demektir. Her ne kadar işbu ma'nâlarda meâl ve mezâyâ bir ise de min-ciheti'l-i'râb ma'nânın bu vechle tehâlûfû vardır. Ehl-i kemâle hafî ve pûşîde değildir. Fe'fhem.

والعلمني على سبيله إلى خضرتك حملا محفوا بنصرتك işbu kelimât-ı dürer-alâmât-ı Meşîşiyye'den واحلمني üzerine ma'tûf. Ve hamlden fi'l-i duâiyye olup asl-ı masdarı yük yükletmek ma'nâsına olduğuna binâen burada mahmûl, ya'nî yüklenmiş {27a} ma'nâsına masrûftur. Ya'nî hâmil ma'nâsına değildir. Çünkü hâmil sâir ve mahmûl tâir misillü olup evvel bi-nefsihî, ikinci bi-cezebât-ı kudsüllâhtır. Ve haml iki kısım olup biri haml-i kerâmet ve îânettir ki وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ أَلَّا يَكُونُوا عِشْرَنَ أَلْفٍ مِنْ خَلْقٍ فَقَالُوا إِنَّا هَامِلُونَ (el-İsrâ 17/70) âyet-i kerîmesinde olduğu ve birisi dahi haml-i hızlân ve ihânettir ki إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا ضَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ تَنْزِعُ النَّاسَ مِنْ أَمْشَارِهِمْ فِي يَوْمٍ ذِي قُلُوبٍ يَبْتَغُونَ عَنْ رَحْمَتِ اللَّهِ يُبْذَلُونَ (el-Kamer 54/19-20) kavî-i ilâhîsinde bulunduğu misillüdür. İşbu sebîl-i kavîm ve sırât-ı müstakîm-i risâlet-penâhî üzere olan haml, şikk-ı evveldendir ki ümmet-i Muhammediyye'den her ferd için ârzû ve iştiyâkta alâ-kadri-tavkîhî ve sıdkîhî sebîl-i bî-adîl-i Muhammediyye ve tarîk-i feyz-refîk-i Ahmedîyye'ye haml vardır. Pes haml-i ahyâr haml-i ebrârın ve haml-i siddîkîn haml-i müttakînin fevkindedir. Zîrâ her bir kimesne için bir şûrb-i ma'lûm ve

³³⁸ B: -“ mahsûsa-i ilâhiyye ile öyle ma'rifet-i”

onlar rehber-i râh-ı hidâyet ve kemâl ve bîh-efgen-i merâsim-i bid‘at ve dalâl, nûr-ı meclis-fürûz-ı cûd-ı kerem ve nâr-ı hâşâk-sûr-ı cevır ü sitem olduklarından şeytân-ı dalâlet-nihâd yanlarına yaklaşırsa muhterik olur.

Ve ma‘lûm-ı ehl-i zevktir ki hazret-i ilâhiyye beş nev‘idir: Evvelkisi gayb-ı mutlakdır ki âlemi hazret-i ilmiyyede olan a‘yân-ı sâbitedir. İkincisi ona mukâbil olan hazret-i şehâdet-i mutlakadır ki âlemi âlem-i mülktür. Ve üçüncüsü hazret-i gayb-ı muzâfedir, o da iki kısımdır: Evvelkisi gayb-ı mutlaktan akreb olandır ki âlemi âlem-i ervâh-ı ceberûtiyye ve melekûtiyyedir. Âlem-i ukûl ve nüfûs-ı mücerrede dahi denir. İkincisi şehâdet-i mutlakadan akreb olandır ki âlemi âlem-i misâldir ki âlem-i melekût dahi denir. Beşincisi âlem-i câmiadır ki avâlim-i erbaa-i mezkûreyi câmi‘dir. Âlem-i insân denir ki avâlim ve mâ-fihâyı câmiadır.

Pes lisân-ı kavimde Hazret-i Allâh ıtlâkında murâd olan شهود العبد بأنه بين يد الله وأنه ma‘nâsını murâd ederler ki abd o şühûda müstashib olduğu müddet hazrettedir. Eğer meşhed-i mezkûre kendinden mühtecib olur ise ondan أسرع من لمح البصر hurûc eder. Ve bi-hâsebi’l-kısme nâs burada mütefâvitlerdir. Ba‘zılar hazrete dâhil olamaz ve ba‘zılar bir derece namâzda girer, ba‘zılar gündüz girer, ba‘zılar gece gündüz girer. Meselâ Ma‘rûf-i Kerhî otuz sene ve İbrâhîm Metlûbî on yedi sene hazret-i ilâhiyyeden çıkmamıştır. Nitekim لا يسعني فيه غير ربي hadîs-i şerîfi buna nâzırdır ve bi-hâsebi’l-verâse işbu makâma vâsıl olunur ve yâkîni li-eclî’l-işrâb [37a] nûr-ı lâmia-i tarîkat-ı azhar Cenâb-ı Şeyhu’l-Ekber kuddise sırruhu’l-enver *Viridi’l-vürûd ve feyzi bahri’l-mevrûd* nâm salât-ı kebîrinde وفي أثره إلى خلوة لي وقت مع الله kavlini tertîb ve cümle bendegânı ona talebi tergîb eylemiştir. **Rübâi li-muharririhî:**

يا رب ره أحمد مرسل بر سر دل با جذبه نور كرم خلوة لي را
درفطرت من نیست اگر این در لالا هرگز نبریدم ز تو امید دلی را

حملا, mansûb olarak mef‘ûl-i mutlak-ı fi‘l-i mezkûrdur. محفوف kelimesinin sıfatı olup حف kelimesinden bir nesnenin çevresini devir ve ihâta eylemek ma‘nâsınadır ki kuşatmak ta‘bîr olunur. حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ (ez-Zümer 39/75) âyet-i kerîmesinde olduğu gibi. {28a} بنصرتك kavli nûnun zammıyla isimdir. Ve bâ-i cârre محفوف kelimesine mûtaalliktir, hüsn-i maûne ma‘nâsınadır. Ve bunun ile takyîdden murâd şudur ki her ne kadar haml-i mezkûr haml-i kerâmet dahi olsa maûnet ve te’yîdden hâlî olunca sâhibi

sermest-i sekrân olup tarîk-i şükürden hurûc edip bi'r-i dalâlete murtatım ve mevlûc olur.

Hâsılı yâ Rab, a'bâ-i esrâr-ı kudsiyyeyi hâmil olduğum hâlde bende halk buyurulan kudret-i ilâhiyye ve cezebât-ı Rabbâniyye ki her bir cezbesi amel-i sekaleyn ile muvâzî olur ve nefehât-ı samedâniyye ile sıfât-ı bâtıla-i beşeriyyeden hal' edip ya'nî âyîne-i kalbim jengâr-ı evsâf-ı beşeriyye ve tabîiyyeden sâf ve sâde kılıp havâs-ı ibâdına mahsûs olan hazret-i kurba mûsıl olan kâhil-i inâyet-i ezeliyye ve metn-i zahr-ı tarîk-i Muhammediyye üzerine mahmûl kıl. Öyle bir haml ikrâmı ve teşrîfi ve tahsîsi ve ta'rîfi eyle ki o haml-i maûnet ve te'yîd ve teşdîd-i ilâhiyye ile muhât ola, ya'nî nusret-i ilâhiyyen o hamli kuşatmış ola demektir.

Ey sâlik-i râh-ı Hudâ! Şu kelimât-ı dürer-alâmât-ı girân-bahâ ayn-ı tahkîkine rûşenâ ola ki Hazret-i Mevlâ-yı müteâl azze ve celle urûcu kasd ve ârzû edenlerin gâyet-i maksûdu ve aksâ-yı murâd ve matlûbu kâhil-i sünnet-i Muhammediyye üzere Hazret-i Rabbâniyye'ye vusûl bulmak ve cevâzib-i sübhâniyye ile sebîl-i bî-mesîl-i Ahmediyye üzere mahmûl [37b] olmak kazıyyesinden ibârettir. İşte bu tavır sâlikîni sebîl-i sünnet-i Muhammediyye üzere Cenâb-ı Hakk'a cezb eder. Çünkü Cenâb-ı Rabb-i bî-enbâz sâliki hazret-i kerîme iblâğ murâd buyurdukta ve Hazret-i Fahr-i dü cihân ve delîl-i cümle-i âlemiyân aleyhi salâtü'l-meliki'l-mennân Efendimiz hazretlerine iktidâyâ sevk edip onun sebîli üzerine haml eder. Ve bu hâl ile ol sâlik dahi sülûkünde akvâlen ve ef'âlen ve ahvâlen ve harekâten ve sekenâten Cenâb-ı Resûl-i Hudâ'ya tebaiyyet peydâ edip rehberî-yi nusret-i ilâhiyye ile cümle umûrunda mahfûz olur. Ve sülûkünde kendi nefsinden vazgeçip Hak ile olur. İşte bu alâmât-ı vuslât ve emârât-ı kurbettir. Ve buna makâm-ı sıddîkîn denir.

Musallî kuddise sırruhû mârru'l-beyan kelimât-ı şerîfe ile bu makâma urûc ve terakkîyi taleb buyurup *Delâil-i Hayrât*'ta zîb-bâhş-ı sahîfe-i terkîm kılındığı üzere Cenâb-ı Risâlet aleyhi efdalü't-tahiyyet hazretleri dâmiğ-i ceyşât-ı ebâtîl vasfıyla mevsûf olduklarından ve işbu vasıfıdan vârisîn-i behre-mend ola geldiklerinden işbu واقذف بي على الباطل فأدغمه güftâr-ı mütehassirânesiyle dahi makâm-ı varîsîni taleb edecektir ki onları Cenâb-ı Kadir-ı Kayyûm tenezzehet zâtuhû ani't-tefekür ve'r-rusûm makâm-ı hilâfetle bekâm ve râh-ı Hudâ'ya mesâbih-i saâdet³³⁹-encâm ve şâyân-ı iktidâ-yı eimme-i nîk-nâm

³³⁹ B: "hidâyet"

kılmıştır. Ve lisânları üzere Hak cereyân edip Cenâb-ı Rabb-i İzzet'le söyleşirler ve her bir şeyi ondan işitirler ve cümle nesneyi onunla görürler. Ve Cenâb-ı Şâh-ı şehinşâhân-ı cümle-i enâmdan kendilere hil'at-i **{28b}** niyâbet ilbâs olunmuştur ki işbu makâmın sâhibi izhâr-ı nûr-ı Hakk'a ve nâr-ı zalâm-ı bâtilî ihmâd ve imhâka âlet olmuştur. Ya'nî musallî kuddise sırruhû kendini ayn-ı hakk-ı dâmiğ kılmayı yâhûd bi-menzileti'l-Hak olmaklığı taleb ve niyâzı buna işârettir. Çünkü hakk-ı dâmiğ bir sâbit ve pâyidâr nesnedir ki dîn-i mübîn gibi vâsf-ı hakîkati zâil olmaz. Gûyâ bu hâlde musallî dergâh-ı Hak'tan makâmât-ı nûriyyede sâbit olarak şübühât-ı zulmâniyyeyi mâhî ve mâhık ve sıfât-ı dîniyye ile muttasıf ve mütehakkık olup simât-ı **[38a]** deniyyeden mütehallif ve mütehallî' kılınmaklığı taleb eylemiş olur. Ve bir kimesnenin hâli bu evsâfla ârâste ve mâlî ola. Elbette mahk-ı cümle-i dalâl ve sahk-ı zalâm-ı kâffe-i cühhâlde makâmât-ı Muhammediyye'ye vâris-i bî-hemâl olur ki makâm-ı gavsiyyettir. Ve işbu terkîb-i latîfede pîrâyîş-bâhşâ-yı namat-ı sutûr olan ما عطف عليه الحمل yâ احمّل üzerine yâhûd tasrîfinden fi'l-i duâiyyedir ki atmak üzerine ma'tûf ve zâl-i mu'ceme ile يذف يذف يذف tasrîfinden fi'l-i duâiyyedir ki atmak ma'nâsına masrûftur. Ve بي'de olan bâ-i cârre fi'l-i mezkûre müteallik olarak ta'diye içindir. Azhar olan âlet-i fi'le dâhile olan bâ-i istiâne olmaklığıdır.

kelimesi yine fi'l-i mezkûra mütealliktir ve bâtil Hakk'a mukâbil olan ve zâtında sebât ve hakîkati olmayan bir nesneden ibârettir. أصدق كلمة قالها شاعر كلمة لبيد ألا hadîs-i şerîfi mantûk-ı münîfi üzere mâsivâllâh bâtil ile muabber olduğu deşt-i belâgatta lâle-cünbân olanların nigâşte-i sahâif-i evrâk-ı hâtırlarıdır. فادمغه³⁴⁰ da olan fâ sebebiyyedir. فادمغه³⁴⁰ fâ-i sebebiyyeden sonra muzmere olan أن ile mansûbdur. Ve gayn-i mu'ceme ile başı dimâğa erişince kadar yarmak ma'nâsınadır. Bülbülân-ı gülistân-ı belâgat ve mürgân-ı çemenzâr-ı fesâhat olanlara rûşenâdır ki işbu kelimât-ı dürer-âyât-ı Meşîiyye'nin her bir harf-i fesâhat-zarfı bir istiâreyi şâmildir. Şöyle ki evvelâ musallî kuddise sırruhû nefsi bâtil karînesiyle aslı sâbit ve bâtila mukâbil ve muâriz olmakta Hakk'a teşbîh eyleyip ba'de't-teşbîh ve'l-iddiâ zihninde Hakk'ı nefsi için istiâre-i mekniyye kıldı. Ba'dehû mecâz-ı meşhûr ve müteârif olmakla be-tekrâr Hak'tan ibâret olan nefsi kendisiyle şakk-ı re's olunan cirm-i sakîl ve seyf-i sârim-i bî-adîle teşbîh eyleyip cinsinden olmasını ba'de'l-iddiâ cirm-i sakîl zikirden tayy ve terk ile mülâyimi olan gazf-ı nefsi musallî müşebbeh isbât birle bu istiâreye remz

³⁴⁰ B: -“فأدمغه”de olan fâ sebebiyyedir.”

olunup melmûz istiâre-i mekniyye isbât istiâre-i tahyîliyye oldu. İşbu istiâre-i mekniyyede müşebbeh için müşebbehün-bihin mülâyimine müşâbih mülâyim bulunur ise يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ (el-Bakara 2/75) âyet-i kerîmesinde icrâ olunduğu gibi inde'l-keşşâf istiâre [38b] mu'teber olduğu nezd-i beyân yanında gayr-ı hafidir. Şöyle ki zât-ı musallînin taslît ve tağlîbi her biri {29a} şey'-i âhar üzerine havâle olunsa i'dâm ve izâle etmekte cirm-i sakîlin mülâyimi olan remy ve kazfâ teşbîh olunup cinsinden olması ba'de'l-iddiâ remy ve kazf nefsin taslît ve tağlîbinde bi'l-isti'mâl istiâre-i musarraha-i asliyye olup tebean-lehâ tağlîb ma'nâsına olan kazfdan أَقْذَفَ müştak kılınıp zikr olundu. غَلَبَ ma'nâsı murâd olundu. İstiâre-i tebaiyye oldu. Bu sûrette tahyîliyye ve mekniyye her biri âhara karîne olduğu kütüb-i beyâniyyede musarrahtır. عَلَى الْبَاطِل da dahi istiâre var. Şöyle ki şey'-i bâtıl ma'kûlden olup üzerine remy ve galebe tasavvur olunamayacağından onu dahi her biri müşerref-i zevâl olmakta cism-i zaîf ve mücevvefe teşbîh kılıp ba'de'l-iddiâ cism-i zaîf zihninde bâtıl için istiâre-i mekniyye kılınıp ve karînesi عَلَى kelimesinin isbâtı ve maûne-i makâmdır. دَمَغَ da dahi istiâre ve دَمَغَ başı dimâğa kadar şak ile izhâk-ı rûhtan ibârettir. Bâtılı mahv ve izâle mutlakâ i'dâm ve izâlede demğе teşbîh kılınıp ve demğ i'dâm ve izâle için istiâre-i musarraha-yı asliyye olup tebean-lehâ izâle ma'nâsına olan demğden أَدَمَغَ müştak kılınıp istiâre-i tebaiyye oldu. Karînesi zamîr-i mef'ûle taalluk olur ki bâtıldan ibârettir. Fâzıl Teftezânî indinde mecâz-ı mürsel-i tebaî olmaklığı câiz olmağın tasvîri şöyledir ki demğa izâle lâzım geldiğinden lâzımiyyet alâkasıyla izâle murâd olunarak mecâz-ı mürsel-i aslî oldu. Tebean-lehâ izâle ma'nâsına olan دَمَغَ'den أَدَمَغَ müştak kılınıp zikr olundu. Ezyel-i murâd oldu. Mecâz-ı mürsel-i tebaî oldu.

İşbu vücûh-ı sitte-i istiâreye göre hâsıl-ı ma'nâ yâ Rab, beni Hak gibi kılıp mânend-i seyf-i sârim ve şahs-ı zaîf ve mücevvef gibi olan bâtıl üzerine kazf ve remy edercesine tağlîb ve taslît eyle ki ben o bâtılın dimâğını şak ile izhâk-ı rûh eder gibi mahv ve i'dâm edeyim demektir. Yâhûd yâ Rab, muktedir ve tevânâ olan şahsın cirm-i sakîl ve seyf-i sârimi şahs-ı âciz ve zaîf üzerine kazf ve şakk-ı dimâğ ile izhâk-ı rûh ettiği gibi sen azîmü's-şân [39a] beni asılsız ve temelsiz olan bâtıl üzerine taslît ve havâle eyle ki bâtılı mahv ve i'dâm edip Hak ile zâhir olayım demek olup bu takrîrce istiâre-i temsîliyye olur. Şöyle ki mahsûsâtta cirm-i sakîli zaîf ve asılsız olan şahs üzerine remy ve kazf ve şahs-ı zaîfin dimâğını şak ile rûhunu izhâktan hâsıla olan hey'ete her birerlerine i'dâm lâzım gelmekte ma'kûlâtan Hakk'ı izhâr ve tağlîb ve bâtılı bi'l-küllîyye mahv ve i'dâmdan

hâsıla olan hey'ete teşbîh olunup hey'et-i sâniye hey'et-i ûlâ cinsinden olması iddiâ kılınarak ba'de't-teşbîh ve'l-iddiâ hey'et-i ûlâyâ dâl olan kelimât-ı hey'et-i sâniye için istiâre-i temsîliyye oldu. Ve işbu takrîr-i gül-bûy-i ma'nâ-yı lugavî muattar-sâz-ı dimâğ-ı sâlikân olduğu üzere musallî kuddise surruhû işbu kelâmı {29b} بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ (el-Enbiyâ 21/18) âyet-i kerîmesinden iktibâs eylemiştir. Daha tatvîl ve tahkîk murâd edenler kütüb-i tefâsîre mürâcaat buyura.

Ve bülbül-i gülzâr-ı velâyet Şeyh Mustafâ el-Bekrî kuddise sırruhu'l-Bârî hazretleri şerh-i kelimât-ı mezkûrede üç ma'nâ takrîr etmiştir ki herbiri bir dürr-i yetîm-i girân-bahâ-yı deryâ-yı velâyet, evvelâ yâ Rab, beni tecellî-i tâmm-ı ism-i Hakk'a alâ-vechî'l-hakkıyye mazhar kıl da bâtıl-ı bî-karârı³⁴¹ i'dâm ve izâle edeyim ma'nâsıdır ki bâtılın Hak ile sübûtu yoktur. Nitekim وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا (el-İsrâ 17/81) âyet-i kerîmesi buna güvâhtır.³⁴²

Sâniyen yâ Rab, vücûh-ı hâssa-i nûriyyenden beni bir vecih kıl da o vech ile zulmet-i bâtıla üzerine ikzâf buyurulduğum vakit bâtıl için eser kalmaya ma'nâsıdır. İşte bu ma'nâ Ebî Saîd Harrâz'ın vücûh-ı Hak'tan bir veche mazhar olduğudur ki ona bâtıl teveccüh etmez illâ zuhûr-ı nûruyla bâtıl mahv ve zâil olur. Çünkü وجه الشيء ıstılâh-ı kavimde ما به الشيء حقا ile müfesser olup ve bir şey için dahi hakîkat olmayıp ancak Cenâb-ı Hak ile olduğundan فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ (el-Bakara 2/115) buna nâzırdır. İşte bu cemî'-i eşyâ ile mukîm olan ayn-ı Hak'tır ki eşyâda kayyûmiyyet-i Hakk'ı müşâhede edenler her bir şeyde dahi vech-i Hakk'ı görürler.

Sâlisen yâ Rab, tecellî-i sıfât-ı vücûdiyye-i ilâhiyye ile sâbit olan vücûdumu [39b] sıfât-ı hâdis-e vehmiyyeden hâsıla olan bâtıl üzerine ikzâf ve tağlîb kıl da kudret ve kuvvet ve havl-i ilâhiyye ile onu mahk ve mahv ve i'dâm edeyim. Ve fenâ-i mâ-lem-yekun ve bekâ-yı mâ-lem yezel âyîne-i ıyânımda cilve-ger-i zuhûr ola da cenânım dahi onu tahakkuk edip kelâm-ı Lebîd'i ve ma'nâ-yı murâd-ı kurb-ı verîdi fehm edeyim. Ya'nî meşhedimden gayr zâil olarak zâten mükemmel ve sıfâtımdan bir sıfâta mukâbil düşenleri mükemmil olayım ma'nâsıdır. Bu ma'nâlar ulemâ-yı zâhirin ayn-ı zâhirelerinden hafî

³⁴¹ B: "mukâddereyi"

³⁴² "Çünkü basâir-i ricâlde zuhûr-ı nûr-ı Hak cilve-ger oldukta cümle eşyâ fenâ ve izmihlâl bulur. Ya'nî Hak zâhir oldu. Bâtılın hâlet-i şühûdda vücûddan butlânı ve fenâ ve izmihlâlî tebeyyün etti. Çünkü mâsivallâh teâlâ sâlike butlânı ve fenâ ve izmihlâlî zâhir olmazdan evvel bâtıl ve muzmahil idi demektir." (Varak kenar notu)

olup işte bu misillü zevât-ı muhtereme i'tâ-i ilâhiyye olmuştur.

أحدية زوج بي في بحار الأحدية işbu زوج kelimesi zânın fethiyle fi'l-i duâiyyedir. Atmak ma'nâsınadır. Ve bâ ile mef'ûlüne teaddî eder. Bu bâbda dahi mârru'z-zikr tevcîhinin cârî olduğu ve زوج الشيء يزج دفعه برفق diye *Muhtâr-ı Sîhâh*'da tashîh olunduğu güher-sencân-ı gencîne-i belâgate ma'lûmdur. بحار, bahrin cem'idir. Ve cem'iyyeti ta'zîm içindir. أحدية, ahade mensûb demek olup te'nîsi bi-i'tibârî'l-hazredir yâhûd bi-i'tibârî'z-zâtıdır. Ebu'l-Hayr kuddise sırruhû hazretleri "Bihârdan murâd hazâir ve mezâhir-i ahadiyyettir. Ve onunla kinâye olunmak o sırda istihlâk-i şâhid haysiyyetiyle mâlî sırr-ı hayâtta gaybdır." diye beyân ve "Bihâr-ı ahadiyyete remy mecmû'-ı vücûdun hayâta avdidir. Zîrâ gâyet-i istihlâk bekâdır ki o ayn-ı hayâtıdır." diyerek kemâl-i fazlını ıyân etmiştir.

Ve Şeyh-i {30a} fezâ-şîâr Mustafâ el-Bekrî nâmdâr³⁴³ kuddise sırruhû hazretleri "İşbu makâmda makâmât-ı ahadiyye ve esrâr-ı ferdiyye ve temevvüc-i ulûm ve tedeffuk-ı fûhûmunu ayn-ı hayât olmakta bihâr-ı zâhîretü'l-imdâd ve fâcîretü'l-is'âda teşbîh ile istiâre-i bi'l-kinâye yapıp زوج kelimesinin zikrini terşîhtir." diye buyurmuştur. Bu sûretle bihârın ahadiyyete izâfeti dahi tahyîliyye olur. Hâtır-ı abd-i âcize kalsa işbu mahalde ve ba'zı kelimât-ı sâbika ve lâhıkada müşebbehün-bihin müşebbehe izâfeti kabîlinden olması daha becâdır. Fe'fhem.

Ve أحدية istilâh-ı kavimde meclâ-yı zâtîden ibârettir ki o mevtında esmâ ve sıfât ve onların müessirâtından bir nesne için zuhûr yoktur. Ve o bâtın-ı vahdet ve merâtib-i vücûddan bir mertebedir ki ba'zı ehl-i şühûd ondan a'lâ mertebenin adem-i vücûduna [40a] zâhib olmuştur. Çünkü mertebe-i mezkûre onların indinde mertebe-i itlâk ve zât-ı bâhttan ibârettir.

İmâm Cîlî kuddise sırruhu'l-hafî ve'l-celî hazretleri "Mertebe-i amâyı mertebe-i ahadiyyetin fevkinde tutup zîrâ bâtın-ı ahadiyyettir." diye ta'lîl eylemiştir. Ve *Kemâlât-ı İlâhiyye* nâm kitâbında "Evvel-i tenezzülât-ı zâtîyye min-haysü'l-vücûd ve'l-hüküm tecellî-yi amâî ile müsemmâ olan tenezzüldür, min-haysü'l-aded ve't-tertib değildir. Ba'zı muhakkikîn ona ilim taalluk etmediğine ve ism-i vücûd dahi itlâk olunmadığına mebnî tecellî-i ademî ile tesmiye eylemişlerdir ki o tecellî-i bâtın-ı ahadiyyettir. Ve ahadiyyet tenezzül-i sâninin ismidir ki o tecellî-i vücûdîdir, onda esmâ ve sıfât için zuhûr

³⁴³ B: -"nâm-dâr"

yoktur. Ve o tecellî-i vücûdînin tenezzül-i sâni olmaklığı vücûdu olduğu içindir. Zîrâ tecellî-i evvel ademîdir. Ve adem-i sâbık ve vücûd-ı lâhıktır. Ve tecellî-i amâiyye adem tesmiye olunması o tecellîye muhtas olan ismin ma'dûm olmasından nâşîdir. Ve ta'rîfât-ı ilâhiyyede onun için bir isim bulunmamıştır. Ve onun sırr u hikmeti bir nükteye mebnîdir ki keşf ve beyânı havsala-i tahrîr ü beyândan bîrûndur lâkin ahadiyyet bunun hilâfına mülâbistir. Zîrâ ahadiyyet bâtın-ı vahdet ve vahdet bâtın-ı hüviyyet ve hüviyyet bâtın-ı enniyyet ve enniyyet bâtın-ı vâhidiyyet ve vâhidiyyet bâtın-ı ferdiyyet ve ferdiyyet bâtın-ı ulûhiyyet ve ulûhiyyet bâtın-ı rahmâniyyet ve rahmâniyyet bâtın-ı rabbiyyet ve rabbiyyet bâtın-ı melikiyyet ve melikiyyet bâtın-ı eimme-i esmâ-i seb'a-yı nefsiyye ve esmâ-i nefsiyye bâtın-ı tecelliyât-ı esmâ-i celâl ve tecelliyât-ı esmâ-i celâl bâtın-ı esmâ-i cemâl ve tecelliyât-ı esmâ-i cemâl bâtın-ı tecelliyât-ı esmâ-i ef'âldir ki bu tecelliyâtın her biri kendinden evvel olandan nâzil olmuştur." diye buyurmuştur. Ve imâm-ı müşârun-ileyh *İnsân-ı Kamil* nâm kitâbında dahi bunun için bir bâb tanzîm etmiştir. Murâd buyuran oraya mürâcaat buyursun.

İmdi musallî kuddise sirruhu hazretlerinin bu duâsıyla maksûdu hazret-i farktan hazret-i cem'e nakildir ki bu hazrette müstağrak olanlar bihâr-ı ahadiyyette {30b} müstağraktır ki onlar Cenâb-ı Mahbûb-ı lem-yezel tenezzehet zâtuhû ani'n-nekâyıs ve'l-ilel hazretinden özge şeyi müşâhede etmezler. Dâimü's-şühûd ve muttasılü'l-vürûdlardır ki alak-ı tefrikadan rûhları münezzeh ve bekâ-yı dâim ve fenâ-i tâm cem'-i sahîh ile mümetti' [40b] ve müreffeh olup minber-i tefrîde cülûsa me'zûniyyetle bekâm olur. Ve menâbir-i tevhîd üzere irtikâda istihsâl-i zevk ederek çeşm-i dillerinden perde-i rûsûm mahv u zâil ve kendilerine müşâhede-i dâimiyye-i hayy u kayyûm hâsıl olur. Pes müşârun-ileyh Ebu'l-Hayr hazretlerinin beyânı üzere "Ahadiyyet mertebe-i itlâk ve-lâ taayyünden ibârettir. Sâlik bihâr-ı ahadiyyette müstağrak ve müstehlek ola, kurb-i nevâfille Cenâb-ı Hakk'a mütekarrib olur." **Beyit:**

فإن نطق قمرية فوق أيكّة فإني منكم لا من الطير سامع

Ya'nî **Tercüme:**

Gusn-i escâr üzre kumru her kaçan nutk eylese

Onu senden istimâ' eyler gönül ondan değil

mağzâsınca her kelâmı Hakk'tan یشitir. Ve sıfât-ı beşeriyye onlardan zâil olup sıfât-ı ilâhiyye zâhir olur. Buna ahadiyyet bahrında istiğrâk ve istihlâk denir.

Pes ârifûn işbu makâmda eşedd-i ibtilâ ile evân-güzâr olur. Ve deryâ-yı tab‘larından ba‘zı gûne vird-i ilhâmât nisâr ederler ki ibârenin adem-i tahammülünden zâhiri şathiyyâta benzer. Zîrâ bu makâm sekr ve gaybettir. Onun için ya‘nî bu makâmda olan o hâlâtta halâs bulmak için işbu وانشلني من أحوال التوحيد ibâre-i müstetâbıyla mânend-i hezâr-ı hoş-âvâz güldeste-i recâsın isâl-i bârgâh-ı bâlâ-dergâh-ı Rabb-i bî-enbâz buyurdu. Ve bu terkîb-i hümayûn-tertibde vâki‘ وانشلني neşilden bir nesneyi hâlis kılmak ve sür‘atle nez‘ ve ihrâc etmeğe denir. Ve أحوال dahi vâvın fethi ve hâ-i mühmelenin sükûnuyla *vahl* kelimesinin cem‘idir. Sıvık sulu çamura denir ki davar kısmı gömülür.

Ve توحيد, *Ta‘rîfât-ı Seyyid*’de beyân buyurulduğu vech ile “Lugatte bir nesneyi bir bilip ve birdir diye hüküm etmektir.” Ve ıstılâhta Allâh Teâlâ hazretlerini her bir efhâm ile tasavvur ve efhâm ve ezhânda tahayyül ve tefekkür olunan nesneden tecrîd ve tenzîh kılmaktan ibârettir.

Kutb-ı sübhânî Şeyh Ahmed İbn Atâullâh İskenderânî kuddise sırruhû *Miftâhu’l-felâh fî-zikrillâhi’l-kerîmi’l-fettâh* nâm kitabının tevhîd bâbında Gazzâlî merhûmdan rivâyet ederek “Tevhîd dedikleri abd esbâb ve vesâit ve vesâilden iltifâtını kat‘ eder bir rû‘yetle her bir umûrunu Hak Teâlâ’dan görmektir. Ve her ne olur ise Cenâb-ı Vâcibü’l-vücûddan’dır diye hükmeylemektir. Ve bu şecere-i tevhîdin **[41a]** semere-i hayriyyesi tevekkül-i tâm ve halka şikâyet ve gazabı terk ile Hak Teâlâ’nın hükmüne rızâ ve teslim-i bî-kelâmdan ibârettir. Ve bu tevhîd çend kısrı şâmil bir cevher-i nefistir **{31a}** fakat evvelkisi âhirinden ziyâde lûbden bâiddir. Evvelkisi “Lâ ilâhe illallâh” demektir. Buna tevhîd tesmiye olunması nasârânın kâil oldukları tesniyeye münâkız olduğu içindir. Ba‘zı münâfikîn misillü içi taşrasına uymayanlardan sudûr eden dahi buna dâhildir.

İkincisi ba‘del-hidâye ve’t-tevfîk levhâ-i dilde zîver-i kavîl-i merkûm nigâr-sâz-ı istimrâr ve istikrâr olup inkâr ve muhâlefet olmamaktır. Zîrâ zâhir-i kalb onu i’tikâd ve tasdîk üzere şâmil olmalıdır. İşte bu avâm-ı halk tevhîdidir ki mütekkellimîn işbu arûs-ı kısrı zîver-i delâil-i akliyye ve zîb-i şevâhid-i nakliyye ile ârâste kılıp ve kendi nefislerini ve sâir mü’minîni ıztırâb-ı şek ve irtiyâbdan hâllerince tahlîs eyleyip serâperde-i hacle-gâh-ı muhâfazada ayn-ı teşvîş-i mübtediadan setr etmeye sa‘y üzerelerdir. İşbu arûs-ı müzeyyene her ne kadar matlûb-ı aslî değil ise de kenâr-ı cûy-bâr-ı hakîkate vusûle sebebidir. Ya‘nî cüz‘ü vuslat-ı bezm-gâh-ı müşâhede-i mahbûb-ı hakîkiyye vâsita-i mütevessıttır.

Üçüncüsü lübdür ki işbu lübb-i tevhîd bâlâdâ hâme-pîrâ-yı beyân olunduğu üzere abd vesâitten iltifâtını kâtı‘ olan rü’yet ile her bir umûrunu Cenâb-ı Vâhibü’l-mevâhibden görmek ve Cenâb-ı Hakk’a bir ibâdet ile taabbüd etmektir ki onunla Hakk’ı tefrîd edip gayra ibâdet aslâ hâtırına gelmeye yol bulmaya. İşbu tevhîd-i mübârekeden ittibâ‘-ı hevâ hâricdir. Çünkü müttebi‘-i hevâ olanlar hevâsını ilâh ittihâz edip أبغض إله عبد hadîs-i şerîfî mefhûmuna mâ-sadak olmuşlardır.” diye beyân eylemiştir. **Beyit:** Muhyiddîn-i Arabî vâris-i ilm-i nebî kuddise sırruhu’l-latîf ve uttırâ-remsehu’n-nazîf hazretleri *Fütûhât*-ı ilhâmât-alâmâtının yüz yetmiş ikinci bâbında makâm-ı tevhîdi evvelâ işbu, **Nazım:**

دمية في القلب قد نصبت	ما لها روح ولا جسد
كتبت فيه عقيدتها	بمداد كله جسد
أحد ما مثله أحد	جمال النعت منفرد
مصدر الأكوان حضرته	وهو لا شفع ولا عدد
الذي قام الوجود به	أمرنا عليه ينعقد
وأنا العبد الفقير به	وهو الحسان والصمد
فأعجبوا في حكمة وجدت	نعم الرحمن ما وجدوا
حكمة تحتي على حكم	نالها الحساد إذ حسدوا
أبد يعنوا إلى أزل	أزل يمدده الأبد
كل من يجري إلى أمد	يسري وما له أمد
هكذا التوحيد فاعتبروا	واحد في واحد أحد

إن التوحيد التعامل في حصول العلم في نفس الإنسان ebyât-ı latîfe ve sâniyen dahi makâm-ı tenbîhde ibâre-i münîfesiyle tahkîk mâ-fi’l-izmâr ve أو الطلب بأن الله الذي أوجده لاشريك له في ألوهيته vahdet Hakk’ın bir sıfatıdır. Vâhid ve ahad ondan isimdir. Ve vahdâniyyet, vâhidin vahdetle kıyâmıdır ki ancak vâhid ile kıyâmı {31b} haysiyyetiyle taakkul olunur. Her ne kadar nisbet-i tenzîh var ise de işte bu ma’nâ-yı tevhîddir. Tecrîd ve tefrîd de böyledir ki o husûl-i infirâdda bir taammüldür. Onunla mevsûf olana nisbet olundukta ferd yâhûd münferid yâhûd müteferrid tesmiye olunur. Pes tevhîd muvahhiden bir nisbet-i fi’liyyedir ki onunla âlim olanlar da Cenâb-ı Rabb-i İzzet hazretlerinin vâhid olduğuna

hâsıl olur. (el-Enbiyâ 21/22) âyet-i kerîmesi bu bâbda nâzil olmuş bir burhân-ı acz-beyân ve şem‘-i fûrûzân-ı dest-i³⁴⁴ nübüvvet-nişândır. İşte bu vahdâniyyete delildir ki bekâ-yı âlem ve vücûdudur. Şöyle ki onu icâd eden bir olmamış olsa vücûd-i âlem sahîh olmazdı. Artık ahadiyyet-i rabbü‘l-âlemîne bundan özge delîl aramak meydân-ı cehâlette at oynatmak olup delîl-i aklîye dahi muvâfakatı olduğuna mebnî ba‘zı cühelâ-yı hamâkat-peymânın kavilleri mutlakâ abes ile vakit zâyî‘ etmekten ibârettir. Ve âdâb-ı ubûdiyyeti terkten nâşî bir fî‘l-i bid‘attır diye tenmîk ve izbâr eyleyip daha ba‘zı mertebe hâme-i meydân-ı hakîkate irhâ-yı inâna ruhsat vermiştir. Lâkin bu kadarla iktifâ revâ görüldü. İstekli olanlar oraya mürâcaat buyura. **Li-muharririhî:**

Her hurûf-ı nutk-ı pâk-i lü‘lü‘-i bahr-i ledün

Her kelâmı ona ilhâm-ı Hudâ’dır min-ledün

Zîb-i burhân-ı suhan ettim kelâm-ı enverin

Ser-be-pâ in kitâb ey âşinâ-yı kavî-i kün

İmdi evhâl-i mezkûr tarîk-i seyyâr ve maâric-i tevhîd-i hâss-ı cümle-i tayyârda olan hâlât-ı mühlîkeden ibârettir ki gâyetle çoktur. Bi-dûn-i meslek-i mesâlik sülûkte sâlike ârız olur. Sâlik-i mezkûr bir delîle mukârin olur ise ondan emîn olur. Ve işbu evhâl ekseriyâ menâzil-i temkîne varmaksızın makâm-ı telvîn denilen yerde sâlike ârız olur. Çünkü işbu makâm-ı telvînde sâlik makâm be-makâm sıfâttan sıfâta terakkî bulur. Lâkin menâzil-i temkînde külliyye-i hakîkiyyeye vâsıl olup **[42a]** orada ârâm eder.

İmdi âyîne-i kalbe maskale-i tevhîd ile ziyâ verildikte âsumân-ı dilden sehâb-ı hicâb bir mikdâr ref‘ olup ebr-i bahârdan berg-i tîz-cevlân hâne-i dile lâyih ve kurb ve civâr-ı cânândan vezân olan revâyih-ı tayyibe meşâm-ı câna fâyih ola. Sâlik bu hâlde tavr-ı küstâhî ve bî-edebânedan geçer ammâ şathiyyât rû‘yet-i dîdâr ve ref‘-i estârdadır. Eğer câm-ı zülâl-i likâyı nûş eder ve onun neşvesiyle mest ve medhûş olur ise artık sırâbî-yi zülâl-i vuslatı talebde cüstucû eder. Ve ona yol bulamayıp kemâl-i iltihâb ve harîklık ile teşneliği ziyâdelenip kendide tevâcüd hâsıl olur. Ya‘nî rûh maraz-ı nefsten henüz halâs bulamadığından ürpermek ve esnemek gibi hâlât-ı zarûriyye vâki‘ olur. Ba‘dehû hâl-i mutavassıt ve müntehî olan berg-i vecd ve vücûd revzene-i sâlike lemeân ederek tevhîd-i ahadle vücûd-ı hestîden gaybet gelir. Ve levâmi‘-i cem‘ zuhûrunda nefsi ifnâya sa‘y³⁴⁵

³⁴⁴ B: -“dest-i”

³⁴⁵ B: “sarf”

eder. Ba‘dehû sırr-ı sırr-ı cem‘u‘l-cem‘ gülzâr-ı fuâd-ı sâlike sâye {32a} salmağa tarâvet bulur. Küllî mahv olduktan sonra has u hâşâk-ı sivâdan hâne-i kalbi cârûb-ı terk ile pâk olup bu hâlde şâyân-ı kabûl-i bezm-i mahbûb-ı hâs olur. Ba‘dehû mânend-i hü mâ-yı bâlâ-pervâz kûh-ı kâf-ı bekâya terakkî ve atf-ı pâ-yı ichâz eder. Ba‘de‘l-gaybe ve‘l-gurbe anh hevâmi‘-i tedânî ile fark-ı sâniye rücû‘ eder. Ya‘nî bünyâd-ı ümmîdi bâd-ı fenâyâ verip kârgâh-ı nâm u nişânı virân ederek cümleden ya‘nî nazar-ı nakş-ı hayâlden vazgeçip dîdâr-ı Hudâ‘ya nigh eder. Ve onunla oturur ve kalkar. İşte bunlar cümleten vahalâttır ki bu makâmlarda çok sâlik hâlik olmuştur.

Fâide-i azîme: Tafsîl-i ahvâl-i evhâl şu vech ile dir ki asl-ı tevhîd her ne kadar mahz-ı necât ve sebeb-i neyl-i derecât ve tarîk-i vuslat ve sebîl-i ni‘met ise de tarîk-i vusûl-i ilâhiyyede mühlîkât olan işbu evhâldır. Çünkü tarîk-i seyyârda mehâmm-ı kesîre vardır. Sâlikin yolunu urur. Zîrâ inâyet-i ilâhiyye mürîde rehber olup cevâzib-i rabbâniyye ile mütecâzib kılmadıkça ve onunla eydî-i riâyet-i râh-ı maksûda tesrîb ve teshîl ve metn-i rîh-i Hudâ‘ya tahmîl etmedikçe sâlik tîh-i cehâlette sergerdân-ı dalâl ve bî-edebâne tavr ile müstağrak-ı bahr-i şimâl olur. Zîrâ tarîk-i meliki[42b]’l-mülûkte mehâdî-i sülûk çoktur. Ve mehâvifi dahi gâyetle güç ve korkunçtur. Ve işbu evhâl ba‘del-fark husûl-yâfte olan cem‘-i evvelde vâki‘ olduğu erbâbı indinde bî-iştibâhdır. Onun için şem‘-i râh-ı kurb-i hâs Şeyh Alî el-Havvâs tilmîz-i saâdetlerine احذر مقام الجمع فإن شبهته قوية diye ihtâr ve tilmîz-i reşâdetleri dahi *el-Cevâhir* ve *d-dürer* nâm te‘lîf-i ma‘rifet-elîflerinde hulûl ve ittihâda kâil olanlar makâm-ı cem‘den zâhir olduklarını beyân buyurup çünkü hazret-i cem‘ mezâlik-i akdâmdır. Ve şübhesi kaviyye olduğundan her bir delîl mukâvim olmayacağı dahi bi’t-terdîf bir kimesne ona bilâ-şeyh dâhil olsa emr-i Hudâ‘yı bilmeyip bilmezlikle hükm-i hevâyâ tâbi‘ olduğundan telefiden hazer olunur idüğünü lisân-ı vâriden istimâ‘ eylediğini izbâr eylemiştir. Ve bir kimesneye inâyet ve imdâd-ı Hak rehber ola elbette bir mürşid-i kâmile vâsıl kılıp onun yed-i himâye-i mürşidânesi ile bu mühlîkât-ı zulmet-i mütlefeyi geçirir ve vahalât-ı muhtelifeden çıkarır. Ve, **Beyit:**

Bir rehber peyrev eder râh-ı talebde

Tâ kim yetirir sâliki ser-menzile nâgâh

mefhûmunca cümle makâmât ve muâmelâtı onun feyz-i himmetiyle seyrettirip hücre-i

hâss-ı süveydâdan izâle-i hâşâk-ı sevâd-ı gayr ve kadem-i himmetiyle³⁴⁶ nihâyet-i sülûkü geşt ü seyr ettirip makâm-ı temkînde karârlaştırır. Bu sûretle dest-i dalâlet o sâlike dırâz olmaz. Onun için, **Beyit:**

لا يسلكن طريقا لست تعرفه بلا دليل فتهدى في مهاويه

buyurulmuştur. Ve bu evhâlde çok kimesneler inâyet-i ilâhiyye sülûkünde müsâafe göstermediğinden hâlik olmuştur. Bâhusûs bu mesâlikte iddiâ-yı sülûk edip maa-hâzâ fî-nefsihî sâlik {32b} olmayanlar kendilerini, **Beyit:**

Zannım bu ki keşf oldu bana sûret-ı esrâr

Oldum bu kemâl ile mecâlîste mübâhî

mağzâsınca nûrda zannederler. Bilmezler ki zalâm-ı dalâlettedirler. Hattâ biraz kimseler tarîkat ile şerîat yekdîğere muhâlîf zannedip cânib-i ma‘rifet-câlib-i şerîatı nebz ile mehâm-ı katîada kaldılar. Ve inde’s-sâlik bunların ikisi dahi birdir. Ve bu muhâlefetin zuhûruna sebep beyne’l-hüdâ ve’d-dalâl fârık olmadıklarındandır. İşte böyle kimesneler ile ihtilâttan hazer lâzımdır ki bâtinen dalâlete mâil olmayasın. **Beyit:**

Bâtıl hemîşe bâtıl u bîhûdedir velî

Müşkil budur ki sûret-i Hak’tan zuhûr ede

beyt-i meâlî bunların sıfat-ı kâşifeleridir ammâ eğerçi bunlar çend rûz sûret-i Hak’ta [43a] cevelân ederse de elbette bir gün gayret-i ilâhiyye zuhûr edip rişte-i müddeâları bâzâra çıkar. Pes makâmât ve ahvâle vukûfu ve mükâşefât ve a‘mâle şühûdu olduğu halde,

Halka gönül bağlayan sonra peşimân olur

mısrâ‘-ı bercesteşi mantûkunca³⁴⁷ Cenâb-ı Hak’tan gayrıya i‘timâd edenler ve visâle dâir lâkırdı edip alâ-küllî-hâl bi’l-küllîyye mahlûkâtı nefy edenler ve ba‘zı ehl-i cühûd ve inkâr olan ağyâr yanında vücûh-ı arûs-ı esrârdan keşf-i estâr eyleyenler ve yine küstâhlık ve edebsizliği mûcib olan sekr ile mest olanlar ve esbâb ve âsârdan gaybet edenler ve bu misillü şey ile me‘lûf olanlar işbu evhâle düşmüşlerdir. Ve bu evhâl ta‘dâd ve ihsâ ile tükenmez. Ve ehl-i tevhîd-i taklîdî evhâl-i taklîdde gark olmuşlar ki onlar ancak tevhîd-i delîlî ile halâs bulurlar. Ve ehl-i tevhîd-i delîlî dahi vahle-i fikr ve akılda boğulmuşlardır ki onlar dahi ancak nûr-ı keşfi ile halâs bulup gözlerine müşâhede eyledikleri şeyden rücû ederler. Ve bu sekr dahi bir vech iledir ki ehli ondan ancak inâyet-i ilâhiyye ve hidâyet-i

³⁴⁶ B: - “seyrettirip ... kadem-i himmetiyle”

³⁴⁷ B: - “Halka ... mantûkunca”

samedâniyye ile kurtulurlar. Ve ehl-i tevhîd-i şühûdî dahi, **Beyit:**

Fârîğ ol cândan mekândan hem

Tâ Hudâ'yı Hudâ ile bilesin

mantûkunca cân u cihândan geçip Hakk'ı Hak ile bildikleri cihetle nûr-ı vücûdî ile feyz ü necât bulup akıl ve fikir ile Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olmamışlardır ki onlar hem muhlis ve hem muhlâstır. Zîrâ onların evhâmı zuhûr-ı envâr-ı ferdiyye ile mahv olup her bir emri alâ-mâ-huve-aleyh ayân görürler. Ve sırlarında keşfen ve îkânen tahakkuk ederler. İşte bu zümre-i aliyye sâdât mesleğine sülûkünü ve vahle-i seyyârdan istinfâz ve istihlâsla ikrâm ve iltifât olunmaklığını taleb için cenâb-ı musallî kuddise sırruhû bu ediyeyi tertîb eylemiştir. Pes bâlâda şerh ü beyân olunan ehl-i tevhîd-i delîl ilm-i kelâm ile uğraşanlardır ki Cenâb-ı Hakk'a ve sıfât ve ef'âl ve esmâya ma'rifet ondan hâsıl olur zannederler. Bilmezler ki ilm-i kelâm ondan mâni' ve hâcib olur. Sultân-ı memleket-i velâyet Muhyiddîn-i maâlî-menkabet kuddise sırruhû hazretleri buyurur ki her bir kimse ki Cenâb-ı Hakk'a delîl ile mü'min ola onun imânına i'timâd olunmaz. Zîrâ nazarîdir. Ma'raz-ı kavâdihdir. Lâkin îmân-ı zarûrî bunun gibi değildir. Zîrâ o bir hâlet-i **{33a}** mevcûdedir ki **[43b]** aslâ def'i ve hakkı mümkün³⁴⁸ değildir. Ve her bir ilim ki nazar ve fikirden husûl bula onun üzerine duhûl-i şüpheden ve kendide dahi nazardan sâlim olmaz. Ve bir kimesne fikir ve kuvve-i akliyye ile talebde olur ise ma'rifet-i Hak'tan bir şey ile kâm-yâb olamaz. Fe-keyfe ki nazarla misil ve nazîri olmayan Hak Sübhânehû ve Teâlâ'yı taleb ede onun için, **Beyit:**

المراء ليس المراء يدركها فكيف كيفية الجبار ذي القدم

هو الذي أنشاء الاشياء متبدا فكيف يدركه مستحدث النسم

denilmiştir. Çünkü akıl ikâme-i resm-i ubûdiyyet içindir, idrâk-ı rubûbiyyet için değildir. İşte bu takrîrimiz ma'lûm olduysa ba'zı ulemâ-yı izâm ilm-i kelâm ile iştigâl bir dâ'-i bî-ilâc ve bir ilm-i bâisu'l-ihcâcdır ki onun ile iştigâl evhâl-i tevhîddendir dediği ma'lûm oldu. Pes ulemâ-yı zâhire göre işbu evhâl-i tevhîd ol evhâldir ki Mu'tezile onunla muttasıf olup ehl-i sünnete muhâlif olduklarından ondan tahallusun usretinde işbu ahvâl³⁴⁹ evhâle teşbîh olunur. Çünkü ol tâife-i Mu'tezile ve ehl-i bida' "Ehl-i tevhîdiz." diye iddiâ ederler. Lâkin ba'zılar bid'atle kâfir ve ba'zılar onunla fâsık olup şehâdeti reddeder. Ba'zılar

³⁴⁸ B: "mümkündür"

³⁴⁹ B: "evhâl"

“Hakâyık-ı eşyâyı inkâr edip onlar evhâm ve hayâlâtır.” der. Ba‘zılar sübûtunu inkâr edip “İ’tikâdâta tâbi‘dir.” derler. Ve daha bu gibi güftâr-ı nâ-hemvâra cesâret ederler. İşte bunlara³⁵⁰ musallî kuddise sırruhû hazretlerinin evhâl-i tevhîd demesi cümlesinin nusûs-ı kat’iyye ile bâtıl olduğundandır. Çünkü bunlar bihâr-ı tevhîde dalıp felek-i akla süvâr olmuş ve tarîk-i müstakîmden udûl ederek sâhil-i selâmete çıkamamışlardır. Ve bunların evhâlden ma‘dûdiyyeti bunlarda bir kimse kalsa şeytân ona telâüb eder de ondan halâs müteassir olarak dalâlette kalındığındandır. Nitekim إن شر الأمور محدثاتها وكل محدث بدعة وكل hadîs-i şerîfî bunların hakkındadır. Onun için ba‘zı ârifin, **Beyit:**

پای استدلالیان چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود

diye buyurmuştur. Bu bâbda daha kelâm-ı kesîre tahrîrine mesâğ var ise de bu kadarla iktifâ revâ görüldü. Hulâsa-i ma‘nâ-yı fıkârât-ı erbaa-i latîfe bu vech iledir.

Hazret-i علی سبيله [44a] mahmûl kıl. yâ Rab, beni cezbe-i ilâhiyye ile و احملني Peygamber aleyhi’s-salât mâ-talaati’l-kamer’in metn-i zahr-ı tarîk-i Muhammediyye’si üzerine öyle sebîl ki senin hazret-i kurbuna mûsıl ve müseyyir ve müntehîdir. üzere öyle sebîl ki إلى حضرتك maûnet ve te’yîd ve teşdîd-i ilâhiyyen ile kuşatmış ola. ya Rab, tecellî-i sıfât-ı vücûdiyye-i ilâhiyye ile sâbit olan و اقذف ب vüçûdumu tağlîb ve ilkâ buyur. على الباطل sıfât-ı hâdis-e-i vehmiyyemden hâsıla olan bâtıl üzere de فادمغه tâ ki kuvvet ve kudret-i ilâhiyyen ile ben onu mahv ve i‘dâm edeyim. {33b}

yâ Rab, beni sevâhil-i kesretten remy ve ilkâ buyur. احن في بحار الأحديّة ayn-ı hayât olan ahadiyyet deryâsına, tâ ki müstağrak-ı deryâ-yı ahadiyyet olayım. و انشلي dahi yâ Rab, beni kolaylık ile çıkar ve halâs eyle. من أحوال التوحيد tevhid-i şerîf berzah ve kayıtlarından demektir.

işbu terkîbte vâki‘ و أغرقني suya boğulmak ma‘nâsına olan gark kelimesinden yine fi‘l-i duâiyyedir. Yâ Rab, beni garîk kıl ve gâib eyle demektir. Ve işbu gark üç derecedir ki evvelkisi ilmin ayn-ı hâlde, ikincisi işâretin keşifte, üçüncüsü şevâhidin cemde istiğrakıdır. Ve ayn lafzı elfâz-ı müşterekenin eşheri ve ma‘nâ cihetinden ekseridir. Burada zât ve nefis ve hakikat ma‘nâsına mahmûldur.

Vahdet, Cenâb-ı Hakk’ın zâtına ve sıfâtına ve cemî‘-i mevcûdâta ba‘zısını ba‘zısından min-gayri-temyîz alâ-vechi’l-icmâl olan ilimden ibârettir ki ıstılâh-ı kavimde

³⁵⁰ B: -“İşte bunlara”

mefhûmunca meselâ gecelerde âsumân kevâkib ile müzeyyen iken âfitâb-ı âlem-tâb zuhûr edip âlem ziyâ ve şuâ-ı şems ile doldukta âsumânda dav’-ı kevâkibden eser kalmayıp cümle mahv ve muzmahil olur. Sultân-ı ziyâ-yı âfitâb onun üzere istîlâ ve istîâb eylediğinden hissien onun tahtında gâib olur. Zîrâ encüm-i âsumân hakikatde ma’dûm ve dav’-ı nâ-mevcûd değildir. Lâkin sultân-ı ziyâ-yı şems onun üzere istîlâ eylediğinden dav’-ı kevâkib için eser kalmayıp gûya muzmahil oldu.

İmdi sâir-i vâsıl Hazret-i Zât’a karîb oldukta zâtı zât-ı ilâhiyyede ve sıfâtı sıfât-ı ilâhiyyede muzmahil olur. Ya’nî zât-ı ilâhiyye zât-ı sâir-i vâsıl ve sıfât-ı ilâhiyye sıfât-ı sâlik-i kâmil üzere galebe edip sâir-i vâsıl için nefsinde ve fî’inde eser kalmaz da zât ve sıfâtı taht-ı kurb-i Hazret-i Zât’a zât ve sıfâtta muzmahil olur. Ne ân ki zât ve sıfât-ı vâsıl bilkülliyeye mün’adim ve menfî ola. Ve zât ve sıfât-ı ilâhiyye ile onun zât ve sıfâtı müttehid ola yâhûd onda tahallül yâhûd bilakis ola. Zîrâ mümkünin vâcib yâhûd bilakis olması emr-i muhâldir. Zîrâ Muhyiddînü’l-Arabî kuddise sırruhû hazretlerinin *Fütûhât-ı Mekkiyye*’de zîver-i sahîfe-i beyân buyurdıkları üzere نور أني أراه hadîs-i şerîfi mûcibince Cenâb-ı Hak abdine gâyet mukarrebdir. Pes Hak nûr-ı mahz olup zulmet isnâdı muhâl, zîrâ zulmet ebedî nûra munkalib ve nûr dahi aslâ zulmete munkalib olmayacağı âzâde-i kayd-ı işkâldir. Halk ise işbu nûr ve zulmet meyânesinde bir berzaktır ki li-zâtihî ne zulmet ve ne nûr ile muttasıf olur. Ve bir vasattır ki tarafeynden kendisi için hüküm vardır. Onun için insâna iki göz [46a] inâyet ve iki yol ile hidâyet buyurulmuştur. Zîrâ o insân beyne’t-tarafeyn vâki’ olduğundan tarîk-i vâhideden ayn-ı vâhîde ile nûru kabûl ile ona bi-kadri-isti’dâdihî nazar eder. Ve tarîk-i uhrâdan ayn-ı uhrâ ile zulmeti kabûl ederek ona {35a} nazar eder. Ve fî-nefsihî insân ne nûr ve ne zulmettir. Zîrâ insân ne mevcûd ve ne de ma’dûmdur. Pes işbu makâm-ı fenâ ve bekâ mezâlik-i akdâm olup niceler iyâzen-billâh bu makâmda keç-fehimlikten ona ilhâda düşmüşlerdir. Ve bu fenâ ve bekâyı ayn-ı fenâ ve bekâ bilip hem dâl hem mudil olmuşlardır. Ya’nî fenâyı fenâ-yı zât-ı beşerîyyet ve bekâyı bekâ-yı ulûhiyyet bilip gûyâ kendinden bilkülliyeye halâs ve Cenâb-ı Hakk’a küllî vâsıl olur, i’tikâd etmişlerdir. Bu ise muhâl ve tamâm-ı ilhâd ve zendekadır. İşbu mes’ele iyi fehm olmak için bir misâl-i vâzih dahi îrâd olunmuştur. Meselâ bir hadîdi âteşe vaz’ eylesen tamâm âteş gibi olup sultân-ı âteşin kahr ve galebesiyle hadîdin zâtında olan burûdet külliyyen mahv olup hiddet-i harâret gelir, lâkin fî-zâtihî yine hadîd hadîd ve âteş âteştir.

Ve ma‘lûm ola ki beşeriyetten küllî insilâh bu âlemde değil, belki âlem-i ukbâda dahi olmayacağı müsbet ve bî-reybdır. Fenâ-i mutlak ve bekâ-yı mutlak i‘tikâd olunmak bid‘at ve kemâl-i humk ve belâhettir. Kaldı ki burada vâki‘ olacak suâl ve cevâbı şu vech ile sebt-i sahîfe-i beyân kılınmıştır ki Şeyh-i nâ-müdânî Hazret-i Şa‘rânî kuddise sırruhu’s-samedânî *Yevâkît ve Cevâhir* nâm kitâbında keşîde-i rişte-i beyân buyurduğu cevâhir-i girân-bâhâdandır. “Cenâb-ı Hak işbu hadîste sem‘ ve basar misillü suver-i hissiyyeyi zikir edip hayâl ve hıfz ve fikr ve vehm ve aklı niçin zikir etmedi?” diye suâl olunur ise Cenâb-ı Muhyiddîn kuddise sırruhu’l-mübîn hazretleri *Fütûhât*’ının üçyüz kırk altıncı bâbında buna şöyle cevâb buyurmuştur ki “Cenâb-ı Hak işbu hadîs-i şerifte havâs-ı zâhireyi zikretmedi. Ancak kendine müftekir olup gayra muhtâc olmadıkları için beyân buyurdu. Zîrâ kuvâ-yı rûhâniyye havâssa müftekirdir. Ve Cenâb-ı Hak gayra müftekir olan menzile tenezzül buyurmaz. Bu sûretle **[46b]** Cenâb-ı Hudâ-yı bî-enbâza müftekir olan menzile tenezzül buyuracağı bedîdandır.

Pes bu takrîrden ma‘lûmun oldu ki havâs-ı zâhire daha etem imiş. Zîrâ kuvâ-yı rûhâniyyenin tasarruf eyledikleri onların hibesiyledir ve onların hayât-ı ilmiyyesi havâs-ı zâhire iledir. Pes müellif radiyallâhu anh istishâb-ı makâm-ı şühûdî-yi zâtîyi taleb buyurur ki ol mermâ-yı ebsâr-ı muhakkikîndir. Zîrâ garîk-ı nûr olanlar, gayrı görmez. Bu sûretle ma‘nâ yâ Rab, dâimen şühûdumu taayyün-i zâtî-yi evvel kıl ki o matlab-ı aksâdır. Çünkü herkes ona meyl eder. Hattâ *اللهم اجعل في قلبي نورا وفي لساني نورا وفي بصري نورا وفي سمعي نورا وعن يميني نورا وعن يساري نورا وعن فوقي نورا وعن تحتي نورا وعن أمامي نورا وعن خلفي نورا واجعل لي نورا* hadîs-i şerîfiyle Cenâb-ı Resûl-i Hudâ **{35b}** alâ-zâtihî efdalü’t-tehâyâ dahi garîk-ı nûr olmağı taleb buyurmuştur. Ve bir kimesnenin hâli böyle olsa dâimü’l-huzûr ve merfûu’s-sûtûr olup nûr ile nûru görür ve onunla işitir ve onunla bulur ve onunla hisseder. Ve sâlik işbu meşhedin sırrıyla tahakkuk eylese her bir şey Hudâ ile ve merci‘ ona ve zuhûr ondan ve her bir umûr ona râci‘ olduğunu bilip sırr-ı zuhûr ile idrâk-i nûrdan gâib olur. Ya‘nî müstağrak-ı nûr olur. Bu sûretle müstağrak elbette nûr ile görür ve onunla işitir ve onunla bulur ve onunla hisseder. İşte bu meşhed-i zâtî-yi a‘lâ ve maksad-ı ağıldır ki Ömer İbn Fârız kuddise sırruhû:

أروم وقد طال المدى منك نظرة وكم من دماء دون مرماي ظلت

beytiyle tahassür etmiştir.

Ey sâlik-i râh-ı ma‘rifet-iktinâh-ı hakikat, v‘ey âşık-ı dîdâr-ı hüceste-âsâr-ı gül-gonca-i nübüvvet, âgâh ol ki Cenâb-ı âferînende-i âlem cümle-i mahlûkâta hîn-i icâdında bi-hasebi-isti‘dâdihâ iki hayât vermiştir: Birisi hayât-ı ebdândır ki bedene onu nefis-i nâtika ve hayvâniyye ve nebâtiyye ve ma‘deniyyenin taalluku cihetinden kılmıştır. Ve haysiyyet-i mezkûre وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (el-Enbiyâ 21/30) mefhûmunca ibtidâ‘-i fîtratta mâdde-i hayât [47a] olan mâdan mahlûka olmaklık iledir. Birisi dahi hayât-ı ervâhıdır ki onu dahi feyz-i akdesten mevârid-i fazla ve meşârib-i enbiyâ ve sıddîkîne müfâza olan zülâl-i feyz-iştîmâl-i ma‘rifetten kılmıştır. İşte bununla her bir kimse meşreblerin bildikleri âyetle müsbettir.

İmdi ervâh-ı evliyâ meşârib-i kulûb-ı enbiyâdan âb-ı hayât-ı irfânı nûş eder ve onunla hayât-ı câvidânî bulurlar. İşte her bir evliyâ-yı izâm bir enbiyâ-yı fihâm kademinde. Meselâ Hazret-i Mûsâ aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm kademinde olan zâtın rûhu meşreb-i kalb-i Mûsâ’dan nûş-ı câm-ı hayât eyler. Ve kıs aleyhi. Ve verese-i hazret-i nübüvvet-penâhî dahi kendi kademinde olup onlar dahi meşreb-i kalb-i saâdet-celb-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemden nûş-ı şarâb-ı hayât-ı câvidânî ederler. Ez dil ü cân nihâyet-i ârzû-yı ehl-i dilân ve gâyet-i matlûb-ı ârifândır. Zîrâ inde’t-tedkîk ondan a‘lâ ve bâlâ makâm yoktur. Bu kadar ki bunda ehl-i mütefâvitü’l-ezvâk ve rif‘at-i muhtelifetü’l-etvâk ve’l-eşvâktir. Ve bir de âb-ı zülâl-i feyz-iştîmâl-i kemâl-i ubûdiyyet ve kevser-i ma‘rifet-eser-i nihâyet-i tevhîd-i kayyûmiyyet ancak menba‘-ı ilm ü hikmet aleyhi efdalü’t-tahiyet hazretlerinin ke’sât-ı nazar-ı kimyâ-eser-i reşâdetlerinden nûr olunur. Bir iksîr-i hakikat ve bir peymâne-i selsebîl-i bî-adîl-i tarîkattir. Ve ümmet-i merhûme ve mâziyeden ve havâss-ı enbiyâ ve evliyâdan ol devlet-i girân-kıymete nâil olanlar cür‘a-keş-i ekvâb-ı bezm-i Muhammedî olup muhîttan bir katre ve âfîtâbdan bir zerreye nâil olmuşlardır. {36a}

İşte müellif radiyallâhu anhu hazretlerinin işbu bâlâda hâme-güzâr-ı iş‘âr olunan makâm-ı verâset-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemi ârzû ve istid‘a ve bu sebeble kemâl-i ubûdiyyete nâil olacağı îmâ birle واجعل اللهم الحجاب الأعظم حيات روعي buyurmuştur. Ya‘nî işbu terkîb-i mezîd ile kadem-i nebevî üzere dâimî olmaklığını talep ve ricâ eder. Pes bu sûretle ma‘nâ yâ Rab, bârgâh-ı bâlâ-dergâh-ı ilâhiyyenden müsted‘âdır ki benim rûhumu meşreb-i kalb-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemden iskâ ve irvâ ile şârib kıl demektir. Çünkü bir zâtın hakikat-i Muhammediyye

hayât-ı rûhu ola ya'nî bihâr-ı hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemde müstağrak ve ekvâb-ı enhârıyla kârî' ve simât-ı [47b] aliyyelerinden her ne sâdır olur ise müstaid ve berekât-ı envârından her ne râşih olsa kâbil ola, bilâ-şek onun rûhu zât-ı hayât-ı sermediyye ve inâyet-i rahmâniyye bulur. Ve Hazret-i Nûr-ı Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâdan istimdâd-ı feyz-i ilâhî ve vürûd-ı lutf-i rahmânî eyler. Ve âyîne-i rûhuna işbu neyyir-i ma'nâ ıyânen aks eder. Zîrâ maâzallâh bir kimesnenin rûhu küdürât-ı beşeriyye ile muhtecibe ve ikmâm-ı halkıyye-i deniyye ile mestûre ola, o dahi bilâ-reyb meşâri'-ı hayâtтан maktûa ve zümre-i emvâtтан ma'dûdedir. Zîrâ ber-minvâl-i muharrer mâ' hayât-ı ebdân ve nebâtân olduğu gibi hakikat-i Muhammediyye dahi hayât-ı ervâh ve rûh-ı ervâhtır. Ve onu müşâhede ve ondan istikâ etmeyen ervâh emvât mesâbesindedir ki o ervâh-ı ehl-i küfr ve isyândır.

Pes kaldı ki işbu terkîb-i şerîfte vâki' واجعل kelimesi yine fi'l-i duâiyyedir. Ve iki mef'ûle taaddî eder. حجاب mef'ûl-i evveli ve حيات mef'ûl-i sânisidir. Ve اللهم ba'zı nüshada yok ise de îrâdî kemâl-i telezzüzünden ve tazarru' eylediği menzilin kemâl-i azametinden ism-i a'zamla tevessül eylemiştir. Ve حجاب أعظم'dan murâd olan hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemdir. Ondani a'zam hicâb yoktur. Zîrâ hiç kimse onun hakikatini kemâ-yenbagî-leh idrâk edememiştir. Ve vücûd-ı nazenîn-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem olmasa cümle eşyâ muhterik ve müteferrik olurdu. Onun için kâlib-ı rûhâniyyet-i hazret-i nebevî Cenâb-ı Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû hazretleri *Salât-ı Feyziyye*'sinde رابطة تعلق الحدوث بالقدم buyurmuştur. Bu bâbda Muhammed Reyhâvî Efendi merhûmun "İşbu hicâb-ı a'zamdan ervâh-ı mukarrebînün vuslat-gâhı olan hicâb-ı nûru murâd edip ba'dehû ba'zıların onu hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ile tefsîrleri baiddir." deyişi ve Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû hazretlerinin يا من ليس حجابہ إلا النور ولا خفاؤه إلا شدة الظهور kavlini burhân getirişi zannıma nisyân-ı kalem olmalarıdır. Çünkü Lâlezârî-zâde Tâhir Efendi'nin beyân buyurduğu üzere burada ya'nî النور ليس حجابہ إلا النور terkîbinde dahi hicâb-ı nûrdan {36b} murâd nûr-ı Muhammedî'dir. Çünkü aşağıda söylenileceği üzere işbu salât-ı şerîfe serâpâ [48a] menzil-i fenâ fi'r-resûlü talebdir. Bâhusûs bu terkîbde onun murâd olduğu bî-reybdır. Ve makâm-ı nûr³⁵³ denilen dahi işbu makâmdan cüz'dür ve bundan özge bâlâ makâm olmayıp hattâ sâhib-i makâm-ı kudsî Abdülganî Nâblusî kuddise sırruhû

³⁵³ B: -"nûr"

hazretleri “Cenâb-ı Hakk’a nihâyet-i vusûl-i sâlikîn nûr-ı Muhammedî’ye müntehîdir.” diye buyurmuştur. Ondan öte tarafı sedd-i hicâb-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem ile mahcûbedir. Eğer mûmâ-ileyhin mûrâdı etvârda min-hâlin ilâ-hâlin takallübât-ı seyyârede ve min-mevtının ilâ-mevtının intikâlde zuhûr eden envâr ise onu nefy evlâdır. Zîrâ o envâr-ı insâniyyedir ki ba‘zı ahyânda zâhir ve ba‘zı ezmânda hafî olur. Nitekim Hazret-i Şiblî kuddise sırruhû, **Nazım:**

دع الأنوار فهي حجاب عين ورأس مقام عباد الخيال
ولكن الذي يغني فيفني ينال خصوص أحوال الرجال

buyurmuştur. Eğer maksûdu nûr-ı ilâhiyye ise her ne kadar o nûr gayr-ı mükeyyef ve fi’l-ahyân ve’l-ezmân gayr-ı zâil olan nûru’l-envârı tahsîl lâzım ise de o da hayât-ı rûh olmaktan hattâ sûret-i nûriyyede zuhûrdan münezzehtir. Eğer makâm-ı fenâdan makâm-ı bekâya irtikâda kesret içinde vahdeti müşâhededen mahcûb kılmayan nûr ise onu dahi kelâm-ı şerîflerinden ve musallî kuddise sırruhûnun işbu terkîbinden murâdları nûr-ı hakikat-i Muhammediyye ve zuhûr-ı Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellem olduğu gün gibi âşikârdır. Çünkü çend def’a dahi takrîr olunduğu üzere Cenâb-ı Rabb-i İzzet mükevvenâtta safahât-ı ervâh ve ecsâm üzere kemâlât-ı ilâhiyyesini izhâr buyurmayı murâd buyurdukta feyz-i envâr-ı sıfât-ı zâtiyyesinden evvelâ mazharü’l-mezâhir ve nûru’l-ervâh olan rûh-ı Muhammedî’yi izhâr buyurup ba‘dehû feyz-i nûr-ı Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellemden avâlim-i envâr ve ervâhdan izhâr olunan eşyâyı ibrâz etmiştir. Ammâ inde’l-kavm nûr-ı ihâfî denilenin tahtında cemî’-i envâr müstağraktır. İşte o da nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellemden ibârettir. Ba‘zılar onu kâffe-i eşyâyı muhîta olan nûr-ı ilâhiyye zannedip makâm-ı vâlâdan ayakların sürçdürmüşlerdir. Zîrâ Cenâb-ı Resûlullâh [48b] sallallâhu aleyhi ve sellem şems-i visâl-i Hak’tır. Ya’nî bir kimesne ona iktidâ etmeyerek Hakk’a gitmek istese zulmette kalır. Ve Cenâb-ı Hakk’a ancak onun ile vâsıl olunur ve Cenâb-ı Resûl-i Hudâ mânend-i serâbîl-i hicâb sâtir-i nûr-ı Hakk-ı hakikîdir. Meselâ bir zâtın bedeni üzere bulunan kamîs vechinden mâadâ her bir mahallini setr edip kamîs-i mezkûr ile vücûdu meyânesinde gayrı şey haylûlet etmediği misillü Cenâb-ı {37a} Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile Hudâ-yı lem-yezel meyânelerinde vâsita olmayıp halka zuhûr eden tenzîh-i tâm ve takdîs-i âm üzere Fahr-i Âlem’endir yoksa hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem a‘zam-ı hicâb-ı

hakikat-i ilâhiyyedir. Ve hayât mevtın zıddı ve mukâbilidir. Ya'nî bir sıfattır ki his ve hareketi muktezîdir. Ba'zı kere hayât-ı hayvâniyye üzere itlâk olunur ve bu insân ve gayrı cemî'-i hayvânât beyinde müşterektir. Ve ba'zı kere dahi hayât-ı rûhâniyye üzerine itlâk olunur ki o efrâd-ı insâniyyeye muhtastır. Ve bunun üç derecesi vardır: Evvelkisi mertebe-i ilimdir, bu sûretle cehl-i mevttir. Nitekim فَأَحْيَيْنَاهُ (el-En'âm 6/122) âyet-i kerîmesinde ba'zı müfessirîn من كان ميتا بالجهل فأحييناه بالعلم ile tefsîr ve zîrâ kalb ilim vâsıtasıyla matlûbunu bilip ona meyl eder. Ve işbu meyl ve hareket levâzım-ı hayâtıdır. Nitekim sükûn, reble ve mevt levâzımındandır diye takrîr eylemiştir. İşte bu da efrâd-ı insân meyânesinde müşterektir gerek kâmil gerek gayr-ı kâmil ola.

İkincisi Cenâb-ı Hakk'a ilim ve hazret-i cem'e külliyyet ve cem'iyyet ile teveccühdür. Zîrâ bu hayât ve bekâya müeddîdir. Nitekim teferruka ve bilâ-fenâya mûsıldır. İşte bu dahi havâssa mahsûstur.

Üçüncüsü mevt-i ihtiyârî ve fenâ-yı zâtîden sonra olan hayâtıdır ki موتوا قبل أن تموتوا sırrına mazhariyyettir. İşte bu hayât-ı hakîkî ve cevher-i zâtîdir ki bekâ-fillâh ile müsemmâdır. Ve sâir aksâm bu kısma nisbetle memât gibidir. İşte bu dahi hâssa-i kümmel ve havâsu'l-havâssa muhtassadır. Ve işte bu aksâmı hâvî olan sıfat-ı hayât evvelâ âlem-i nûrda rûh-ı şerîfe-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ile muttasıf olup ondan ilâ-yevmi'l-kıyâme sûret-i cümle-i mahlûkâta sâriye [49a] olmaktadır. Ve rûh dedikleri kıbel-i ilâhiyyeden fâiz bir cevher-i nûrâniyye-i latîfedir. Letâfetî cihetiyle nûr-ı şemsin hâit üzere feyezânı misillü a'zâyâ sereyân eder. Kendi nefsin ve hâlıkını bilir ve mahsûsâtı idrâk eder. Bunun esmâ-i kesîresi vardır. Ekser meşâyih ona rûh-ı izâfî ve rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem derler. Onu Hak Teâlâ hazretlerinden mâadâ kimse anlayamaz. Pes işbu rûh-ı mazhar ve kalb-i münevverin hayâtı ancak ilm-i yakînî ve şühûd-ı hakîkî ile hâsıl olur. Ve bu husûl dahi min-küllî'l-vücûh Cenâb-ı Mazhar-ı şemsü'l-ahadiyye ve viâû'l-muhabbeti'z-zâtiyye aleyhi efdalü't-tahiyye hazretlerine vuslatla hâsıl olur. Kâfirlerde olan gibi hayât-ı hayvâniyye ve hissiyye değildir. Zîrâ o kâfirler hakîkaten meyyit hükmündedir. Ve musallî kuddise sırruhû hazretlerinin kendine isnâd eylediği rûh-ı insâniyyedir ki o her ne kadar Cenâb-ı Nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellemden menfûh ise de o rûh-ı menfûhanın dahi Cenâb-ı Resûl-i Hudâ rûhudur. Onun için o rûh-ı menfûhasının hayâtı kılmağı talebdır. Muhyiddîn Arabî kuddise sırruhû hazretlerinin *Fütûhât*'ında beyânı üzere, **Beyit:**

mantûkunca Cenâb-ı Rûh-ı a‘zam ve bedr-i münîr-i efham sallallâhu {37b} aleyhi ve sellem hazretleri rûhu’l-ervâhdır, ya‘nî evvel-i âbâ-i ervâhdır. Nitekim Hazret-i Âdem evvel-i âbâ-i ecsâmdır. Ve cümle-i âlemîne bi-emrillâh teâlâ menfûh olan ervâh rûh-ı emr-i küllîdendir. Ya‘nî hakikat-i Muhammedî-i nûriyyedendir. Çünkü hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem evvel-i mâ-halakallâh teâlâ olduğundan kendi ile emr-i ilâhî meyânesinde vâsita yoktur. Ve bir rûh-ı ilâhîdir ki hakkında قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي (el-İsrâ 17/85) buyurulmuştur. Hattâ üstâdım heykel-i rûhâniyyet-i mustafâvî Hacı Ahmed Efendi Yanyevî hazretleri şu vech ile anber-nisâr-ı takrîr olmuştur ki bu cism-i kesîfe nisbetle rûh latîftir. Onun için ona sereyân eylemiştir. Hâkezâ bu bizde olan rûh-ı latîf rûh-ı nûr-ı Hudâ aleyhi enverü’t-tehâyâyâ nisbetle kesîf ve rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem latîf olup o bize latîf görünen rûh-ı kesîfimize rûh-ı latîf-i Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem [49b] dahi bizim rûhumuz cismimize sereyân ettiği gibi sereyân eyler. Çünkü ervâh gayb-ı ecsâmdır ve Efendimiz gayb-ı ervâhdır. Bu sûretle aleyhi’s-salât Efendimiz gayb-ı gaybu’l-gaybdır. Zîrâ evvel-i mahlûkdur. Onun için velî dedikleri kavâlib-i rûhâniyyet-i Seyyidü’l-kevineyn olur. Zîrâ ervâh-ı sârî-yi Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem onun rûhu üzere galebe eder de gûyâ kendi rûhu sultân-ı rûh-ı Muhammedî’nin galebesinden nâşî adem menzilesine girip ol velîde rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem hayât-ı rûh-ı velî olup tasarruf etmeğe başlar. Gûyâ onlar o rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve selleme kâlib olmuşlardır. Ya‘nî kendilerinde hüküm kalmayıp harekât ve sekenât ve akvâl ve ef‘âl ve cemî‘-i umûru onun tasarruf³⁵⁴ ve irâdesiyle olur. Onun için onlar ba‘zı kimesneye iltifât eder, ba‘zılarına etmez. Ve bir kere bir kimesneyi görüp ziyâde i‘zâz eder. Vakt-i dîgerde o kimesneyi yine görür de atf-ı nigâh-ı iltifât kılmaz. Bu ahvâl kendilerinin değildir. Fe’fhem.

İşbu kelâm-ı kerâmet-i encâmı istimâ‘ eyledikten haylî vakit murûr etmiş idi. *Şerh-i Vasâyâ-yı Yûsufiyye*’de kelimât-ı mezîleyi takrîr-i üstâdîye mutâbık gördüm. Şöyle ki tahkîk verese heyâkil-i rûhâniyyet-i Seyyidü’l-kevineyn olduklarında şüphe yoktur. Zîrâ “Hayyen ve meyyiten Cenâb-ı Habîb-i Hudâ müdebbir-i ebedîdir.” diye Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû izbâr etmiştir. Ve *Fütuhât*’ının üç yüz kırk altıncı bâbında dahi Cenâb-ı Resûl-i Rabbü’l-âlemîn aleyhi salâtü’l-meliki’l-muîn hazretlerinin rûh-ı

³⁵⁴ B: -“tasarruf”

cesedü'l-kevineyn ve ayn-ı hayâtü'd-dâreyn oldukların şerh olarak bu âlem, insân misillüdür ve Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem onun rûhu ve nefsi-i nâtıkası menzilesindedir. Onun için işbu âlem-i zuhûr neş'et-i Muhammediyye'den evvel batn-ı ümmde olan cenîn misillü hâlet-i tesviye ve ta'dilde idi. Zîrâ âlem أنا سيد الناس hadîs-i mefhûmu üzere cirmde kebîr ve tesviye ve ta'dilde mukaddem bir insândır ki kendinden sûret-i neş'et-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem zâhir olsun için îcâd olunmuştur. Nitekim insânın cismi kıbel-i vücûd-ı rûha tesviye [50a] ve ta'dil olunup ba'dehû nefh-i rûh olunarak onunla insân-ı tâm olur. Ve onunla dahi nefsi-i nâtıkâ i'tâ olunur. Ve hareketi rûh-ı hayvâniyye ile dir. {38a} Zîrâ hayât onun semere-i bedîasıdır. Pes âlem Cenâb-ı Fahr-i Âlem'in rûhen ve cismen ve sûreten ve ma'nen zuhûr-ı seniyyelerinde cem'iyet-i kemâl-i insân-ı kâmilî hâiz olmuş idi. Şimdi onu zâyî' ve gâib etmiştir. Ve sâat-i irtihâl-i seniyyelerinden beri âlem³⁵⁵ el-yevm kâffeten nâimdir lâkin meyyit değildir. Yevm-i kıyâmet oldukta ba'de'n-nevm nâime hâsıl olan yakaza ve intibâh gibi âleme dahi yakaza ve intibâh hâsıl olarak cümle-i mükemmile ve muvakkıratu'l-kuvâ neş'et-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem zuhûruyla hayât bulacaktır. Ehl-i nâr ki onlar dahi ehl-i kıyâmettir lâkin onların mertebelerine hîç insândan kimse meyl etmez. Zîrâ onlar ne ululuk ve ne dirilik ile muttasıftır. فَمَ لَّا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى (el-A'lâ 87/13) âyet-i kerîmesi buna şâhiddir. Ve bu erbâb-ı zevk-i celî ve ashâb-ı keşf-i vaslî olanlar anlar diye daha nice kelimât-ı hikmet-âyât ve hakikat-âlâmât ile izbâr ve iş'âr kılmıştır. Murâd buyuran oraya mürâcaat buyura.

Ve bir kimse bilirse ki Fahr-i Âlem aleyhi's-salâtü ve's-selâm onun hayât-ı rûhudur, ya'nî rûhu ve akli ve cemî'-i eczâsı onunla hayât bulur, ve tahakkuk etse ki hayât ve sıfât ve meded ve fütûhdan her bir kendinde mevcûde olan nesne onun imdâd ve is'âdındandır,³⁵⁶ ol kimesne fî-küllî-nefes Fahr-i Kâinât sallallâhu aleyhi ve sellemden müstemid olur. Zîrâ Cenâb-ı Resûl-i Hudâ mümidd-i cümle-i berâyâdır. İmdi bi-tarîki'l-münâzelet ve'l-vidcân ehl-i keşf ve îkân Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem rûh-ı rûhu olduğunu ayn-ı yakîn ve ıyân müşâhede eylediği vakit estâr mürtefi' ve sühub mütekaşşî' ve envâr zâhir ve meyânede olan vesâit zâil olur da hücut-ı kesîfe muzmahil olarak fî-küllî-tarfeti-ayn vech-i Muhammedî'yi müşâhede eder. Ve meşhedinden eyn ve

³⁵⁵ B: - "âlem"

³⁵⁶ B: "isti'dâdındandır"

beyn zâil olur. Ve menba‘-ı feyz-i ilâhî aleyhi salâtü’l-gayri’l-mütenâhî hazretlerinden istediği şeyi ahz ve suâl eder. Ve rütbeden cüz’î ayrılışlar kendilerini cenâb-ı ehlullâh müselmân-ı kâmil saymazlar. Burada daha tafsîle mesâğ-ı hâme-i tahrîr ve var ise de tasdiinden bi’l-ictinâb ihtiyâr [50b] kadar kifâye kılındı.

Ey zevk-yâb-ı câm-ı bezm-i şühûd! Âgâh ol ki bu âlemdede gerek mahsûs gerek ma‘kûl her bir şey için sır vardır. O şeyin kıyâmı onunladır. Ve üzerine her ne terettüb eder ise onunla terettüb eder. Pes hakikat-i insâniyyenin dahi sırrı nûr-ı rûh-ı Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem olmağın onu âyîne-i iyânında müşâhede etmeği taleb ve niyâz için mâ-kabline atıfla *وروحه سر حقیقتی* diye buyurmuştur. Ya‘nî yâ Rab, rûh-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellemi benim hakikatimin sırrı kılıp bu hâli ben âcize bildir demektir. Zîrâ hakikatimin kıyâmı ve intizâmı onunladır. Hakikatten murâd yâ zât ma‘nâsınadır yâhûd sır dedikleri kalbde mûdia ve mahall-i müşâhede olan latîfe murâd olunur ise hakikatten murâd kalb ma‘nâsı olur. Fe’fhem.

Zehî şeref ve saâdet ki bir kimesne nefsini ve sûretini hakikat-i Muhammediyye-i ferdiyyeye müntesib ve ondan nâşi olup kendisi için onsuz {38b} istiklâl olmadığını iyânen müşâhede ede. Zîrâ rûh-ı Muhammedî hakikatü’l-hakâyık olduklarından cümle halâyık ve sâire ondan tekevvün edip vücûda gelmiştir. Nitekim *أنا من الله والمؤمنون مني* hadîs-i şerîfi bu bâbda şâhid-i âdildir.

Ârif-i Rabbânî Ebû Muhammed Demirdâşî kuddise sırruhû *Kitâb-ı Ma‘rifetü hakikati’l-hakâyık*’da “Tahkîk-i hakikatü’l-hakâyık bir mertebe-i insâniyye-i kâmilîyye-i ilâhiyyedir ki cümle merâtibi câmi‘dir. Ve ol rütbe hazretü’l-cem‘ ve ahadiyyetü’l-cem‘ ve makâmu’l-cem‘ ile müsemmâ ve benâm ve dâire onunla tamâmdır. Ve bi’l-asâle gaybu’z-zâtan evvelâ taayyün eden hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemidir ki o ebtanu’z-zuhûr ve ma‘denü’l-butûndur. Vaktâki hakikatü’l-hakâyık ki zuhûrât ve taayyünâtdır, taayyün-i evvel ile müsemmâ olan hakikatü’l-hakâyıktan husûl-yâfte olduysa Cenâb-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem onun ketm-i kuds ve nûr-ı kıdemden zâhiriyyete izhârına sebîl olup kendi hakikat-i Muhammediyye’si zâtında tebeddül ve tagayyürden beri olarak alâ-mâ-hüve-aleyhi zuhûr etti. Ve enbiyâ ve mürselîn ve evliyâ ve sâlihînden bir zât bu mertebeye ya‘nî ahadiyyet-i cem‘e terakkî ede. Elbette [51a] o terakkî Cenâb-ı pişvâ-yı âlemiyân ve reh-nümâ-yı âdemiyânın tebaiyyetiyle ve onun hakikat-i asliyye-i ezeliyyesiyle onlara olan imdâdıyladır yoksa asâleten değildir.

Ammâ hakikat-i insâniyye-i kemâliyye ki hazret-i ilâhiyyeye bir sûret-i ma‘neviyyedir, hazret-i maânî ve taayyün-i evvel ile müsemmâdır. İşte o insân-ı hakikiyye âlem-i ekber ile muabberdir. Çünkü o cümle âlemin aslıdır. Ve o insân-ı kâmil zûhuru ve bu âlemdede tasarrufu haysiyyetiyle mazhar-ı ulûhiyyet ve rubûbiyyetdir. Ve mebdî ve maâdî cem‘iyyeti haysiyyetiyle hakikatü’l-hakâyık ile müsemmâ olan hakikat-i câmiaya dahi mazhar oldu. İşte o hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemdir, tefekkür eyle. Ve Zebûr-ı şerîf ve gayr-ı kütüb-i münzele-i ilâhiyyede gelen burhânı kabûl eyle. يا اٰدَمُ خُذْهَا مِنْ هٰهٰنَا وَلَا يَمَسَّ مِنْهَا خَالِكٌ وَلَا يَمْنَعُهَا رَبُّكَ لِذٰلِكَ جَعَلْنَا لَكَ الْاٰدَمَ الْاَوَّلَ (en-Necm 53/42) وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى (en-Necm 53/42) âyet-i kerîmesiyle buna işâret vardır. Pes hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ma‘nen hakikatü’l-hakâyık ve menşeu’l-halâyık ve illetü’l-ilel ve mebdî’l-evvel ve ebû’l-evvel min-ciheti’s-sûre değil.” diye kelâmın resîde-i hadd-i hitâm eylemiştir.

Fıkra-i ûlâda iş‘âr olan ashâb-ı makâm-ı verâset فَارْجِعُوا (el-Ahzâb 33/13) âyet-i kerîmesiyle mevsûfdur. Zîrâ tarîk-i ma‘rifet-i ilâhiyyede onlar için gâyet yoktur, orada tevakkuf ede. Ve ma‘lûmdur ki onların rücû‘ları iktinâs-ı ulûma seferdir ki urûclarında ona nâil olamamıştır. Ve sefer-i Muhammedî ve rücû‘-i Ahmedî Hak’tan Hakk’a ve hazret-i ilâhiyyeden bir hazret-i ilâhiyyeyedir diye Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû beyân buyurmuştur. Lisân-ı vâris-i Muhammedî, {39a} **Beyit:**

مشارب القوم شتى من كلها صار يشرب

zemzemesiyle gûyâ olup cümlesinin beynini cem‘ için bir şûrb ile bir şûrb-i âhardan ve bir makâmıla diğer makâmdan takayyüd etmezler, dâimâ bir makâmdan makâm-ı uhrâya irtikâ ederler. Zîrâ televvünde temekkün ahsen ve ekmel hâllerindendir. كما قال الشيخ الأكبر

Beyit:

كل يوم تتلون إن هذا بك أحسن

Vaktâki [51b] hil‘at-i kemâl ile mütehallî olalar, ol vakit tevakkuf ederler. Tâ ki nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem zuhûr bula da onları makâm-ı evvelden sâniye ref‘ ede. Ya‘nî bir makâmda tevakkuf etmezler illâ riâyeten li’l-edeb istîzân için tevakkuf ederler. Zîrâ onlar akrabûndur ve inâyete cümleden evlâ ve akreblerdir. Ve mahatt-ı suâl-i musallî kuddise sırruhû işbu makâmı terakkîyi talebdir.

hicâb- حقيقته kelimesinin zamîri hicâb- حقيقته جامع عوالمی işbu ibâre-i latîfede vâki‘ olan

1 a‘zama râci‘, câmi‘, kaplayıcı ve kuşatıcı ma‘nâsına olup alâ-tarîki’l-kinâye zâbıt ve mutasarrıf ma‘nâlarını dahi müştemildir. Ya‘nî hizmet-i şerîat ve hakîkatte kuvâ-yı zâhire ve bâtına-i insâniyyenin ancak hakîkat-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem olsun mutasarrıf ve mâliki demek olur. *Avâlim* âlemin cem‘idir. Ve te’nîs ile câmia denilmemek ism-i fâilin bir mevsûf-ı müzekker mahzûfa sıfat olduğundan nâşî olup *وحقيقته شيء جامع* takdîrinde olur. Yâhûd te’nîs-i hakîkî îhâmından teeddîdir yâhûd mezkûre izâfeti içindir. Ve işbu avâlimden murâd kuvâ-yı zâhire ve bâtınadır. Ve avâlim dahi yâ-i mütekkellime muzâfıdır. Ve işbu *روحى* ve *حقيقتي* ve *عوالمى* kelimelerinde olan izâfetlerin ednâ-yı mülâbese için olduğu erbâbı indinde ma‘lûmdur. Yâhûd bu avâlimden avâlim-i seyrâniyye murâd olunur. Yâhûd asl olan hazarât-ı hams murâd olur ki cümlesi hakîkat-i Muhammediyye’den sallallâhu aleyhi ve sellem müstemid olduğu misillü Cenâb-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem dahi kâffesini muhîttir. Bu sûrette şeyhin nefesine izâfeti münâsebet-i murûriyye ve tevtûniyye içindir. Bâlâda dahi cevher-keş-i namat-ı izbâr kılındığı üzere Reyhâvî Efendi matlab-ı ûlâda olan hicâb-ı a‘zamı hicâb-ı nûr ile tefsîr ve onu kendi rûhuna ve rûh-ı pür-fütûh nûr-ı nûru’n-nûra hayât kıl ve dahi onu kendi hakîkatinin ve hakîkat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellemın sırrı buyur diye takrîr edip bu sûretle [52a] işbu *جامع عوالمى* terkîbinin *اجعل* kelimesinin fâil-i müstetirinden hâl yâhûd kelime-i mezkûrenin mef‘ûl-i sânisinden bedel olmasına zâhib olmuş ise de güher-sencân-ı deryâ-yı irfâna pûşîde değildir ki sâlik ve müntehânın matmah-ı nazarı nûr-ı ihâtîye vuslattır. O da hakîkat-i Muhammediyye ve nûr-ı sîret-i Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellemden ibârettir. Bu sûrette Efendi-i mûmâ-ileyhin takdîri nûr-ı Muhammedî’yi hayât-ı ruh-ı Muhammedî ve sırr-ı hakîkat-i Ahmedî kıl demek olup bunun zevken ve ilmen bir ma‘nâ-yı müfide delâleti yoktur. Ve efendi-i mûmâ-ileyhin bu vâdîlere sapması zannıma nezdinde bulunan nüshada *سر حقيقتي* terkîbinin evvelinde kalem-i nâsihten tereşşuh etmiş bir vâv olup diğer nüsha dahi medd-i enzâr-ı tedkîk etmeyerek hemân ona göre tevcihe çalışmasından nâşîdir. Hâsılı gerek bu terkîb olsun gerek *روحى* *سر حقيقتي* olsun hicâb-ı a‘zam üzere ma‘tûfdur. Ve *اجعل* kelimesinin mef‘ûl-i evvel veyâ sânisidir. Çünkü min-ciheti’l-i‘tibâr ve’l-ma‘nâ muhtelifü’l-etvâr ve her biri bir nükteyi ikrârdır. Onu takrîrimizi güzelce anlayan fehm eder.

Hâsılı yâ Rab, vecd-i şühûd ve huzûrumdan berâkî’-ı sutûru {39b} ref‘ buyurup

hakku'l-yakîn-i ayn-ı hakikat ile Cenâb-ı Resûlullâh'ın avâlim-i zâhire ve bâtınamı câmi' ve muhît olduğunu göreyim demektir. Pes imdi şeyh kuddise sırruhû makâm-ı talebde isti'mâl-i terakkî buyurdu. Şöyleki evvelâ hicâb-ı a'zamın hayât-ı rûhu olduğu taleb-i müşâhedeyi edip ba'dehû bi't-terakkî rûh-ı Muhammedî'nin sırr-ı hakikat ve insâniyeti olduğunu bilmekliği dahi suâl eyledikten sonra terakkî edip hakikat-i Muhammediyye'nin avâlim-i zâhire ve bâtınasını câmi' olduğunu ıyânen görmekliği dahi niyâz eyledi. Tâ ki müstağrak-ı şühûd-ı Muhammedî olarak cümle kuyûddan halâs bula. Ve Fahr-i Âlem Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin avâlimi vech-i câmiyyeti bu cihettendir ki insân-ı kâmil ile nâm-dâr olan zât-ı nübüvvet-âyât-ı [52b] Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem bir âlem-i kebîrdır ki sâir âlem ona nisbetle sagîrdır. إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً (en-Nahl 16/120) âyet-i kerîmesinde buna işâret vardır. **Beyit:**

تحسب أنك جرم صغير وفيك أنطوى العالم الأكبر

beytiyle dahi Hazret-i Alî kerremallâhu vecchê bu makâma îma buyurmuştur. Belki nice avâlim-i kesîre ve kebîreyi câmi' olup cümlesi ona nisbetle bir zerre mesâbesinde olduğundan musallî kuddise sırruhû ol Resûl-i Emîn aleyhi salâtü rabbi'l-muîn hazretlerinin dâire-i saâdet-bâhire-i tâhirelerine ilticâ ve duhûl ile kesb-i emn ve emân eylemek ister. Zîrâ kalb-i insân-ı kâmil bir âlem-i vâsi'dir ki her bir eşyâyı ihâta etmiştir. Zîrâ semâvât ve arâzinin vâsi' olamadığı tecellî-i zâtîyi vâsi' olmuştur. Ve kalb-i insân-ı kâmil arş-ı a'zam misillüdür, lâkin kalb daha ondan evsa'dır.

Mevâkiu'n-nücûm nâm kitâbında Muhyiddîn kuddise sırruhû hazretleri şöyle nigâr-sâz-ı ruhsâre-i kelâm olmuştur ki “Ey evlâdım, kalb “beyne ısbey min esâbii'r-Rahmân”dır. Eğer diler ise ikâmet eder, diler ise izâğat eder. Eğer izâğa eylerse kalb-i mezkûr beyt-i şeytân ve mahall-i hüsrân ve mevzi'-i nazar-ı matrûd-ı rahmetullâhtır. Ve ma'den-i vesvâs ve hücûr ve hazâin-i gurûr olur. Eğer ikâme buyurursa o kalb mü'min-i nakî-yi veri'dir ki teşrîf-i kitâbe-i وسعني أرضي وولاسمائي ووسعني قلب عبد المؤمن ile müşerref olur. Ve bir kalb Cenâb-ı Rabb-i kadîmi vâsi' ola ne keyfiyyetle muhdes sebebiyle varlıkla tahannüs eder. İşte bu makâm-ı nâzikde Ebû Yezîd-i Bistâmî kuddise sırruhu's-sâmî hazretleri bast-ı bisât-ı tahkîk buyurup لو أن العرش وماحواه مائة ألف ألف مرة وضعوا في زاوية buyurmuştur. Ve nefis dahi bir âlem-i kebîr olup kürsî ile

mümâil olup insândan muhayyile levha ve akl-ı küllî kaleme muzâhî olmuştur. Çünkü³⁵⁷ kalem levha-i makâdîr-i vücûdu sebt ettiği gibi akıl dahi makâdîr-i eşyâyı muhayyileye sebt eder. Ve anâsır bi-tıbbâihî semavât-ı seb‘a ve eflâke müşâbihdir.” Pes [53a] bunlardan anlaşıldı ki insân, câmi‘-i avâlim-i kesîredir. Husûsen Fahr-i Âlem sallallâhu aleyhi ve sellem hakîkaten bir ism-i a‘zamdır ki ism-i a‘zam cemî‘-i esmâyı câmi‘ olduğu misillü Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem dahi hâfî-i hakâyık ve câmi‘-i avâlim ve mutasarrıf mâ-fihâdır. Onun için {40a} musallî kuddise sırruhû جامع عوالم buyurdu.

Ey sâlik-i râh-ı vuslat! Âgâh ol ki Cenâb-ı Resûl-i Rabb-i gafûr ve nûr-ı nûru’n-nûr aleyhi salâtü’l-mebrûr hazretlerinin câmi‘-i avâlim oldukları ayn-ı ıyân-ı mükâşife keşf oldukta cümle eşyâyı onda görür. Ve bahr-ı vücûh-ı Muhammedî’de âlim olur. Ve kemâl-i iktibâs ona müyesser olarak bi-dûn-i şek ve’l-iltibâs ahz eder. Ve urve-i vüskâya istimsâkı ve ekmel-i tarîk-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem üzere sülûku için cümle-i müstaidâne belki cümle-i enâm üzerine halîfe-i Resûl-i Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem olur. Ve aklâm-ı ilhâm-ı hakikat-i Muhammediyye kitâb-ı takrîbîn tensîh ve ervâh-ı Ahmediyye sûret-i tedrîbine ervâh-ı tehzîb-i tenfîh eyleyip onunla ol hümâm derakab mir’ât-ı feyz-i akdesî ve câmi‘-i sırr-ı ünsîye avdet eder. Ve üzerine işrâk-ı dav’-ı şümûs-ı sübbûhiyye ve galebe-i sıfât-ı rûhiyye hâsıl olur. Maahâzâ cemî‘-i esrâr-ı Muhammediyye’yi muhît ve refî‘-i bedî‘-i etvâr-ı Ahmediyye üzere müstahviz olur derece kıyâm ile ol hümâma hakikat-i Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ile kıyâm müstahîldir. Zîrâ tâbi‘ alâ-kadri-isti‘dâdihî ve kabûlihî ihâta eder. Ne ân ki kadr-i siat-ı dâire-i Seyyidü’r-resûl sallallâhu aleyhi ve sellem üzere ihâta eder. Çünkü o bir dâire-i âliyedir bi-künhihâ onu hiçbir ârif ihâta edemez. Velev cür‘a-keş-i bezm-i hâss-ı müdâmı ola. Pes imdi dâire-i Muhammediyye ve zât-ı Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellem böyle olunca zât-ı nezîh-i aliyye-i refîa-i ilâhiyye ne keyfiyetle bilinir. Zîrâ Hak Teâlâ’yı alâ-mâ-hüve-aleyhi aslâ ve kat‘â hiç kimse bilmez ancak yine zât-ı ilâhiyyesini zât-ı ilâhiyyesi bilir. Onun için Ya‘kût-ı Arşî kuddise sırruhû hazretleri يا حيرة يا دهشة يا بيا buyurmuşlardır. Bu sûretle bildik diyenler min-haysü’l-[53b]esmâ ve’s-sıfât ve künûz-ı esrârü’z-zât bildiler. Bi-küllî-vücûhihâ min-haysü hiye hiye zât-ı ilâhiyye değildir. Velhâsıl zât-ı ilâhiyye min-haysü künhihî idrâk olunmaz ve bilinmez ve görülmez ve ihâta olunmaz, ne dünyâda ve ne âhiretde. Nitekim bu bahsi ve daha bir iki

³⁵⁷ B: -“kaleme muzâhî olmuştur. Çünkü kalem”

def'a dahi takrîr eyledik.

Velhâsıl musallî kuddise sırruhû bu metâlib-i latîfe ile mûsıl-ı kemâl-i vusûl olan makâm-ı fenâ fi'r-resûlü taleb eyledi. Eğer suâl buyurulur ise ki evliyâ-i kirâm hazarâtının âdet-i bedîa-i şerîfeleri evvelâ fenâ fi'r-resûlü taleb iken musallî kuddise sırruhû hazretleri *واغرقني في عين البحر الوحدة* kavliyle evvelâ fenâ fillâhı taleb edip ba'dehû fenâ fi'r-resûlü taleb ederek âdet-i mezkûra aks eylediği niçindir? Cevâb verilir ki zevk-i azîm ve fehm-i müstakîm ashâbı için burada bu vech ile îrâd-ı suâl sahîh değildir. Zîrâ kelâm-ı şeyh serâpâ ya'nî min-evveli's-salât ilâ hunâ fenâ fi'r-resûludedir. Onu erbâbı olan bilir ki cümle-i tecellî onun hicâbındandır. Ve fenâ ancak fenâ-i hâss-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellemidir. Mertebe-i hassâ terakkî ettirir. *لا يؤمن أحدكم حتى يكون هواه تبعا لمن جئت به* hadîs-i şerîfi buna işârettir. Ve Cenâb-ı Resûlullâh aleyhi salâtü'l-ilâh bize üç şey ile geldiler ki **{40b}** bizim üzerimize ona muhabbet akdem-i ferâizdendir. Evvelkisi zât-ı şerîfidir ki musallî ona bâliğ olup deryâ-yı muhabbetinde müstağrak olarak hayât-ı rûhu kıldı. İkincisi sıfât-ı münîfesidir ki onun dahi muhabbetine işâreten ve *روحه سر حقيقتي* buyurdu. Üçüncüsü Cenâb-ı Hak'tan bize enbiyâ buyurduğudur ki bu cümlesini şâmindir. Ona dahi *جامع عوالمی* kavliyle işâret buyurdu. Bu sûrette onun için zât ve sıfât yoktur. Hevâ nerede kalır işte bu rütbe-i istikâmettir ki bunun fevkinde kerâmet yoktur. *كما قال بعض العارفين رحمهم الله أجمعين زرة استقامة خير من ألف كرامة* Ve urefânın hâlen ve kâlen bârgâh-ı Hudâ'dan niyâz-mend oldukları bu makâmdır.

İşbu terkîb-i şerîfte vâki' olan bâ-i cârre kudemâ-yı şurrâh indinde kasem ma'nâsınadır. **[54a]** Hattâ Lâlezârî-zâde zâdehullâhu'l-hüsna ve'z-ziyâde bunun ihtimâlât-ı sâireden daha azhar olduğuna kâil olmuştur. Ve hâsıl-ı ma'nâsı *أقسم عليك بثبوت* ile tefsîr ve takrîr eylemişlerdir. Hakk-ı evvelden murâd nûr-ı Muhammedî'dir. Zîrâ evveliyyet vasfı ibtidâ onunla sâbit ve mütehakkık olduğu berâhîn-i adîde ile müberhendir. Ba'zılar ondan kazâ-yı ezeli ve kazâ-yı mübrem ma'nâlarını almış ise sırr-ı kadere kadar bilip ed'îye ve evrâd ve ahzâb misillülerin sırr-ı kadere dâir olduğu ma'lûmu olmadığından verdiği ma'nâda belâgat olmadığı misillü erbâbı indinde makâma dahi münâsib değildir. *فكن من المتبصرين* Fe'fhem.

Pes Fahr-i Âlem ve seyyid-i veled-i benî Âdem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz hazretleri eaz ve ekrem-i halîka-i ilâhiyye olduklarından onun üzere kasem olunması bâbında ittifâk-ı ârâ vardır. Ve musallî kuddise sırruhû bir kimse hâk-i pâ-yı

hâcet-revâ-yı nübüvvet-penâhî ve rikâb-ı şefâat-meâb-ı risâlet-penâhîye tevessül eylese Cenâb-ı Hak ol kişiyi hâib bırakmayacağını bildiğinden onunla kasem eyledi. Pes ma'nâ yâ Rab, nûr-ı Muhammedî'nin sırr-ı sebâtıyla senin üzerine yemîn ettim. Ya'nî onu şefâatci tuttum. Senin bana cevâb verip duâmı karîn-i kabûl eylemen vâcib³⁵⁸ mesâbesindedir bizim sana hüsn-i zannımıza binâen demek olur. İşbu makâmı hengâm-ı tahrîrde min-gayri-reviyyetin bir ma'na-yı latîfe hutûr etmiştir ki makâma gâyetle becâdır. Şöyle ki yine hakk-ı evvelde nûr-ı nûru'n-nûr aleyhi salâtü Rabb-i gafûr murâd olunarak بتحقيق kelimesinin bâsı ta'lîl ma'nâsına mahmûl ve ma'tûf olup اجعل kelimesinin illetidir. Ve تحقيق kelimesi dahi Kāmûs-ı Fîrûzâbâdî'de beyân olunduğu üzere bir nesnenin hakîkatine muttali' olup yakînen idrâk etmek ma'nâsınadır. Yâhûd bâ musâhabet ma'nâsına masrûf olup اجعل kelimesinin mefâil-i selâse-i sâniyelerinden hâl ola.

Pes hâsıl-ı ma'nâ: ya Rab, Cenâb-ı Habîb-i ilâhiyyenin hakîkatini muttali' olup [54b] yakînen ve ıyânen işbu çeşm-i basar ile idrâk ve {41a} rü'yet etmekliğim için demek olur. Ve üstâdım Hasan İdvî-i Nakşibendî hazretlerinin işbu makâmda “Bâ musâhabet içindir. بحار الأحذية زوج بي في فikrasından buraya gelince mastûr olan daavât-ı mütekaddimeye mütealliktir.” diye buyurmaları dahi şâyân-ı kabûldur. Çünkü ehl-i irfân her nerede olsa hattâ makâm-ı fenâ ve bekâda dahi nûr-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem şühûdu üzere ve ona musâhabetle deverân ve tayarân edip ondan bir ân ayrılmadıkları erbâbının ma'lûmudur. Ve mezkûr kasem ma'nâsında olan bahsin tafsîlini murâd buyuran Şâzelî'nin *Hizb-i Kebîr* şerhine mürâcaat buyura.

Hâsıl-ı ma'nâ-yı fikarât-ı lâtîfe-i mezkûre: اجعل dahi kıl, اللهم ey benim Tanrım, الحجاب الأعظم zât-ı zuhûr-ı Muhammediyye'yi, حيات روحي benim rûhuma ayn-ı hayât. Ba'zılar burada olan haml mübâlağa için olup hayât-ı rûhuma sebep kıl demek olur demiştir. وروحه rûh-ı pür-fütûh-ı nebevîyi dahi kıl. سر حقيقي benim hakîkat ve insâniyetimin bâtını yâhûd hakîkatimin münâcât-ı ilâhiyyeye mütevveccih olan sırrı kıl demektir. Çünkü Cenâb-ı Resûl-i Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ bir ân münâcât-ı ilâhiyyeden müfârat etmediğinden ve rûh ve hakîkat ve sır ve kalb dahi bir cevher olup i'tibâren muhtelifü'l-ism olarak kıbel-i ilâhiyyeye münâcât edici olduğuna mebnî o cevhere sır denildiğinden gûyâ o sırrı Hazret-i Peygamber-i Âlî-şân aleyhi salâtü'l-

³⁵⁸ B: -“vâcib”

meliki'l-mennân hazretlerinin rûhu olmaklığı talebi musallî kuddise sırruhûnun kendide bir ân münâcât-ı ilâhiyye ya'nî huzûr-ı Rabbâniyye'den ayrılmamayı talebdir. Yâhûd sarây-ı kalbimde mahall-i müşâhede-i ilâhiyye olan sırr-ı kalbde her bir eşyâyı onunla göreyim ve onda fenâ bulayım. وحقيقته dahi cemî' varlıktan münhali' olup fakr-ı hakîkî ve abdiyyet-i hakîkiyyeye mazhar ve cümle-i denes ve ağyârdan mutahhar olan hakikat-i Muhammediyye'yi kıl. [55a]

جامع عوالمي benim cümle eczâmı ve avâlim-i seyrâniyyemi câmi' kıl yâhûd kuvâ-yı zâhire ve bâtınama zâbit ve mutasarrıf ve mâlik kıl. Tâ ki herbir şeyde onun tasarrufuyla istihdâm olunayım ve bu sebeble câ-yı selâmet ve râhata ereyim. Ve her ne tarafa medd-i enzâr eder isem ayn-ı ıyân-ı edeble onu göreyim. Ve kendimin vuslat-ı Muhammediyye sallallâhu aleyhi ve sellem ile kâm-yâb olduğumu tahakkuk edip sırran ve alenen vâris-i tâmm-ı Muhammediyye olayım. Ve cümle letâifim ile beni sırran ve alenen muhît ve imdâd-ı âm ile müştemil olduğu hâlde her bir şeyi ondan mütelakkî olayım. Böyle kılmaklığın için بتحقيق الحق الأول Cenâb-ı Nûr-ı nuhustîn-i hilkat aleyhi efdalü't-tahiyet hazretlerini hakikatine muttali' olur derecede vâkıf olarak yakînen idrâk ve rû'yet etmekliğim için yâhûd benim işbu metâlibimi müstecâb kılmaklığın için Hazret-i Fahr-i Âlem'in senin katında der-kâr ve sâbit olan hürmet ve sebâtıyla sana yemîn ederim demektir.

يا أول ey evveliyyet-i kadîme ile cümle-i eşyâdan {41b} evvel “el-ân alâ-mâ-aleyhi-kân” olan Rabbim. يا آخر ey kendi için nihâyet olmayan Tanrım demektir. Çünkü Cenâb-ı Rabb-i İzzet'in evveliyyet ve âhiriyyetle ittisâfı vücûd-ı mahlûkâta menût ve mütevakkıf olmayıp belki zât ve sıfât cihetiyle mertebe-i âlî-yi mezkûra müstehak ve müteehhildir. Pes evveliyyeti Cenâb-ı Bârî Teâlâ hazretlerinin mesbûk bi'l-adem olmayan sıfat-ı vücûdundan ve âhiriyyeti dahi kendi zât-ı vâlâsı için nihâyet ve gâyet olmayan sıfat-ı vücûdundan ibârettir. يا ظاهر ey her bir şeyde vücûduyla şiddet-i zuhûr birle zâhir ve âşikâr olan Sübhânım. يا باطن ey zâtını ve sıfât ve esmâ ve ef'âlinden bir sıfat ve isim ve fi'lini idrâke akl-ı kâmile ve basâir-i münevvere erişmeyen Rabbim. **Beyit:**

Küh-i zâtına erişmez evhâm

Mütehayyir burada hâs ile âm

İşbu esmâ-yı erbaa dâimâ müzdevicen zıkr ve beyân kılınır yâhûd evvel sâni ile sâlis râbi' ile müteâkib kılınır. Esrârı havsala-i tahrîrden bîründür. İmdi musallî kuddise

sırruhû [55b] Cenâb-ı Rabb-i mucîb ibâdına habl-i verîdden karîb iken bu'diyyeti işrâb eder yâ-i nidâ ile işbu esmâ-yı erbaa-i îrâdî bu'd-i mekâna ve rütbe-i abd ile rütbe-i rabbiyyet meyânesinde olan buna îmâ ve işârete mebnîdir. Zîrâ bu'd ve kurb-i Hak bu'd ve kurb-i ecsâm gibi değildir. Hak Teâlâ ondan mukaddes olduğu için belki kurb-i perverdigâr abdin menâzil-i imdâddan karîb olmasından kinâyet ve bu'd-ı kirdgâr abdin bâb-ı is'âf ve is'âddan eb'ad ve ifzâ olmasına işârettir.

Nükte-i Lâzime: Ey sâlik-i râh-ı irfân! Âgâh ol ki esmâ-i ilâhiyye ile istigâse üç kısımdır: Birisi yâ-i nidâ ile ve birisi “el” ile ve birisi dahi bu ikiden mücerred olduğu hâldedir. Evvelkisi mübtedî, ikincisi mutavassıt, üçüncüsü müntehî içindir. Çünkü mübtedî “yâ Rahmân”, mutavassıt “er-Rahmân”, müntehî “Rahmân” diye zikreder. Zîrâ ism-i Sübhânî *el* ve *yâ*'dan mücerred olduğu hâlde zikrolunsa icâbet berk-i hâtif misillü esra' olur. Mübtedî ise sür'at-i icâbette sebâtta zaîf olmağın yâ-i nidâ ile zikreder. İcâbeti biraz teb'îd-i ûlâda teveccühü ziyâdelenip onunla azmini takviye eyleye. Ba'dehû ya'nî kendine kuvvet hâsıl oldukta *el* ile zikir eder. Çünkü *el* harf-i ta'rîftir. Cenâb-ı Alîm ol mübtedîye evvelki imdâdından ziyâde imdâd ile ona kendini bildirir. Ve bu her ne kadar bu'da işâret değil ise de isim üzere ziyâde olunan şeyden nâşî icâbeti biraz teba'ud eder. Vaktâki cevher-i isti'dâd kemâl bulup kabûl-i cilâ-i feyz-i Hakk'a müntehî ola, ol vakit mücerred ismi zikreder ki feth-i esra' ola. Ve makâm-ı kemâl ve gâyeteye pâ-y-nihâde-i muvâsalat oldukta artık hangi sıfatı ister ise onu zikir eylemesinde mesâğ vardır. Zîrâ garîk-ı bahr-i kurb olmuştur ki indinde bu'd yoktur. İmdi ba'zı kere kâmil rütbe-i mübtedîye tenezzül eder irşâd-ı nâs için ki nûr-ı irşâdıyla hidâyet buluna. Bunun için verd-i gülzâr-ı velâyet musallî-i hoş-sîret kuddise sırruhû *yâ* ile îsâl-i nidâda tenezzül buyurdu. Ve bu ümmehât-ı erbaa ile îrâd olunmak ma'nâ-yı ezeliyye ve kayyûmiyyeyi mutazammın ve evsâf-ı ilâhiyyeyi müştemil olduğu içindir yâhûd [56a] فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ (en-Necm 53/9) âyet-i kerîmesinde mezkûr “kavseyn” için dört kâb var iken kâb kelimesinin kavseyne izâfetinden münfehim olan evveliyyet, âhiriyyet, zâhiriyyet, bâtınıyyet mertebesine {42a} Cenâb-ı Habîb-i bî-hemtâ ve mahbûb-ı sûret-nümâ-yı Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ Efendimiz hazretlerine mahsûstur. Ona işâret için bu esmâ-yı erbaayı zîb-bahş-ı sahîfe-i terkîm buyurdu. Çünkü aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz أول ما خلق الله ve روحی hadîs-i şerîfleri mefhûmunca halkan cümle nebîler ve mahlûkların evvelidir. Onun için أول یا ism-i ilâhiyyesiyle nidâ ve yâ evveliyyet sıfatıyla

olan muttasıf olan Rabbim, evvel-i mahlûkât olan Efendimiz'e salât eyle ve onun yüzü suyu hürmetine benim duâmı kabûl eyle diye istid'â eyledi ve وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ (el-Ahzâb 33/40) âyet-i Rabbâniyyesi³⁵⁹ mücebince bi'set cihetiyle cümle enbiyânın hâtemi ve âhiri oldukları cihetle dahi آخر يا ismiyle nidâ edip yine muktezâ-yı ism-i şerîf-i ma'nâ-yı münâsibe ile ricâ eylemiştir. Ve nûr-ı çeşm-i âlemyân ve şems-i burc-ı risâlet-beyân Efendimiz hazretlerinin nübüvvet ve mu'cizâtı ve dîni ve şerîatı mine'l-evvel ila'l-âhir mânend-i şems-i bâhir lâmi' ve zâhir olduğundan ve nigâşe-i sahîfe-i şerh ü beyân kılınan mefhûmundan anlaşıldığı ve orada ve sâir mahâll-i münâsebede îrâd ve beyân kılındığı üzere hakikat-i Muhammediyye'yi idrâk hîta-i akl ve fikrden bîrûn ve basâir-i âlemyândan mahfî ve meknûn bir mevâd bulunduğundan يا ظاهر يا باطن ismeyn-i şerîfeyle dahi bârgâh-ı lutf-iktinâh-ı bâriye arz-ı ilticâ ve nidâ ve münâsib-i ma'nâ mülâhazasıyla kesb-i feyz-i Hudâ eylemiştir. İşte bu bir tasvîr-i makâldir, erbâbı indinde irâde-i külf-i iş'âr ve ikmâldir. Ba'dezâ te'kîd-i râbîta-i istid'â ve temhîr-i sahîfe-i recâ siyâkında işbu kelimât-ı dürrer-alâmât-ı âtiyeyi dahi keşîde-i silk-i sutûr kılmıştır ki evvelkisi işbu³⁶⁰ اسمع ندائي بما سمعت به نداء عبدك زكريا عليه السلام [56b] ibâre-i latîfesidir. İşbu kelâm-i ferhunde-fîrcâm ve makâm-ı hakikat-encâmın evvelinde olan اسمع kelimesi hemze-i vasledir. Gâh يا باطن ism-i şerîfinin nûnuyla tekellûmen ve tevassulen sâkıt olur gâh meyânesinde kat'-ı nefes ârâm kılınır. Emr-i duâiyyedir, işit ma'nâsına fakat burada hitâb Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb tenezzehet zâtuhû ani'l-üzûn ve'l-cihât hazretlerine olduğuna mebnî kendi zât-ı vâlâsının kendine nisbet buyurdıkları sem' ile istimâ' buyur demek olup nidâ dahi asıl ref'-i savta mahmûl olduğundan ve sâha-i huzûrda bulunanlar ref'-i savtdan إِنَّ الَّذِينَ يَخُضُونَ الْأُمُورَ الْأُولَىٰ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (el-Hucurât 49/3) medîhasınca memnû' bulunduklarından duâ ma'nâsınadır. دعائي denilmesi âyet-i kerîmeye imtisâl içindir. Bir de bâlâda olan esmâ-yı erbaada makâm-ı mübtedîye tenezzül eylediğinden makâm-ı huzûrdan kendini teb'îd edip nidâ lafzıyla ta'bîr olundu. Ve بما'da olan bâ اسم kelimesine müteallik ve mâ sem'-i kabûlden ibârettir. سمعت fi'l-i mâzî-yi muhâtabdır, tânın fethiyle. بما'da olan zamîr mâya râci'dir. سمعت'nin mef'ûlûdür. Nidâ yine سمعت kelimesinin mef'ûlûdür. Hemzenin fethiyle عند muzâfun-ileyhidir. Kâf yine abdin muzâfun-ileyhidir. Ve bu izâfet-i teşrîfiyye olduğu erbâbının ma'lûmudur. {42b} زكريا yâ atf-ı beyân yâhûd

³⁵⁹ B: "kerîmesi"

³⁶⁰ "Reyhâvî Efendi merhûm işbu esmâ-yı erbaayı aşağıda müstegâs-leh olan metâlib-i hamseye taksîm ve tertîb etmiş. Şöyle ki يا باطن وحل يا ظاهر diye buyurmuştur. Tefekkür olursa ba'zı gûne ma'nâ müstebân olur. Fe'fhem." (Varak kenar notu)

bedeldir. Zekerıyyâ aleyhi's-selâm Berhiyâ'nın oğludur. Berhiyâ Süleymân aleyhi's-selâmın veledlerindendir. Süleymân aleyhi's-selâm Dâvûd aleyhi's-selâmın oğludur. Ba'zılar Zekerıyyâ aleyhi's-selâm Azen'in oğlu demiş ise ehl-i nessâbe indinde evvelkisi mu'teberdir.

Hâsıl-ı ma'nâ: Yâ Rab, bi'z-zül ve'l-inkisâr Zekerıyyâ aleyhi's-selâmın eylediği duâyı sem'-i kabûl ile işittiğin gibi benim duâ-yı nâçizânemi dahi bi'z-zül ve'l-inkisâr terfî-i bârgâh-ı aliyyen kıldım. Sem'-i kabul ile işit ve ber-minvâl-i muharrer³⁶¹ eylediğim hâcâtımı kabûl buyur demektir. Hazret-i Zekerıyyâ aleyhi's-selâm erbâb-ı tefsîrin beyânına göre [57a] وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ (el-Enbiyâ 21/89) رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ (Âl-i İmrân 3/38) âyet-i kerîmelerinden müstebân olan mefhûmla nidâ edip hazret-i rahamûtta mücâb ve nâil-i âmâl ile kâm-yâb olmuştur. Musallî kuddise sırruhû dahi icâbet-i daavâtı suâline tâbi' olarak hazret-i rahamûtta mücâb olmayı taleb eder. Ya'nî yâ Rab duâmı kabûl eyle ve te'hîr buyurma. Belki icâbeti suâlime tâbi' kıl nitekim Zekerıyyâ aleyhi's-selâmın icâbetini suâline tâbi' kıldın ve duâmı müstecâb et nitekim onun duâsını müstecâb buyurdun demektir. Çünkü meyâne-i nidâiyyende mûcib-i tamâmu'l-cebbâr olan kemâl-i inkisârda teşbîh vardır.

Ey tâlib-i hakikat-bîn! Huş-ı gûşa mengûş-ı rengîn-cevherîn ol ki bir nebîye hâs olan nesneyi bir ferdin talebine mesâğ var mıdır ve nebîye olan rahmet, velîye olan rahmet gibi midir diye suâl buyurulmaya ki elbette değildir. Belki mertebe-i nübüvvet ve ol rütbeye lâayık olan şeyleri hiçbir ahadın talebi lâayık olmaz. Meğer ki ol dahi nebî ola. Ve bu musallî kuddise sırruhû hazretlerinin kelâmından ona delâlet eder bir şey dahi yoktur belki murâd icâbeti suâline tâbi' olarak hazret-i rahamûtta olmaklıktır. Nitekim Zekerıyyâ aleyhi's-selâmın duâsının icâbeti ondan olmuştur. Ve rahmet dahi ayn-ı rahmet değildir. Ve Hazret-i Zekerıyyâ'ya hâsıl olan musallî kuddise sırruhûya hâsıl olamaz. Zîrâ Zekerıyyâ aleyhi's-selâma hâsıl olan sıfat-ı hayâtır akabde ve şer'inde ve aslında ve fer'inde onun için onun veresesine Yahyâ tesmiye olundu. Tâ ki isim müsemma'ya mutâbık ola. Şu kadar var ki musallî kuddise sırruhû hazretlerinin metâlib-i mütekaddime ve lâhıkası metâlib-i hâssatü'l-hâssadan olmağın duâsı dahi onlara olan icâbet gibi olmaklığı talebdir. Zîrâ hâssatü'l-hâssa ahabullâh olup suâlleri red ve âmâlleri zâyî' olmaz. Ve burada Zekerıyyâ aleyhi's-selâmı tahsîsden murâd âyet-i kerîmeden münfehim

³⁶¹ B: "mükerrer"

olduğu üzere Zekerîyyâ aleyhi's-selâm hazretleri zürriyyet-i tayyibe-i [57b] mübârekeyi taleb edip Yahyâ aleyhi's-selâm kendine nübüvvet ve ulûm ve maârifde vâris olarak i'tâ bulunduğundan ve musallî kuddise sırruhû tarîki munkatı' olarak yalnız kalmayı istemediklerinden ve bir de ârif nef' ve zarrı ancak Hak'tan olduğu müşâhede birle hâl-i şühûdda ancak ayn-ı vücûd olanı rü'yet eyledikde kendi yalnız kalıp bir yâr ve vâris-i sıddîk ister olduklarından musallî kuddise sırruhû dahi kadem-i Zekerîyyâ'dan Cenâb-ı Hakk'a niyâz edip kendine {43a} bir yâr-ı vâris hibe olunmağı taleb eylediği içindir. Binâenaleyh duâsı müstecâb olup Şâzelî kuddise sırruhû bir veled-i rûhânî inâyet olunup tarîkat ve ulûm ve maârifde ona dahi vâris olmuştur. İşte buradan tâ وحل بيني ibâresine varınca matlûbe-i erbaa-i müstegâs-lehâ metâlib-i azîmeden ve yukarıdan beri istid'â etmekte olduğu makâm-ı verâsette devâm dahi ancak nusret ve te'yîd-i ilâhiyye ile husûl bulur mevâddan olup işbu nusret dahi Cenâb-ı Hak'tan mâadâdan olmadığından işbu وانصرتني بك لك kavliyle onu Cânib-i İlâhî'ye bi'l-havâle istid'â ve niyâz buyurdu. Çünkü nusret-i ibâd ancak nusret-i ilâhiyye ile mütehakkıka olur. Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû hazretlerinin beyânı üzere إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (el-Fâtiha 1/5) âyet-i kerîmesinde buna işâret vardır. Şöyle ki avn-i ilâhiyye mütehakkık olmadıkça abdden ibâdet dahi mütehakkık olmaz. Tevbe dahi bunun gibidir.

Pes وانصرتني اسمع üzerine ma'tufdur. انصر emr-i duâiyyedir. *Nûn* vikâye, *yâ* mütekellimdir, *bâ* mülâbese içindir. *Yâ râb*, senin havl-i kuvvet ve satvet ve kudretin mülâbese-iyle demektir. Ve *lâm* ecliyyedir. *Ya'nî* senin Hakk-ı ubûdiyetinle kâim olmaklığım ve millet-i hanefîyye ve şerîat-ı Mustafaviyyeye nusret etmekliğim için, kendi nefsim için değil demektir. Çünkü suâl çend kısmı şâmil olup ondan bir kısmı emre imtisâlen suâl ederler. Ve onlar için suâlleri gerek muayyen gerek gayr-ı muayyen gerek hâlî gerek isti'dâdî nâil olayım sevdâsı yoktur. Hemân himmetleri emr-i ilâhiyyeye imtisâl olsun için. İmdi musallî [58a] kuddise sırruhû hazretlerinin zâhir-i hâlimden anlaşılan mücerred imtisâl için olmaklığıdır. İşte bu hâl kâr-ı ehl-i kemâldir. Zîrâ haz ve murâdından gâib olmuştur. Buna işbu fıkra delâlet eder. Ve *kâflar* zât-ı ilâhiyyeye hitâbdır. Pes insân adüvv-i zâhirî ve bâtînîden ve gezend-hâr ve zararlarından Cenâb-ı Hakk'a sığınmak ve nusret-i ilâhiyyeyi istihsâle çalışmak vâcibdir. Zîrâ كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ (es-Saff 61/14) buyurulmuştur. Husûsen hâl-i sülûkte nefis ve şeytân ve dünyâ ve hevâ cevânib-i erbaadan ejder gibi hücûm ve râh-ı talebde herbiri bir renk ile ibrâz-ı kâlâ-yı

telâub birle akd-i seyr-i kudûm ederler. Bunların yed-i mütegalibesinden nusret-i ilâhiyyenin yâr ve yâver olmasıyla halâs oldukta tecelliyât-ı ilâhiyye ile mütecellî olup kendinden özge esîr-i zencîr-i a‘dâ olanları dahi kurtarmak için musallî kuddise sırruhû dest-i recâyı küşâde buyurmuştur.

Hâsılı yâ Rab! Sen beni adüvvlerim olan nefis ve şeytân ve dünyâ ve hevâ üzere nusret-i mutlaka ile mansûr kıl. Ve o nusret senin havl ü kuvvet ve satvet ü kudretin ile. Pes nusret-i ilâhiyye benimle olunca kimse benimle mugâlebe etmez ancak mağlûb ve muâraza etmez ancak meslûb ve mağdûb olur. Zîrâ bir kimseyi ki sen kuvvetlendiresin kimse tarafından mahzûl ve bir kimseyi ki sen tevliye edesin kimse onu ma‘zûl edemez. İşte bunlar ancak senin hakk-ı ubûdiyyetinle kâim olarak nice nice felâkette kalmışları sana ihtidâ {43b} etmekliğim için demektir.

üzerine وانصرني işbu terkîb-i şerîf fıkra-i ûlâ-yı tefsîr ve terdif tarîkıyla ma‘tûftur. Zîrâ te‘yîd ve nusret ma‘nâ-yı vâhide içindir. Zîrâ bundan birinin diğerinin mevkiine vukûu sahîhdir. Ve ona irdâf ve ilâve olunması teellûf ve tenvî‘-i lafz ve cezâlettir. وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ (el-Bakara 2/87) âyet-i kerîmesinde sâhib-i Celâleyn te‘yîdi gerçi takviye ma‘nâsıyla tefsîr etmiştir lâkin buna dahi nusret lâzım gelir. Fe’fhem.

Ba‘zı nüshada لك mevkiinde فيك vâki‘ olmuştur. Bu takdîrce senin dîninde ve [58b] nebînin ihyâ-yı sünnetinde ehl-i şîrk ve nekâl ve ashâb-ı bid‘a ve dalâli kahr ile beni kuvvetlendir demek olur. Pes bâ olduğu takdîrde ma‘nâ yâ Rab, dahi beni kuvvetlendir senin inâyet ve sevâbık-ı hidâyetinle ve havl ü kuvvetinle sana cümle-i mütehayyirîn ve müteeyyihîne delâlet ve munkatîni îsâl etmekliğim için ibâdından mustafîn olanları te‘yîd buyurduğun gibi tâ ki muktezayât-ı beşeriyyeden münselih ve hazîzden evc-i tedelliyât-ı rûhiyyeye mürtakî ve kurb-ı ferâizle ve nevâfille mütehakkık ve ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olduktan sonra her bir halk-ı nâzil ve sâfilden mütehallık olayım da tâ ki bana mahsûs olan imdâd ile ayn-ı ekmeş olanları ve abras-ı bed-sıfât ve kesîrû’l-âfât bulunanları berî edeyim. Ve a‘zeb-i nehilden intihâl eylediğim nûr-ı ilim ile meyyit-i cehli ihyâ edeyim. Ve bu sebeble Îsâ ve Muhammedî kadem ve meşreb olayım. Ve nagamât-ı maârifle her bir tarabı³⁶² tarab-nâk ve nağam-sâz olayım. Hâlbuki onu kimse tatrîb etmemiş ola demektir.

³⁶² B: “darbı”

İmdi işbu fikrateyn bi-dûn-i vesâit ve esbâb Cenâb-ı Hak'tan nusret ve te'yîdi taleb eylediğine mebnîdir ki لك بك ona mermûzdur. Ve bu nusret ve te'yîdi taleb buyurması ekvâna adem-i taalluku ve ondan i'râzını işrâb eder. Ve لك kavli dahi Cenâb-ı Hak ile iştigâl ile ağrâz-ı nefsâniyyeden i'râzına delâlet eder. Bu da bâis-i terakkî-yi bezm-i cem' olup cezb-i matlûbdan murâd Hazret-i Mahbûb-ı lem-yezel ile cem'iyet-i kalb ve sâhât-ı kulûbdan mâsivâ-yı nefy ve selbden ibâret olduğundan onu واجمع بيني وبينك ibâre-i latîfesiyle taleb buyurdu. Çünkü işbu cem' murâd, **Nazım:**

أبدا تحن إليكم الأرواح ووصالكم ربحا نها والراح
وقلوب أهل ودادكم تشاقتكم وإلى لذيد وصالكم تراتح

demdemesince rûh-ı hayât-ı ehl-i vidâd olduğundan onu talebi vâcibe-i zimmetleri kılmışlardır. İşbu emr-i duâiyye dahi yâ karîbine yâhûd baîdine ma'tûftur. Ya'nî yâ Rab, bisât-ı müşâhede-i ilâhiyyen üzere mebsût olan mak'ad-ı sıdk-ı indiyyede benim için mümkün olan bir cem'iyet-i hâssa ve muhabbet-i kâmile ve ma'rifet-i fâika ile beni cem' eyle ki ibâdından ihsân buyurduğun gibi olsun da benim de onlar gibi mertebem merfû' çeşm-i basîretimden hicâb-ı beyn ve eyn ve perde, sebep ve neseb mahv olarak dest-i nâçizânem te'yîd-i ilâhiyyen ile ainne-i sıdkı taleb üzere mecmû' ola. Ve sırât-ı [59a] takrîbinde sâbit-kadem ve pâyidâr olup bu sebeble {44a} hâne-i derûndan şek ve reyb mahv ve intihâr ola. Ve daha nice in'âm-ı bî-gâyât-ı ilâhiyyen ile mütena'im olayım demektir.

Fâide: Ey tâlib-i heveskâr, şu cevâhir-i âb-dâr mengûş-ı gûş-ı iftihâr ola ki dürer-nisâr-ı safha-i beyân kılınan ibâd-ı hullas ehl-i cem'iyet-i kübrâ-yı hâssadır ki rûh ile duhûl-i ümmehât-ı hazarât ve cemîl-i nazarât ile fevz ü necât bulmuşlardır. Ve ba'zı zevâtın keşîde-i rişte-i ta'dâd kıldığı üzere adedleri yüz on beş binden daha ziyâdedir. Ve işbu taleb-i cem'iyet ağyâr ve âfâkdan tenezzüh birle âsâr ile dahi istînâsdan tereffu' demek olup buna nâil olmasının usûlü ber-vech-i âtî nigâşte-i sahîfe-i terkîm kılınmıştır. İşbu cem'-billâha kimse vâsıl olamaz illâ ol zât vâsıl olur ki onun için inâyet-i rabbâniyyeden sâbika olan cevher sebebiyle cezebât-ı ilâhiyye ihtitâf ede. Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri rahmeten li'l-ibâd ona bir sebep-i zâhir kılmıştır. Ona mücâhede derler ki o zâhiren ve bâtinen akvâl ve ef'âl ve harekât ve sekenâtta pişvâ-yı küll ve imâm-ı rusûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz hazretlerine kemâl-i ittiba'dır.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (el-Ankebût 29/69) ve (Âl-i İmrân 3/31) âyet-i kerîmeleri buna remz ve îmadır. Ve bu bâbda mücâhede-i mezkûreyi seyyidü't-tâife Cüneyd ibn Muhammed el-Bağdâdî kuddise sırruhu'l-hâdî kavliyle ve sultânü's-sûfiyye Ebû Hamza el-Bağdâdî kuddise sırruhû dahi من علم طريق الحق سهل عليه سلوكه ولا دليل على الطريق إلى الله تعالى إلا متابعة الرسول صلى الله عليه وسلم في أقواله وأفعاله وأحواله kavliyle îzâh ve beyân buyurmuşlardır.

Pes bu cevher-i girân-kıymet-i mütâbaate mâlik ve nâil olan zâtı cezebât-ı ilâhiyye kenâr-ı bezm-i cem'e îsâl kılar. Ve bu sûrette hüviyyet-i mükâşifde tecellî zuhûr bularak kurb-ı ferâiz hâsıl ve ona kurb-i nevâfil dahi zamm ve mütevâsıl olup bahr-i bî-pâyân-ı tevhîdde müstağrak olur. Ve onunla istihsâl-i mezîd-i safâ ederek envâr-ı tecellî takviye bulup [59b] rûh onunla zulûmât-ı hücut ve estârî hark ve evsâf-ı beşeriyyeyi kahr ve ahkâm-ı imkâniyyeyi ref' ve nefsi bi'l-küllîye nefy ederek merâtib-i seniyyede kesb-i tahallus eder. Bu sûrette envâr-ı zâtiyye ile mütecellî olarak hayât-ı edebiyye ile merzûk ve şühûd-ı zât-ı sermediyye ile mütelezziz ve müzevvık olur. Ve ol vakit beriyyeden aslâ bir şey görmeyip evhâm ve işârâta cereyân eden her bir şeyden zât ve sıfât-ı ilâhiyyeyi tenzîl ile berâber şühûd-ı tecelliyât-ı zâtiyye hâsıl olur. İşte cem'den murâd budur. وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (Âl-i İmrân 3/169) Bu makâm-ı cem' sâhiblerine işârettir. **Nazım:**

كفى شرفا إني مضاف إليكم فجدوا بوصل دائم بيديكم
ليكمل تشريفي وتعظيم رتبتي وأحظى بمقصودي وأحسب عليكم

müftehirânesiyle Hakk'a kemâl-i izâfetle zî-şeref ve bekâm ve cemâl-i lâ yezâl-i perverdigâr-ı nazarla maksûdların tamâm ederek, **Beyit:**

إن يوما جامعا شملي بكم ذاك عيد ليس لي عيد سواه

mazmûnunca her bir günleri bir bayram olur. Ve sırr-ı cem' keşf ve meyânedan beyn {44b} mahv ve hazf olunarak emr muttezih olup ba'dehû tezâyüd-i matlab-ı taleb olunmaz. Ve bu makâm erlerine vâcid denir. Zîrâ emri alâ-mâ-hüve-aleyh ta'lîm-i vâcid-i hakîkî ile bilirler. İşte kutbu'l-aktâb Hazret-i Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu's-samedânî bu makâmdan olarak, **Nazım:**

لم يبق لي أملا ولا أمنية أرجو ولا موعودة ترقب

ما زالت أرتع في ميادين الرضا حتي بلغت مكانة لا توهب

buyurmuştur. Ve bu mekânete âyet-i kerîme فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ (et-Tîn 95/6) işârettir. İşte ber-minvâl-i muharrer cem‘iyyeti taleb eylemiş ise de aralık aralık kendine keder verecek şeylerden dahi teb‘îd ve tathîr olunmasını taleb ederek وحل بيني وبين غيرك diye buyurdu. İşbu terkîb-i şerîf dahi atfu‘l-ille ale‘l-ma‘lûl kabîlinden olarak mâ-fevkine ma‘tûfdur. Ve حل haylûlet masdarından emr-i duâiyyedir. İki nesne aralığına girip hâciz olmak ma‘nâsınadır. Bu‘d ma‘nâsına olması dahi câizdir. Ve بين aralık ma‘nâsınadır. Nitekim Türkî’de aramızı bulmak diye müsta‘meldir. غيرك’den murâd mâsivallâhdır. [60a] Ya‘nî yâ Rab, dahi sen hicâb-ı kurb ve şühûdunla hâil ol. Benim beynimle senin gayrın beyninde tâ ki sevâtı‘-ı tevâlî‘-i envâr ile âğyârdan muhtecibe olayım. Ve sen azîmü’ş-şân hâl-i dünüv ve iktirâbımda benim hicâbım ol da senden özgeyi görmeyeyim ve ancak seni müşâhede eyleyeyim demektir. Onun için tilmîz-i musallî Şeyh Ebu‘l-Hasen eş-Şâzelî kuddise sırruhume‘l-âîlî اللهم اهدني بنورك لنورك فيما يرد علي منك وفيما يصدر مني إليك وفيما يجري بيني وبين خلقك وأنعم علي تقريبي واحجيني بحب عزتك وعز حجبك وكن أنت حجابي حتى لا تقع شئ مني إلا عليك buyurmuştur.

Hâsıl-ı ma‘nâ-yı fikarât-ı mübâreke-i sâbika: يا أول ey evveliyet-i kadîme ile muttasıf olduğuna. يا آخر ey kendi için nihâyet ve son olmadığına. يا ظاهر ey herbir şeyde vücûdu ile âşikâr idüğüne. يا باطن ey cümleden gizli bulunduğuna hakka‘l-yakîn imân eylediğim Tanrım. Bi‘z-zül ve‘l-inkisâr dergâh-ı lutf-penâhından niyâz ve recâ edeyim. بما اسمع ندائي işit benim duâmı ve kabûl edip bilâ-te‘hîr hazret-i rahamûtta mücâb olayım. يا ol bir sem‘-i kabûl ile işit ki, سمعت zât-ı semîâne-i ilâhiyyen işittin. يا ol sem‘-i kabûl ile. لم يزل عبدك زكريا عليه السلام يدعو عبدك زكريا عليه السلام وادعني dahi yâ Rab, sen yardım eyle bana. بك لك senin havl ve kuvvet ve satvet ve kudretinle tâ ki cemî‘-i düşmânlara mansûr olayım. لك senin hakk-ı ubûdiyyetinle kâim olmaklığım ve millet-i hanefiyye ve şerîat-ı Mustafaviyyeye nusret etmekliğim için, kendi nefsim için değil. وأيدني dahi yâ Rab kuvvetlendir beni. بك senin inâyet ve sevâbık-ı hidâyetinle. لك cümle pes-mândegân-ı meydân-ı hayret olanları sana îsâl etmekliğim için. واجمع dahi yâ Rab, cem‘ eyle. Hücub-ı beyn ve eyn ve perde-i sebeb ve nesebi mahv ile. وبينك benim beynimle. وبينك dahi senin beynini. وحل dahi sen hicâb-ı kurb ve şühûdunla hâil ol. وبينك benim beynimde. غيرك dahi senin gayrın beyninde yâhûd vücûdun [60b] gaybetle ve şühûd-ı nûrunda istiğrâk ile

demektir.

Fâide-i mu'tenem bihâ:³⁶³ Ey tâlib-i uzlet ve râgıb-ı bezm-i vuslat! Mâsivâ,

Nazım:

تأمل سطور الكائنات فإنها من المألى الأعلى إليك رسائل
وقد خط فيها لو تأملت سطرها ألا كل شيء ما حال الله باطل

medlûlünce urefâ indinde bâtıl olduğundan, **Beyit:**

لغير جمالكم نظري حرام و غير كلام عند كلام

müfâdından müstebân olduğu üzere ona meyl ve nazar etmek dahi harâmdır. İmdi onlar,

Beyit:

وتركت للناس دنياهم ودينهم شغلا بحبك يا ديني و دنيائي

mevhûm-ı hakîkat-mevsûmunca dünyâ vü mâ-fihâyı terk eylediklerine mebnî onlara mâsivâdan bir irâde hutûr eylese. **Beyit:**

لوخطرت لي في سواك إرادة على ما خاطري سهوا قضيت بردتي

neşîdesince kendilere riddet ile hüküm ederler. Çünkü âşıkân-ı ârâis-i kıdem müsâfirân-ı şâh-râh-ı adem gavvâsân-ı bahr-i fenâ serbâzân-ı meydân-ı bekâ sâhib-i devletân-ı lîlâtîfîn (el-Kehf 18/18) ve hüşyârân-ı lîlâtîfîn (el-Hac 22/26) sûret ve ma'nâda cevâsîs-i esrâr-ı kulûb onlardır ki taht-gâh-ı hakîkatte sultânlardır. Onlar bir cemâatdır ki dâm-ı dünyâ-yı denîye pâbeste olmak değil, belki dâne-i ukbâya bile ser-fürû' etmemişlerdir. Ne libâs-i müsteâr-ı fenâyı tenlerine pûşîş edip ehl-i gaflet yoluna gitmişler ve ne kadeh-i ferah-fezâ-yı ukbâyı nûş etmişlerdir ki ne âteş-i dînya haram علی أهل الآخرة والآخرة حرام علی أهل الدنيا وهما حرمان علی أهل الله etmişlerdir ki dûzahdan derûnlarında tâb ve ne cûybâr-ı bihiştten ârzû-yi âb {45a} vardır. Nitekim bu müddeâyâ, **Beyit:**

ليس للجنة شغل معنا ولا للنار سبيل إلينا

إن لله عبادا لو حجبه عن رؤيته لاستفاثوا من الجنة كما لو حجبت عني طرفة عين dahi يستفيث من النار، إن لله عبادا لو حجبه عن طرفة عين ثم أعطوا الجنان ما قبلوا. kibâr [61a] âyât-ı hakâyık-ı kelimât-ı gibi لما عدت نفسي من المسلمين yâhûd لنقطعت من ألم البين.

³⁶³ “Çünkü cümle-i mâsivâdan hattâ a'mâl ve ahvâl-i dünyâ ve âhiret ve cümle matlûb ve kâffe-i mergûbdan fâriğ olurlar.” (Varak کنار notu)

dahi buna şâhid-i âşikârdır. Çünkü onların kasdları fî-küllî enfâs ve ahvâl şühûd-ı mahbûb-ı müteâldir. Ayn-ı kasdları gayra müntehî olsa velev a‘lâ-yı tâât ve kurubât olsun onu a‘zam-ı seyyiâtından sayarlar. Zîrâ bir kimesnenin sâir enfâsında dahi kasdı şühûd-ı mahbûbu ola, o mâverâ-yı farz-ı şer‘î bir farzdır. Belki o mahz-ı hakikat-i tevhîddir. *ibâre-i müstetâbı buna işârettir. Bu sûrette şühûd-ı mâsivâ ve hutûr-ı mâadâ indlerinde şirk-i hafî olup ona riddet dedikleri âşikâr. Çünkü nisyânları hâlleri kadrinedir. Mûcib-i şerîate nazarla değildir. Ve bu riddet küfür demek olmayıp belki kebâir ma‘nâsıncadır. Bu makâmda ba‘zı mertebe daha îzâh ve beyân eylemek murâd olunmuş ise de şîve-i rûzgâr-ı nâ-hemvârdan andelîb-i hoş-elhân-ı beyân nefes-i gumûm ve humûmda dem-beste vü lâl ve tevsen-i siyeh-zânû-yı beyân meydân-ı fesâhatte lenk ve bî-mecâl olup tevzîh ve tafsîlden sarf-ı külf-i makâl kılınmıştır. Hâsılı şühûd-ı ağıâr-ı mütekeddire bâis-i gaflet-i muhattara olduğundan indlerinde cümle-i zünûb-ı kebâirden ma‘dûd olmuştur. Nitekim sultân-ı erîke-i velâyet Hazret-i Ömer ibn Fârız kuddise sırruhû buyurmuştur. **Nazım:***

إذا كنت في وقت عن الحق غافلا فأنت فيه في الكفر لكن بخفية
فإن دمت في ذا الحال صاحب غفلة فبابك في الإسلام سد بجفوة

Onun için musallî kuddise sırruhû ondan kurtulmayı taleb eder. Lâkin işbu mâsivâyı mülâhaza Cenâb-ı Hudâ’ya dâliyyeti haysiyyetinden olur ise o mülâhaza-i ilâhiyyeye münâfi olmayıp belki aynı olduğunu Ebu’l-Hayr kuddise sırruhû beyân buyurmuştur. Pes imdi mâ-nahnü-fihimiz makâm-ı bisât ve inbisât olduğundan musallî kuddise sırruhû onu te’kîd buyurdu. Zîrâ وَمَا تَلْكَ بِبَيْمِينِكَ يَا مُوسَى (Tâhâ 20/17) suâline cevâb olarak Hazret-i Mûsâ alâ-nebiyyinâ ve aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِي فِيهَا مَارَبٌ أُخْرَى (Tâhâ 20/18) diye cevâhir-i güftârın keşîde-i rişte-i tatvîl ve te’kîd buyurmuştur. **[61b]** Bu cem‘iyyet ve haylûlet abd vücûdundan gâib olarak nûr-ı şühûda müstağrak olmaktır ki, **Beyit:**

وجودي إن أغيب عن الوجود لما يبدوا أعلى من السود

beytiyle Cüneyd-i Bağdadî kuddise sırruhû telmîh buyurmuştur. Ve bu metâlibin cümlesi Cenâb-ı Hakk’a inhiyâr ve onunla iktifâ ve ona istinâddır ki bunda şâibe-i gurbet-i vâhidiyyetten özge şeye rûkûn ve ferdâniyyetten mâadâyâ dahi atf-ı irfân-ı cûfûn yoktur. Ve bu haylûlet dahi ehl-i makâm-ı cem‘in şürbü sâfî olmağın kavâtı’-ı mükedderâtan

teberrîyi istid'âdır. Zîrâ ağıyar hâme-güzâr-ı iş'âr {45b} olduğu üzere kâtıatu't-tarîk ve'l-vuslattır. Ve bu makâm sâhiblerinin Hak ile kendi beyinlerini tekeddür hulûl etmediği müddetçe meşrepleri sâfi olur. Pes imdi cem'-billâh alallâh ile muttasıf olanlar mâsivâdan gâib olup âsâr ve envâr ile ağıyâr ve envâr-ı envâr ile dahi envârdan mahcûb oldukda tecellî-i zâtî-yi mahz-ı tâm zuhûr eder de لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ (el-Mü'min 40/16) diye nidâ edip sürâdikât-ı iktirâbdan لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ (el-Mü'min 40/16) cevâb-ı müstetâbın istimâ' ederler. Ve vücûd ancak Hakk'ın olduğunu ve Cenâb-ı Hudâ'dan gayrı maksûd olmadığını tahakkuk eylerler. Ve onlardan şek ve irtiyâb ve iştibâh ref' olup فَأَيُّتَمَّا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ (el-Bakara 2/115) sırrı âyîne-i ıyânlarında cive-ger-i zuhûr olur. İşte ol makâmda Allah diye zikrederler. Onun için müellif kuddise sırruhû dahi الله الله الله diye ol makâma işâret buyurmuştur. İşbu ism-i şerîfî zîb-ârâ-yı sutûr buyurup esmâ-i sâireden ihtiyâr-ı sukût buyurması nâm-ı nâmî-yi mezkûr cemî'-i esmâ-i ilâhiyye ve sıfât ve ef'âl-i rabbâniyyeyi müstecmî' olduğundan lafzen kesb-i kemâl-i telezzüz ve îfâ-yı merâsim-i teberrük ve ma'nen dahi iftitâh onunla olduğu gibi ihtitâm dahi onunla olsun içindir. Zîrâ bunda her bir eşyâ Cenâb-ı Hak'tan bed' olunup yine ona râci' olacaklarına işâret vardır. Bir de mukaddemen esmâ-yı erbaa-i mütekaddimede makâm-ı mübtedîne tenezzül ederek bu'diyetle duâ ve nidâ ve onunla istihsâl-i istid'â ve irtikâ edip [62a] şimdi dahi ehl-i nihâyetin zikri olan ism-i a'zam ile duâ ve ağıyardan kat'-ı ülfet edip min-küllî'l-vücûh Hakk'a teveccüh eylediğine îmâ eder.

Ve ism-i sâmi-yi mezkûru üç kere zikri yâ kendinin cismen ve kalben ve rûhen tecellî-i zâtîyye-i ism-i a'zamda istiğrâkını i'tibâr için yâhûd mâzî ve hâl ve istikbâlî i'tibârıyla ilticâ ve ıztırâbın gâyetini izhâr içindir. Yâhûd musallî kuddise sırruhû makâm-ı tevhîde ehl-i rusûhdan olup ehl-i rusûh tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfât ve tevhîd-i zâtı câmi' olduklarından işbu berzah-ı câmiayı tekrâr ve her birinde bir tevhîdin ma'nâsı mülâhaza ve ihtiyâr eylediklerine binâendir.³⁶⁴ Câizdir ki cenâb-ı musallî kuddise sırruhû

³⁶⁴ “Çünkü *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de pîrâyîş-bahşâ-yı sutûr olduğu üzere merâtib-i esmâ üçtür. Her ne kadar inde'l-ârifin derece-i zikir dokuz yüz elli bir ve Melâmiyye indinde dokuz yüz on derece ise de bir esmâsı ancak zât üzere delâlet eder. Ve bir esmâsı dahi sıfât-ı tenzîh ve bir esmâsı dahi sıfât-ı ef'âl üzere delâlet edip âhara delâlet etmez. Ve bundan başka dahi onlar için mertebe-i râbia yoktur. Pes evvelâ Allah deyip esmâ-i tenzîhi ve sâniyen dahi Allah dedikte esmâ-i ef'âlî ve sâlisen Allah dedikte esmâ-i zâtî mülâhaza ve murâd ve ma'nâsın derpîş ve îrâd eylemiş olur. Bunun için Cenâb-ı Habîb-i Hudâ aleyhi efdalü't-tehâyâ ashâb-ı güzîne ihbârda geldiği üzere zikr-i nefy ve isbâtı üç kere telkîn buyurdıkları velhâsıl işbu üç tekrâr inde'l-urefâ nasb-ı ayn-ı i'tibâr ve düstûru'l-amel olan kâide-i teslîse işârettir. Çünkü işbu kâide-i latîfe mânend-i gencîne-i cevâhir-i girân-bahâ bir kenz-i esrâr-ı azîme ve bir hazîne-i kavâid-i kerîme olduğu şeref-pîrâ-yı vürûd olan ahâdis-i şerîfe meâllerinden

hazretlerine metâlib-i mütekaddimeyi talebinde esrâr-ı âlem-i mülk arz ve keşf olunup ondan i'râz ile evvelen Allah diyerek Hak ile meşgûl olduğundan, sâniyen esrâr-ı âlem-i melekût arz oluna da ona dahi rûy-i iltifât-ı arz etmeyip yine Allah diyerek Cenâb-ı Rabb-i İzzet'e ilticâ eyledikte li-ecli'l-imtihân, sâlisen dahi hâfâyâ-yı âlem-i ceberût arz olundukta ondan dahi teberrî birle min-küllî'l-vücûh Cenâb-ı Hakk'a tedennî için Allah demiş ola. Ya'nî hücut-ı kevnîyye-i mülkiyye ve melekûtiyye ve ceberûtiyyeyi harka işârettir. Zîrâ her bir zikreden zât avâlimden bir âlemi zikrinde hark ederek Hazret-i Kuds'e vâsıl olur. Yâhûd evvelâ makâm-ı islâm, sâniyen makâm-ı imân, sâlisen makâm-ı ihsâna yâhûd hâl-i bekâ, hâl-i fenâ, hâl-i fenâ ani'l-fenâya yâhûd nüfûs üç mertebe olduğundan evvelkisiyle nefis-i emmâreden, ikincisiyle nefis-i levvâmeden hurûc birle, üçüncüsünde nefis-i mutmainneye vâsıl yâhûd {46a} ما سكت عارفون قط ولو نفسا إلا عقوبة لأهل ibâre-i mübârekesinden müstebân olduğu üzere zamânlarında olanların tedric ile bâlâ-yı makâma irtikâsına sebep-i kâmil olduğuna işâret ve telmîhdir. Yâhûd evvelkisi huzûra, ikincisi huzûrda gayba, üçüncüsü şühûd-ı gaybu'l-gayb ile huzûrdan gayba îmâ ve remzdir ki bu makâmda zâkir [62b] mezkûr olur. İşte zikrullâh budur. Bu makâmda bâb-ı işâret meftûha olmağın şurrâh-ı mütekaddimîn eğerçi çok kelâm söylemiş iseler de bu kadarla iktifâ revâ görüldü.

Tenbîh: Ey hûşe-çîn-i hirmen-i kemâl, v'ey bâde-nûş-i bezm-i cemâl! Âgâh ol ki zîb-i levhâ-i beyân kılındığı üzere ism-i ilâhînin câmi'-i esmâ-i sâire ve hâvî-yi nuût ve sıfât-ı müteferria olduğu mengûş-ı hûş-ı gûş-ı tâlibânın olduysa meselâ makâm-ı istiğfârda Allah denilse Yâ Gafûr ve makâm-ı istinkâzda Allah denilse Yâ Munkız ve makâm-ı istirzâkda Allah denilse Yâ Rezzâk ma'nâlarını hâvî olup fakat bununla duâ olunması icâbetin serî' olunacağına binâen olup bu salât-ı şerîfe devâm edenler her ne için okur ise münâcâtına göre ma'nen mülâhaza buyursun. وحل بني وبين غيرك ibâresine geldikte teneffüs ve ârâm ederek kemâl-i edeble ba'dehû işbu ism-i celîlin kırâatine mübâderet eyleye. Şöyle ki külliyyetle yâhûd hasbe'l-imkân Cenâb-ı Hakk'a müteveccih olarak her birinde sükût üzere tefhîm ve ta'zîm ve kemâl-i iclâl ile edâ ve bir parça ya'nî kendi lâyıkiyla işitecek kadar sadâsını dahi terfî' eyleye. Çünkü o nidâ ile hiss-i sâmia

müstebândır. Hattâ vâkıf-ı remz-i nihân-kerde-i kuds ârif-i serâ-perde-i üns Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri harekât ve sekenât ve me'kûlât ve meşrûbât-ı saâdetlerinde buna riâyet âdet-i şeref-menkabet-i seniyyelerinden olduğu ashâb-ı dânişe pûşîde ve mestûr degildir."(Varak kenarı notu)

lezzet-yâb olup o lezzet cümle a‘zâya³⁶⁵ sirâyet ederek bu usûl kemâl buldukta bir mertebeye gelir ki cümle a‘zâ serâpâ gûş olup pertev-i nûr-ı zikir ile mânend-i şem‘-i tâbân olarak halâvet-i zikirden behre-mend olması cihetiyle berâber zikir ederler. Bu erbâbının ma‘lûmudur.

Hâsılı ser-tâ-be-pâ în salât-ı şerîfeyi mülâhaza-i ma‘nâ ile ve kemâl-i âdâb ve karâr ve tahâret-i derûn ve revâyih-ı tayyibe birle kıraât ederse bilâ-şek velâ-iltibâs mişkât-ı nûr-ı nübüvvetten gûnâgûn füyûzât iktibâsıyla fâide-i azîmesin müşâhede eder ve matlûbunun husûlünü tebşîr zımnında min-kıbeli’r-Rahmân işbu الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدِكَ إِلَىٰ مَعَادٍ (el-Kasas 28/85) âyet-i kerîmesi mefhûmuyla nidâ olunur idiğünü îmâ yâhûd hâl-i ârifîn cem‘ ve fark meyânesinde dâir olduklarına ve maksûdları [63a] hayât-ı ervâh ve gıdâ-yı eşbâhları olan cem‘ idiğüne mebnî ve duâ ve zikir dahi hâl-i fark olur şey olduğuna binâen ondan i‘râz ile işbu âyet-i kerîmenin tilâvetiyle şühûd-ı cem‘i taleb buyurduğunu sahîhan inhâ için musallî kuddise sirruhû işbu âyet-i şerîfeyi hüsn-i tezyîl buyurmuştur. Çünkü işbu âyet-i kerîme matlab ve ârzû-yı Muhammedî’nin cilve-ger-i meydân-ı husûl olduğunu tebşîr siyâkında pîrâye-i sâha-i nüzûl olmuştur. Şöyle ki hazarât-ı müfessirîn sebep-i nüzûlü beyân sadedinde bu cihetle ittifâk etmişler ki nûr-ı dîde-i enâm habîb-i muhterem-i Rabbü’l-allâm Efendimiz aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretleri Mekke’den hicret-i seniyyeleri hengâmda yâr-ı gâr-ı nuhustîn-tasdîk Hazret-i Ebâ Bekr es-Sıddîk radiyallâhu anh ile Cuhfe nâm mahalli teşrîf buyurduklarında mevlid-i saâdetleri ve vatan-ı âbâ ve aşîretleri ve harem-i İbrâhîm olan Mekke-i Mükerrerme hâtır-ı ilhâm-mezâhir-i nübüvvet-penâhîlerine {46b} geldikte arzû ve iştiyâk buyurdular.

Beyit:

مشتاب ساربان که مرا پای در گلست بیرون شدن زم‌نزل اصحاب مشک‌لست
چون عافیت و صحبت یاران برید نیست پیوند با کسی نکند هر عاقل‌لست

Derhâl Cibrîl-i emîn-i emânet-güzîn aleyhi’s-selâm hazretleri nâzil olup cân-ı cihâniyân ve rûh-ı revân-ı âlemiyân Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine “Ey habîb-i mükerrerem-i Hudâ v’ey me’mûr-ı zehâb-ı sûy-i bathâ! Vatan-ı dünyevîn olan Mekke-i Mükerrerme’ye mi müştâk oldunuz?” diye istinbâ ve Fahr-i Âlem aleyhi’s-selâm Efendimiz hazretlerinden “neam” cevâbını mânend-i dürr-i yetîm sade-i gûşuna vaz‘ ve

³⁶⁵ A: “a‘sâya”

isrâ eyleyerek âyet-i mezkûreyi înhâ ile galabe-i sürûru tebşîr eyledi. **Beyit:**

سروش عالم غییم بشارتی خوش داد که کس همیشه بگیتی درم بخواهد ماند

Ba‘d-i ber-muktezâ-yı va‘d-i ilâhî feth-i Mekke âyîne-i teyessürde cilve-ger-i nasîb ve hitâm olup bi‘l-izzî ve‘ş-şeref pâdişâh-ı bî-iştibâh habîb-i mükerrrem-i ilâh mevlid-i saâdetlerine ric‘at buyurdular. Pes musallî kuddise sırruhû dahi li-hikmetin âşiyân-ı kadîminden dûr ve mehcûr olduğundan metâlib-i mütekaddime ile onu niyâz eylemişti. Şimdi dahi verâset-i Muhammediyye ile âyet-i mezkûrenin [63b] sırrıyla mesrûr olarak ona ya‘nî âşiyân-ı kadîmine rücûu taleb birle mâ-fi‘z-zamîrin ibrâz eyledi. Hâsılı ba‘zı ulemâ-yı kirâmın beyânına göre evvelâ maâd kelimesinden Mekke-i Mükerreme murâd olduğuna göre ma‘nâ: “Habîbim! Tahkîk ol bir Allah’ın ki senin üzerine Kur’ân-ı Kerîm’in lafz-ı şerîfini tilâvet ve ahkâmını nâsa teblîğ ve işâat ve muktezâsınca amel ve itâat etmeni vâcib kıldı. Elbette ve elbette seni vatan-ı dünyevî olan Mekke-i Mükerreme’ye îsâl eder.” Yâhûd maâd kelimesinden gıpta-fermâ-yı evvelîn ve âhirîn olan makâm-ı mahmûd murâd olunur. Bu sûrette “sana i‘tâ etmeyi va‘d eylediği makâm-ı mahmûda îsâl eder” demek olduğu tefsîr-i Kâzî’den müstebândır. **Beyit:**

Oku Kur’ân’ı saâdet bulasın

Rahmet-i rahmâna lâıyk olasın

Çünkü müfredât-ı âyet-i kerîmeden İn kelimesi hurûf-ı müşebbeh bi‘l-fi‘lden hemzenin kesriyle tahkîk ma‘nâsına olup الذي yâ mevsûl yâ mevsûf ma‘nâsına mahmûldur. فی‘l- i mâzî ma‘lûmdur. أوجب yâ قدر ma‘nâsına. عليک olan alâ harf-i cer üzere ma‘nâsına olup kâf dahi muzâfun-ileyh olarak mazhar-ı şitâyiş-i “levlâk” ve şâyeste-i hil‘at-i “ve-mâ-erselnâk” aleyhi salâtullâh mâ-dâreti‘l-eflâk Efendimiz hazretlerine hitâbtır. القرآن nûnun fethiyle فرض kelimesinin mef‘ûlûdudur. Bir kerre tenzîl-i azîz ve kitâb-ı mübîn ismidir. Bir kerre de asıl ma‘nâsı olan cem‘a mahmûldur.³⁶⁶ لرادک terkîbinde olan lâm te‘kîd içindir. Çünkü İn kelimesinin haberine dâhil olmuştur. راد dâlin ref‘iyle geri döndürmek ve îsâl etmek ma‘nâsına olan red masdarından ism-i fâil olup aslı راد ise de ba‘de‘l-idgām olduğu âşinâ-yı nağme-i bülbülân-ı gülzâr-ı sarfa hafî değildir. Ve kâf muzâfun-ileyhdır. Yine aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm Efendimiz hazretlerine râci‘dir. {47a} إلی harf-i cer olup nereye ma‘nâsını ifâde eder. معاد kelimesi asl-ı avdet olunacak yer ma‘nâsıdır.

³⁶⁶ “Bu sûretle cemî‘-i ulûmun semere ve âsârını câmi‘ olduğundan kitâb-ı mübîninde alem olmuştur.” (Varak kenar notu)

Lâkin fuhûl-i ulemâ-yı zâhire âyet-i mezkûrede [64a] “Yâ Mekke-i Mükerreme yâhûd Hazret-i Peygamber’e mev‘ûd makâm-ı mahmûddur.” diye beyân ve sultân-ı müfessirîn Kâşîfî kuddise sırruhû ve ba‘zı ehl-i zevk işâret tarîkiyle zât-ı ahadiyyette fenâ ve cemî‘-i sıfât ve esmâ ile makâm-ı tahakkukta bekâdan ibâret olup bu cevher-i girân-kadre mâlik olan sâlik bed’in Hak’tan ve nihâyet-i rücûun yine Cenâb-ı Hakk’a olacağını kemây-enbağî dârik olur diye ityân buyurmuşlardır.

Yine bu gürûh-ı saâdet-enbûhdan Ebu’l-Hayr işbu makâmda ve erîke-i pîrâ-yı velâyet-i uzmâ Necmüddîn-i Kübrâ kaddesallâhu teâlâ sırrahümâ hazretleri dahi tefsîr-i şerîfnde işbu maâddan âlem-i adem murâd olduğun bi’l-beyân müşârun-ileyh Necmüddîn-i Kübrâ hazretleri: “Tahkîk ol bir Hak Teâlâ ki senin üzerine Kur’ân-ı Kerîm’in hulkuyla tahalluku vâcib kıldı ol benim sıfatımdır, onun nûru zulmet-i nefsinî ifnâ edip sıfâtını tecellî-i sıfâtım katında sıfâtımla bâkî olduğu hâlde kendi sıfâtından fânî olur. Ve ben elbette zâtını tecellî-i zâtımla senin zâhir olduğun maâda ya’nî ketm-i ademe îsâl ederim. Tâ ki enâniyyet-i zâtîyyesinden enâniyyet-i ilâhiyyemle bâkî olduğu halde fânî olsun için diye tefsîr ve bu âyette kemâliyyet-i kadr-i nübüvvet-penâhîye işâret vardır ki makâm-ı vahdette bununla Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemden özge kimse memnûn ve mübeşşer olamaz.” diyerek takrîr etmiştir. Ya’nî zât ve sıfât ve ef‘âl-i nefsiyyeyi cümleten bâd-ı fenâyâ verip zât ve sıfât ve ef‘âl-i Hak ile bâkî olur demektir. Ve mûmâ-ileyh Ebu’l-Hayr Efendi dahi şol Allah Teâlâ ki senin üzerine kendi ile cem‘i ve münselih ve makâm-ı aslîye avdı takdîr eyledi. Elbette seni makâm-ı aslîye ve zülfâdan kurba îade ve îsâl eder diye sûret-i iktibâsda tefsîr ve bu cânib-i musallî kuddise sırruhûdan nefesine iltifât ve tebşîrdir diyerek tezbîr ve tahrîr eylemiştir. **Beyit:**

Gel bî-asl olanlardan firîb ve güle aldanma

Çü aslında şeref vardır şeref üste [64b] yürü her ân

Pes bu takrîrâtımızdan anlaşıldı ki *maâdda* olan tenvîn ta‘zîm içindir. Ya’nî “bir maâd-ı azîm ki ona senden gayrı kimse nâil olamaz habîbim” demektir.

Pes imdi bunlar anlaşıldıysa bu âyet-i kerîmenin mâ-sebakla münâsebet-i tâmmesi olduğu dahi anlaşılır. Çünkü *maâddan* Mekke murâd olunur ise Ka‘be makâm-ı zât olduğundan ve makâm-ı mahmûd murâd olunursa ise o hasîse-i zâtîyye-i Muhammediyye olduğundan bizlere nisbetle rûz-i mahşer demek olup o da mevzi‘-i taltîf-i ilâhî ve makâm-ı rû‘yet-i Rabbânî olduğundan Hakk’a rücûa işârettir. Ve eğer

makâm-ı fenâ ve bekâ ve âlem-i adem murâd olunur ise onun dahi mâ-sebaka merbûtiyyet-i bedîdârdır. Çünkü rücû‘ sahvdan ve zehâb mahvdan ibâret olup ehl-i mahv gerçi her ne kadar kadr-i âlî olsalar nef‘leri kâsıra {47b} olduğundan ve ehl-i sahvın nef‘leri âm ve imdâdları tâm bulunduğundan musallî kuddise sırruhû fenâ ve istiğrâkı ve Cenâb-ı Hak için Hak ile bi-dûn-i ihtirâk ve ihtirâk Hak’ta gaybeti müfzî olan makâm-ı cem‘-i küllîyi taleb ve recâ eyledikten sonra tekrîr-i zikr ile evvelde vücûda, sâniye humûda ve sâlisde humûd ani’l-humûda işâret ve îmâ ve bu âyet-i kerime ile dahi bi-tarîkı’t-ta’rîz makâm-ı rücû‘ ve sahv ba‘de’z-zehâb ve’l-mahvı taleb buyurmuştur. Tâ ki imâm-ı a‘zamî ve kutb-ı ekremî ve bedr-i efhamîden tarîk-i akveme da‘vette nâib ola. Ve bu makâm gâyetle azîz ve celîl ve ehli kalîl ender kalîldir. Her ne kadar iddiâ eden pek çok ise de irs-i Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem ale’l-kemâl her bir asırda bir zâta i’tâ ve ihsân olunur. Ve işbu makâm ehil ve erbâbı halvet-fillâh sâhibidir.³⁶⁷ Bir de bâlâda zîb-ârâ-yı tekrâr olan zikr-i zikr-i hâssu’l-hâs olup âlem-i seyrânda ba‘de’z-zehâb Hakk’a rücû‘ dahi hazârat-ı îşâna mahsûs olduğundan işbu âyet-i mu‘ciz-eser akîb-i zikirde tezyîl ve tahrîre ahrâ ve münâsibdir. Bir de niyâbet-i mezkûrda farz ve red ve tahsîs-i maâd zikrolduğundan teslîs-i esmâ âyete mukâbil oldu. [65a] Yâhûd وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (en-Nisâ 4/100) nass-ı âliyesinden müstebân olan mevt rücû‘dan ibârettir. Cenâb-ı Hak nefsi hîn-i mevtinde teveffî eder de cümlesi Hakk’a rücû‘ eder. Onun için dahi münâsib-i hafî vardır. Âyet-i mezkûrede yine hurûc ve muhâceret ve mevt vardır. Tekerrür-i isim dahi üç olmak münâsib olur. Ba‘zı ashâb-ı kerâmetin tecârîb-i vâkıaları üzere işbu âyet-i kerîmeye ve dûçâr-ı zarûret ve giriftâr-ı pençe-i hilkat olan kimse devâm eder ise bi-iznillâhi teâlâ ondan tahlîs-i girîbân eder. Hattâ kutb-ı Rabbânî Şeyh Abdüllâtîf el-Halvetî kuddise sırruhû hazretleri “Ben tecrübe eyledim onu sahîh buldum.” buyurmuşlardır.

Ey tâlib idrâk-i mezâyâ-yı metâlib! Âgâh ol ki âyet-i ûlâda takrîr olunduğu üzere cenâb-ı musallîye kıbel-i ilâhiyyeden Cenâb-ı Hak ile cem‘iyyetinin ve münselih-i aslîsine avdetin mukadder olduğu tebşîr olunup dağdağa ve halecân-ı kalbiyyeden halâs

³⁶⁷ “Zîrâ Cenâb-ı Hak her bir vâride mevrîd olmağı gâyet âlî kıldığına mebnî ol mertebe erini dahi vâhid an-vâhid kılmıştır. Hattâ Şa‘rânî kuddise sırruhû *Tabakât*’da şeyhinden rivâyet eylemiştir ki “Halvet-i bâtına yalnız kutub ve gavsa mahsûstur. Yalnız heykel-i münnevverî dâr-ı âhirete intikâl ettiği vakit Cenâb-ı Hak onun yerine bir şahs dahi infirâd eder. Zamân-ı vâhidde iki infirâd olmaz.” Hattâ Muhyiddîn-i Arâbî hazretleri dahi “Kutbun gayrısının halveti Cenâb-ı Hakk’a değildir, o ancak mezîd-i isti‘dâd ve kendisini tâatten meşgûl edenlerden bu‘d içindir.” diye buyurmuşlardır.” (Varak kenar notu)

bulmuş ber-muktezâ-yı va‘d-i Rabbânî matlahının husûl bulacağını yakînen tahakkuk etmiş olmasıyla ona kemâl-i arzû ve iştiyâkıdan nâşî istikrâb husûlü için işbu رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا (el-Kehf 18/10) âyet-i kerîmesiyle duâ ve tîr-i niyâzı hedef-i icâbete serîan ve karîben mevsûl olması için kendi te‘lîf-i kemâl-i kelimâtтан vazgeçip kelâm-ı rabbâniyye ile³⁶⁸ bârgâh-ı samediyeye arz-i güldeste-i recâ eylemiştir. Âyât-ı Kur’âniyye’nin zurûf-i esdâf-ı hurûfunda ve derc-i kelimât-ı mu‘ciz-âyât-ı şerîfinde derc olunan ve dürer-i râh-reh-i nüket ve mezâyâ-yı akl-ı beşerden birûn ve her ne kadar akl-ı kâmil ve fikr-i amîk-i fâzıl olsa da hafâyâ-yı esrârından acz-nümûndur. {48a}

Binâenaleyh hazarât-ı ehl-i tefsîr Cenâb-ı Hakk’ın inâyet ettiği mertebe tefsîr eyledikleri sırada işbu âyet-i kerîmede dahi zâhiren şu vech ile gevher-keş-i silk-i takrîr olmuştur ki مَنْ لَدُنْكَ de olan *min* ibtidâiyyedir. Ve آتِنَا ya mütealliktir. رَحْمَةً kelimesinden hâldir. Nekre olduğu için takdîm olunmuştur, te’hîr olundu sıfat olup. وَآتِنَا demek olurdu. وَلَدُنْ *lâm*ın fethi, *dâl*ın zammı, *nûn*ün sükûn üzere binâsıyla Şeyh Rızâ merhûmun beyânına göre “Zamân ve mekân ma’nâlarının ibtidâsında mu‘teberdir. Onun için harf-i cer olan مَنْ kelimesiyle isti‘mâl olunur. Türkî’de katın ve Fârisî’de nezd ma’nâlarını müfiddir. Gâh mekân-ı kurb-i cismî ve gâh huzûr-ı ma‘nevî murâd olunur, burada olduğu misillü. Ya’nî uyûn-ı ehl-i âdiyeden mektûme olan hazâin-i rahmet-i hâssa-i ilâhiyye olduğu hâlde katından demektir.”

وَرَحْمَةً Firûzâbâdî’nin *Basâir*’de beyânına göre bununla Hudâ-yı müteâl vasıflandıktâ hemân ihsân-ı mücerred murâd olunur. هَيِّئْ fi‘l-i emr-i duâiyyedir. هَيِّئْ den hâzır ve âmâde kılmak ve sulh eylemek ma’nâlarında müsta‘meldir. وَمِنْ أَمْرِنَا da olan *min* olsun gerek لَنَا da olan *lâm* olsun ma’nâları cihetiyle muhtelif olduğundan هَيِّئْ kelimesine mütealliktir. وَهَيِّئْ kelimesinin mef‘ûlüdür. Ve mecrûreyin-i mütekaddimeynin takdîmi onunla izhâr-ı ignâ ve ibrâz-ı rağbet içindir. Yâhûd *min* mutlakan tecrîd ma’nâsına mahmûldur. Ve rüşd tarîk-i Hak’ta tasallüb ve tesebbüt cihetiyle müstakîm olmak ma’nâsınadır. Ya’nî bu rüşd bir cevher-i yegânedir ki kendisine mâlik olan kimesneyi ilmen ve amelen ve hâlen ve makâlen tarîk-i sedâd ve tâat-i

³⁶⁸ “Çünkü duâ kelâm-ı ilâhiyye ile olur ise icâbete akreb ve ednâ olacağı mansûsdur. Hattâ Muhyiddîn-i Arabî kuddise sırruhû hazretleri buna tenbîhen *Fütûhât*’ında “Cenâb-ı Hakk’a niyâz edeceğin vakit ancak kelâm-ı ilâhiyye ile duâ eyle. Zinhâr kendi giysinden kelâm ihtirâ’ edip de onunla niyâzdan hazer eyle. Zîrâ o sem‘-i kabûl ile mesmû’ olmaz. Ve icâbeti dahi müşâhede olunmaz. Bunu hızf eyle, mezelle-i akdâmdır.” diye buyurmuştur. Onun için musallî kuddise sırruhû burada âyetle hatm buyurdu. Fe’fhem. (Varak kenar notu)

Rabbü'l-ibâd üzere sâbit ve müstakîm eder. Ya'nî ey Perverdigâr'ımız, katından bir mihribânlık bize ver ki mağfîretimize ve rızkımıza ve düşmândan emînliğimize bâis ola ve mübâşeret ettiğimiz işten bize bir iyilik ve doğruluk âmâde kıl demektir.

Pes âyet-i mütekaddimeden sonra işbu âyetin zikri dahi münâsebet-i mergûbeden hâlî değildir. Çünkü rücû' cihetiyle mahvda mahvdan ekmel olduğu için zikr-i âyet-i mütekaddimede sahvda bulunan sahra reddini taleb eylediğinden ve o arada dahi ba'zı evhâl olup ba'zılar evrâdda kalarak kat-'ı mesâfe edemeklerinden ondan tahlîs için ey bizim **[66a]** Rabbimiz bize ver katından rücûumuzda bir rahmet-i hâssa ki bizim mağfîretimize ve rızkımıza ve düşmândan emînliğimize bâis ola da tâ ki rücûumuz ayn-ı zehâb ola ve bizim için âmâde kıl mübâşeret eylediğimiz işten bir iyilik ve doğruluk diye buyurdu. Çünkü bu âyet-i kerîme sûre-i Kehf'ten olup ehl-i tefsîrin tahkîkleri üzere ehl-i kehf denilen zevât-ı muhtereme eşref-i Rûm'dan Dakyânus'un yanında olduklarından merkûm Dakyânus kendi kâfir olması cihetiyle bunları dahi şirk üzere icbâr etmekten hâlî olmadığından ondan ibâ ve kehf-i ihrâb ve ilticâ eylediklerinde Cenâb-ı Hâfîzu'l-âlemîn'e işbu âyetle duâ eylemeleri cihetiyle zâhiren emirden murâdları emr-i mufârakat-ı **{48b}** küffârdır. Ya'nî şerr-i Dakyânus'tan necât ve gârdan hurûclarında selâmet olup musallî kuddise sırruhû hazretleri dahi tarîk-i sülûk ve râh-ı hüda-yı saâdet-meslûkde duâ eylediğinden murâd-ı aliyyesi şerr-i dünyâ ve nefsdan necât ve zulûmât-ı vücûddan hurûcunda mukârenet-i selâmetle envâr-ı cemâl ve celâle vuslattır. Ya'nî şeyh kuddise sırruhû Hak Teâlâ hazretlerinden ehl-i kehf-i îtâ ve ihsân buyurulan rahmet ve emrinde rüşdün ve mekr ü istidrâcdan kehf ve emâna duhûlün kendine dahi lafzen ve keremen ihsân ve inâyet buyurulmasını taleb eder. Zîrâ rüşd, ihsân olmadıkça mekr-i ilâhiyyeden emîn olunmaz. Zîrâ kavm-i hâsirûndan olanlar emîn olur.

Ey tâlib-i vuslat-ı ilâh! Âgâh ol ki ehl-i kehf Cenâb-ı Hakk'ın Hazret-i Hızır'a ihsân eylediği niama nâil olmaklıklarını suâl eylediklerinden onların beyinde münâsebet hâsıl olmağın ikisini Cenâb-ı Hak bir sûre-i kerîmede cem' buyurdu. Matlab ve meşrebleri bir olduğuna işâret için ve Hazret-i Hızır meşrebde şürb-i mâ'-i ayn-ı hayât-ı zâhire ve ayn-ı mâu'l-hayât-ı bâtine-i tâhireyi cem' eylemiş ve ehl-i kehf hemân ahîre kasr olunmuş ise de yine münâsebet vardır.

Ve fâzıl musallî kuddise sırruhû hazretleri hicâb-ı a'zamı hayât-ı rûhu kılınmağı taleb buyurduysa ayn-ı mâu'l-hayât-ı **[66b]** bâtine-i edebiyeden saky olunması için

burada onu te'kiden bu âyetle dahi ilticâ ve ehl-i kehf ile hem-pâ olmasını telmîh ve î mâ eyledi. Ve bu âyet-i kerîme ile hatmin münâsebeti bir kimesneye Cenâb-ı Hak ind-i ilâhiyyesinden rahmet îtâ ede ve emrinden rüşd âmâde eyleye. Bedr-i suûdu kâmil ve zuhûr-ı nûr-ı şühûdu tamâm hâsıl olup gâyet-i merâmı husûl bulur. Onun için bununla miskü'l-hitâm buyurdu. Bir de rehîn-i ilm-i âlem-ârâ-yı hazarât-ı ihvân olduğu üzere النهاية الرجوع إلى البداية nüktesine mebnî musallî kuddise sırruhû işbu salât-ı şerîfesini mustalahât-ı kavimden olarak Cenâb-ı Hakk'a işâret olan elif ile bed' edip yine elif ile şîrâze-bend-i ihtitâm buyurmaları dahi nükteden hâlî olmadığı ehline ma'lûmdur.

Fâide: Ma'lûm ol ki cenâb-ı câmiu'l-hurûf musallî kuddise sırruhû bu iki cümlede tilâvet-i Kur'ân kasd etmeyip belki murâd Kur'ân-ı Azîm'den recâsına mutâbık ve hâline muvâfık olan lafz-ı şerîfi iktibâs ederek kendi maksûduna mülâyim ma'nâ mülâhazasıdır. Bu sûretle ma'nâ الله yâ Râb, benim züll ü hakâretimle ve kesb-i yedimle eğerçi bunca irtikâb-ı maâsî eyledim. الله ey benim Tanrım, senin ism-i a'zâminla nidâ ederim ki takdîr-i ilâhiyyen sebkat eylemiş imiş yoksa benim elimi tahrîke kudretim olmaz idi. Buna dahi î mânım var. الله ey vücûd-ı hakîkî ile münferid olan Tanrım, sen bir pâdişâh-ı bî-şebîh ve nazîrsin ki ahadiyyet ve vâhidiyyet ve vahdet merâtibinde birsin. **{49a}** Bu vücûd-ı adîm şimdi cümleden vazgeçip âsâr-ı lutf ü kerem-i nâ-mütenâhî ve yâverî-yi tevfk-i ilâhiyyenle ism-i a'zâminla nidâ edici olduğu hâlde makâm-ı aslî ve seninle cem'iyyeti ister ve kıbel-i ilâhiyyenden işbu مَعَادٍ إِلَى لَرَادُّكَ (el-Kasas 28/85) kavlı-i kerîmânîni işitip mutayyeb olduğu hâlde istikrâb-ı husûle geldi. ربنا ey bizim lutf ü kerem sâhibi Rabbimiz. آتينا sen ihsân ve inâyet et bize. من لدنك katından olduğu **[67a]** hâlde. رحمة bir rahmet-i hâssa ki bizim için fevzi ve sana vusûlü mûcib ola. وهبى âmâde kıl. لنا işbu vücûd-ı fânî ve ma'dûmumuz için. من أمرنا senin hazâir-i kudsüne vusûlü talebden bizim üzerine olduğumuz işten. رشدا cevher-i rüşdü tâ ki onunla râşidîn ve mühtedîn gürûhundan olayım. Yâhûd ism-i a'zâminla nidâ eyleyici olduğu hâlde suâlîmi i'tâ ile beni mesrûr eyle. Nitekim işbu مَعَادٍ إِلَى لَرَادُّكَ (el-Kasas 28/85) âyet-i şerîfesi tebşîriyle Fahr-i Âlem'i mutayyeb ve mesrûr buyurduğun ve ehl-i kehf işbu رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَبْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا (el-Kehf 18/10) âyeti mantûkunca rüşd ve sebât ihsân eylediğin gibi demektir. Daha ba'zı ba'zı ma'nâlar dahi var ise mâ-sebaktan ihrâca havâle birle bu kadarla ihtiyâr li'l-ârif yekfihu'l-işâra kılındı.

Pes âyet-i ûlânın hulâsa-i ma'nâ-yı latîfi: فرض إن الذي tahkîk ol bir Allâh Teâlâ ki.

takdîr buyudu. **عليك** senin üzerine. **القرآن** kendi ile cem‘i ve makâm ve münselih-i aslîne iâde ve ircâi ber-muktezâ-yı takdîr-i ilâhî. **لرادك** elbette ve elbette ircâ‘ eder seni. **إلى معاد** o takdîr buyurduğu maâd-ı cem‘î ve makâm-ı asliyyeye yâhûd fenâ-yı sırfa ve abd-i hâssa idâdına ilhâkla makâm-ı bekâya demektir. **ثلاثا** bu lafz **يرى ولا يقر** kabîlindendir. Ya‘nî bu âyet-i kerîme üç kere okunacak demektir. Ya‘nî kendisi bi-lafzihî her ne kadar cüz’-i salât ise de bi-lafzihî okunmaz. İşâret nev‘indendir. Ba‘zılar rakam-ı Hindî ile dahi işâret ederler. Eğerçi Ebu’l-Hayr kuddise sırruhû **ثلاثا كالذكر** أي diye tefsîr ya‘nî bu iki âyet-i kerîmeyi zikr misillü üç kere okuyun diye tahrîr etmiş ise de üstâdından abd-i kemînenin ahzim sâdece **رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا** (el-Kehf 18/10) âyet-i kerîmesinin tekrârıyladır. Lâkin aralıkta esmâ-yı erbaa-i mütekaddimededen aşağı üç kere okunsa fâideden hâlî dahi değildir. **[67b]** Müşârun-ileyh Ebu’l-Hayr kuddise sırruhû işbu teslîs hakkında şu vech ile gevher-keş-i silk-i takrîr olmuştur ki teslîs-i zikr sevâb-ı mahsûs, sevâb-ı mütehayyel, sevâb-ı ma‘nevî hâsıl olsun içindir. Ya‘nî üç kere okundukta zâkir hissen ve hayâlen ve aklen müntena‘im ve müntefi‘ olur. Nitekim zâkir his ve hayâl ve akıl cihetiyle zikreylemişti. Pes rûh-ı meydân olup aslı Hak’tan olmağın vâsita-ı Muhammediyye ile **{49b}** nûr-ı mutahhara gark olarak yine cânib-i Hakk’a teveccüh ve vâsıl olur. Meselâ Allah mertebe-i selâse-i vahdet ve vâhidiyyet ve ahadiyyette birdir. Şerîk ve nazîrden müberrâdır demektir. Bu ismin mertebe-i mezkûrenin cümlesinde itlâkı müstehaktır, sâirleri değildir. Vaktâki bunlar hâsıl ola, sâlik **أنا جليس من ذكرني** mantûk-ı münîfince cülesâ-i ilâhiyyeden olur. Ve bu âyetleri üç kere okumak beşâret-i nefse iltifâtan hâsıl ve takdîr olunan nesneye sevk-i kâmil olan şey içindir ki her bir zikir indinde husûl bulur. Zîrâ o zikir menşe-i şevk ve tezekkürdür. Onun için teslîse riâyet buyurdu.

Hâsılı her ne kadar hazarât-ı şurrâh tevcîh buyurdular ise de ihtimâl ola ki musallî kuddise sırruhû ondan başka bir şey murâd buyurmuş ola. Onun için ma‘nâları ve ba‘zı hafiyyât-ı rumûzâtı iyice hıfz edip musallî kuddise sırruhû hazretlerinin vaz‘ buyurdıkları üzere kırâati tahsîl lâzımdır. Pes musallî kuddise sırruhû burada üç kere okuyun buyurmuş güzelce ma‘nâsını anlayıp üç kere okumağa gayret etmeli, lâzım olan budur. Çünkü kudemâ-yı evliyâullâhın işbu misillü salât-ı şerîfe ve ahzâbları kendilerden değildir. Ta‘lîm-i risâlet-penâhî ile. Nitekim Şa‘rânî kuddise sırruhû buyurur ki “Bu müridânın kırâat eyledikleri ahzâbı vaz‘ lâyıkmaz. Ve onun masdarı yoktur. İllâ

kümmelîndendir ki onlar vech-i hâs üzere Cenâb-ı Hâce-i her dü-serâ ve muallim-i ta‘lîmhâne-i “în hüve vahyun yûhâ” (en-Necm 53/4) aleyhi aslâ’t-tehâyâ Efendimiz hazretlerinden harfen-ba‘de-harfin **[68a]** ahz ederler. Nitekim Hizb-i Bahrî-i Şâzelî kuddise sırruhû harf-be-harf Fahr-i Âlem’den ahz etmiştir. Pes şek yok ki şeyh kuddise sırruhû ekmel-i kümmelîndendir. Bu sûret üzere belki Cenâb-ı Resûlullâh hazretlerinden bir vech-i hâs üzere ahz etmiştir ki biz muttali‘ olamayalım. Fakat bunu okuyan meâlinden bî-behre olmasın için bu vech ile şerh ve beyân ve ba‘zen dahi vech-i arûs-ı ibâreden nikâbın keşf ve ıyân kılınmıştır. Bunlara riâyet lâzımdır. Ve bu ma‘naları mülâhaza ehem ve onlar ile Hakk’a recâ etmek elzemdır.

İşbu salât-ı gufrân-âyâta devâm eden zevâta kibr ve hased ve riâyâ misillü ef‘âl-i zemîmeden kalbini ve kizb ve fahş ve gıybet misillülerinden dahi lisânını tathîr etmek lâzım ve lâsiyyemâ fercini muharramâtтан muhâfaza eylemek elzemdır. Zîrâ menba‘ ve mecrâ-yı âb gayr-ı tâhire olunca onu tathîr müteassirdir. Ve hıfz-ı ferce dahi çünkü şehvet ve hevâ ruhâniyyet-i salâta münâfî olmağın i‘tinâ umûr-ı lâzımedendir. Zîrâ şehvet ve hevâ ile ünsiyyet eden tîh-i hayrette kalıp onu kesel takip eder. Ekseriyâ idrâkat-ı umûr-ı rûhâniyye-i melekûtiyyede **{50a}** kuvve-i müdrikesi gubâr-âlûd olup zulumât-ı nefs-i emmârede kalır. Husûsan bu salât-ı şerîfe devâmdan maksûd-ı aslî tenvîr-i kulûbdur. Asıl mes‘ele ehlinin ma‘lûmudur. Her ne kadar ta‘dâd-ı havâss-ı salât-ı şerîfe havsala-i tahrîrden bîrûn ise teberrûken bir iki tânesi zîb-ârâ-yı sutûr kılınmıştır ki işbu salât-ı şerîfe cum‘a gecesi ve bâzâr ertesi gecesi salât-ı mağrib ve işâdan sonra yâhûd her gün ve gece salât-ı fecr ve asr ve mağrib ve işâdan sonra devâm edenlere meded-i ilâhî ve feyz-i rabbânî hâsıl olarak meşrûhu’s-sadr ve müyesserü’l-emr olup a‘dâları üzerine gâlib ve müeyyid olur.

Ve bu salât-ı şerîfe ve tahıyyât-ı münîfenin niyyet-i hâlise ile kırâatında çok fevâid yazılmıştır. Hattâ sikâtü’l-kelimden bir zât-ı hüceste-simâtтан **[68b]** mesmû‘dur ki “Bir kimse için bir hâcet-i dünyeviyye-i şer‘iyyesi olsa da cum‘a gecesi yâhûd bâzâr ertesi gecesi yirmi bir kere okusa Cenâb-ı Hak hâcetini kazâ eder. Zinhâr zinhâr bir müslim üzere okunmaya, velev sana zulmetmiş ise de. Ve temrîz-ı a‘dâ ve nefy-i racul ve tefrîk-i zevc ve zevce misillü emr-i gayr-ı meşrûa dahi okunmaya. Sonra ukûbeti kendine âid olur.” diye hatm-i güftâr-ı tenbîh buyurmuştur.

Ba‘zı nüshada manzûr-ı âcizânem olmuştur ki mezkûr iki gecede yedi kere

okuyan elbette Fahr-i Âlem Efendimiz hazretlerini rü'yetle bekâm buyurulur.

اللهم يسر لنا دائما ببصر هذه العين الظاهرة، بحرمة من خلقت من نورك وأرسلته للعالمين كافة بشيرا ونذيرا، وصلى الله عليه وآله وأتباعه وأزواجه وزرياته وأصحابه أجمعين، بحرمة اسم الأعظم، آمين، يا معين. تمت.³⁶⁹

Târîh berâ-yı hitâm-ı in eser-i rengîn³⁷⁰

Hamdû lillâh ki bu zîbâ eserim oldu tamâm
Meded-i Fahr-i Cihân ile bulup hüsn-i nizâm
Kalmadı keşf ü beyân olmadık aslâ esrâr
Ba‘zısın gerçi hafî remz ile ettim erkâm
Lîk anlar onu zî-ilm ü maârif cümle
Ya‘nî bu fenni bilen zât-ı maâlî-efhâm
Var ise sehv ü hatâ afv ile etsin ıslâh
Zümre-i ehl-i dil ü nükteverân-ı eyyâm
İşte bu şeb ki yirmi ikisidir Safer’in
Bulduğu tuhfe-i rengînimin emr-i encâm
İşbu tarîh-i güher-bârı hitâmında dedim
Oldu bu şerh-i salât-ı Nebeviyy-i Vasfî tamâm ([22 Safer] 1264) [29 Ocak 1848]

³⁶⁹ A: - “تمت”

³⁷⁰ B: - “Târîh berây-ı hitâm-ı in eser-i rengîn”

SONUÇ

İbn Meşîş salavâtı, tertip edildiğinden itibaren içerik ve üslûp bakımından tarikat muhitlerinin dikkatini çekmiş, bundan dolayı izleyen yüzyıllar içerisinde çok sayıda şerhe konu olmuş ve üzerine geniş bir literatür oluşturmuş metinlerdendir. Bu literatüre şerh yazarak katkı yapan müelliflerden biri de XVIII. yüzyıl tasavvuf tarihinde müridleri ve halifelerinin çokluğuyla, halkası ve eserleriyle öne çıkan Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî'dir. Telif hayatı boyunca virdlere ve salavât metinlerine özel bir ilgi göstermiş olan, dolayısıyla kendisi de virdler ve salavat metinleri tertip eden ve mevcut metinlere şerhler yazan Bekrî, bu salavât üzerine dört şerh kaleme almıştır. Bunlardan biri olan *er-Ravzâtü'l-arşıyye fî'l-keîâm ale's-Salâti'l-Meşîşıyye*, Harrûbî'nin, *Miftahü'l-makâm fî fehmi ma abbâra anhu fî Tasliyetihi's-Şeyh Mevlânâ Abdüsselâm* isimli şerhinin merkeze alınıp bu şerhteki anlatımların genişletilmesiyle dikkat çeker. Ali Vasfî Bey'in tercüme ettiği *Kürûmu arîşi't-tehânî fî'l-keîâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî* ise hem *Ravzât*'ın özetini hem de müstakil bir şerh olması amacıyla kaleme alınmıştır. Dolayısıyla *Ravzât*'la kaynak ve içerik açısından ortaklaşmakla birlikte farklılaşan bir metin olup secili üslubuyla öne çıkar. *Feyzû'l-Kuddûsi's-Selâm alâ Salavati Seyyidî Abdüsselâm* isimli şerhe tez sürecinde ulaşılammıştır. Bekrî'nin bu salavât üzere yazdığı son şerh *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş* ise Bekrî'nin telif tarzını yansıtmaktan çok özet niteliğinde bir metindir. Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı hakkında şerhler yazmasının yanı sıra ilgili literatürde ayrıca bu salavât için icazet verme yetkisini de sahip olmak bakımından özel bir yeri vardır.

Bekrî salavâtı şerh ederken ibareleri farklı bağlamlarda açıklayan, telif esnasında hem sıkça kaynak kullanan hem de kendi kavrayışını ortaya koyan bir telif tarzı benimsemiştir. Hakikat-i Muhammediyye odaklı bir içerik ortaya koyan ve kendi tasavvufî birikimini aktaran Bekrî; şerh boyunca sözlük ve ıstılah metinlerini, tefsirleri ve özellikle İbnü'l-Arabî'nin külliyyatını kaynak olarak kullanır. Bekrî'nin İbnü'l-Arabî külliyyatına yönelik ilgisi kaynak kullanımından öte bir kavrayış biçiminin yansımasıdır. Nitekim Bekrî'nin İbnü'l-Arabî'nin farklı bağlamlarda ve eserlerde bulunan anlatımlarını bütünleştirerek aktarması, onun anlatımlarını kendi üslubuna ve yorumlarına katması bu kavrayışın somut örneklerindendir. Bekrî'nin diğer önde gelen sûfilerin eserlerini de kullanarak anlatımını zenginleştirmesi onun kaleme aldığı şerhlerin literatür açısından

değerini arttıran bir niteliktir. Bekrî'nin yazdığı şerhler arasında farklı üsluplar benimsemesi, bundan dolayı da şerhlerde kullanmış olduğu kaynakların farklılaşması ve ortaya koyduğu içeriklerin çeşitlenmesi de ayrıca dikkat çekicidir. Dolayısıyla bu çalışma, Bekrî'nin İbn Meşîş salavâtı üzerine telif ettiği şerhlerine odaklandığı için, İbn Meşîş salavâtı üzerine yazılan diğer şerhlere ve Bekrî'nin diğer eserlerine ilişkin yapılacak çalışmalar için katkı sağlayacak bir niteliğe sahiptir.

Kürûmu arîşi't-tehânî isimli şerhi XIX. yüzyılda Osmanlı Türkçe'sine tercüme eden Ali Vasfî Bey, Osmanlı Devleti'nde bürokratik görevler alan, aynı zamanda Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına mensup olan, kendi döneminde salavât ve vird metinleri üzerine yazmış olduğu şerhler ve tercümelerle öne çıkan bir isimdir. *Kürûmu arîşi't-tehânî* tercümesi öncesinde Ali Vasfî Bey, İbn Meşîş'in, İbnü'l-Arabî'nin ve Muhammed el-Bekrî'nin salavâtları üzerine yazılan şerhleri derleyen bir mecmua hazırlamıştır. Onun salavât metinlerine yönelik ilgisinin göstergesi olan bu mecmua, genelde salavâtlar üzerine özelde İbn Meşîş salavâtı hakkında hazırlanan bir antoloji örneğidir. *Kürûmu arîşi't-tehânî* tercümesi de İbn Meşîş salavâtına ilişkin XIX. yüzyılda yapılan tercüme faaliyetlerinden biridir. Nitekim bu tercüme, yer yer tercümeden ziyade şerh niteliği taşımakta olup bu yönüyle Ali Vasfî Bey'in telifidir. Çünkü Ali Vasfî Bey, Türkçe'ye münşiyane bir üslupla çevirdiği eseri tercüme boyunca gerek varak kenarlarında gerekse metin içerisinde açıklamalar ekleyerek ve katkılar yaparak yeniden yorumlamıştır. Dolayısıyla bu tercüme; İbn Meşîş salavâtının okunduğu ortamların dikkatini yansıtmaması, Ali Vasfî Bey'in derlediği mecmuanın varak kenarlarında aldığı notları metnin içerisine dahil etmesi, İbnü'l-Arabî okuru olarak katkılar yapması, diğer İbn Meşîş salavâtı şarihlerinin görüşlerini çevirip metne eklemesi, bir taraftan bazı şarihlerin salavâtın ibareleri üzerine yaptıkları yorumlarını öne çıkartırken diğer yandan bazı şarihlerin yorumlarını eleştiren bir üslup benimsemesi, kendi tasavvufî birikimini metnin içerisine taşıması ve salavâtın ibarelerine ilişkin kendi kavrayışını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Ayrıca tercüme Ali Vasfî Bey'in biyografisine, tasavvufî kimliğine, kurmuş olduğu irtibatlara ve istinsah ettiği külliyata ilişkin takip edilebilecek hususlar içermesi bakımından da önemlidir. Bu çalışmada Ali Vasfî Bey'in tercümesinin çeviri yazısı hazırlanmış, böylece daha çok İsmâil Hakkı Bursevî'nin şerhi çerçevesinde şekillenen Türkçe'deki İbn Meşîş salavâtı literatürüne bir katkı sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Addas, Claude, *Muhyiddin İbn Arabî Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*, Atilla Ataman (çev.), İstanbul: Sufi Kitap, 2020.
- Alaaddin, Bekri, *Bir Çağın Öncüsü Şeyh Abdulganî Nablusî*, Veysel Uysal (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin (haz.), *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- el-Aşşâb, Abdüssamed, *Mevlây Abdüsselâm b. Meşîş el-kutbü'r-rabbânî*, Vecde: Merkezü'l-İmâm el-Cüneyd, 2012.
- Bâhilî, Dâvûd b. eş-şehîr bi-Mâhillâ, *el-Latîfetü'l-marziyye bi-şerhi duâi's-Şâzeliyye*, Muhammed Abdülkâdir Nassâr (thk.), Kâhire: Dâretü'l-Kerez, 2011.
- el-Bağdâdî, Muhammed b. Ömer, *Şerh-i Salavât-ı şeyhü'l-ekber*, Ali Vafî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 552, vr. 1a-16a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, ed-Dekâik ala'd-dürri'l-fâik fi's-salâti 'alâ Hayri'l-halâik", *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-keâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Ahmed Ferîd el-Mezîdî (neşr.), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 101-206.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *el-Hibâtü'l-enveriyye ale's-salavâti'l-Ekberiyye*, Ali Vafî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 91b-95a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *el-Ikdü'n-nadîd el-müşeyyidü'l-hucce alâ Kasîdeti'l-Münferice*, Muhammed Üveysî ve İmhamid Ebu Süttâş (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2022.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt, Yazma nr. 1290, vr. 1b-23b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, "Kürûmu arîşi't-tehânî şerhu salavâti İbn Meşîş ed-Dânî", *Fethü'l-kerîmi'l-Hâlık fi halli elfâzi'd-Dürri'l-Fâik*, Ahmed Ferîd el-Mezîdî (neşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, s. 411-448.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Muhammed b. Sa'düddîn (müst.), Harvard College Library, nr. 266, vr. 16b-53a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Harvard College Library, nr. 123, vr. 1b-67b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Ali Vafî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 37b-51a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Muhammed b. Yûsuf (müst.), Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 135b-176a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*, Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nr. 1274, vr. 1b-26b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Kürûmu arîşi't-tehânî fi'l-keâm alâ salavâti İbn Meşîşi'd-dânî*,

- Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 269, vr. 76a-98a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 4086-1, vr. 11b-18b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş*, Muhammed b. Yusuf (müst.), Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 177b-191b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, “*Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş*”, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Ahmed Ferîd el-Mezîdî (neşr.), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 139-148.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş*, Süleymâniye Kütüphanesi, İzmir Bölümü, nr. 334, vr. 1b-6a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, “*Lemehâtü'r-râfiât li't-tedhîş an maânî Salavâti İbn Meşîş*”, *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*, Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî (neşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, s. 251-257.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *el-Matlabu't-tammü's-sevî 'alâ Hizbi'l-İmâm en-Nevevî*, Muhammed Abdülkâdir Nassâr (thk), Kahire: Dâretü'l-Kerez, 2008.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, “*el-Mededü'l-bikrî alâ salavâti'l-Bekrî ve Şeyhü'l-islâm Mustafâ bin Kemâleddin el-Bekrî*”, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Ahmed Ferîd el-Mezîdî (neşr.), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 211-256.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Merhemü külli kalbin şecî fî tercümeti's-Şeyh ed-Dekdekçî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 43b-50b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Nefehâtü'r-rabbiyye alâ salavâti'l-Bekriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 1518, vr. 26a-34b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Nefehâtü'r-rabbiyye alâ salavâti'l-Bekriyye*, Ali Vasfî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 552, vr. 95a-99a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, “*er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*”, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Ahmed Ferîd el-Mezîdî (neşr.), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2010, s. 13-135.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Ali Vasfî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 51b-91b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Muhammed b. Yusuf (müst.), Konya Akşehir Halk Kütüphanesi, nr. 108, vr. 1a-131a.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*, Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, nr. 269, vr. 1b-75b.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, “*er-Ravzâtü'l-arşîyye fi'l-kelâm ale's-Salâti'l-Meşîşîyye*”, *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*, Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî (neşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, s. 258-358.

- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *Risâletü'l-Farkı'l-mü'zin bi't-tarab fî'l-fark beyne'l-Acem ve'l-Arab*, M. A. Muhammed Esvîsî, M. Alî Süleymân Ebû Settâş (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2020.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *es-Süyûfî'l-hidâd fî a'nâkı ehli'z-zendekati ve'l-ilhâd*, Ahmed Ferîd Mezîdî (thk.), Kahire: Dârü'l-Afâki'l-Arabiyye, 2007.
- Bekrî, Mustafâ b. Kemâleddin, *ez-Zıyâü's-şemsî 'ale'l-Fethi'l-Kudsî şerhu Vird's-seher*, Ahmed Ferîd Mezîdî (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Brockelmann, Carl, *History of the Arabic Written Tradition*, Joep Laamer (çev.), III, Leiden: Brill, 2018.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, M. A. Yekta Saraç (haz.), I-III, Ankara: Tüba Yayınları, 2016.
- Bursevî, İsmail Hakkı, *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavâtı ve Şerhi-*, M. Nedim Tan (haz.), İstanbul: İz Yayınları, 2014.
- Cebecioğlu, Ethem, “Harrûbî”, *DİA*, XVI, İstanbul: TDV Yayınları, 1997, s. 247-248.
- Ceyhan, Semih, “Halvetiyye”, *Türkiye'de Tarikatlar (Tarih ve Kültürü)*, İstanbul: İsam Yayınları, 2018, s. 695-699.
- Chodkiewicz, Michel, *Sahilsiz Bir Umman Hakikat, Şeriât ve İbn Arabî*, Atilla Ataman (çev.), İstanbul: Nefes Yayınları, 2015.
- Chodkiewicz, Michel, *Velayet Mührü İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet*, Birol Biçer (çev.), İstanbul: Sufi Kitap, 2022.
- De Jong, Frederick, “Mustafa Kemâleddîn Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri”, *Ramazan Muslu* (çev.), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 11/2005, s. 69-83.
- Demirli, Ekrem, *Esmâ-i Hüsnâ Allah'ı İsimleriyle Tanımak*, İstanbul: Fikriyat, 2024.
- Demirli, Ekrem, *İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan: İbnü'l-Arabî ve Vahdet-i Vücûd Geleneği*, İstanbul: Kabalcı, 2009.
- ed-Dımaşkî, Abdüllatîf b. Ahmed b. Muhammed, *İcâzetü'l-Mevlâ Abdüllatîf ed-Dımaşkî li-Râgıb Paşa*, Ragıp Paşa Kütüphanesi, Ragıp Paşa, nr. 1471, vr. 15b-34a.
- Durmuş, İsmail ve Hüseyin Elmalı, “İbnü'n-Nahvî”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, XXI, s. 163-164.
- Emin, Kerem, *eş-Şeyh Mustafâ el-Bekrî: felsefetühu's-sûfiyye ve resâiluhû*, Ebûzabî: el-Mecmau's-Sekâfî, 2002.
- el-Fâsî, Ebî Alî el-Hasan b. Muhammed Kâsım el-Kûhin, *Câmiu'l-kerâmâtî'l-aliyye fî tabakâtî's-sâdeti's-Şâzeliyye*, Mürsî Muhammed Alî (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- el-Fâsî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Zerrûk, *Şerhu Usûli't-tarîkati's-Şâzeliyye*, Muhammed Abdulkâdir Nassâr (thk.), Kahire: Dâretü'l-Kerez, 2008.
- el-Fâsî, Muhammed b. Abdurrahman İbn Zekrî, *el-İlmâm ve'l-i'lâm bi-nefsetin min buhûri ilm mâ tezammenethu salâtî'l-kutb Mevlânâ Abdisselâm*, Hişâm b. Muhammed Haycar el-

- Hasenî (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Fazlıoğlu, Şükrân, “Mekkeli Şair İbnu'l-Uleyf'in Sultan II. Bayezid'e Yazdığı Kasîde”, *Divan*, 11/2001, s. 165-181.
- el-Gazzî, Şemseddîn Ebü'l-Maâlî, *Dîvânü'l-İslâm*, Seyyid Kesrevî Hasan (thk.), IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- el-Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî: mu'cemun şâmilün li-esmâi'l-kütübi'l-meşrûha fi't-türâsi'l-İslâmî ve beyânî şürûhihâ*, I-V, Cidde: Dârü'l-minhâc, 2017.
- el-Harrûbî, Muhammed b. Alî, “Şerhu's-Salâti'l-Meşîyye”, *Şerhu Usûli't-tarîkati's-Şâzeliyye*, Muhammed Abdulkâdir Nassâr (thk.), Kahire: Dâretü'l-Kerez, 2008, s. 84-120.
- <https://dar.kawla.gov.sa/ar/node/9321>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr>
- <https://lugatim.com>
- Idvî, Hasan, *Şerh-i Salât-ı İbn Meşîş*, Ali Vâfî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 99b-107b.
- İbn Ebü'd-Dünyâ, *Kasru'l-emel*, M. Hayr Ramazan Yûsuf (thk.), Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
- İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *Fütûhât-ı Mekkiyye*, Ekrem Demirli (çev.), I, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- Karadaş, Cağfer, “Tecdüdü'l-emsâl”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, XL, s. 239-241.
- Kartal, Abdullah, *Abdulkerîm Cîlî Hayatı, Eserleri, Tasavvuf Felsefe*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Lâlezârî, Muhammed Tâhir b. Muhammed, *Kevkebü'd-dürri fi şerhi Salâti'l-Meşîş*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, nr. 124, vr. 57a.
- Marûn, Muhammed, *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*, Muhammed b. Muhammed Mehdî et-Temsemânî (neşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Murâdî, Ebü'l-Fazl Muhammed Halîl, *Silkü'd-dürer fi a'yânî'l-karnî's-sânî 'aşer*, III-IV, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1988.
- Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. Yüzyıl*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.
- Muslu, Ramazan, *Mustafâ Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, Erkam Yayınları: İstanbul, 2005.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi (haz.), I-VI, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Nâblûsî, Abdülganî, *Kevkebu'l-mebânî ve mevkibu'l-meânî Şerhu Salavâti's-Şeyh Abdülkâdir el-Gîlânî*, Hasan es-Seyyid el-Cezâirî (thk.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- Nâblûsî, Abdülganî, *Salavât-ı Geylânî Şerhi*, Mustafa Utku (haz.), Bursa: Sır Yayıncılık, 2006.
- Nâblûsî, Abdülganî, *Virdü'l-vurûd ve feyzü'l-bahri'l-mevrûd*, Ali Vâfî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 552, vr. 16b-27b.

- Namlı, Ali, *Abdülvehhâb Şa'rânî: Hayâtı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İFAV, 2015.
- en-Nebhânî, Yûsuf, *Efdalu's-salavât alâ seyyidi's-sâdât*, H. M. Yûsuf Sâlih (thk.), Dımaşk: Dârü't-Takvâ, 2022.
- Özel, Ahmet Murat, *İbn Atâullah el-İskenderî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Sadgrove, Philip Charles, "İdvî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, XXI, s. 497-498.
- Süreyya, Mehmet, *Sicill-i Osmanî*, Nuri Akbayar (haz.), I-VI, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- eş-Şârânî, Abdülvehhâb, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Muhammed Edîb el-Câdir (thk.), II, Dımaşk: Dârü'z-Ziyâi'sh-Şems, 2022.
- eş-Şâzelî, Ebu'l-Mevâhib, "Mezcü's-Salâti'l-Meşîşiyye", *Şümûsü'l-envâr ve meâdinu'l-esrâr alâ Salâti'l-kutbi'l-ekber Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*, Muhammed b. Muhammed Mehdi et-Temsemânî (neşr.), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008, s. 503-509.
- Şimşek, Selami, *Salât-ı Bedeviyye, Seyyid Ahmed Bedevî Hazretlerinin Evrâdı*, İstanbul: Buhara Yayınları, 2015.
- Tan, M. Nedim, "İsmâil Hakkı Bursevî Şerh-i Salâvât-ı Meşîşiyye, [İstanbul], Matbaa-i Seraskeriyye, 1256 (1840); Matbaa-i Ârif Efendi, 1256 (1840); [Kâhire], Matbaa-i Ahmed Rüşdî, 1279 (1862), 80, s. [Arap alfabesiyle Türkçe yayınlanan tasavvuf edebiyatı bibliyografyası]", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 26 (2010), s. 317.
- Tan, M. Nedim, "Mustafa el-Bekrî'ye Ait el-Feyzü'l-Ahmediyyü'r-revî Adlı Eserin Tercümesi: Tercüme-i Şerh-i Salât-ı Ahmed Bedevî", *Tasavvuf*, 32/2013, s. 221-244.
- Tan, M. Nedim, "Topçuzade Mehmed Ârif Bey'in Ankâu Muğrib, el-İnsânü'l-Kâmil ve Miftâhu'l-vücûdi'l-eşher'den Yaptığı Tercümeler", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sayı: 33 (2014), s. 189.
- et-Temsemânî, Muhammed b. Muhammed Mehdi, *Riyâzu'r-rekâik alâ Salâti'l-kutbi'l-fâik Mevlânâ Abdüsselâm b. Meşîş*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2017.
- Tunâvî, *Şerh-i Salât-ı İbn Meşîş*, Ali Vassî Bey (müst.), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 522, vr. 107b-110b.
- Uludağ, Süleyman, "Ahmed b. Ali Bûnî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, VI, s. 416-417.
- Yurt, Ali İhsan, "Kutbuddin Bekrî", DİA, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, V, s. 369.
- Yurt, Ali İhsan, "Kutbuddin Mustafa b. Kemâluddîn el-Bekrî es-Sıddıkî: Hayatı ve Eserleri", *Hiz. Peygamber'in Dilinden Dört Halifesi ve Ashâbı*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1981, s. 5-32.
- Vassî Bey, Ali, *ed-Devrû'l-A'lâ Tercümesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 4217, vr. 1b-111a.
- Vassî Bey, Ali, *Hüsnü't-tevessül fi'n-nehâr ve'l-leyl şerhi Salâti'sh-Şeyh Şümeyl*, Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, nr. 3915, s. 2-89.

- Vasfî Bey, Ali, *Hüsnü't-tevessül fi'n-nehâr ve'l-leyl şerhi Salâti's-Şeyh Şümeyl*, Süleymâniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Koleksiyonu, nr. 495, s. 2-89.
- Vasfî Bey, Ali, *Hüsnü't-tevessül fi'n-nehâr ve'l-leyl şerhi Salâti's-Şeyh Şümeyl*, Süleymâniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1506, s. 2-89.
- Vasfî Bey, Ali, *Şerh-i Salavât-ı Nebevîyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 2152, vr. 1b-69a.
- Vasfî Bey, Ali, *Tercüme-i Salavât-ı İbn Meşîş*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr. 3881, vr.1b-50a.

EK:

Ali Vasfî Bey'in İstinsahına Göre *Kürûmu arîşi't-tehânî* Metni

كُرُومُ عَرِيشِ التَّهَانِي شَرُحُ صَلَوَاتِ ابْنِ مَشِيشِ الدَّانِي

مصطفى بن كمال الدين البكري

[٣٧ظ] بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١ الحمد لله العلي المحمود بكل المحامد العلية، والصلاة والسلام على النبي المحمود ذي المقاصد السنية، وعلى آله وأصحابه السائرين لمنازل اقتراه في البكور والعشية، ما ركب براق الصلوات النبوية، سيار طيار للمراتب الفردية، فنال بها كل مقصد ومرام وحاجة وأمنية، وسلم تسليمًا وعظم تعظيمًا ما بدت بطوالع لوامع أنوارها الأسرار الخفية. وبعد:

٢ فيقول أفقر البرية، مصطفى بن كمال الدين الصديقي حسن الله منة الطوية، لما أنعم الحق ﷺ بإتمام شرح الصلاة النبوية، المنسوبة للإمام الأوحى ذي المقامات الاصطفائية، الشريف الحسن بن سيدي عبد السلام بن مشيش حامي السرية، وكنت أدرجت فيه شرح سيدي محمد بن علي الخروبي قدس الله أنفاسه الزكية، وروح روحه بأرواح التروحات الزكية، فطلب مني بعض الإخوان الأعزة الذين أكسبهم الله عز التقوى، والتمسك بالسبب الأقوى، عزة على عزة، أن أختصر الشرح لما رأى فيه بعض طول رعاية، سأم من سأم الطول وهو ملول.

٣ فأجبت سؤاله في الاختصار والاقتصار، وأن أجعله شرحًا على حديثه من غير سرد عبارة الشرح، إلا ما ألجأ إليه المعنى اللغوي والاصطلاحي وأكد الاضطرار، ليكون شرحًا قائمًا بنفسه لا يستغني عنه من حاز «الروضات العرشية»، بل ربما وجد فيه ما ليس فيه من العبارات والمعاني الغريبة الوحشية، وسميته «كروم عريش التهاني في الكلام على صلاة ابن مشيش الداني».

٤ ولنذكر قبل الشروع في الكلام، مبشرة جاد بها الحق من خزائن الإنعام، تزداد بها رغبة الواقف على «الروضات العرشية»، و تزداد بها رهبة الواقف على السير في الكروم العرشية، وذلك أني رأيت

٥ قال أبو الرضى عبد اللطيف بن أحمد الدمشقي عند إجازته لراغب باشا الوزير وهي موجود في مكتبة المشهورة بالراغب صيغة الصلاة للقطب الرباني السيد عبد السلام بن مشيش ويقال بالباء بشيش وهو من أكبر شيوخ المغرب قال الشاذلي أحد تلاميذه أخبر عنه سيدي علي الشاذلي قال ذهبت في ليلة نحو الجبل فمررت بمغارة وإذا داخلها رجل فامسكت عن الدخول إليها فسمعت يدعو ويقول في دعائه اللهم عوّج قلوب عبادك عليّ فلما أصبحت وجدته شيخاً عبد السلام فقلت له يا سيدي سمعتك تقول في دعائك اللهم عوّج قلوب عبادك عليّ فقال يقولون اللهم عطف قلوب عبادك عليّ ولدي إذا عطف قلوب عباده اشتغلونا وإذا عوّجهم ذهبوا عنا ونقل شيخنا شيخ الحرم المكي شهاب الدين أحمد بن محمد المكي المشهور بانخلي عن شيخه إن بالمداومة على هذه الصلاة يحصل من الأسرار والأنوار ما لا يعلمه إلا الله تعالى ولا يزال قارئها بصدق وإخلاص مشروح الصدر ميسر الأمر محفوظًا يحفظ الله تعالى من جميع الآفات والبلبات الظاهرة والباطنة منصورًا على جميع الأعداء مؤيدًا بتأييد الله العظيم في جميع أموره ملحوظًا بعين عنايته الكريم وعناية رسوله ﷺ قال تظهر فائدتها بالمداومة عليها. انتهى.

بعد إتمام الشرح بأيام، بعض أصدقائنا الكرام، الصالح الفالح العامر الشيخ عامر، ويدي الشرح المبارك إن شاء الله تعالى وتبارك.

فقلت له: وأنا في غاية الحظ والسرور، والبسط والحبور، يا شيخ عامر: قد رأيت هذه الليلة أو هذا اليوم جناب سيد الكائنات، عليه أفضل الصلاة وأجمل التسليمات، ثلاث مرات، وهذا لم يتفق لي قبل أني رأيته ﷺ في يوم واحد ثلاث مرات في غابر الأيام، وقرأت عليه شرح الصلاة [٣٨ و] النبوية، بتمامه من أوله إلى آخره، وكنت أرى البشري، في وجهه الشريف ترى، فعلمت أنه وقع منه ﷺ موقع القبول، وأنا الآن في سرور عظيم، وكنت حين أخبرته في المنام على يقين من رؤيته ﷺ، ولما أفقت حمدت الله على ذلك، ورجوت منه أن يسلك لمن تلقاه بالقبول أحسن المسالك، إنه السيد المالك، القادر على تبليغ ما هنالك.

ولقد رأيته ﷺ والحمد لله تعالى مرارا عديدة، وقيدت بعض المبشرات في بعض الرسائل التي إن شاء الله تعالى مفيدة، ومعلوم أن رؤيته ﷺ في المنام بشرى عظيمة، سيما لمن هو مثلي كثيرة الآثام، ولقد حَبَّب لي ذكر واقعة فهو آية، ومكاشفة إحسانية ربانية، ذكرتها في «الكوكب الثاقب في بعض ما لشيخنا من المناقب».

وذلك أني دخلت خلوة بأمر شيخنا المرحوم الشيخ عبد اللطيف روح الله روحه، وأدام ترقيه وفتوحه فبينما أنا في الخلوة أذكر ليلة من بعض الليالي، وأنا يقظان العين والفؤاد، مترقب لوارد الإمداد، غير أني مغمض العين عملا، بأدب الذكر المذهب للغشاوة والغين، إذ حصل لي كشف عن منزل حالي، فلما دخلته رأيت الشيخ، فسلمت عليه، ووقفت أنظر إليه، وسألته عن سبب مجيئه إلى ذلك المكان وأنا أرى نفسي في صورة أخرى، وأسمع مع ذلك ذكر اللسان بآذاني، فأخذ يجيبني فرفعت طرفي، فإذا الشيخ منظور في صورة أخرى، يطل عليَّ بها من شباك رفيع.

فتوجهت نحو تلك الصورة بتوجه سريع، فلما رأيته وصلت إليه ودخلت ذلك المكان عليه ارتفع بهيمته إلى طبقة عالية في الهواء، فارتفعت إليها أيضا أراه مسرعا على السواء، وقلت له: أنا ألحقك، ثم إنه ارتفع إلى طبقة أعلى، فوجهت نحو الارتقا إليها الهمة وعزمت عزمة، أرفع من تلك العزمة، فرأيت نفسي في بيداء واسعة، فسيحة ممتدة سهلة مسيحة، فلما رأيت نفسي في تلك البرية، ولم أجد بها أنيسا من البرية، لحقني بعض وحشة، ودهش ذلك الحال دهشة، فناديت بلسان اللطائف السرية:

يا ساداتنا، يا قرة، يا شلبية، يا بكرية، فما تمّ النداء، حتى عمّ النداء، وامتأ السهل الذي أمامي برجال عليهم خرق الصوفية، وعمائم عباسية، ثم نظرت خلفي فرأيت خلقا كثيرا، فعلمت أنهم السادة البكرية، ووقع في سري سرّ مجيء البكرية، من وراء ظهري، لأن بهم كان ظهوري، وبمددهم طهوري، ومجيء أهل الطريق من الأمام، لأنني مقتد بهم اقتداء المأموم بالإمام، ثم نظرت بجانب اليسار فرأيت سيف أهل الجلال والجمال الذي به نلنا اليسار، وصديقه الأعظم، وخليفته الأكرم ﷺ بأجسام كبار

عظام، [٣٨ظ] قد ملأ ذلك الفضاء منهم الذي بين الطائفتين الكرام.

١٠ فقلت: الحمد لله رب العالمين، قد احتميت من الجهاد الثلاث التي يأتي الشيطان منها، وبقي جانب اليمين، فورد على القلب في الحال، والحين نفس الرحمن يأتيني من قبل اليمن، فحمدت الله رب العالمين، ثم نظرت لا أرى من أمامي من مشايخ الطريق لأرى الشيخ، فلم أره، فطلبت، فإذا به حضر عندي وقال لي: قد عجقتها، فطربت واعتنقته وقبلته، ثم إني ألتفت إلى من كان حاضرا، وقال لهم توجهوا بالدعاء في تصريف السيد مصطفى، وأخذ يدعو، فامتألت تلك الصحراء ضجيجا، بعد أن كانت ساكنة كأن لم يكن بها أحد، وعجت بالأصوات عجيجا، ثم غيب مني ذلك، والصورة التي كانت هنالك، وأنا في هذا الحال لست غافلا عن الذكر للكبير المتعال.

١١ ولما أخبرته بما جرى وتم سر سرورا كثيرا، وأمرني بالكتم، ولما سطرت هذه الواقعة في أوائل هذا الشرح المبين على الاختصار بالاختيار ولكن عن وارد رباني، وأمر لازم لا تسعني مخالفته، لأنه من حضرة القهار ولنورد قبل الخوض في الشرح مقدمة، لتكون للواقف عليها إن شاء الله.

١٢ مقدمة: فنقول، اعلم أن كلام الأكابر الأفراد، أهل الدوائر الكبرى، وعرفاء الأفراد، لا يمكن شرحه إلا من بعض وجوهه السافرة، دون الغريبة الغائبة، المتوحشة النافرة، سيما مع تشعب الحقائق، وتداخل الإشارات والرقائق، فلم يبق لمن يريد قطع المراحل، إلا الوقوف على شط بحر الكلام، وترك ما شط عن الساحل، والتنزل لإفهام القاصدين من المعاجرين، وغيرهم من المقيدين للفيض والحاضرين، وما شرح شارح كلام غيره من أهل الرسوخ، إلا على قدر طوقه وذوقه، لا على قدر ذوق أولئك الشيوخ، ولا يعبر معبر عن مراد الغير، إلا إن أشرف على ما أشرف عليه وتخطاه في السير.

١٣ والكلام يتسع بسعة دائرة المتكلم، والمتكلم فيه، والمتكلم له، وبحسب ظواهره وخوافيه، ولهذا اتسعت دائرة القرآن العظيم، حتى تاه فيه عوام بحره الخضم، وعثر على قليل من جزيل دره المنظم، لأنه كلام رب العالمين، وهكذا كلام من أوتي جوامع الكلم الرسول الأمين، وكلما اتسعت حيطة المتكلم فيه، وكان مستوعبا لكثير من دوائر الكمال سهل التكلم، وخدمت الناظم النائر، فقرة وقوافيه، لا سيما الكلام في السيد المعظم، والسند الأعظم.

١٤ فإن المداح له ﷺ، لا يزالون في كلفة كمن يصعد جبلا، حتى إذا بلغوا باب الدخول في المدح على ذاته الشريف سهل عليهم الكلام، وصار كأنه طوع يدهم لسعة دائرته المنيفة ﷺ، ما تشرف مادح يمدحه وأمن من كل خيفة، فإذا رأيت أيها الواقف على هذا الشرح خللا، أو شاهدت بحسب قصور العبارة نقصا أو زللا، فسد الخلل، وأصلح الزلل، فإني معترف [٣٩و] بالقصور عن هذه القصور، لكن فرط المحبة في المتكلم والمتكلم فيه أوجب سلوك هذه المهمة، لا أني ممن يعرف حقه ويستوفيه.

١٥ قال المؤلف رحمه الله تعالى: "اللَّهُمَّ صَلِّ"، لما علم المؤلف أن السيد العظيم لا يعلم الصلاة التي تليق به وبخلقه العظيم إلا خلاقه العظيم، قال: "اللَّهُمَّ صَلِّ". ولما نزلت آية: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ

عَلَى النَّبِيِّ ﷺ [الأحزاب: ٥٦] الآية. سأل المؤمنون رسول الله ﷺ عن كيفية الصلاة التي أمرهم الله تعالى أن يصلوها عليه، فقال لهم رسول الله ﷺ «قولوا: اللهم صل على محمد وعلى آل محمد» إلخ، ومعنى "اللهم" يا الله، حذف منه حرف النداء وعوض عنه الميم للتعظيم، هذا مذهب البصريين، وقال الكوفيون: أصله يا الله، أم بخير فكثر استعماله، فحذفت الهمزة تخفيفاً، وتُرِكَت الميم مفتوحة، والضمة في الهاء هي ضمة الاسم المنادي المفرد، وذهب حرفان فعُوضَ منهما بحرفين، ولا يقال: يا اللهم، لئلا يجمع بين البدل والمبدل منه، وسمع في الشعر، وأنكره الزجاج، وقد اختلف في الاسم الأعظم على أقوال كثيرة، وقال بعضهم: إنه اللهم.

ومعنى "صل" أي أثن أو شرف أو كرم أو عظم، أو اجعل رحمتك المقرونة بتعظيمك، وقد اختلف في معناها، فقيل: الرحمة والرضوان من الله، ومن الملائكة الاستغفار، ومن الآدميين الدعاء، وقيل: صلاته مغفرته. وقيل: رحمته المقرونة بالتعظيم، وقيل: تشريفه وتكريمه على أنبيائه، ورحمته على من دونهم، قال في القاموس: والصلاة، الدعاء والرحمة والاستغفار، وحسن الثناء من الله ﷻ على رسوله ﷺ، وعبادة فيها ركوع وسجود، واسم يوضع موضع المصدر، يقال: صل صلاة، لا تصلية دعا، انتهى. قال القهستاني في شرح الكيدانية: الصلاة بألف مبدلة عن واو لفظاً وفي الكتابة ترسم بـ"الواو"، إلا إذا أضيفت أو ثبتت فتكتب صلاتك أو صلاتان بالألف، وقال ابن درستويه لم تثبت الواو في غير القرآن، وهي اسم من التصلية أي: الثناء الكامل، ولما لم يكن في وسعنا أمرنا أن نكل ذلك إليه تعالى، انتهى. وقال اللقاني رحمة الله تعالى في شرح الجوهرة الصغير: ولا يخفى أن أمره ﷻ إيانا بالصلاة والسلام عليه ﷺ، إما للتعبد أو يكون ذلك على طريق الشكر منا والمكافأة له ﷻ بما هو في الوسع، أو لطلب كمال في سعة كرم الله ﷻ، علق حصوله له على ذلك الطلب منا أو لإظهار فضله ﷻ ومحبته، واحترامه وتعظيمه الواجبة علينا، والظاهر أن ذلك من الخيرات الواصلة إلينا بسببه ﷻ حال حياته وبعد وفاته، إذ منفعتها عائدة على المصلي، لأنه داع ومكمل لنفسه، لأنه إذا صلى أحدنا عليه صلاة واحدة صلى الله عليه بها عشرًا كما جاء به الخبر، انتهى.

وهل الصلاة عليه ﷺ مقبولة غير مردودة؟ أما في حقه ﷻ فنعم، وأما في حق غيره فالصحيح أنها كغيرها من العبادات قبولاً ورداً، [٣٩ظ] وكره بعضهم إفراد الصلاة عن السلام لفظاً وكتابةً، وقيل: هو خلاف الأولى، وقيل: إذا صلى وسلم لفظاً فلا يضر الإفراد كتابةً، وهو الأصح، وقيل: لا بأس به مطلقاً، وأما فضائلها فكثيرة جداً، منها أنها تغني عن الشيخ في مقام التنوير، لا في الوصول إلى درجة الولاية، ومنها أنها تذهب حرارة الطباع، وتقوي النفوس بخلاف غيرها، والكلام على الصلاة طويل، فلنكتف بهذا القليل.

"على من" أي على الذي، "منه" أي من ضياء شمس وجوده، ونور قمر وروده، أو من ذاته التي هي أصل الذوات الخلقية، وصفاته المستمدة من الصفات الحقية، وأراد به الإمام الأعظم والهمام المقدم

الأفخم، سيدنا ومولانا محمد ﷺ، وشرف وكرم وعظم المخاطب بـ«لولاك لما خلقت الأفلاك»، وهو مداوي الكلوم بالفهوم والعلوم لسائر الأرواح والممالك والأمالك.

ولهذا منه "انشقت الأسرار"، أي انفتحت رتق جيوبها، واندفت فتق غيوبها، وانفصل موصول حجابها واتصل مفصول لبابها، أو انفتحت بابها المغلق، واتضح خفي سرها المعلق، والأسرار جمع سر، والسر في الاصطلاح على ما ذكره سيدي محيي الدين قدس الله سره يطلق فيقال: سر العلم بإزاء حقيقة العالم به، وسر الحال بإزاء معرفة مراد الله فيه، وسر الحقيقة بإزاء ما تقع به الإشارة من الروح، وقال في فتوحاته في الباب ١٩٩ في السر:

السر تثليث المراتب فافتكر	فهو الدليل على ثبوت الواحد
بالفرد صح وجودنا في عيننا	في غائب إذ كان أوفى شاهد
إنَّ الإشارة بالحقيقة تيمت	وهي الدليل على انتفاء الواحد
والحال يطلبه المراد بكونه	فيه بحكم لا يكون بزائد
والعالم التحرير إن قامت به	صفة العلوم فحكمه كالفاقد

اعلم أن السر عند الطائفة على ثلاث مراتب: سر العلم وسر الحال، وسر الحقيقة، ثم تكلم على هذه الأسرار بما يمحق الأستار ولم يبق في عين الجواب غبار، فراجع، وإنما انشقت منه الأسرار لأنه كنز ينوعها، وحل رمز مجموعها، ومحتد أصولها وفروعها، وأنس وجودها، قدس شهودها، والأسرار تنقسم إلى ذاتية وصفاتية وأسمائية وأفعالية، وعنه انشق قمرها، وأينع ثمرها.

"و" هو الذي منه "انفلقت الأنوار"، لأنه ﷺ أول نور ظهر، وتفرعت منه سائر الأنوار الحسية والمعنوية، كما جاء في الحديث: «يا جابر، إن الله تعالى خلق قبل الأشياء نور نبيك من نوره»، ثم ذكر في الحديث خلق بقية الأشياء، وتكونها عن ذلك النور،^٣ كما هو في الشرح مسطور، وفي الشفاء، وقال الله تعالى: ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ الآية [النور: ٣٥]، قال كعب وابن جبير: المراد بالنور الثاني هنا محمد ﷺ وقوله: ﴿مَثَلُ نُورِهِ﴾ أي نور محمد ﷺ، وقال سهل بن عبد الله: [٤٠ و] المعنى الله هادي أهل السماوات، ثم قال: مثل نور محمد ﷺ إذ كان مستودعا في الأصلاب كمشكاة صفتها كذا وكذا، وأراد بالمصباح: قلبه، والزجاج: صدره، أي: كأنه كوكب دري لما فيه من الإيمان والحكمة،

^٣ في حاشية الورق: "يعني بواسطة محمد ﷺ وخلق من نوره بلا واسطة بينه وبينه، فهذا معنى اختصاصه بأنه من نور الله تعالى دون غيره من المخلوقات، وإلا فإن جميع المخلوقات من عند الله تعالى، قال سبحانه: ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾، وقال: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾، كذا في شرح صلاة القادري للشيخ عبد الغني النابلسي قدس سره."

^٤ في حاشية الورق: "فيه إشارة إلى حديث لما خلق الله آدم جعل ذلك النور في ظهره فكان يلمع في جبينه فيغلب على سائر نوره إلى آخره فجعل ذلك النور في ظهره كناية عن جعله في قلبه والروح محلها القلب كذا في المواهب اللدنية."

﴿يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ﴾ أي من نور إبراهيم، وضرب المثل بالشجرة المباركة، ض وقوله: ﴿يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ﴾ أي يكاد نبوة محمد ﷺ تبين للناس قبل كلامه كهذا الزيت، وقد قيل في هذه الآية غير هذا، والله أعلم، وقد سماه الله تعالى في القرآن في غير الموضع نورا وسراجا منيرا، فقال تعالى: ﴿قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾ [المائدة: ١٥]، وقال: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِآذِنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا﴾ [الأحزاب: ٤٥، ٤٦] انتهى، ولقد أجاد بعض مخمسي الهمزية الأبوصيرية سامحه رب البرية في الدخول على المطلع الفائت بمدحه ﷺ نور المطلع حيث قال:

كُنْتَ نُورًا وَكَانَ ثَمَّ عَمَاءُ وَنَبِيًّا وَلَيْسَ طِينُ وَمَاءُ
كَيْفَ تَرَفَّى رُقَيْكَ الْأَنْبِيَاءُ يَاسْمَاءُ مَا طَاوَلَتْهَا سَمَاءُ
وَلَكَ الْكَوْنُ كَانَ إِذْ كُنْتَ فَتَحًا ثُمَّ خَتَمًا لَهُ وَلَمْ نَالَ نَصِيحًا
لَمْ يُسَاوُوكَ فِي غُلَاكَ وَقَدْ حَا لَ سَنَى مِنْكَ دُونَهُمْ وَسَنَاءُ

والأنوار على أقسام: أنوار ربانية، وأنوار روحانية، وأنوار أسمائية وصفاتية وذاتية، وأنوار طبيعية، وأنوار جهاتية، وأنوار عليّة وسفلية وعينية وغيبية، وغير ذلك من الأنواع السنية، والأقسام الجلية، وكلها مفاضة من النور الأول وحقيقة الأواخر، والأول، والمكتنى بالقلم الأعلى والعقل الأول، وقد يكتنى عن ذاته الشريفة التي تفيض بالأنوار والأسرار فيضا بالجوهرية، والقبة الخضراء، والدرّة البيضاء، قال سيدي إبراهيم الدسوقي قدس الله سره وبفيضه الأقدس إسرته:

على الدرّة البيضاء كَانَ اجْتِمَاعَنَا وَمِنْ قَبْلِ خَلْقِ الْخَلْقِ وَالْعَرْشُ قَدْ كُنَّا

وقد يكتنى عن ظهوره للعيان بعد رفع الستور بقبضة النور، قال سيدي محمد البكري القطب المشهور في مطلع قصيدة له درها منشور، ودرّ درها وورد ووردها ورّد ومنشور:

قَبْضَةُ النُّورِ مِنْ قَدِيمِ أَرْتَنَافِي جَمِيعِ الشُّوْنِ فَيْضًا وَبَسْطًا
وشرحها وخمّسها، وعمل على وزنها شيخنا الشيخ عبد الغني أعظم الله له الأجور، ومطلع قصيدته الفائقة قلائد النحور:

لَبَسْتَنِي مَلِيحَةُ الْغَيْبِ مُورَطًا وَبِهَا قَدْ تَعَلَّقَ الْقَلْبُ قِرْطًا
وَقَدْ اقْتَفَيْتُ أَثَرَهُمَا عَسَى أَخْصَ بِالسَّعْيِ الْمَشْكُورِ، فَقُلْتُ سَابِقًا:
فِي التَّجَلِّي كَمْ جَاءَنَا كُلُّ سِرٍّ فِي مَعَايِنَةِ جَلٍّ حَصْرًا وَضَبْطًا

ض في حاشية الورق: "قوله: ﴿يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ﴾ كناية عن ذات الوجود الحق لا ظاهرة فقط ولا باطنة فقط، قال تعالى: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾، كما قال العبد الغني النابلسي في شرح صلاة القادري ويؤيد كلام ذلك التحرير صلاة القطب الرباني عبد العزيز المهدي وهو هذا: اللهم صل على مشكاة جسمه ومصباح قلبه وزجاجة عقله وكوكب سره المتوقد من شجرة أصلها الذي هو المفيض عليه من نور ربه نور إلى آخره، وقال النابلسي أيضا في الشرح و﴿مَثَلُ نُورِهِ﴾ وهو نور محمد ﷺ من حيث أنه لا واسطة بينه وبينه وإنه أول مخلوق كمشكاة هي الأكوان جميعها فيها مصباح أضائت به والمصباح هو النور المحمدي مصباح الظلام العدمي ثم قال ﴿نُورٌ عَلَى نُورٍ﴾ فالنور الأول هو الحق والثاني هو محمد ﷺ. لمحرره."

ثُمَّ لَاهُوتُ قَدَسْنَا مَا تَجَلَّى
 جَبَرُوتِ الْمَقَامِ يَجْبِرُ كَسْرِي
 مَلَكُوتِ الْوُجُودِ أَفْقَدَ فِي الْوُجْهِ
 ثُمَّ نَاسُوتُنَا بِهِ حَصَلَ السَّرُّ
 وَبَلُوحِي لَمَّا جَلَّاهُ اقْتِرَابِي
 وَجَلَالِي الْجَلَالِ نُورِ الْجَمَالِ
 وَشَهَدْنَا فِي قَبْضَةِ الثُّورِ سِرَا
 وَرَأَيْنَا فِي الْعَصْرِ يَجْتَمِعُ الشَّمْسُ
 وَبِمَجْلَى الْأَفْعَالِ يَمْحَقُ شَرِكُ
 وَتَجَلَّى الْأَسْمَاءُ يَشْهَدُ قَلْبِي
 وَبِمَجْلَى الصِّفَاتِ تَشْهَدُ ذَاتَا
 وَيَعْجُزُ نَقْرٌ عَنْ دَرْكِ كُنْهِ الدَّاءِ
 وَاشْهَدِ الْوَصْلَ يَا خَلِيلِي بِالْفَضْلِ
 أَيْنَ مَنْ شَهِدَ الْكِرَامَةَ مِمَّنْ
 وَالَّذِي قَدْ رَآهُ لَمَّا أَرَاهُ
 يَتَجَلَّى لَنَا فَيَبْدُو وَنَخْفَى
 أَمْرُهُ وَاحِدٌ فَمَنْ زِيحَ عَنْهُ
 جَاهِدِ النَّفْسَ يَا مَرِيدَ تَشَاهِدِ
 عَقْدَ أَسْرَارِهِ لَقَدْ نَظَّمْتَهُ
 شَرَطْتَ رَتْقُ صَبِيحَا فَأَرْتَهُ
 دَرْكِ سِرِّ الْوُجُودِ عَزَّ مَنَالاً
 مُصْطَفَى اسْمِي إِلَى الصَّدِيقِ انْتِسَابِي
 فَعَلِيهِ الصَّلَاةُ ثُمَّ السَّلَامُ
 وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ كَرَامُ

٢٥ قال المؤلف رحمه الله تعالى "وفيه": إني وفي ظهوره ﷺ من حضرة الغيب إلى حضرة العين،
 وتعيينه الأول الذي خصَّ به ممد كل عين، وجعله نور عين كل عين، قال سيدي علي وفا جعله الله
 ممن نِيلَ نَيْلَهُ وَفَا:

عيسى و آدم والصدور جميعهم
 لو أبصر الشيطان طلعة نوره
 هم أغْيُ هو نورها لما وَرَدَ
 في وجه آدم كان أول من سجد

واختاره قبل كل مختار، وهداه إليه به والغير مختار، وأثنى عليه في نون الملك العظيم بقوله: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ [القلم: ٤]، ولقد أحسن المادح الصالح في قوله: [٤١ و]
يا مُضْطَفَى من قبل نشأة آدَمَ والكون لم تُفْتَحْ له أَغْلَاقُ
أَيرومُ مخلوقُ ثَنَاءِكَ بعدما أثنى على أخلاقك الخلاق

٢٦ قد جعله الحق تعالى الممد لسائر الحقائق، وبهذا "ارتقت"، أي: علت وارتفعت به من منزل العدم إلى رتبة الوجود، "الحقائق" الكيانية الغيبية والشهادية، والحقائق جمع حقيقة، وهي من حق إذا ثبت، وحقيقة الشيء ذاته، قال السيد الشريف في التعاريف: حقيقة الشيء ما به الشيء هو هو، كالحيوان الناطق للإنسان، بخلاف مثل الضاحك والكاتب مما يمكن تصور الإنسان بدونه، وقد يقال: إن ما بها لشيء هو باعتبار تحققه حقيقة، وباعتبار تشخصه هوية، ومع قطع النظر عن ذلك ماهية، انتهى.

٢٧ وإنما ارتفعت فيه "الحقائق" لأنه ممدّها من الأزل إلى الأبد، وواسطتها في فيض إمداد الأحاد، وبسريان إمداده فيها، ارتقت ظواهرها وخوافيها، وصورة سريان إمداده الخفي كصورة سريان حرف الألف في سائر الحروف والجلي، منه كصورة رسمها المعروف وبين حرف الألف، وبين سيد العالم ﷺ مناسبة من حيث أنه أول الحروف، وهو ﷺ أول الموجودات ومن حيث قيام سائر الحروف، به فهو كقيام سائر الحقائق بمدده المستمد من ربه.

٢٨ قال العارف الهمام سيدي عبد الكريم الجيلي قدس سره في كتابه حقيقة الحقائق التي هي للحق من وجه ومن وجه للخلائق: اعلم وفقك الله أن الألف له الأوليّة في المراتب، وهو أول حرف ظهر من النقطة، وله مرتبة الإبداع، والناظر إليه في هذه المرتبة من أسماء الله البديع، فنسبته من الوجود نسبة القلم الأعلى، فكما أن القلم هو أول مخلوق، كذلك الألف هو أول الحروف، فمثاله مثال الحقيقة المحمدية التي لها الأوليّة في الحقائق بحكم الأصالة، ومن هنا قال ﷺ «أول ما خلق الله روعي»، وفي رواية: «نوري»، فالقلم الأعلى هو عبارة عن الحقيقة المحمدية، كما أن العقل الأول أيضا عبارة عن هذه الحقيقة الشريفة، وقد قال ﷺ أيضًا: «أول ما خلق الله العقل». فهذه الثلاثة عبارة عن الجوهر الأكبر الذي هو عبارة عن أول التعينات الذاتية في المظاهر الخلقية، فالأوليّة بهذه الحقيقة بالحكم والأصالة للمرتبة، وتقدم هذا الجوهر على غيره تقدم حكمي رتبي لا تقدم زمني، لأن الزمان لم يكن موجودًا في ذلك الوقت الإلهي، فما ثم إلا شؤون إلهية، اقتضى حكمها في الموجودات تقديمًا وتأخيرًا لما تقتضيه الهوية من حيث المرتبة أصالة حكمية، وهذه مسألة غامضة مضت على الأكثرين، إلخ.

٢٩ ثم قال المؤلف رحمه الله: "وتنزلت علوم آدم" بسببه ﷺ ووصلت لأهل هذا العالم، أو تنزلت العلوم الأسماوية من أبيه ﷺ وراثه ظاهرية بعد تنزلها منه على أبيه إفاضة باطنية، وعلوم آدم ﷺ هي علوم الأسماء التي نال بها التقدم على الملائكة، قال سيدي محيي الدين قدس الله سره في الباب الثالث والسبعين من فتوحاته في فصل أجوبة الترمذي ﷺ: السؤال الخامس [٤١ ظ] والأربعون بأي

شيء نال التقدم على الملائكة؟ الجواب: إن الله قد بين ذلك بقوله: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ [البقرة: ٣١] يعني الأسماء الإلهية التي توجهت على إيجاد حقائق الأكوان، ومن جملتها الأسماء الإلهية التي توجهت على إيجاد حقائق الملائكة لا تعرفها، ثم أقام المسميين بهذه الأسماء، وهي التجليات الإلهية التي هي للأسماء كالمواد الصورية للأرواح، فقال للملائكة: ﴿أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ﴾ [البقرة: ٣١] يعني الصور التي تجلى فيها الحق ﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ [البقرة: ٣١] في قولكم: ﴿نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ﴾ [البقرة: ٣٠]، وهل سبّحتموني بهذه الأسماء التي تقتضيها هذه التجليات التي أتجلى بها لعبادي، وإن كنتم صادقين في قولكم: ﴿وَنُقَدِّسُ لَكَ﴾ [البقرة: ٣٠] ذواتنا عن الجهل بك، فهل قدستم ذواتكم لنا من جهلكم بهذه التجليات الإلهية، وما لها من الأسماء التي ينبغي أن تسبحوني بها، فقال للملائكة: ﴿سُبِّحَنَّا لَا عَلَمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا﴾، فمن علمهم بالله ما أضافوا التعليم إلا إليه تعالى: ﴿إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ﴾ بما لا نعلمه ﴿الْحَكِيمُ﴾ [البقرة: ٣٢] بترتيب الأشياء في مراتبها، فأعطيت هذا الخليفة، ما لم تعطنا مما غاب عنا، فلولا رتبة نشأته تعصي ذلك ما أعطت الحكمة أن يكون له هذا العلم الذي خصصته به دوننا، وهو بشر، فقال تعالى لآدم: ﴿أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ﴾ [البقرة: ٣٣] أي بأسماء هؤلاء التي عرضناهم عليهم، فأنبا آدم بأسماء تلك التجليات، وكانت على عدد ما في نشأة آدم من الحقائق الإلهية التي تقتضيها اليدان الإلهية، مما ليس من ذلك وغيره من الملائكة شيء فكان أولئك المسمون المعروفون على الملائكة تجليات إلهية في صورة ما في آدم من الحقائق، فأولئك هم علم آدم كلهم، فلما علمهم آدم ﷺ قال لهم الله: ﴿أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ﴾ [البقرة: ٣٣] وهو ما علا من علم الغيوب، و﴿الْأَرْضِ﴾ وهو ما في الطبيعة من الأسرار، و﴿أَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ﴾ أي ما هو في الأمور ظاهر، و﴿مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ﴾ أي تخفونه على أنه باطن مستور، فما علمتكم أنه أمر نسبي بل هو ظاهر لمن يعلمه، ثم قال لهم بعد التعليم: ﴿اسْجُدُوا لِآدَمَ﴾ [البقرة: ٣٤] سجود المتعلمين للمعلم من أجل ما علمهم، فلام آدم هنا لام العلة والسبب أي من أجل آدم، فالسجود لله من أجل آدم سجود شكر لما علمهم الله من العلم به، ومما خلقه في آدم ﷺ فعلموا ما لم يكونوا يعلمون.

فقال التقدم عليهم فهو أستاذهم في هذه المسألة، وقال في كتاب العبادلة: سجدت الملائكة لآدم لموضع اللام من قوله: ﴿اسْجُدُوا لِآدَمَ﴾ [البقرة: ٣٤] ومن أجل موضع اللام، وقع التقرير على إبليس في: ﴿مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيدِي﴾ [ص: ٧٥]، فما ذكر آدم في السجود تصريحاً ولا كناية، إلا والام معه، فعلمت الملائكة ما جهل إبليس، انتهى. ثم قال: وبعده فما ظهرت هذه الحقيقة في أحد من البشر إلا في محمد ﷺ، فقال صلى الله عليه وسلم عن نفسه «أنه أوتي جوامع الكلم». وهو قوله تعالى في حق آدم ﷺ: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ [البقرة: ٣١] ف﴿كُلَّهَا﴾ بمنزلة «الجوامع»، و«الكلم» بمنزلة «الأسماء». وناله التقدم بها وبالصورة التي خلقه الله [٤٢و] عليها، قال ﷺ: «إن الله خلق آدم على صورته»، بالنشأة من أجل اليمين، وجعله بالخلافة على صورته وهي المنزلة، فأعطته

الصورتان التقدم حيث لم يكن ذلك لغيره من المخلوقات، وليس فوق هذه المنزلة منزلة المخلوق، فلا بد أن يكون له التقدم على من سواه، وكذلك الأمر الذي أعطاه هذا يتقدم على جميع الأمور كلها، انتهى.

٣١

ثم قال رحمه الله: "فأعجز الخلائق"، وفاعل أعجز هو نبينا محمد ﷺ فإنه لما تنزلت عليه علوم آدم التي أعجزت الملائكة، أعجز بها كل الخلائق لجمعها لها، وللعلوم الصفاتية والذاتية، فلأنه أعطى العلم بالمسميات، وآدم ﷺ المعلم بأسمائها، ولهذا أشار صاحب الهمزية روح الله روحه بالإمدادات الزكية بقوله:

لَكَ ذَاتُ الْغُلُومِ مِنْ عَالَمِ الْغَيْبِ بِ وَمِنْهَا لَادَمَ الْأَسْمَاءُ

وكيف لا يعجزهم، وقد جاءهم بالكتاب المعجز والآيات المعجزة، وأوتي جوامع الكلم التي يعجز البلغاء فهم معناها.

٣٢

"وله" ﷺ "تضاءلت" أي تصاغرت، قال في المختار: رجلٌ ضئيل الجسم إذا كان صغيرة الجسم نحيفا، وقد ضئل بالهمز هنا من باب ظرف، انتهى، "الفهوم" جمع فهم، قال الخفاجي رحمه الله تعالى في شرح الشفاء: والفهم هيئة تحصل للنفس تتحقق بها ما يحس، وقول الجوهرية: الفهم العلم على عادتهم في التسامح، وقيل: الفهم سرعة انتقال النفس من الأمور الخارجة لغيرها، انتهى. وسبب تصاغر الفهوم وتفاصرها عما جاء به من العلوم والأسرار والمعارف الأبرار أن مواد أفهام الخلق حضيضية، سفلية، فرشية، ومواد فهوهم سماوية، علوية، عرشية، وقد، بيت:

وَأَيْنَ الشُّهُى عَنْ أَكْمِهِ عَنْ مُرَادِهِ وَأَيْنَ الثَّرَيَّا مِنْ يَدِ الْمَتَاوَلِ

فلقصر باعنا وضيق اتساعنا، "فلم يدركه" أي لم يلحق شأؤه العالي، ومقامه الرفيع الغالي في جميع علومه وفهومه ومنطوقه ومفهومه، "منا" معاشر الموجودات العلوية والسفلية، "سابق" في الظهور والرتبة، "ولا لاحق" فيهما مع وجود الرابطة الحسية الإمدادية والنسلية، فهو السابق بالأولية النورية واللاحق بالآخيرية الظهورية في المرتبتين الغيبية والعينية، والإشارة إلى ذلك بقوله ﷺ: «نحن الآخرون الأولون». وبقوله ﷺ: «أنا يعسوب الأرواح». أي أصلها وكبيرها المقدم عليها رتبة وإمدادا إسعافا وإسعادا، وإذا كان هو الأصل السابق، فكيف يلحق الفرع اللاحق؟ هذا لا يطابق.

٣٣

ثم قال المؤلف رحمه الله تعالى: "فرياض الملكوت"، الرياض جمع روضة، قال في المختار: الروضة من البقل والعنب، وجمعها رُوض، ورياض، انتهى. والملكوت، فعلوت، قال في المختار: والملكوت من الملك كالرهبوت من الرهبة، يقال: له ملكوت العراق، وهو الملك والعراق، انتهى، وهو في الاصطلاح عبارة عن عالم الغيب المختص بالأرواح والنفوس، ويقال له: عالم الأنوار القدسية، والأسرار الأنسية، وعالم الأرواح العلوية، وعالم الأمر الإلهي، وحضرة القدس [٤٢ظ] "بزه"، قال في المختار: وزهرة النبت أيضا نوره، وكذلك الزهرة بفتحيتين انتهى. أي بنور بهجة "جماله"

ﷺ الذي جمع كل جمال المشية لكماله الذي أحاط بكل الجمال، وفي الحديث الشريف: «إن الله جميل يحب الجمال»، ولم تظهر صفة الجمال في أحد كظهورها في سيدنا ومولانا محمد ﷺ فهو جمال كل جمال، إذ هو ﷺ حقيقته ومنبعه ومشرعه فهو الجمال، فأحب الجميل هذا الجمال المحمدي، وخلق لأجله العالم، وهدى حقائقه لحبه الأبدي السرمدي، فكأنه جامع الجمال، ومؤذنه المجمع لشدته أهل الكمال، وخطيبه، والإمام والمأموم الذي يرى من وراء كالأمام، وقلت في هذا المقام من النظا، نظم:

يا كعبة الأعلام يا شمس الهدى	يامن له الاسم المحيط الجامع
أنت المؤذن والخطيب وأنت يا	خير الورى المأموم ثم ا الجامع
أنت الجمال وقد أحبتك من له	اسم الجميل ومقسط والجامع
كن لي شفيعا يوم أبعث داهشاً	هول الحساب ودمع عيني هامع
فقد استجرت بجاهك الأحمى الأعز	ولم يخب صب بجاهك طامع

وكما اشتق له من اسمه محموداً اسمه محمدا ﷺ، قال حسان ﷺ:

وشق له من اسمه ليتجله
فدو العرش محمود وهذا محمد

كذا اشتق له من اسمه الجميل اسم الجمال، وقلت، بيت:

فشق له من اسمه ليتجله
فربي جميل والحبيب جمال

"مونقة" بكسر النون، اسم فاعل من أنق يأنق أي راع حسنه إذا واد وأعجب، أي لزاده الحسن، ويصح أن تكون بفتح النون أي هو الذي أنقها بزهر جماله، وبهجها برياحين كماله، والاستعارة في هذا التشبيه مكنية ترشيحية، وكذلك الأتية.

ثم قال رحمه الله تعالى: "وحياض الجبروت"، حياض جمع حوض، قال في المختار: الحوض واحد الأحواض والحياض، وحاض الرجل اتخذ حوضاً، وبابه قال، واستحوض الماء اجتمع انتهى. والجبروت فعلوت مشتق من الجبر وهو القهر، لأنه العالم الذي يظهر فيه قهر الحق لكل ما سواه، وهو غير مهموز كما في المصاييح وهو من الجبر، أي القهر كما تقدم، أو من جبرت الفقير أغنيته، ويقال له: عالم العقول والنفوس، وعالم البرزخ والخيال، وعالم العظمة، قال السيد الشريف في التعاريف: الجبروت هو عند أبي طالب المكي عالم العظمة، يريد به عالم الأسماء والصفات الإلهية، وعند الأكثرين عالم الأوسط، وهو البرزخ المحيط بالأمريات الجمّة، انتهى، واعلم أن العوالم أربعة: عالم الملك وهو الذي من شأنه أن يدرك بالحس أو بالعقل مما يتأتى إدراكه، عالم الملكوت وهو ما غاب عن الحس وأدركته الروح، عالم الجبروت هو برزخ جامع لظاهر الملك، وباطن الملكوت، [٤٣و] ولهذا يسمى بالعالم الأوسط، وعالم العزة وهو ما امتنع إدراكه بكل وجه بحيث انفرد الحق به، وقد يعبر عنه بعالم اللاهوت، فالأول متعلقه الأفعال، والثاني عالم الأسماء والصفات، والثالث له

وجه للأفعال ووجه للأسماء والصفات، والرابع متعلقه الذات العلية، "بفيض" أي: بسبب "فيض أنواره" المحمدية أي تكاثرها وتزايدها "متدفقة" أي: متصبية يدفع بعضها بعضا كالبحور الزواجر التي لم يدرك لها أول من آخر، إذ هي نهر الله الذي إذا جاء بطل نهر معقل عند من يدرك سعة فيضها التام أو يعقل.

٣٥ "فلا شيء"، "لا" نافية للجنس، وشيء اسمها، وهو أنكر النكرات وخبرها تقديره موجود، والجملة بعدها حالية، ويطلق الشيء في اللغة على كل موجود حساً كالأجسام أو حكماً كالأقوال، "إلا" أداة حصر، "وهو" أي ذلك الشيء "به" ﷺ "منوط" أي متعلق ثم علل هذا التعلق بقوله، "إذ" حرف تعليل، "لولا" مركبة من "لو" و"لا"، تمنع الثاني من أجل وجود الأول، "الواسطة" العظماء والبرزخ الكلي الأسماء ﷺ، "لذهب" أي مرّ كلمح البصر، وانمحي وفني، وانعدم واندحا، "كما قيل" أي: كما قال بعض من ذاق ودرى، وحل اللغز والرمز وقرى، "الموسوط" وهو التي المتعلق بأذيال إمداده، وحبال وصلته التي تبلغ المتمسك لأقصى مراده.

٣٦ "صلاة" منصوب بصل المتقدم على أنها مفعول مطلق، "تليق" أي تكون لائقة أي متعلقة "بك" لكمالها وصلاحياتها لحضرتك القدسية الزلفى، ومورد عليا، سبوحيتك الأعذب الأصفى، وتهدي "منك" أي من حضرتك الخاصة الإلهية "إليه" أي إلى ذاته الشريفة المحمدية، لأن الصلاة إذا كانت لائقة "بك" مهداة "منك" كانت الغاية القصوى، والنهاية التي لديها شقة المشقة تطوى، إذ التعظيم لا يهدي لحبيبه العظيم إلا العظيم، "كما" الكاف للتشبيه، ويحتمل أن يكون للتعليل أي لأهليته، و"ما" مصدرية أو موصولة، "هو" ﷺ "أهله" أي مستحقة ومتأهل له من حيث تمحض العبودية فيه، المقابلة لصفة الربوبية، وفخرها يكفيه، فعلى قدر كمال المقابلة والاستعداد، يكون كمال الاستعداد والإمداد، ولهذا عبّر المؤلف ﷺ بقوله: "كما هو أهله"، وعدل التعبير بكما أنت أهله، وإن كان أكمل لكن أهل الباطن يراعون مناسبة المواطن، وموطن العبودية الصرفة التي ليس فيها شائبة رئاسة، أكمل أحوال العبد التي يبني عليها أساسه، ويرعى لأجلها أنفاسه وحواسه، ويتقوى بها من الفؤاد نبراسه، فقوله: "كما هو أهله" أي كما يستحقه مقام عبوديته المحضنة التامة من الإمدادات الطامة العامة، وأشرف المقامات العبودية، وأفضل نسبته نسبة ذالة العبودية لعزة الربوبية، هذا مع بقاء الرسم والاسم، وأما عند فنائهما، وانمحاقهما فهناك يفنى ما لم يكن، ويبقى ما لم يزل، ويضمحل النسب، وترتفع المناسبة والسبب، ويزول الأين، وينمحق البين، ويلج جمل الوجود الغريق، الذي في الفناء عريق، سمّ خياط التمزيق. [٤٣ ظ]

٣٧ ثم قال المؤلف رحمه الله: "اللهم إنه" أي السيد المعظم، والحبيب المقدم المقدم، "سرك" المشرف المشرف المشرف، "الجامع" لكل ما تفرق من كمال وجمال وجلال، والمخصوص بالاسم الجامع، والوسع الأتم الذي لا ينال، وهو الجامع لجميع المشاهد والمحادث المسامر المسائر المشاهد،

والجامع للوسع الذاتي، وما عداه فالصفات، وإنما خص بالجمعية التي ما شذ عنها شيء لكونه ﷺ وسع كل شيء، فكل شيء داخل تحت حيطته، ولم يدخل تحت حیطة شيء ممن هو في رتبة الخلقية، قال سيدي عبد الكريم الجيلبي قدس سره في الكمالات الإلهية: وأما اسمه الواسع فإنه كان ﷺ متحققاً به، والدليل على ذلك أنه وسع الحق تعالى، ووسع خلقه، ووسع علمه، أما وسعه للحق فلأنه صاحب القلب المشار إليه بقوله: «ما وسعني أرضي ولا سمائي ووسعني قلب عبدي المؤمن»، ولا وسع أوسع من وسع قلبه، فإنه البحر المحيط الذي كل القلوب قطرة من قطراته، وأما وسعه للخلق فلأنه الرحمة التي قال الله تعالى فيها: ﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾ [الأعراف: ١٥٦]، وهذه مسألة صرح فيها طائفة من فحول العلماء، فهو الواسع لكل شيء، وأما وسعه للعلم الإلهي فلقلوله: «فعلمت علم الأولين والآخرين» ﷺ، ثم قال: وأما اسمه ذو الجلال والإكرام، فإنه كان متحققاً بهذا الاسم، ولجلالة قدره لم يسعه نبي مرسل ولا ملك مقرب كما حكى عن نفسه في قوله: «لي وقت مع الله»، فإن قلت: كيف يصح أن النبي المقرب يسع الحق لقلوله: «ووسعني قلب عبدي المؤمن» ولم يسع رسول الله؟ قلنا: اعلم أن وسع الملك المقرب، والنبي المرسل للحق تعالى إنما هو على مقدارهم لا على قدره تعالى، ووسع رسول الله ﷺ على قدر الله، ولهذا عجزوا عن وسع رسول الله ﷺ، وهذا هو مقام ذي الجلال والإكرام، إنه يسع الأشياء، ولا يسعه شيء، انتهى. "الدال" الذي لا أدل منه "عليك" أي على معرفتك، إذ هو الهادي إلى الصراط المستقيم، والداعي إلى الله على بصيرة للطريق القويم، قال الله تعالى: ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ [الشورى: ٥٢] أي: بنا ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أُخْبِتَ﴾ [القصص: ٥٦] أي: من حيث أنت.

٣٨ "وحجابك الأعظم" الموصل إليك الساتر من اقتدى به عن وصول وصف الضلالة إليه، والمانع الدافع عن المؤتم به من وقوع صخرات الزيغ عليه، فهو عين السباحات المسدلة، والرحمة العامة الطامة المرسلة لنا ولهم، وفي الحديث الشريف عنه ﷺ: «إن الله احتجب عن العقول كما احتجب عن الأبصار، وإن الملاء الأعلى يطلبونه كما تطلبونه أنتم». فأثبت الطلب لنا ولهم، وهو الحجاب الذي منع من التفكير في الذات، وخص على التفكير في المصنوعات، وهو الحجاب المانع من الوقوع في الهلكات الدال على ما فيه الخلاص والنجاة، والطالب لا بد له من دليل يوصله إلى المطلوب، ويدله على المرغوب، والدليل قد يكون خارجياً وباطنياً، وتارة يكون معلوماً للمدلول، وآونة يجهله، ودليل الخلائق أجمعين، وحجابهم الأعظم هو السيد المعظم رسول رب العالمين، وإنما كان [٤٤ و] حجابهم الأعظم لأنه لا يلج أحد حضرة القرب إلا من بابه، ولا يستسقي شارب من كأسات الحب إلا إن استغرقه نور جنبه، وجذبه جواذب عواطف اقتربه، واختطفته يد عنايته، وألحقته بأحبابه، إذ هو الباب الأعظم الذي لا يدخل إلا منه، واللباب المعظم الذي تهيم الأبواب بما تفهمه عنه، قال سيدي محمد البكري قدس سره في قصيدته المشهورة:

وَأَنْتَ بَابُ اللَّهِ أَيُّ امْرِئٍ آتَاهُ مِنْ غَيْرِ بَابِكَ لَا يَدْخُلُ

"القائم" في مرتبة الخلافة الكبرى في الدنيا والأخرى، "لك" بك متعلقا عنك ما يقاض عليه، ومفيضا ذلك بحولك وقوتك على كل منتسب إليه، "بين يديك" أي بين يدي قدرتك وسطوتك قياما كليا لا يستطيع ذلك أحد غيره، وإليه يشير حديث الشفاعة، ولأنه المستقيم كما أمرته، والمقيم لكل مقعد كما عينته وقدرته وأعنته وأقدرته.

٣٩

ثم قال رحمه الله: "اللهم ألحقني بنسبه" أي أوصل نسبي بنسبه، قال في المختار: لحق بالكسر، ولحق به لحاقا بالفتح أي أدركه، وألحقه به غيره، وألحقه أيضا بمعنى لحقه، وفي الدعاء: «إِنَّ عَذَابَكَ الْجَدِّ بِالْكَفَّارِ مَلْحَقٌ» بكسر الحاء أي لاحق، والفتح صواب، انتهى، والنسب قال في المختار: النسب واحد الأنساب، والنسبة بكسر النون وضمها مثله، ورجل نَسَاب أي عالم الأنساب، والهاء للمبالغة في المدح، وفلان يناسب فلانا فهو نسيبه أي قرينه، وبينهما مناسبة أي مشاكلة، ونسبت الرجل ذكرت نسبه وبابه نصر، ونسبته أيضا بالكسر، انتهى. والمعنى: اللهم اجعلني ممن ألحقته بنسبته الظاهر لحوقا تاما.

٤٠

فإن أهل النسبة الظاهرة على مراتب في نسبتهم لجدهم الأعلى، فمن أولاده من هو بمنزلة السمع منه، ومنهم من هو بمنزلة البصر، ومنهم من له نسبة لعضوين أو أكثر، ومنهم من تصح له النسبة التامة لظاهر جسمانيته، ومنهم من يجمع له بين الظاهرية والباطنية، فيكون وارث جده الأعلى، وحارث جده الأعلى، وهذا الالتحاق التام الأكمل الأشمل، هو الذي سألَه المؤلف الأجل لأنه رحمة الله جمع من فضل ربه بين النسب الظاهري الطيني، والنسب الباطني الذهني، فنال كمال التحاق بهما، فإن قلت: فعلى هذا التقدير كيف تفهم قول البشير النذير ﷺ: «أبو بكر وعمر مني بمنزلة السمع والبصر من الرأس»؟ قلنا: هذا بيان لبعض وجوه القرين والاقتران وإلا فهما من أكمل من صحت له النسبة التامة لظاهريته وباطنيته بدون التباس، وقد جاء في الخبر الشرف والعلم إخوان، فليس لشريف غير عالم أن يفخر على عالم، لأن هذا حاز النسب الظاهر، والثاني الباطني الباهر، وحق العالم، وإن بلغ في علمه الغاية أن يراعي حقوق المودة في القرين، ولا يغتر بالرواية والدراية، فإن رعاية أهل البيت محتمة لازمة على كل ذي نفس نفيسة، للمعاني مرتقية مرتقية حازمة، فإن من هذا البيت الزكي الطاهر نبع هذا الخير العام الظاهر.

٤١

ولقد حكى سيدي محيي الدين قدس سره في فتوحاته [٤٤ ظ] في الباب الثالث والخمسة، فقال: ومن خيانة الرسول ﷺ ما سألك فيه من مودة أهل بيته، فإن أهل بيته وهو على السواء، فمن كره أهل بيته فقد كرهه، فإنه ﷺ واحد من أهل البيت، ولا يتبعض حب أهل البيت، فإن الحب ما تعلق إلا بالأهل لا بواحد بعينه، فاجعل بالك واعرف قدر أهل بيته، فمن خان أهل البيت، فقد خان رسول الله ﷺ، ومن خان ما سناه رسول الله ﷺ فقد خان رسول الله ﷺ في سنته، ولقد أخبرني الثقة عندي بمكة

قال: كنت أكره ما يفعله الشرفاء بمكة في ناس، فرأيت في النوم فاطمة بنت رسول الله ﷺ وهي مُعرضة عني فسَلَّمْتُ عليها، وسألته عن إعراضها، فقالت: إنك تقع في الشرفاء، فقلت لها: يا سيدتي، أما ترين ما يفعلون في الناس؟ فقالت: أليس هم بني، فقلت لها: من الآن، وتبت فأقبلت علي واستيقظت، قطعة:

فأهل البيت هم أهل السيادة
وبغضهم من الإنسان خسر

انتهى. وستأتي له عبارة أخرى، وهي بالتأمل أحق وأحرى.

٤٢ وعند قول المؤلف موارد الفضل، وقد نبه الهمام الشعراني رحمه الله على أن احترام المتسيد إذا ثبت ادعائه الشرف محتّم لازم، لأنه مستجير بجاه رسول الله ﷺ، فإذا كان المستجير يدعي حقه وزمامه، فكيف بمن انتسب وجهلنا حقيقة نسبته، فتنبه أيها الواقف، واحذر من الوقوع في أهل البيت، واخش هول المواقف، فإن المقام خطير، والناقد بصير، والأمر عسير، فارع حرمة أهل البيت ولو رأيته جاهلا، وأما من جمع بين النسب والعلم فهذا قد استحوذ على الخير بكلتا يديه، فلزم أن يجنح محاربه للسلم، وقد جاء: «الأقربون أولى بالمعروف». أي إلى الله وهم أهل التقوى، وعنه رحمه الله: «يقول الله ﷻ يوم القيامة: اليوم أضع نسبكم وأرفع نسبي، أين المتقون.» وعنه رحمه الله: «لا فضل لعربي على أعجمي ولا لعجمي على عربي، ولا أسود على أبيض إلا بالتقوى، الناس من آدم وآدم من تراب.» وقد أشار لأقربية النسب الباطني المشار إليه بحديث: «سلمان منا أهل البيت» سيدي عمر بن الفارض قدس سره القابض بقوله:

نسب أقرب في شرع الهوى
بيننا من نسب من أبوي

وقال قدس سره في التائية:

أَجَلُّ أَجَلِّي أَرْضَى انْقِصَاؤَهُ صَبَابَةً
وَأَنْ لَمْ أَفُزْ حَقًّا إِلَيْكَ بِنِسْبَةٍ
وَدُونَ اتِّهَامِي إِنْ قَضَيْتُ أَسَى فَمَا
وَلَا وَصَلَ إِنْ صَحْتُ لِحَبِّكَ نِسْبَتِي
لِعِزَّتِهَا حَسْبِي افْتِخَارًا بِتَهْمَتِي
أَسَأْتُ بِنَفْسٍ بِالشَّهَادَةِ سِرَّتِ

٤٣ "وحققني بحسبه" أي اجعلني متحققا متصفا بحسبه، والحسب في اللغة الشرف الثابت له ولآبائه، وهو الانصاف بالصفات الحميدة، قال الشاعر:

ومن كان ذا نسب كريم ولم يكن له حسب كان اللئيم المذمما [٤٥و]

فالمفتخر بالأنساب يقال لصاحبه: عظامي، والمفتخر بالأخلاق الكريمة من باب الاكتساب يقال لصاحبه: عصامي، يحكى أن الحجاج ذكر عنده رجل بالجهل، وكان له إليه حاجة، فقال في نفسه: لأختبرنه، فلما دخل عليه، قال له: أعصامي أنت أم عظامي؟ أراد أشرفت بنفسك أم تفتخر بآبائك الذين صاروا عظاما؟ فقال: أنا عصامي وعظامي، فقال الحجاج: هذا أفضل الناس فقضى حاجته، ومكث

عنده مدة، ثم فحص عن أمره، فوجده أجهل الناس، فقال له: أصدقني وإلا قتلتك، فقال له: قل ما بدا لك أجيبك، فقال: كيف أجبتني لما سألتك عما سألت؟ فقال له: لم أعلم أعصامي خير أم عظامي، فخشيت أن أقول أحدهما فأخطئ؟ فقلت كلاهما، فإن ضرَّ بي أحدهما نفعني الآخر، فقال الحجاج عند ذلك: المقادير تصير الغبي خطيباً، انتهى. وقال في المضاف والمنسوب نفس عصام يضرب مثلاً فيمن يشرف بالاكْتساب لا بالانتساب؟ ويسود بنفسه لا بقومه، وهو الباهلي الذي قال فيه النابغة:

نَفْسُ عِصَامٍ سَوَّدَتْ عِصَاماً وَعَلَّمَتْهُ الْكَرَّ وَالْإِقْدَامَ
وَجَعَلَتْهُ مَلِكًا هُمَاماً حَتَّى غَلَا وَجَاوَزَ الْأَقْوَامَ

وكان عصام هذا صاحب النعمان بن المنذر، انتهى، وقال عصام الدين رحمه الله: الحمد لله الذي جعلني عصامياً ولم يجعلني عظامياً، انتهى، ومعنى قول المؤلف ﷺ: وحققني بحسبه أي اجعلني متخلقا بأخلاقه المحمدية، متمسماً بسماته الأحمدية.

٤٤ "وعرفني إياه" أي عرفني ذاته الشريفة المقدسة المنيفة، ولو من بعض وجوهها لأكون صبابها كمنسوبها وملبوسها وموهوبها ومنهوبها، "معرفة" خاصة تتحفني بها، فيزداد له بها حبي، ويسمو معه أدبي، فينمو قربي، ويكشف لي عن التجلي الحبي المشار إليه في الحديث القدسي الذي للحب يدلي، وهو قوله ﷺ: «كنتُ كنزاً مخفياً لم أعرف، فأحببت أن أعرف، فخلقت الخلق، وتعرفت إليهم، فبي عرفوني»، وقد استخرج بعض النظار من قوله تعالى: "فبي"، أنه موافق من حيث العدد اسمه محمد ﷺ أي: فبمحمد عرفوني، وقلت: وقد سطرته في أوائل تسليية الأحزان وتصلية الأشجان:

بمحمد عُرِفَ الإله لَأَنَّهُ سر الوجود ونقطة في الدائرة
وجميع أسرار العلى تمنى له وعليه من دون البرايا دائرة
وبذاته وصفاته وسماته أضحت جميع الخلق فيها حائرة
وعيون مَنْ لم ير نحو صراطه من تيهها في الغير عادت غائرة
وإلى شهود جماله وكمالِه كُُلُّ النفوس لذلك أَمَسَتْ طائرة

٤٥ "أسلم" أي: أنجو وأخلص، "بها" أي: بتلك المعرفة المحمدية، "من موارد" جمع مورد، والمورد موضع الورد، ومنه مورد الماء، وقد قيل: المورد العذب كثير الزحام، "الجهل" بما يقتضيه قدس ذاته ومقامه الأرفع الأنزه الذي عن كل نقص تقدس وتنزه أو بأن أجهل حضرة من الحضرات [٤٥ظ] التقريبية والمقامات الاصطفائية، وكان ﷺ يقول: اللهم إنك سددت دوننا باب النبوة، وفتحت لنا باب الولاية، فجدد عليّ بالمعرفة التي لا جهل معها التي خصصتها بالصدّيقين من عبادك الأطهار، وجعلتها أعلا درجة تُنال في هذه الدار للسادة القادة الأخيار، وهذا مطلب أهل الهمم العلية، والشيم المرضية، فإن منتهى درجة في الولاية الكبرى تبلغ صاحبها السلامة من موارد الجهل بالنسبة لأهل الدرجة الوسطى والصغرى، فافهم .

"وأكرع" أي: أتناول بفم توجهاتي، بدون كف أفكاري، وإناء تخيلاتي، "بها" أي: بتلك المعرفة "من موارد الفضل" الخاص الذاتي الذي به تمام لذاتي، والفضل في اللغة الإحسان، وفي الاصطلاح ابتداء إحسان بلا علة، انتهى. وموارد الفضل الخاص بكمال الخواص موائد لا يجلس عليها طفيلي صفته، ولا يعبر عنها لسان ولا بنت شفة، إذ هي البحر المحيط الذي لا يُسمع لموجه غطيط، وعن تلك الموارد الرائقة تتلقى هذه الفئة الفائقة، ومنها يكرع أهل البيت الذين قال الله تعالى في حقهم: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ [الأحزاب: ٣٣]، قال سيدي محمد محيي الدين قدس سره في الباب التاسع من فتوحاته: ولما كان رسول الله ﷺ عبدا محضاً قد طهره الله، وأهل بيته تطهيرا، وأذهب عنهم الرجس، وهو كل ما يشينهم، فإن الرجس هو القَدْرُ عند العرب، هكذا حكى الفراء، قال الله تعالى: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ [الأحزاب: ٣٣]، فلا يضاف إليهم إلا مطهر ولا بد فإن المضاف إليهم هو الذي يشبههم فما يضيفون لأنفسهم إلا من له حكم الطهارة والتقديس، فهذه شهادة من رسول الله ﷺ لسلمان الفارسي بالطهارة والحفظ الإلهي والعصمة حيث قال فيه رسول الله ﷺ: «سلمان منا أهل البيت»، شهد الله له بالتطهير، وذهاب الرجس عنهم، وإذا كان لا يضاف إليهم إلا مطهر مقدس، وحصلت له العناية الإلهية بمجرد الإضافة، فما ظنك بأهل البيت في نفوسهم، فهم المطهرون، بل هم عين الطهارة، فهذه الآية تدل على أن الله تعالى قد نرك أهل البيت مع رسول الله ﷺ في قوله: ﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ [الفتح: ٢]، أي وسخ، وقدر، أقدر من الذنوب وأوسخ؟ وقد طهر الله نبيه ﷺ بالمغفرة مما هو ذنب بالنسبة إلينا، ولو وقع منه ﷺ لكان ذنبا في الصورة لا في المعنى، لأن الذم لا يلحق به على ذلك من الله ولا منا شرعا، ولو كان حكمه حكم الذنب لصحبه ما يصحب الذنب من الذمة ولم يصدق قوله: ﴿لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ [الأحزاب: ٣٣]، فدخل الشرفاء بأولاد فاطمة كلهم، ومن هو من أهل البيت مثل سلمان الفارسي في يوم القيامة في حكم هذه الآية من الغفران، فهم المطهرون اختصاصا من الله، وعناية بهم لشرف محمد ﷺ، وعناية الله به، ولا يظهر حكم الشرف لأهل البيت إلا في الدار الآخرة، فإنهم يحشرون [٤٦و] مغفورا لهم وأما في الدنيا فمن أتى منهم حدا أقيم عليه كالتائب، إذا بلغ الحاكم أمره، وقد زنى أو سرق أو شرب أقيم عليه الحد مع تحقق المغفرة كما مروا مثاله، ولا يجوز ذمه، وينبغي لكل مسلم مؤمن بالله، وبما أنزل أن يصدق الله في قوله: ﴿لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ [الأحزاب: ٣٣]، فيعتقد في جميع يصدر من أهل البيت أن الله قد عفى عنهم فيه، فلا ينبغي لمسلم أن يلحق المذمة بهم، ولا ما يشين أعراض من قد شهد الله بتطهيره، وذهاب الرجس عنه لا بعمل عملوه ولا بخير قدموه، بل سابق عناية من الله بهم، ﴿ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ [الحديد: ٢١].

ثم قال بعد كلام طويل في حقهم نفيس ينبغي أن يكتب بماء الذهب على وجوه القراطيس: وليس

لنا ذم أحد فكيف بأهل البيت؟ فإن نزلنا عن طلب حقوقنا، وعضونا عنهم في ذلك أي: فيما أصابوه منا، كان لنا بذلك عند الله اليد العظمى والمكانة الزلفى، فإن النبي ﷺ ما طلب منا عن أمر إلهي إلا المودة في القربى، وفيه صلة الأرحام، ومن لم يقبل سؤال نبيه ﷺ فيما سألته فيه مما هو قادر عليه بأي وجه يلقاه غدا أو يرجو شفاعته، وهو ما أسعف نبيه ﷺ فيما طلب منه من المودة في قرابته، فكيف بأهل بيته فهم أخص القاربة، ثم قال: فلو صحت محبتك لله ولرسوله ﷺ أحببت أهل بيت رسول الله ﷺ، ورأيت كل ما يصدر في حقك مما لا يوافق طبعك ولا غرضك، أنه جمال تتنعم بوقوعه منهم، فتعلم عند ذلك أن لك عناية عند الله الذي أحببتهم من أجله حيث ذكرك من يحبه وخطرت على باله، وهم أهل بيت رسول الله ﷺ فتشكر الله على هذه النعمة، فإنهم ذكرك بالسنة الطاهرة، وبطهيرة طهارة لم يبلغها علمك، وإذا رأيناك على ضد هذه الحالة مع أهل البيت الذي أنت تحتاج إليهم، ولرسول الله ﷺ، حيث هداك الله به، فكيف أثق أنا بورك الذي تزعم به أنك شديد الحب في، والرعاية لحقوقي أو لجانبي، وأنت في حق أهل بيت نبيك بهذه المثابة في الوقوع فيهم، والله ما ذلك إلا من نقص إيمانك، وفي مكر الله بك واستدراجة من حيث لا تعلم، ثم قال: فلو كشف لك يا ولي عن منازلهم في الآخرة عند الله لوردت أن تكون مولى من مواليتهم، والله يلهمنا رشد أنفسنا إلى آخر، وما ذكرت هذه العبارة في هذا المختصر إلا لنفاستها، ومس الحاجة إليها، لكل من على الظاهر اقتصر.

٤٨

قال المؤلف رحمه الله "واحملني على سبيله" أي: واجعلني محمولا على كأهل العناية الأزلية، حاملا للأعباء الأسرار الأقدسية بما تخلقه في من القدرة على الطاعة، وبالجذبات الإلهية التي كل جذبة منها توازي عمل الثقلين من أهل الاستطاعة وبالنفحات المتعرض لها التي من غفل عنها ما عقل بل سهى ولهى، أو المعنى أوجد في باعثة تسيرني على سبيله الواضح الذي نوره لنور القرالة فاضح، "إلى حضرتك" أي: حضرة قربك الخاص بالخواص، "حملا" مفعول مطلق أي ويكون ذلك الحمل الإكرامي التشريفي التخصيصي التعريفي، [٤٦ ظ] "محفوظ" صفة لحملا أي محوطا، "بنصرتك" أي بمعونتك وتأييدك وتسديدك، فإن الحمل إذا خلا من المعونة والتأييد ربما ضل صاحبه عن طريق الشكر من السكر، فعزى عن المزيد.

٤٩

"وأقذف بي على الباطل فأدمغه"، أي: واجعلني وجها من وجوه الحق الذي يزهد به الباطل، وينمحق ويثبت به الحق فلا ينسحق، والمعنى آدم بوجودي الثابت بتجليك عليه بالصفة الوجودية على الباطل من صفاتي الحادثة الوهمية، فأمحقه بك، فيظهر لعياني، ويتحقق جناني بفناء ما لم يكن وبقاء ما لم يزل، وافهم قول لبيد، والمراد من قرب الوريد، فيزول من مشهدي الغير، لانمحاقه بظهور أنوار السير، فأكون مكملا في ذاتي مكملا من قابل صفة من صفاتي.

٥٠

ثم قال المؤلف رضي الله عنه وعنا به: "زوج بي" أي ادفعني برفق، وقد جاء في بعض روايات المعراج: «ثم زج بي في الفور»، «في بحار الأحدية» والأحدية في الاصطلاح: عبارة عن مجلى ذاتي

ليس للأسماء ولا للصفات ولا لشيء من مؤثراتها ظهور فيه، "وانشليني" أي: خلصني، وحقق نزعي وأخرجني "من أحوال" جمع وحل، وهو الطين الرقيق، "التوحيد" قال في التعاريف: التوحيد في اللغة الحكم بأن الشيء واحد، والعلم به واحد، وفي الاصطلاح التوحيد تجريد الذات الإلهية عن كل ما يتصور في الأفهام، ويتخيل في الأوهام والأذهان، انتهى، وقال سيدي أحمد بن عطاء الله السكندري قدس سره في كتابه مفتاح الفلاح في ذكر الله الكريم الفتاح في أول باب التوحيد، قال الإمام الغزالي رحمة الله تعالى: التوحيد أن يرى العبد الأمور كلها من الله رؤية تقطع التفاته عن الأسباب والوسائط، فلا يرى الخير والشر إلا منه، ومن ثمرة ذلك التوكل، وترك شكاية الخلق وترك الغضب عليهم، والرضا والتسليم لحكم الله تعالى، وكان التوحيد جوهر نفيس له قشران، أحدهما أبعد من اللب من الآخر، فخصص الناس الاسم بالقشر وأهملوا اللب، القشر الأول أن نقول: لا إله إلا الله، وهذا يُسمى توحيداً، لأنه مناقض للتثليث الذي تصرح به النصارى، وقد يصدر عن المنافق الذي يخالف سره جهره، الثاني: ألا يكون في القلب مخالفة وإنكار لمفهوم هذا القول، بل يشتمل ظاهر القلب على اعتقاد ذلك والتصديق، وهذا توحيد عوام الخلق، والمتكلمون فيه حراس، هذا القشر عن تشويش المبتدعة، الثالث: وهو اللب أن يرى الأمور كلها من الله تعالى رؤية تقطع التفاته عن الوسائط، وأن يعبد عبادة يفرده بها فلا يعبد غيره، ويخرج عن هذا التوحيد اتباع الهوى، وكل متبع هواه فقد اتخذ إلهه هواه، وعنه عليه السلام: «أبغض إله عبد في الأرض عند الله ﷻ الهوى»، انتهى.

وقال سيدي محيي الدين قدس سره في الباب الثالث والسبعين ومائة في معرفة مقام التوحيد:

دمية في القلب قد نُصبت ما لها روح ولا جسد

كُتبت فيه عقيدتها بمداد كُله جسد

أحد ما مثله أحد بجمال النعت منفرد [٤٧و]

مصدر الأكوان حضرته وهو ولا شفع ولا عدد

الذي قام الوجود به أمرنا عليه ينعقد

وأنا العبد الفقير به وهو المحسان والصمد

فأعجبوا في حكمة وجدت نعم الرحمن ما وجدوا

حكمة تحتوي على حكم نالها الحساد إذا حسدوا

أبد يعنوا إلى أزل أزل قد حده الأبد

كل من يجري إلى أمد يسرروما له الأمد

هكذا التوحيد فاعتبروا واحد في واحد أحد

اعلم أن التوحيد التعامل في حصول العلم في نفس الإنسان، أو الطالب بأن الله الذي أوجده واحد لا شريك له في ألوهيته، والوحدة صفة الحق، والاسم منه الأحد والواحد، وأما الوجدانية فقيام الوحدة

بالواحد من حيث أنها لا تعقل إلا بقيامها بالواحد، وإن كانت نسبة تنزيهه، فهذا معنى التوحيد كالتجريد والتفريد، وهو التعامل في حصول الانفرد الذي إذا نسب إلى الموصوف به يسمى الموصوف به فردا أو منفردا أو متفردا إذا سمي به، فالتوحيد نسبة فعل من الموحّد يحصل في نفس العالم به أن الله واحد، قال الله تعالى: ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ [الأنبياء: ٢٢]، وقد وجد الصلاح وهو بقاء العالم ووجوده، فدل على أن الموجد له لو لم يكن واحدا ما صح وجود العالم، هذا دليل الحق فيه على أحديته، فطابق الدليل العقلي في ذلك، ولو كان غير هذا الأدلة أدل منه عليه لعدل إليه وجاء به، وما عرفنا بهذا، ولا بالطريق إليه في الدلالة عليه، وقد تكلف قوم الدلالة عليه بطريق آخر، وقدحوا في هذه الدلالة، فجمعوا بين الجهل فيما نصبه الحق دليلا على أحديته، وبين سوء الأدب، وأما جهلهم فكونهم ما عرفوا موضع الدلالة على توحيده في هذه الآية حتى قدحوا فيه، وأما سوء الأدب، فمعارضتهم بما دخلوا فيه من الأمور القادحة، فجعلوا نظرهم في توحيده أتم في الدلالة مما دلّ به الحق على أحديته، وما ذهب إلى هذا إلا المتأخرون من المتكلمين الناظرين في هذا الشأن، وأما المتقدمون كأبي حامد الغزالي، وإمام الحرمين، وأبي إسحاق الإسفراييني، والشيخ أبي الحسن، فما عرجوا عن هذه الدلالة، وسعوا في تقريرها، وأبانوا عن استقامتها أدبا مع الله تعالى، وعلموا بموضع الدلالة منها، وإيماننا أن الكلام في توحيد الله من كونه إلها فرع عن إثبات وجوده إلى آخر الباب الحاوي على اللباب، والكلام على التوحيد يستدعي طولاً فلنقف منه بالوحيد، ونطفئ المصباح، فقد طلع بما تقرر الصباح.

وأما أحواله أي الأحوال التي في طريق السيار، ومعارج التوحيد الخاص بكل طيار، فهي كثيرة تعرض للسالك بدون مسلك، وبه في تلك المسالك، لكن من وجد معه الدليل، كان مأمونا [٤٧ظ] في سربه وشربه من هذا السلسيل، وغالبها تعرض له في مقامات التلوين قبل وصوله لمنازل التمكين، ولما تلوح له اللوائح، وتفوح عليه من الحماء الروائح لا يتمالك من طلع العذار، والشطح عند ارتفاع الأستار، وإذا شرب ذاق طيب ذاك المذاق، فيطلب الرّي فلا يجد إليه من طريق، فيزداد تعطشه بالتهاب، وحريق فيتواجد ثم يلعب له بارق الوجد والوجود، فيغيب بتوحيد الأحد عن الوجود، وتسقط لديه لوازم الجمع فيفنى بها عنه، وينفجر بقلبه سر جمع الجمع، فينسحق بعد المحق، ثم يرقى بعد ما يُسقى لمقام البقاء، ويرجع للفرق الثاني بعد الغيبة والغربة عنه بهوامع التداني، وهذه كلها وحالات كم هلك فيها هالك، إذا لم تساعد عناية القدير المالك، وقد بسطت الكلام في الشرح، فراجعه والسلام.

ثم قال المؤلف قدس سره وبقره الأتم أسره: "وأغرقتني" أي: اجعلني غريقاً، "في عين بحر الوحدة" أي في حقيقة الوحدة الذاتية وهي في الاصطلاح عبارة عن علمه بذاته وصفاته وبجميع الموجودات علي وجه الإجمال من غير تمييز بعضها عن بعض وهذه مرتبة التعيين الأول، "حتى" بمعنى إلى أو كي "لا أرى" ببصيرتي وبصري، "ولا أسمع" بسمع روحي وجسمي، "ولا أجد" من الوجدان، "ولا

أحس " من الإحساس "إلا" أداة حصر "بها" أي بالوحدة المطلقة، فأحظى بقربي الفرائض والنوافل، وأسير لك بك فيك عند رجوع القوافل.

"واجعل الحجاب الأعظم" الذي هو نبينا محمد ﷺ "حياة روعي" أي: اكشف لي الحجاب عن ذلك حتى أدرج في آله وآلك، فأرى وجهه المحمدي في كل طرفة عين، ويزول عني في مشهدي الأين والبين، فأقول: إذا حدثت بهذه النعمة خلاني ليعرفوا ما الذي به خلاني، أنه خصني برؤية وجهه زال عن كل من رآه الشفاء وهو ﷺ روح جسد الكونين، وعين حياة الدارين، على الكشف الجلي الإلهي الباهر، واليقين والرشف العلي الزاهي الظاهر للمتقين، قال سيدي محيي الدين قدس سره المتين المبين في الباب التاسع والثلاثين والثلاثمائة من فتوحاته: واعلم أن العالم اليوم يفقد جمعية محمد ﷺ في ظهوره روحا وجسما، وصورة، ومعنى نائم لامت، وأن روحه الذي هو محمد ﷺ هو من العالم في صورة المحل الذي هو فيه روح الإنسان عند النوم إلى يوم البعث الذي هو مثل يقظة النائم هنا، وإنما قلنا في محمد ﷺ على التعيين: إنه هو الروح الذي هو النفس الناطقة في العالم أعطاه الكشف، وقوله ﷺ أنه: «سيد الناس»، والعالم من الناس فإنه الإنسان الكبير الجرم، والمقدم في التسوية والتعديل، ليظهر عنه صورة نشأة محمد ﷺ كما سوى الله جسم الإنسان وعدله قبل وجود روحه، ثم ينفخ فيه من روحه روحا كان به إنسانا تاما، أعطاه ذلك خلقه، فهو نفسه الناطقة، فقبل ظهور نشأته ﷺ كان العالم في حالة التسوية والتعديل كالجنين في بطن أمه، وحركته كالروح الحيواني منه الذي صحت لربه الحياة، فأجل فكرك فيما ذكرته لك، فإذا كان يوم القيامة حيى العالم كله بظهور نشأته [٤٨و] مكملة ﷺ موفور القوى، وكان أهل النار الذين هم أهلها رتبهم في إنسانية العالم رتبة ما ينمو من الإنسان فلا يتصف بالموت ولا بالحياة، وكذا ورد فهم النص من رسول الله ﷺ: «إنهم لا يموتون فيها، ولا يحيون»، وقال الله تعالى فيهم: ﴿لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى﴾ [الأعلى: ١٣]، والملائكة من العالم كالصور الظاهرة في خيال الإنسان، وكذلك الجن فليس العالم إنسانا كبيرا، إلا بوجود الإنسان الكبير الكامل الذي هو نفسه الناطقة كما أن نشأة الإنسان لا يكون إنسانا إلا بنفسها، ولا تكون كاملة هذه النفس الناطقة من الإنسان إلا بالصورة الإلهية المنصوص عليها من الرسول ﷺ، فكذاك نفس العالم الذي هو محمد ﷺ حاز رتبة الكمال بتمام الصورة الإلهية في البقاء، والتنوع في الصورة وبقاء العالم به، فقد بان لك حال العالم قبل ظهوره ﷺ أنه كان بمنزلة الجسد المتسوي، وحال العالم بعد موته بمنزلة النائم، وحال العالم ببعثه يوم القيامة بمنزلة الانتباه، واليقظة بعد النوم، ثم قرر في هذا الباب مما هو العجب العجائب.

قال المؤلف قدس الله روحه وأدام ترقيه وفتوحه: "وروحه" أي وأشهديني أن روحه العلية التي هي روح الأرواح وروح الأرواح "سر" أي: باطن، "حقيقتي" التي قام وجودي عليها ونسبت إليها لأكون مستمدا منه وآخذا عنه، "وحقيقته" أي: واجعل مشهدي أن حقيقته المحمدية الزكية الزاكية الأوحدية،

"جامع عوالمي"، لأراه ﷺ به بعين العيان، وأتحقق بوصلته، وأرثه في السر والإعلان، ولأكون متلقيا عنه بكل لطائفي، محيطا بي سرا وعلنا، وإمداده العام حائفي، "بتحقيق" أي: بثبوت، "الحق الأول" الذي هو الإنسان الكامل وعليه دون غيره المقول، وهو القلم الأعلى الإلهي، والعقل الأول، والحق المخلوق، والعدل والروح القدسي الأنزه الأكمل، قال سيدي محيي الدين قدس الله سره في الباب الأحد والسبعين والثلاثمائة في أثناء خطبته البليغة الفصيحة التي جعلها لأستار بدا العالم مزيحه: فأول موجود أداره سبحانه تلك الإشارات إدارة إحاطية معنوية، وهو أول الأفلاك الممكنات المحدثات المعقولات، وأول صورة ظهرت في هذا الفلك العمى صور الروحانيات المهيئات التي منها القلم الإلهي الكاتب العلام في الرسائل، وهو العقل الأول الفياض في الحكميات والإنباءات، وهو الحقيقة المحمدية، والحق المخلوق به، والعدل من أهل اللطائف والإشارات، وهو الروح القدسي الكلي عند أهل الكشف والتلويحات، فجعله عالما حافظا باقيا تاما كاملا فياضا كاتباً من ذوات العلم بحركة يمين القدرة عن سلطان الإرادة، للعلوم الجاريات إلى نهايات وهو مستوى الأسماء الإلهيات إلى آخرها.

ثم قال المؤلف ﷺ: "يا أول" الأول هو الذي وجوده لنفسه، فلا يتوقف على غيره، ولم يكن مسبوقا بالعدم، والذي لم يكن لوجوده ابتداء، [٤٨ ظ] "يا آخر" الآخر هو الذي لا نهاية له، واتصافه بالأولية والآخرية لا يتوقف على وجود مخلوق، بل هو ما يستحقه ذاته وصفاته، فأوليته عبارة عن صفة وجوده الذي لم يكن مسبوقا بالعدم، وآخريته عبارة عنه صفة وجوده الذي ليس له نهاية ولا غاية، "يا ظاهر" الظاهر هو الذي لا يخفى لظهوره في كل شيء، "يا باطن" الباطن، هو الذي لا يدركه من حيث ذاته، فلا تكييفه العقول، ولا يعلم حقيقته شيء.

"اسمع ندائي" أي: أقبل واستجيب يا سميع ندائي أي: دعائي، "بما" أي: بالذي، "سمعت به" أي: قبلت بسببه، "نداء" أي: دعاء، "عبدك" أي: الذي تمحضت عبوديته لك، وأضفته إلى ذاتك إضافة تشريف في خطابك القديم العظيم الشريف، "زكريا" ﷺ ابن برخيا من ولد سليمان بن داود، وقيل: زكريا ابن اذن، فأكون مقبول الدعاء من الرد غير مرتاع من الخجل، وجل المعلوم أن الإجابة أجل من الأمن عند الخائف الوجل.

"وانصرني" على أعدائي الذين هم نفسي وديواني وهواي أي: أيدني عليهم، وانصرني نصرا مطلقا لأطلق من قيد الأعداء، وأكون للغير مطلقا، ولما علم أن واسطة الوسائط نصر بالرعب مسيرة شهر، والشهر قدر قطع القمر درجات الفلك المحيط، فعم نصره بالرعب ما قطعه القمر، فعموم رعبه كرحمته، فلهذا طلب النصر لعلمه أن النصر لا يكون إلا من عنده، "بك" أي: بحولك وقوتك وسطوتك وقدرتك، فلا يغالبني أحد إلا غلب، ولا يعارضني معارض إلا سلب وعطب، لأن من أيدته لا يخذل، ومن وليته لا يعزل، "لك" أي لأجل أن أقوم بحق عبوديتك، ولأنصر ملتك الحنيفية،

وشريعتك المصطفوية، ولأكون ممن نصر دينك، فنصرته، وامثل أمرك في قولك ﴿كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ﴾ [الصف: ١٤] فحفظته.

٥٩ "وأيدني" أي: قوتي، قال الله تعالى: ﴿وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ﴾ [البقرة: ٨٧]، قال في الجلالين: وأيدناه أي: قويناه بروح القدس من إضافة الموصوف إلى الصفة أي: الروح المقدسة جبريل لطهارته يسير معه حيث سار فلم يستقيموا، انتهى. والمعنى: أيدني كما أيدت المصطفين من عبادك حتى انسلخوا عن المقتضيات البشرية، وارتقوا عن حضيضها إلى أوج التدليات الروضية، وتحققوا بقرب الفرائض والنوافل، وتخلقوا بعد ما تخلقوا بأخلاق الإلهية عن كل خلق نازل سافل، فأبرؤا وأكمه عين الفؤاد بما خصصتني من الإمداد والأبرص الذي ساءت صفاته وكثرت آفاته، ويحيي لي ميت الجهل بنور العلم الذي تهلقني منه أعذب نهل، فأكون عيسوي محمدي القدم والمشرب، وأطرب بنغمات معارفي في كل طروب، ومن لا يطرب "بك" أي بعنايتك، وسابق هديتك وحولك وطولك، "لك" أي للأجل أن أدلّ التائبين عليك وأوصل المنقطعين إليك.

٦٠ "واجمع بيني وبينك" في مقعد صدق عنديتك على بساط مشاهدتك جمعا خاصة منحتة الخالص [٤٩و] من عبادك الذين رفعت لهم الرتب، ومحوت من نظرهم النسب والسبب، وجمعت أيديهم بتأييدك على أعنة صدق الطلب، وثبت أقدامهم على صراط تقريبيك، وأزلت عنهم الريبة، ووقتهم وعشاء السفر وكأبة المنقلب، وأوصلتهم بالعناية العظمى منحوقين بالرحب، منعمين بالمدد الأتم الأعظم الأحب، وذلت لهم الصعاب، وحميتهم من العطب، وحملتهم على فلك التقريب في بحر الوهب، وسرحتهم في بر برك على نجائب القرب، وأعلمتهم بما أمكن واستحال ووجب، فهؤلاء أهل الجمعية الكبرى الخاصة التي بالروح بشري الفائزين بدخول أمهات الحضرات، وجميل تلك النظرات، وعددها مائة ألف وخمسة وعشرون ألفاً وأكثر، كما هو في كتب أهل هذا الفن مسطر.

٦١ "وحل بيني وبين غيرك" حتى لا أرى الأغيار لاحتجابي عنها بسواطع طوابع لوامع الأنوار، فكن أنت حجابي في حال دنوي فافتراقي، فلا أراك سواك ولا أشهد إلا إياك، ولهذا تشير تلميذه الأكبر إمام وقته الأكبر، ومقدام زمانه الأفخر سيدي أبو الحسن الشاذلي قدس سره الأنور بقوله: اللّهم أهدني بنورك لنورك فيما يرد عليّ منك، وفيما يصدر مني إليك، وفيما يجري بيني وبين خلقك، وأنعم عليّ بقربك، واحجبنني بحجب عزتك وعز حجبك، وكن أنت حجابي حتى لا يقع شيء مني إلا عليك إلى آخره، وأقول عند محو الآثار بالآثار، والأغيار بالأنوار، والأنوار بأنوار الأنوار، لمن الملك اليوم، فاسمع الجواب من سرادقات الاقتراب، لله الواحد القهار، فأتحقق أن الوجود لله، وألا مقصود سواه، ويرفع الشك والارتباب والاشتباه، ويظهر لي سر ﴿فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾ [البقرة: ١١٥]، فأقول عند ذلك الله.

٦٢ ولهذا قال المؤلف سامحه الله تعالى: "الله الله الله"، وقد ذكرنا في الشرح بعض إشارات هذا التكرار،

ورفعنا عن وجوها بعض الأستار، ولنذكر هنا ما لم نصرح به هناك حتى لا يقع الاشتراك، وتتجدد للواقف على هذه الشرح الفائدة، وتكون له الكمال إن شاء الله فائدة، فنقول: ومن حكمة التكرار أن منبره الشريف ﷺ كان له ثلاثة أدراج، قال الشيخ في فتوحاته: وكذلك الأسماء على ثلاث مرارة، لكل درج مرتبة، فأسماء تدل على الذات لا تدل على أمر آخر، وأسماء تدل على صفات تنزيهه، وأسماء تدل على صفات أفعال، وما ثم مرتبة رابعة لها إلى آخر، ومن ذلك أن السيد السند المختار المرشد المنجد للسائر المختار، لقن أصحابه الأختيار كما جاء في بعض الأخبار: «الذكر ثلاث مرات» ذكر النفي والإثبات.

ولقد حصل بمنّ الله ﷻ لهذا الفقير في مبشرة عظيمة تلقينه ﷺ هذا الذكر المنير ثلاث مرات، وكذلك هذا الاسم ثلاثا تورث المسرات المسرات، وذكرت هذه المبشرة في رسالة [٤٩ ظ] السيوف الحداد في أعناق أهل الزندقة والإلحاد، وأحببت أن أسطرها هنا لتكون للواقف تبصرة تورثه الهناء، ولنقل المبشرة المسطرة هناك بحروفها وهي، ولقد منّ الله تعالى على عبده الجاني، والمسرف المقصر المتواني، أيام تبيضي لهذه الرسالة، وكنت بيضت أربع كراريس برؤية الحبيب الأعظم والطبيب الأفخم ﷺ في المنام، وذلك يوم الأربعاء السابع من محرّم الحرام عام ألف ومائة وأربعة وثلاثين، وكان ذلك نهارا، فرأيت كأني مجاور في المدينة المنورة على ساكنها أفضل الصلاة وأتم السلام، ولي كل يوم تردد على الحجرة النبوية، والوقوف بين يدي خير البرية، لالتماس بركاته الطامة وإمداداته العامة على العامة، فجئت على العادة، فرأيت غلاما أعرفه قد وقف قبالة الشباك الشريف، وهو يضحك غافلا عن احترام ذلك المقام المنيف، فانتهرته، وقلت له: أفي مثل هذا المقام يكون الضحك؟ فانزجر الغلام، ثم إنه اعتراني حال وبكاء بنحيب، وأنا أنادي: يا رسول الله نداء صب كئيب، فرأيت ذاته الشريفة قد تمثلت لي في صورة منيفة، وعلى رأسه الشريف عمامة خضراء قد علا منها من المهابة والأنوار، ما يجلب عن الوصف قدرا، فأكبت عليه أقبل يديه، فأنحنا عليّ، وقال ساعدنا أو قال: ساعد الأمة، فقلت: بماذا يا رسول الله؟ فقال: قل لا إله إلا الله، وأظنه كررها ثلاثا، وقل: الله، وأظنه كررها كذلك، فقلت: على الرأس والعين يا رسول الله، وقلت في نفسي: الحمد لله، هذا تلقين من رسول الله ﷺ لك بهذين الاسمين، وأضمرت في نفسي أنني أشتغل بهما امتثالاً لأمره ﷺ، ثم قال ﷺ: اقرأ قصيدة الغزالي، ففهمت أنها:

الشدة أودت بالمهج يارب فعجل بالفرج

قال: وزدنيها ثلاثة أبيات، فقلت على الرأس والعين يا رسول الله، فامتثلت أمره المطاع، وزدتها بعد الانتهاء ثلاث أبيات، وهي:

وعلى الصديق خليفته وكذا الفاروق وكل نج
وعلى عثمان شهيد الدار فافسما أعلى الدرج

وأبي الحسين مع الأولاد كذا الأزواج وكلُّ شَجِي
ثم مشى فتبعته، وقلت: يا رسول الله، إني عملت قصيدة على وزن قصيدة الغزالي وقد ذكرتها آخر
ورد السحر وقلت فيها:

بالذات بسر السر بمن أفضالك ربي مِنْكَ رج
بحقيقتك العظمى ربي وبنور النور المنبلج
بعماء كنتُ به أزلا بمحمد من جاء بالبلج

فقال ﷺ: من أين لك هذا المدد؟ فقلت: منك يا رسول الله، فقال: نعم، ثم قال: اقرأ قصيدة الغزالي،
فقلت: على الرأس [٥٠] والعين، ولم أزل مسائره حتى وصلت إلى باب السلام، فأردت أن أودعه
وأنصرف، فأنحيت لتقبيل يده الشريفة، فأنحناء علي فتزلت على أقدامه الشريفة، وأنا أبكي وكادني
مدهوش غائب من هيبته، وكشفت رأسي، وأمسكت ما عليه بيدي اليمنى، وصرت أمسح وجهي
ورأسي بدون حائل على أقدامه الشريفة فالبكاء غالب علي، ثم إني لما أردت الخروج لم أوله ظهري
حتى غبت عنه، وصرت أقول في نفسي: من أنت حتى يخاطبك سيد الأنام؟ ويحنو عليك، ويتلطف
معك بمثل هذا الكلام، وأنا أبكي، فواجهني بعض الإخوان، وأخبرني أن الغلام الذي زجرته أخبر أن
فلانا حصل له بر رسول الله ﷺ والحال أنه خرج قبل أن يرى شيئا، ولم يكن في المسجد أحد،
فحمدت الله ﷻ على هذه النعمة، ومحل الشاهد هذه الرؤية، قوله ﷺ: من أين لك هذا المدد؟ وقولي:
منك يا رسول الله، وقوله ﷺ: نعم، وقوله: اقرأ قصيدة الغزالي، فهمت منه أن هناك شدة ستحصل،
وأمرني أن أسأل تعجيل الفرج، فما مضى ذلك اليوم والذي بعده حتى حصلت شدة عظيمة ويوم
وقوعها راه ﷺ ببعض إخواننا وهو في السماء السابعة، لكنه ﷺ في حركة، سأل رجلا هناك، فقال:
إنه في حركة الشفاعة وفهم أنها في الفقير، انتهى ما سطر هنالك، والله يسلك بنا أحسن المسالك.

وكان المؤلف قدس سره لما سمع قول السيد المعظم ﷺ: «لا تقوم الساعة وعلى وجه الأرض
من يقول: الله الله»، قال: الله يشير بذلك أنه بحمد الله تعالى مولاه القدير المالك فمن يحفظ الله العالم
بأنفاسه، لأنه ممن بنا على الحضور الأكمل محكم أساسه، وقال بعض السادات من أرباب شق
الجيوب، كما ذكره أبو طالب المكي في قوت القلوب بمعناه العالم يدور بأنفاس العارفين، فإذا أراد
الله نقص جبل انتظامه قبض العارفين إليه، فوصل وقت اخترامه، وقال سيدي محيي الدين قدس سره
بتوالي إنعامه، وسقانا صرف مدامه بصافي جامه في الباب الثالث والخمسين ومائة بعد ما أورد الحديث
المتقدم: فما قيده بأمر زائد على هذا اللفظ، لأنه ذكر الخاصة من عباد الله الذين يحفظ الله بهم عالم
الدنيا، وكل دار يكون فيها، فإذا لم يبق في الدنيا منهم أحد لم يبق للدنيا سبب حافظ يحفظها الله من
أجله، فتزول وتخرّب، وكم من قائل الله باق في ذلك الوقت، ولكن ما هو ذاكر بالاستحضار الذي
ذكرناه، فلهذا لم يعتبر اللفظ دون الاستحضار، ﴿وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَوَّا عَلَى أَدْبَارِهِمْ

نُفُورًا ﴿[الإسراء: ٤٦]﴾، لأنهم لم يسمعوا ذكر شركائهم، وأشارت قلوبهم هذا مع علمهم بأنهم الذين وضعوها آلهة، ولهذا قال الله تعالى: ﴿قُلْ سَمُّوهُمْ﴾ [الرعد: ٣٣]، فإنهم لو سموهم قامت الحجة عليهم، أي: فإنهم إذا سموهم قالوا: حجر وشجر وكوكب وكل اسم [٥٠ظ] لما معناه عبد، وقال تعالى: ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ﴾ [النجم: ٢٣]، فلا يسمى الله إلا الله، ودرجات الذكر عند العارفين من أهل الله تعالى إحدى وخمسون وتسعمائة درجة، وعند الملامتية من أهل الله تسعمائة وعشرون درجة، والله أعلم، ولعل الشيخ رضي الله أراد بتكرار هذا الذكر تلقين أهل مصر من عصره ليرقيهم إلى رتبة ذكر الذكر.

٦٦ فقد قال سيدي داود بن باخلا تلميذ سيدي أحمد بن عطاء الله تلميذ سيدي أحمد أبي العباس المسري تلميذ سيدي أبي الحسن الشاذلي تلميذ المؤلف قدس الله أرواحهم وأدم أفراحهم وأمدنا بأنفاسهم العطرة، ورقانا لمنازلهم الحضرة، لو أن عارفا بالله تعالى في مشرق الأرض ينطق بحقيقة، ورجل محب في مغاربها لكان له نصيب من ذلك حسب قسمته، وتهذيب محبته، وقال ﷺ: ما سكت عارف قط ولو نفسا إلا عقوبة لأهل زمانه، ولا تكلم كلمة إلا انتفع بها أهل الأرض التي هو عليها، وقال ﷺ: لو تنفس عارف في بلدة لثبت إيمان كل عبد هو فيها، انتهى. وقد يكون المؤلف قدس سره لقن أهل عالم الملك أولا، ثم ارتقى، فلحق أهل عالم الملكوت، ثم ارتقى، فلحق أهل عالم الجبروت بطريق النيابة والخلافة عن صاحب المقام الأكمل الذي لا يستطيع أحد خلافة، وقد يكون عرض عليه عالم الملك فأعرض عنه، شغلا بخلاقه، وقال: الله، ثم الملكوت، فقال: الله، ثم الجبروت، فقال: الله، ولو بسطنا بساط التكلم على هذا الاسم ونتائجه وموارده ومناهجه ومعارجه لصاد هذا المختصر مطولا بل أطولا، ولصار باعه القصير طويلا بل أطولا.

٦٧ ثم قال رحمة الله تعالى: ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ﴾ [القصص: ٨٥]، قال القاضي رحمه الله تعالى: ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ﴾ أوجب عليك تلاوته وتبليغه والعمل بما فيه، لرادك إلى معاد أي: ميعاد وهو المقام المحمود الذي وعدك أن يبعثك فيه، أو مكة التي وعدت بها على أنه من المعادة ورده إليها يوم الفتح كأنه لما حكم بأن العاقبة للمتقين، وأكد ذلك بوعد المحسنين، ووعيد المسيئين، وعده بالعاقبة الحسنی في الدارين، ووعد أنه لما بلغ الجحفة في مهاجرة، اشتاق إلى مولده، ومولد آبائه، فنزلت الآية، انتهى.

٦٨ ثم قال رحمة الله تعالى: ﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ﴾ أي من قبلك ﴿رَحْمَةً وَهَيِّئْ﴾ اصلح ﴿لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾ [الكهف: ١٠] هداية، ووجه المناسبة بين الآية المتقدمة، والذكر السابق أن البداية لما كانت منه تعالى كانت نهايته في الرجوع إليه، وهو الذي خلقكم جميعا منه، وقال: ﴿وَالَيْهِ تُقْلَبُونَ﴾ [العنكبوت: ٢١]، ﴿وَالَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ [يس: ٢٢]، ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ﴾ [النجم: ٤٢]، ﴿وَالِإِلَىٰ اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ [الحديد: ٥]، فالذي فرض عليك القرآن، وأوجب السير في ميادينه ومعالمه هو الذي

يرجع الأمر كله إليه في سائر عوالمه، فالنهايات رجوع إلى البدايات، [٥١و] وهذا الذكر ذكر خاصة الخاصة، والرجوع إليه بعد الذهاب فيه كذلك، فلذا ناسب ذكر هذه الآية عقيب الذكر، وفي الآية ذكر الفرض والردّ وتخصيص المعاد، فقابل ذكر الثلاثة بأية تشير لأمر ثلاثة، وانظر قوله تعالى: ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ [النساء: ١٠٠]، والموت هو الرجوع إلى الله، ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ [الزمر: ٤٢]، فرجع الكل إلى الله تعالى، فناسب ذكر هذه الآية بعد قوله: "الله الله الله"، وفي هذه الآية أيضا خروج ومهاجرة وموت، وتكرار الاسم فيها ثلاثا، وأما وجه مناسبة ذكر هذه الآية بعد تلك، فإنه لما عرض في ذكر الآية المتقدمة بطلب الرد للصحو في الصحو، فإنه الرجوع الأكمل من المحو في المحو، قال ربنا آتنا من قبلك في رجوعنا رحمة ليكون رجوعنا عين الذهاب، وامنحنا هداية إلى طريق الصواب، إنك الملك القادر الوهاب، وفي الشرح مزيد بسط دون إطناب، ونسأل الله تعالى أن يوفقنا وسائر الأحاب، لما فيه رضاه بجاه سيد الأنجاب، وسند أهل الاقتراب، المبعوث للخلق رحمة ونعمة، وتمحق كل نقمة ﷺ وعلى آله وجميع الأصحاب والأتباع وكل منتسب لذلك الجنب، والحمد لله أولا وآخرا ظاهرا وباطنا ما تواتر الأحقاب، حمدا أبديا سرمديا لا يدخل تحت قيد وحصر ولا حساب، إلى يوم الحشر والحساب، وسلم تسليما كثيرا، آمين.

هذه روضات ورد توصف أوراقها	نعت أوصاف النبي المصطفى رحما لنا
من كف العبد العلي بن حسين حررت	باسمك المحمود عوننا بالطيف ألطف بنا
قد كتبنا في الليالي هذه الشرح العلا	من كتاب كان خط قيلها لم تقرأ
إن وجدتم في عبارات الكتاب الخطل	واعضني يا من رامها بالقصور والزلل
فادعني بالخير يا من قد خلفنا بالسلف	ما لنا علم ولا فضل أرى نقصانها
بالنبي المجتبي صلى صلاة عطرها	فاح في فيفاء عشق ثم آل ثم أص
حابه نور الهدى مثل النجوم المقتدا	في الدجى ما لاح شمس يهتدى من يقتدى
لمحرره علي الوصفي ابن حسين غفر الله لهما	